

HARASZTOS

HARASZTOS

HARASZTOS

Szerkesztette
Zsigmond Győző

MEDIUM KIADÓ
Sepsiszentgyörgy, 2000

A borítót Egri László munkája alapján Kopacz Attila készítette.

A könyv ifjú Széll Sándor S. támogatásával jelent meg.

©2000, Keszeg Vilmos, Murádin Jenő, Murádin László,
Nagy Márton, Török Albert, Zsigmond Győző

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale

Harasztos/szerkesztette Zsigmond Győző – Sepsiszentgyörgy

[Sfintu Gheorghe]: Medium, 2000

p. 190, cm 20.

Bibliogr.

Index

ISBN 973-99362-6-1

I. Zsigmond Győző (ed.)

1. Călărași-Turda, sat

908(498 Călărași-Turda)

TIPĂRIT ÎN ROMÂNIA

Tartalom

Előszó	7
Voorwoord	9
Vorwort	11
Prefața redactorului	13
Murádin Jenő: Falukép sodró időkben	16
Utak a faluba	16
Történeti ösvényeken	17
Elhalványult székely múlt	19
A Kastély árnyékában	21
Közösségek ereje, az egyház	22
A református egyház	22
A római katolikus egyház	23
Az ortodox és a görög katolikus egyház	24
Iskolák, iskoláim	25
A föld tartja össze a falut	27
Kultúra, közösségi kapcsolatok, apadó lélekszám	30
Nagy Márton: A harasztosi református egyház története	34
Zsigmond Győző: Az emlékező Harasztos	46
Bevezetés	46
Tematika	47
Történelemlátás, idő- és térszemlélet	50
Személyek, hősök a történeti néphagyományban	52
Adatközlők, körülmények	53
Adattár	56
<i>A falu eredete</i>	58
<i>Történelmi események és hősök</i>	60
<i>Régi családok, birtokok</i>	62
<i>A századforduló és a XX. század eseményei</i>	65
<i>Helynévmagyarázatok</i>	74
<i>Szokások, rendezvények</i>	75
<i>Falucsúfólók</i>	75
<i>Az adatközlők forrásai</i>	76
<i>Adatközlők</i>	76
Keszeg Vilmos: Harasztos folklórja	77
A folklórgyűjtő gondolatai	77
Harasztos a néprajzi szakirodalomban	78
Az emberi élet fordulói	79

A jeles napok szokásai	83
A folklórszövegek típusai és előadásuk helye	87
Adattár	90
<i>Népballada</i>	90
<i>Népdalok</i>	90
<i>Gyermekmondókák</i>	93
<i>Emlékversek</i>	94
<i>Falucsúfolók</i>	96
<i>Ráolvasás</i>	96
<i>Találósok</i>	96
<i>Lakodalmi táncszók</i>	97
<i>Konfirmációi köszöntő</i>	98
<i>Wőfélyversek</i>	100
<i>Halottbúcsúztató</i>	108
<i>Sírfeliratok</i>	110
<i>Locsolóversek</i>	113
<i>Karácsonyi énekek</i>	114
<i>Beköszöntők</i>	117
<i>Játékok</i>	117
<i>Adatközlők</i>	118
Török Albert: Család- és keresztnévek Harasztoson	119
Vezeték- vagy családnevek	119
Keresztnévek	125
Murádin László: Harasztos ragadványnevei	128
A család- és ragadványnevek funkcionális vizsgálata ...	133
A ragadványnevek jelentéstani vizsgálata	135
Murádin László: Harasztos helynevei	137
Murádin László: Harasztos tájszólása	146
Jókai Mór: Az istenhegyi székely leány	152
Függelék	178
Az I. világháború harasztosi áldozatai	178
A II. világháború harasztosi áldozatai	179
Nagy Márton: A helybeli református egyház utóbbi huszonegy évének megvalósításai	181
A képek jegyzéke	185
Lista illusztrációi	185
Das Verzeichnis der Bilder	186
Pártoló előfizetők	187
Térkép - Hartă - Karte	189

Előszó

Könyvet kívánt a maga emlékezetre méltó dolgairól ez a festői környezetben lévő, az Isten-hegy alatti aranyosszéki falu, és ennek érdekében cselekedett, áldozott.

Harasztosról szóló kötetünk hét szerzőtől tartalmaz írást. Keszeg Vilmos néprajzkutató, Murádin Jenő művészettörténész, Murádin László nyelvész Kolozsvárról adtak tanulmányt e könyv számára, Nagy Márton lelkipásztor a szóban forgó aranyosszéki faluból, Török Albert mérnök Székelyudvarhelyről, Zsigmond Győző néprajzkutató pedig Sepsiszentgyörgyről. Hetedik szerzőnk nem más, mint nagy írónk, Jókai Mór; persze ő nem tanulmánnyal, hanem egy, a tárgyhoz illő regényes elbeszéléssel szerepel e kiadványban.

Kis falumonográfia elkészítésére vállalkoztunk. Murádin Jenő a falu történetébe kalauzol, főként írott források felhasználásával. Falualapításról, utakról, iskolákról, egyházi, gazdasági és kulturális életéről egyaránt szól Harasztos néhai tanítójának a fia. Testvére, a szintén harasztosi születésű Murádin László (a kolozsvári Akadémiai Nyelv- tudományi Intézet tudományos főmunkatársa) a település helyneveiről, ragadvány- neveiről és tájszólásáról ír, a téma szakavatott ismerőjeként. Ugyancsak Harasztos szülőtte Török Albert, aki a falu személynévrendszerének kutatásával járul hozzá munkánk sikeréhez. Ezúttal a helység családneveit és keresztnéveit ismerteti. Nagy Márton egyféle összegezést nyújt a falu jeles személyiségeiről, de elsősorban saját egyháza történetét mutatja be. A történeti, névtani megközelítést néprajziak egészítik ki. Keszeg Vilmos (a kolozsvári Babeş-Bolyai Tudományegyetem docense) a falu ünnepeiről, népszokásairól, népköltészetéről ír. Az említettek közül ízelítőt is ad, szakszerű bemutatását adattár követi. Egyúttal azt is jelzi, hogy a szabadidős tevékenységek szervezésében megnőtt a faluban élő értelmiségi és az intézmények szerepe. Zsigmond Győző (a Bukaresti Tudományegyetem docense) a helyi történeti szájhagyomány vizsgálata alapján szól a mintegy 700 éves falu múltjáról; különböző foglalkozású és nemzetiségű személyeket szólaltat meg.

A kötetet régebbi és újabb fényképfelvételek, térképek és jegyzékek gazdagítják.

Harasztos könyve hasznos, érdekes kötet kíván lenni nem csupán a harasztosiak, de mindazok számára, akik érdeklődnek a hagyomány, a múlt értékei, a közösségi élet változásai iránt.

Köszönjük adatközlőink szíves segítségét. Hálával gondolunk azokra, akik a falu közösségét anyagi és erkölcsi támogatásukkal segítették. Hadd emeljük ki a hollandiai

(Paasloo, Oldemarkt), a svájci (Bonaduz) és a magyarországi (Rákosszentmihály-Sashalom) támogatók példáját. Ez a könyv a harasztosi református templom építésének 300. évfordulójára jelent meg, mindenekelőtt ifjú Széll Sándor számadó gondnok támogatásának köszönhetően.

A szerkesztő

Voorwoord

Het dorp van Aranyos-streek dat om de voeten van de zogenoemde God-berg in een pittoreske omgeving ligt, heeft het uitgeven van een boek gewenst, en gehandeld en geofferd in dit belang.

Het boek over het dorp Harasztos bevat geschriften van zeven auteurs. Vilmos Keszeg als ethnograaf, Jenő Murádin als kunstgeschiedenskundige, László Murádin als taalkundige te Kolozsvár hebben ieder een bijdrage aan dit boek, Márton Nagy als predikant van het dorp, Albert Török als ingenieur te Székelyudvarhely, Győző Zsigmond als ethnograaf te Sepsiszentgyörgy. Onze zevende schrijver is geen ander dan onze beroemde romancier, Mór Jókai. Zijn bijdrage is natuurlijk geen speciale opstel, maar een gedeelte van een roman dat erbij past.

Het gaat hier om een kleine monografie van het dorp. Jenő Murádin wijst ons de weg in de geschiedenis van het dorp, vooral met gebruik van geschrevene gegevens. Over het stichten van het dorp, wegen, scholen, kerkelijk, economisch en cultureel leven schrijft de zoon van een voormalige onderwijzer van Harasztos. Zijn broer, László Murádin (tegenwoordig medewerker aan de Academische Taalkundige Instituut te Kolozsvár) die ook hier is geboren, schrijft over de plaatsnamen, bijnamen, provincialismen van de plek, als vakkundige kenner van de genoemden. Een derde persoon die ook hier is geboren doet zijn bijdrage aan het succes van dit boek, hij is Albert Török, die het systeem van namen van het dorp heeft bestudeerd. Hij maakt hier en voornamen, en achternamen bekend. Márton Nagy geeft een soort samenvatting, hij schrijft over belangrijke persoonlijkheden, maar natuurlijk vooral over de geschiedenis van zijn kerkgemeenschap. Ethnografen geven bijvoeging aan geschiedenis en namenkunde. Vilmos Keszeg (tegenwoordig docent aan de Universiteit Babeş-Bolyai te Kolozsvár) schrijft over feestdagen, volksgewoonten, volksdichtkunst van de plaats. Hij geeft ook voorbeelden voor alles, en concrete gegevens. Hij geeft aan, dat wat vrijetijdsbesteding in het dorp betreft, is de rol van intellectueliteit en instituten gestegen. Győző Zsigmond (op dit moment docent aan de Universiteit te Boekarest) schrijft over de 700 jaar lange, van mond tot mond behoudene geschiedenis, en geeft het woord aan mensen die verschillende beroepen uitoefenen en tot verschillende nationaliteiten behoren.

Het boek is rijk aan oudere en nieuwere opnamen, kaarten-plattegronden en wil boeiend, nuttig zijn niet allen voor de mensen daar, maar voor iedereen die belang-

stelling voor traditie, waarden uit het verleden, veranderingen in het gemeenschappelijk leven toont.

Hartelijk dank voor al degenen die gegevens hebben verstrekt. Wij denken met dankbaarheid ook aan al degenen die de gemeenschap hun financiële en geestelijke hulp hebben verleend. In speciaal halen we de voorbeelden van Nederlanders (Paasloo, Oldemarkt), Zwitsers (Bonaduz) en Hongaren (Rákosszentmihály-Sashalom). Dit boek is verschenen met de gelegenheid van de 300 jarige jubileum van de kerkgebouw te Harasztos, en is vooral te danken aan de jonge Sándor Széll, curator van de kerk.

De redacteur

Vorwort

Es gibt ein Dorf in malerischer Umgebung, ein Dorf am Fuße des "Gottes-Gebirge" in Aranyos (Aranyos), dessen Geschichte voll von erinnerungswürdigen Andenken ist. Man sollte über dieses Dorf ein Buch schreiben, dazu hatte es Opfer gebracht.

Sieben Verfasser haben über Harasztos geschrieben: Vilmos Keszeg, der Ethnograph, Jenő Murádin, der Kunsthistoriker, László Murádin, der Sprachforscher von Klausenburg. Der Pastor Márton Nagy aus dem Dorf, Albert Török, Ingenieur von Hofmarkt, Győző Zsigmond der Ethnograph von Sankt Georgen – sind noch die Verfasser dieses Bandes. Der Siebenter ist Mór Jókai, unser großer Schriftsteller, natürlich hat er kein Essay geschrieben, sondern eine romantische Geschichte, somit wird dieser Band noch reicher.

Wir wollten eine kleine Dorfgeschichte (eine kleine Dorfmonographie) schreiben.

Jenő Murádin führt uns durch die Geschichte des Dorfes, auf dem Grunde der gegebenen schriftlichen Quellen. Der Sohn eines ehemaligen Lehrers in Harasztos spricht über die Foundation (Gründung) des Dorfes, über die Wege, Schule, über das kirchliche, wissenschaftliche und kulturelle Leben. Sein Bruder, der Mundartforscher, László Murádin, der auch in diesem Dorf geboren wurde, schreibt über die Ortsnamen, Spitznamen und Mundart der Siedlung, er ist ein Fachmann auf diesen Gebieten. Der dritte "Schriftsteller" wurde auch in Harasztos geboren, seine Arbeit hat auch zum Erfolg dieses Buches beigetragen, Albert Török hatte erfolgreiche Forschungen im Personennamen-System gemacht. Diesmal hat er die Familiennamen und Taufnamen (Vornamen) dieser Siedlung bekannt gemacht. Márton Nagy, der reformierte Pastor des Dorfes reicht uns eine Umfassung, vor allem schreibt er über die Geschichte der reformierten Kirche von Harasztos. Die geschichtlichen und namensverzeichnislichen Daten wurden von den ethnographischen Forschungen ergänzt. Vilmos Keszeg (Dozent an der Babes-Bolyai Universität in Klausenburg) schreibt über die Volksbräuche, Volkskunst des 700 jährigen Dorfes. Er gibt auch Beispiele, nämlich gibt er zur fachlichen Präsentation eine Sammlung von Daten. Győző Zsigmond (Dozent der Bukarester Universität) forscht die mündliche Tradition (Überlieferung) des Ortes auf deren Grund über die Geschichte des Dorfes schreibt, er spricht mit Menschen mit verschiedenen Berufen, die Mitglieder verschiedener Nationalitäten sind.

Der Band enthält ältere und neuere Fotos, Karten von Harasztos und verschiedene Verzeichnisse.

Dieses Buch über Harasztos ist nicht nur für die Bewohner des Dorfes interessant, sondern auch für diejenige, die Interesse an die Tradition, die Werte der Vergangenheit, die Veränderung des Lebens auf dem Lande haben. Wir möchten uns für die Hilfe der Dorfbewohnern bedanken.

Wir denken voll Dankbarkeit an diejenigen, die die Gemeinschaft sowohl materiell als auch moralisch geholfen haben, vor allem die Holländer (Paasloo, Oldemarkt) an die Hilfe aus der Schweiz (Bonaduz) und Ungarn (Rákosszentmihály-Sashalom).

Dieses Buch erschien zur 300. Jahresfeier der Errichtung der reformierten Kirche von Harasztos, dank der Unterstützung des jüngeren Sándor Széll, des rechnungspflichtigen Kurator der Gemeinde.

Der Redakteur

Prefața redactorului

Satul de sub Dealul lui Dumnezeu al Scaunului Arieșului și-a dorit o carte despre faptele demne de amintirea urmașilor, și a acționat corespunzător, a făcut sacrificii în vederea reușitei.

Volumul de față conține scrierile a șapte autori despre Călărași-Turda, sat cu o istorie de aproximativ șapte secole. Vilmos Keszeg, Jenő Murádin și László Murádin (toți trei din Cluj), Márton Nagy (din Călărași), Albert Török (inginer din Odorheiu Secuiesc) și Győző Zsigmond (din Sf. Gheorghe) au contribuit cu studii la mica monografie a satului Călărași. Marele romancier Mór Jókai – în mod firesc – este prezent în carte cu o captivantă povestire legată de regiune.

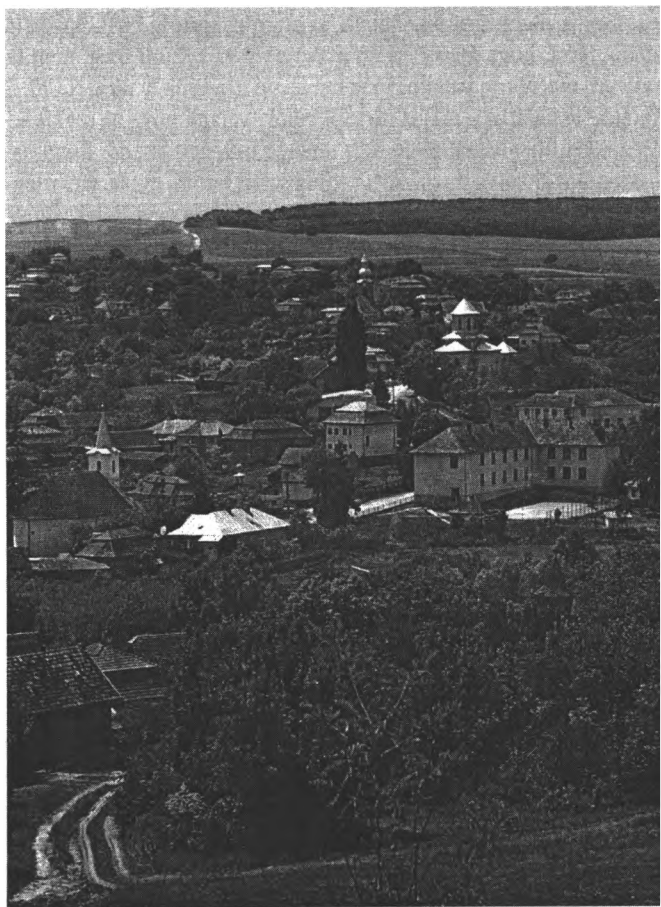
Istoricul de artă Jenő Murádin ne călăuzește în trecutul satului bazându-se mai ales pe surse scrise. Fiul unuia dintre învățătorii de odinioară din Călărași scrie despre originile, evenimentele istorice ale comunei, despre școli, biserici, confesiuni, despre viața economică și spirituală, de asemenea. Fratele lui, lingvist, László Murádin – născut tot la Călărași –, abordează toponimele, porecele și dialectul fiind cercetător de renume în domeniu. Cel de-al treilea autor originar de aici, Albert Török a cercetat cu succes numele de persoane din localitate, prezentând de această dată numele de familie și prenumele maghiarilor din sat. Localnicul Márton Nagy, preot reformat, dă o anumită sinteză, scrie despre personalități importante ale satului și se referă înainte de toate la istoricul bisericii reformate din localitate.

În prezentul volum, la studiul din punctul de vedere al istoriei și al onomasticii, se adaugă și cel din punctul de vedere al etnografiei și al folclorului. Cercetătorul Vilmos Keszeg (conferențiar la Universitatea Babeș-Bolyai din Cluj) abordează obiceiurile populare și folclorul literar maghiar din Călărași, oferindu-ne și o mostră în corpusul în care urmează prezentarea riguroasă, profesională. Folcloristul Győző Zsigmond (conferențiar la Universitatea din București), cercetând istoria orală a satului ne prezintă un scurt istoric al localității așa precum o văd sătenii. Printre interlocutori – cărora le mulțumește pentru ajutorul substanțial acordat – a ținut să aibă oameni aparținând diferitelor ocupații, confesiuni și naționalități.

În afară de cele amintite, volumul de față conține, de asemenea, fotografii, hărți și anexe.

Cartea care își propune să fie apreciată nu numai de cei din satul prezentat, poate să-i intereseze pe toți cei ce țin la valorile trecutului, la tradiție.

Ne gândim cu recunoștință la toți cei care au ajutat moral sau material la prosperarea satului, la bunul comunității acestuia. Țin să evidențiez aici ajutorul primit, exemplul celor din Olanda (Oldemarkt, Paasloo), Ungaria (Rákosszentmihály-Sas-halom) și Elveția (Bonaduz). Această carte apare cu ocazia aniversării a 300 de ani de la construirea actualei biserici reformate, fiind editată, în principal, mulțumită aportului financiar al curatorului Sándor Széll.

Falukép sodró időkben

Húsz éve írt riportsorozatomban és falutörténeti barangolásomban jelent meg ezzel a címmel Kolozs megye magyar napilapjában, az egykori Igazság 1981. április 21–30. közötti számaiban. Most, hogy újraolvasom a nyolc részre osztott írást, nem találok benne olyan részletet, melyet ne vállalhatnék ma is, ne írhatnék le újra. Ha itt újraközölve – immár kötetbe válogatva – mégis rövidül belőle valamennyi, az csakis az akkori napi időszerűségekkel függ össze, melyeken tényleg túllépett az idő. Bővül is ugyanakkor az írás, hiszen borítékolva megőrzött céduláimból látom, mi az, ami még odakívánczolt volna. Egyházakról, felekezeti iskolákról, a nemzeti együttélés valóságáról ugyan hol lehetett írni azokban az egyre sötétülő években? Most ezek a kimaradt részek ékelődnek be az egykori sorozatba, mintegy jelezve, meddig terjedt a tiltás, mi tartozott volna még a faluképbe, szülőfalum, Harasztos történetébe.

Utak a faluba

Hűvös tavaszi hajnalok ízeit és illatát idézi föl bennem a kisállomás. – Harasztos, egy percre! Munkásvonatok reggeli forgalma. Batyukkal cipekedő falusiak. Tízórait rejtő, jellegzetes, uniformizált táskával: a gyáristák. Errefelé (és azt hiszem, más aranyosszéki falvakban is) csak így nevezik őket.

Pontosan vissza tudom idézni a váróterem hangulatát. Érezni vélem az olajjal felkent padló s a petróleumlámpák szagát. Látom a koránkelők örökös kialvatlanságát. Az ablakon túl fémesen kattannak a jegylyukasztók. A gyáristák soha sem álltak sorba. Nekik bérletük volt. Gyermekkoromban, mely itt telt el a szülőfaluban, mindig csodáltam, milyen pontosan érkeznek. A kis harang jelzett, fémkalapáccsal kongatott, s a mozdony is befordult a Kocsárd felőli kanyarban, amikor percnyi késés nélkül beértek. Persze, ha én is, mondjuk, húsz éven át, naponta megtenném azt a háromkilométeres utat a faluból, időre kijönne a lépés...

A kép nem rajzolható újra, csakis emlékezetben. Felismerhetetlenné módosította az idő. Már a régi állomásépületbe sem juthatnék be. Megvan ugyan, de használaton kívül. Nem messze épült föl az új, az árnyas fáktól távolabb, szabványszerű és arctalanul rideg.

Utak vezetnek a faluba: Harasztos változó arcát, úgy külsőre legelőbb ezeken lehet felismerni.

Ez az aranyosszéki falu sohasem volt szerencsés az útjaival. Községközponti rangjának dacára is csak kinkeservesen építette ki életvivő ereit a városok felé – Tordára, Gyéresre, Kolozsvárra. Az állomás útja hozta számomra a legnagyobb meglepetést. A falu átka volt mindig az a három kilométer. Több mint száz évig taposták itt a sarat

- a vasút megépítésétől számítva - anélkül, hogy az útjavító igyekezeteknek különösebb eredménye lett volna. Mindent elnyelt a vendégmarasztaló agyagos sár. 1976-tól járda vezet be az állomásról. Véges-végig kanyarog a *Nyerzláb* határrész oldalán, kerülgeti az *Ördög-árok* vízmosásos partját, s lejut a *Tőhely* szélén a faluba. Csak méternyi szélességű, de egybeöntött, s így talán nem fenyegeti a lassú elmerülés veszélye. Mert elnyelt itt a sár száz szekérnyi követ is, alig egy-két év alatt.

Felértékelődött a másik út, a tordai. Ha a gyáristák többsége korábban Gyéresre igyekezve hajnalonként a vasútállomás felé indult, utóbb egyre inkább a nagy iparváros, Torda szívó hatása érvényesült. Előbb földúton döcögött végig az autóbusz, majd sok huzavonával megépült az aszfaltos műút is. (A falu lakói 1981–1982-ben önadóval járultak hozzá a kiépítéséhez. Szorgalmazta a kivitelezést a hadsereg is, melynek lőtere, a „poligon” épp errefelé húzódott, a harasztosiak földjén.)

S ha már az utakkal kezdtem, ne maradjanak ki a *falu utcái* sem. A sár itt helyenként még nagyobb volt, mint az állomási részen. Sáros voltában a környéken talán csak Mezőcsán vetekedett Harasztossal. Az 1970-es években járda épült szinte minden utcában. Sár nélkül lehet eljutni bárhova. Már ha az ember egy kicsit ügyeskedik.

A falu történeti forrásaiba beleolvasva talányos, furcsa esettel találkoztam. Az Orbán család leégett kastélyáról van szó, melyet az új tulajdonos, Thoroczkai Pál a múlt században lebontatott. A méteres falakból kikerült köveket potom áron vesztegették el útépitésre, de nem a harasztosiaknak. A faragott kvadrátköveket a Felvinc felé vezető országútba építették be.

Történeti ösvényeken

Mondják, hogy valaki kíváncsiságból megásta a *Csere erdő* alatti réten a mezsgyét, s meg is találta ott a római út köveit. A *Traján útja* vezet errefelé, így hívják a faluban (a határrésznek is ez a neve), és a história igazolta az ókori római út meglétét. Potais-sárról, azaz Tordáról indult, ahol az V. makedón légió székelt, s a bogáti részeken vezetett át a Szakó felé, s húzódott tovább Apulum (Gyulafehérvár) irányába.

Ma már aligha emlékszik valaki rá, de ezt az utat még a múlt században is használták. Erre vitte meg hozta a leveleket a lójáratú postakocsi. A delizsánszok 1867 és 1900 között hetenként egyszer indultak Tordáról, s a Traján úton át Felvinc felé haladva vitték a postát. Pihenőjük helye a *Postaréti* volt. Az utolsó lófogatos, id. Tatár Zsigmond kilencvenéves korában hunyt el 1930-ban.

Erdély régészeti repertórium, a Roska Márton szerkesztette kiadvány *bronzbalta* felbukkanását jelzi a faluban¹. Hogy ez a vidék valóban már a bronzkorban is lakott volt, annak magam is a nyomára akadtam. Történész-diákkorom felfedező lázában az

¹ Roska 1942:104

Isten-hegyen találtam meg az árulkodó cserepeket. A tüzdelt-böködött, relief díszítésű agyagedény töredékekből egész zacskóraláló gyűlt össze, ahogy egy törésvonal mentén megkapartam a földet. Kora bronzkori lelet a kolozskorpád-coțofeni-i kultúrából. Ismeretlen törzsei úgy négyezer évvel ezelőtt ütötték fel erre tanyáikat. Kurt Horedt régészprofesszornak vittem be a leleteket. Ott vannak ma is a kolozsvári Történelmi Múzeumban, cédulázva. Ha majd pénz lesz rá – mondták –, megássák a telepet. Egyszavas üzenetek az írott történelem előtti őskorból.

A falu középkori történelme nem kevésbé szagztatott beszédű. Mondák öltözéke szövődik a történelmi igazság vékonyka fonalából. *Hori – Harasztos – Bogát*. Három falu nevét is említik itt az erdélyi vajdaság korai századaiból.

Bizonyos, hogy az egykori falu nem a mostani helyén volt. Jóval lejjebb, az állomás felé vezető út mentén találná meg a régész ásója. Széll János harasztosi lakos az öregek emlékezete nyomán így mondta el a település történetét. – *A falu lenn volt a Nyersláb és a Palás között. Pusztatemplomnak hívták azt a helyet. Tatárok pusztították el. Rájuk törtek egy éjszaka, felgyújtották a házakat. Majdnem mindenki bennégett. Akik mégis csudára életben maradtak, elmenekültek az erdőkbe. Aztán ott építették fel az új falut. Ez a rész az, a Meggyes utcai. Itt most is úgy nő ki a kertekből a vadmegegy magától.* (Elmondta 1981. március 31-én.)

A tatárok pusztítása bizonyosan valóság és nem legenda. A *Pusztatemplom* név maga is utal az elhagyott falura. Orbán Balázs a múlt században még látta az épület romjait. „E hagyomány támogatására – jegyzi fel A Székelyföld leírása V. kötetének 80. lapján – mutatják most is Harasztoson pár ezer lépéssel alul Hori fekhelyét, igen szép temploma nyomait, melyet ma is Pusztatemplomnak neveznek, s faltöredékei még most is kivehetők.”

Az életmentő erdőkben ma már csak a pászmányi *Csere* maradt. Majálisok tere, gyöngyvirág- és vadcseresznyeszedő kirándulások helye. (A *Csere* a református egyház birtoka volt, talán most ismét visszakapják.)

Ha a harasztosi táj fátlan, dombos mezőségi jellegét tekintjük, alig hihető, hogy Orbán Balázs még úgy látta a falut, mint amely a Székelykő utolsó nyúlványai mentén „erdők zöld keretében”, „igen regényesen” fekszik. Megjegyzi, hogy a helység „nevét erdőségeiről, vagyis harasztból nyerte”. A haraszt akkoriban kocsányos tölgyet jelentett, csak ez az értelme kimosódott a köztudatból. Harasztos tehát: harasztal benőtt föld. Szabályosan képzett helynévtípus. Olyan, mintha azt mondanánk: *tölgy – Tölgyes, fűz – Fűzes*.² Harasztos jelentős helység lehetett már a középkorban. Első okleveles említése 1319-ben Róbert Károly királyunk idejéből ismeretes Horyt pedig még korábban, egy 1291-es adománylevelével említi. A település neve ismételen előfordul a vatikáni levéltárban őrzött pápai dézsmák regesztrumában. Ott az 1332-es és 1333-as évi rova-

² Murádin László közlése

tokban *Harastus*, illetve *Hazartus* néven bukkan fel.³ A Hori névre ma már senki nem emlékszik a faluban. Ami pedig az egykori *Bogátot* illeti, az semmiképp sem azonos a mai Bogáttal, a Torda felé terjeszkedő településsel. A Horival és Harasztossal együtt emlegetett Bogát (szláv eredetű magyar személynév) feltehetően a Csere erdő alatti dűlőben létezhetett, a mai Bogát nevű határrészen.

A Torda felé vezető egyutcás Bogát, a mostani falu, Harasztos község különálló települése. Az aranyosszéki közbirtokosság földjeinek felosztása után Horváth Miklós tanyájának vonzásában kezdett terjeszkedni. A szabadföld jogán nagybirtokot szerzett Horváth György fia, Miklós Torda-Aranyos vármegye alispánja lett. Hivatali ideje alatt, az első világháború éveiben orosz hadifoglyokkal ő építtette ki a 6 kilométernyi utat Tordától Bogátig, megkönnyítve ezzel Harasztos közlekedését is. Horváth Miklós halála után fiai, Miklós és György gazdálkodtak itt 1946-ig. Azután állami gazdasággá alakították a nagybirtokot.

Elhalványult székely múlt

Amikor Aranyosszék székely voltáról esik szó, alig áthidalható a szakadék a történelmi források tanúsága és a tapasztalat, a jelen valósága között. A kolozsvári Állami Levéltárban őrzött dokumentumok sorában megmaradt IV. László királyunk 1289. szeptember 18-án kelt donációja, mellyel az Aranyos menti falvakat a székeleknek adományozza. A tatárok ellen korábban Torockó környékén vívott harcokban nyújtott segítségükért érdemelték ki az értékes földeket. III. András 1291-ben átírja és megerősíti az adománylevelet – mely eredetije V. Istvántól való, 1270–72-ből – bizonyoságot téve amellest, hogy Kézdiszékről jött székelyek költöztek a vidékre. A székely autonómia középkori és újkori megléte kétségtelen tény; a jobbágy-földesúri viszony is csak a királyi birtokon honosodik meg itt. Harasztos maga több királybíró adott a széki adminisztrációnak, ők voltak a szék legfontosabb tisztségviselői. Az aranyosszékieket végül éppúgy rákényszerítették az osztrák mundér, a katonaság fölvételére, mint a keleti határ menti székely székek közösségeit.

A jelennel összevetve azonban egészen más kép bontakozik ki. A vidék „székelysége” alig észrevehető. Sem nyelvjárásuk, sem népviseletük, sem egyéb néprajzi vagy népművészeti hagyományuk nem erősíti meg etnikai odatartozásukat. Elhalványult a székely múlt és eredettudat.

Aranyosszék falvai az Aranyos és Maros folyók között a Torockói-hegységig és Felenyedig húzódtak. Kiemelkedő fontossága az alsó- és felső járásra oszló széki felosztásban előbb Kövendnek, majd Felvincnek volt. A nagy lélekszámú Harasztos azonban szintén sokszor és érdemben említődik a szék középkori és újkori történetében.

³ Orbán 1871: 80–81.

A fejedelemség korából, majd az osztrák uralom idejéből maradtak fenn a széki közgyűlések innen keltezett jegyzőkönyvei. Tanulságos dolog beleolvasni bármelyikbe. Valóban sodró idők krónikái ezek. Alig találunk olyan feljegyzést, mely valami jót is tartogatott a vidék, a falvak lakóinak.

1692. július 25-én a Harasztoson tartott gyűlésen veszi tudomásul Aranyosszék népe a császáriak erdélyi berendezkedését, a főkormányszéket életre hívó osztrák uralmat. Ezen a gyűlésen „a gubernium rendezése tárgyaltatott.”

1693. július 6.: „új rovatal⁴ a császári katonaság számára”.

1697. augusztus 6.: „a székben levő 2438 ökörrre 700 forint adó vetetett.”

1703. október 1.: „a gubernium, adósságának fizetésére 500 forintot kért a széktől és Kolozsvárra 175 szekér szénát.”

1718. július 18.: „a szárazság előidézte nagy inségről van emlékezet.”

1745. január 11.: „a szék 1000 lovas kiállítására szorítottatik.”

1752. július 27.: „elhatároztatik, hogy az alszék ezután mindig Kövenden legyen.”

1809. május 17.: a napóleoni háborúkkal összefüggésben „a szék insurgensei összejáratnak, van 46 lovas, 61 gyalog.”

A fentiek mind Harasztosról keltezett jegyzőkönyvek részletei. Lustrát is, vagyis hadiszemlét szintén számos alkalommal tartottak itt.

Ismerjük Harasztos *főkirálybírait* 1600-tól 1848-ig: Harasztosi Litterati Balázs, Dimién Gáspár, Bartha Márton, Bartha János, Csiki Gergely, Polyáni Dindár Dávid, Lengyelfalvi Orbán Elek, Thoroczka Pál, Tötöri József.

A falu lakossága megszervezte a reformációval kezdődő vallási villongások, majd az egész Európát sújtó vallásháborúk pusztításait. Kelyhes lett Harasztos mind utolsó lakójáig. S ha arra gondolunk, hogy Basta hadai éppen itt, e környéken, a Maros és az Aranyos között dúlták ismételten a vidéket, jó sorsa az új hitet vallóknak nem lehetett. Harasztos bőven termő fekete földjeit, szántóit, erdeit sem bírják sokáig zavartalanul a „szabad székelvények”. Először Róbert Károly idejében Tamás-vajda jut birtokokhoz a falu határában. Később (Orbán Balázs feltételezése szerint) ugyanez a birtoktest juthatott a Várfalvi család tulajdonába. 1620-ban Bethlen Gábor Kassáról kiadott donációjával Harasztosi Litterati Balázs kapja meg a jószágot.⁵ Aztán újabb és újabb birtokosok neve tűnik föl. A Felvinczi, az Orbán, a Thoroczka, majd a Zeyk családok lettek a tulajdonosok. Mai határnevek őrzik az egykori birtokosok nevét: *Várfalvi-rét, Orbán-láb, Zeyk-tanya, Kelemen-tető*. Utóbbi Aranyosszék Mátyás korabeli főkirálybírójára, Sinfalvi Tatár Kelemenre utal.

A XIX. század második felében változik itt is nagyot a világ. A kiegyezés után újjászervezik a monarchián belüli Magyarország közigazgatását. Az 1876. évi 33. törvény alap-

⁴ vagyis adókvetés

⁵ Orbán 1871: 81.

ján megszűnik a székely és szász székeli autonómia, és a vármegyei rendszert kiterjesztik az egész magyar földre. A nagy kiterjedésű Torda vármegyét kettéosztják és székely székeli területekkel egyesítve létrejön Maros-Torda, illetve Torda-Aranyos vármegye.

Aranyosszék ezután már néprajzi-tájegységi fogalom csupán. Torda közelsége, a vásárról is nevezetes város politikai súlya a vidék életében egyre hangsúlyosabb lesz.

A Kastély árnyékában

Ha a Nyersláb- vagy a Palás-tetőről letekintünk, a Gyümölcsös dombhajlatának magasságában tisztán kivehető az egykori *Orbán-kastély* helye, a szabályos síkidomként lemezsített terasz. Az udvarhelyszéki Lengyelfalváról származó Orbán család (a későbbi történetíró Orbán Balázs rokoni ága) a XVIII. század elején Harasztos legtekintélyesebb birtokosa lett. A kastélyt Orbán Elek építtette 1735 és 1740 között, még királybíróvá választása előtt, mely tisztséget 1740 és 1786 között töltötte be. Otthona nem akármilyen vidéki kúriaszerűség volt, hanem imponáló kastély, bástyákkal övezett, ágyúkkal is felszerelt építmény. A birtokot más vidékről hozott román jobbágyok művelték, akik a falunak ma is ezt a délkeleti, kastély körüli peremét lakják. A birtokhoz tartozott a dúsán termő cseresznyével, almával, meggyel és egyéb fákkal beültetett *Gyümölcsös* és egy hatalmas halastó is, melynek már csak határnév őrzi az emlékét – a *Tóhely*. Az Orbán család halastava 80 holdnyi hosszán elnyúló területet foglalt el, a falutól keletre, a vasúti töltés, a „strek” felé távolodva. A tavat földgátak határolták, melynek körvonalai mai is kivehetőek. A gát a Palás oldala mellett (*Palásgát*) húzódtott, s a *Túrós* határrész déli oldalán levő magas földtöltésig haladt. Harasztos kis patakjai táplálták a tavat, de frissítő vizet kapott a közeli, bő forrású *Sövénykút*ból is.

Mai lakói a falunak már csak vizenyős rétként, tóhelyként ismerik a kastély halastavát, mely annak idején nemes családok horgászszenvedélyét szolgálta. Még jól emlékszem, amikor az 1950-es évek derekán feltörték a rétet, és dinnyét telepítettek rá. A harasztosi dinnye akkor jelent meg első ízben szombatonként a Tordán, szerdán az Aranyosgyéresen tartott vásárokon, de a kolozsvári piacon is.

Az Orbán család birtokosi súlyával és királybírói tekintélyével Mária Terézia politikáját, az ellenreformáció térhódítását erősítette a vidéken. Kastélyukban kápolna működött, s a lassanként szaporodó katolikus hívók számára maga Orbán Elek építtette föl élete utolsó éveiben a falu római katolikus templomát. Az Orbán család kriptája a r.k. temető alsó részén állott; föld alatti üreges részéből téglák kerültek olykor napvilágra.

Már a Thoroczkaiak birtokolták a kastélyt, amikor tűzvész hamvasztotta el, s vele együtt pusztult a falu nagyobbik része is. 1815-ben, egy tavaszi szeles napon, március 31-én az udvari sörfőzdéből támadt a tűz, mely megállíthatatlanul terjedt át a falu utcáira, házaira. Akkor égett le a kastélyhoz közeli református templom fedélszéke, és olyan nagy volt a lángok gerjesztette hőség, hogy a harangok félig megolvadva

hullottak alá, még az úrasztalán levő keresztelőkanna is megolvadt. A kastély többé nem épült újra, köveit széthordták. Utolsó ura, Thoroczka Pál Gerendre költözött.

Közösségek ereje, az egyház

Az erdélyi egyháztörténet minden sajátossága rávetíthető az aranyosszéki Harasztosra is. Keresztény egyházában, templomaiban éli szellemi életét a közösség. Kezdeti időkben az oktatás feladata is rájuk hárult. Jelentős gazdasági súlya lehetett a még osztatlan középkori egyháznak, mint az a pápai tizedjegyzékből kiderül. Jóval későbbi, de jellemző adat a falu tehetőségére, hogy az újjáépülő Farkas utcai templom számára a XVII. században 9 szekér fát szállítanak a harasztosiak állványnak.

A református egyház⁶

Kalvin tanainak gyors terjedése nyomán a XVI. század derekán *kelyhes* lett a falu; hívei áttértek az új hitre. Olyan erőt képviselt az egynemű közösség, hogy amikor a hitújítás idején birtokba vett templomuk (a Pusztatemplom) leégett, az Isten új házát azon nyomban fel tudták építeni. A régi templom elenyésztését e falut sem kímélő kuruc-labanc csatározások okozták. A reformátusok új temploma – már a mai helyen – az 1700. esztendőben, éppen *háromszáz éve* épült meg.

Birtokosok, módos családok segítették az egyházat minden időkben. A református egyház fekvő birtokainak java része még 1667 előtt Tankó János és vallásos leánya, Ilona adományként került a tulajdonukba. E birtoktestek közé tartozott az Istenhegye alatti Csere erdeje is. Ezek jövedelme és a hívek áldozatkészsége tette lehetővé, hogy a nagy tűzvész után három évre, 1818-ra már felújíthatták a súlyosan sérült templomot. 1853-ban új harangot hozattak. 1880-ban a templom zsindejét cseréppel, a tornyot bádoggal fedték újra.

A XIX. század végén új templom felépítését tervezték. Ennek első lépéseként 1898-ban Zeyk Dánieltől megvásároltak egy telket a falu központjában, s az építőanyagot is rendre beszerezték. Mindez azonban csak terv maradt, mert a háború semmivé tette az évek során begyűjtött pénzt. Így a gazdaságosabb megoldást választották, a régi templom teljes felújítását. Ónodi Veress Sándor lekészük kezdeményezésére 1924 tavaszán kezdődött a nagyarányú helyreállítás, Ráskay Ferenc építészmérnök tervének kivitelezése. Híveik emlékezetében sokáig megmaradt, a kisebbségi sors nyomorúságai között is, az 1924. augusztus 10-i felemelő ünnep, a templom újraszentelése.

⁶ Mivel e kötetben külön írás foglalkozik a református egyház történetével, a részletekre itt nem térek ki.

A római katolikus egyház

Kétszáz évig a protestantizmus állásai megingathatatlanok voltak nemcsak Harasztoson, de egész Aranyosszéken. Csak az *ellenreformációkor*, és nyomatékkal Mária Terézia idején kezdődött a lakosság egy részének visszatérítése, illetve római katolikusok beköltöztetése. Az erőszakos templomfoglalások Felvincen kezdődtek 1747-ben, majd folytatódtak az unitárius falvakban is, így Sinfalván 1760-ban.

Harasztoson Orbán Elek királybíró tette a legtöbbet a római egyház restaurációjáért. A katolikus híveknek a kastélyában levő kis kápolnában biztosította a szentmisén való részvételt. Mikor ez már szűknek bizonyult, az ő kezdeményezésére és a bécsi udvar támogatásával emeltették a római katolikus templomot és a papilakot. A falu központi fekvésű helyén, mindenholnan látható dombján 1767 és 1783 között épült meg a késő barokk kori templom. Fölszentelésére gróf Batthyány Ignác püspök jelenlétében 1786-ban került sor. Erdély katolikus nemes családainak kérésére Mária Terézia nemcsak az építkezési költségekhez, a templomi berendezések beszerzéséhez járult hozzá, hanem birtokot is adományozott az egyháznak. Egy latin nyelvű emléktábla felirata szerint a templom karzatát a gerendi kastély ura, ifj. Kemény Farkas gróf készítette az 1791. évben. Az egyházi földek jövedelme illette meg mindvégig a papot és a kántortanítót. A kevés számú, nagyrészt idegenből jött katolikus hívő és a szintén katolikus cigányság képtelen lett volna eltartani papját és tanítóját.

A száz év után omladozó állapotba került templom helyreállításáért Bodó Antal plébános tette a legtöbbet. 1966–1968 között kívül-belül felújította, tornyát újrafedette; a templomba és a papilakba bevezette a földgázt (1960) és a villanyt (1963). Harasztos történeti múltjáról is ő gyűjtött értékes, ezen írásba ugyancsak beépített hasznos adatokat.

Harasztos ismert katolikus papjai: Rátz István, Mártonfi Lajos (1870-ig); Szabó Péter 1870–1877; Boér János 1877–1888; Bálint Endre 1888–1926; Csányi Kálmán 1926–1933; Mosontzky Henrik 1933–1945; Szabó János 1945–1952; Fuchs Gábor 1952–1954; Bodó Antal 1957–1970; Bodó Péter 1970–1983; Menyhárt Antal 1983–?

A sor itt megszakad; azóta Tordáról jár beszolgálni a pap (1998-tól György Ferenc).

Az ortodox és a görög katolikus egyház

Az 1867-es kiegyezést követően, az akkori törvények alapján a harasztosi ortodox román lakosság XVIII. század végén alakult egyháza számára fölépítették a görögkeleti templomot. Ez a régi templom, mely ma már nyomaiban sem látszik, a református egyház telkén, az Orbán-kripta közelében épült meg. Ebben szolgált lelkészük, Muntean Grigore 1867 és 1887 között, majd őt követte a harasztosi származású Mureșan Gheorghe kerek ötven évig, 1937-ig. Utána veje, Giurgiu Gheorghe lett az ortodox lelkész, 1977-ig. A két világháború között a legtöbb állami támogatást ez az egyház kapta, kinek hívei a hidasiaknak juttatott földosztáskor erősen megszorodtak. A kis fatemplom 1925 tavaszán ismeretlen okból leégett, és így állami támogatással építhették föl 1929-ben az új, bizánci formájú templomukat. Ennek a jóval tágasabb épületnek a felújítására 1958-ban került sor, és a hívek hozzájárulásával 1967-ben téglából épült harangtornyot illesztettek hozzá.

A görög katolikusok kis templomának építési éve 1804. Szintén a temető mellett, annak legelső részén épült. Fönntartására, egyházuk segítségére 1822-ben br. Orbán Antalné Haller Ágnes adományozott birtokot. Unitus hívei 1923-ban újították föl, hogy negyedszázaddal később kényszerűen, a diktatorikus rendszer parancsára sorsára hagyják. A két egyház 1948-as egyesítése után ikonosztázionját széthordták, omladozó falain átfúj a szél. Két utolsó görög katolikus papja Giurgiu Nicolae és Pop Andrei volt.

Iskolák, iskoláim

Nem tudok elfogódottság nélkül írni Harasztos iskoláiról. Már csak azért sem, mert öreg padjaikon vagy folyosóik barnára évdött deszkáin, gerendáin még megkereshetném nevem bevéssett kezdőbetűit, s családunk jóformán minden ifjú tagjának (persze, valamikori ifjainak) ilyenfajta méltatlan emlékéllítésát.

Nekünk a gyermekkor jó és rossz emléke volt az iskola. Apámnak viszont élete és kenyere. S nem is akármilyen, de éppen világot fordító időkben. Mintegy harminc éven át szolgálta a falut, népének kultúráját.

Templom és iskola összetartozása jegyében alakultak ki a kezdeti oktatási formák Aranyosszék falvaiban is. Papok, leviták, kántortanítók oktatták olykor több évszázadon át az újabb és újabb nemzedékeket. Nekik köszönhetően emelkedtek ki értelmiségiek a röghöz kötött faluközösségekből.

Közelebbi adat nincsen arról, hogy mikor létesült külön iskolaépülete a református egyháznak. A nagy égéskor már mindenképpen megvolt, mert a leírások szerint a megsérült templommal és a környező leégett épületekkel ez is elhamvadt. Az egyház a 48-as idők után a Nagyenyed pusztulásakor Harasztosra jött Basa Mihályt (akkor még segédlelkészt) bízta meg a tanítással. A faluban harminc évig református papként működő Basa Mihály azonban továbbgondolta a falu iskolaügyét. Olyan „oskolaházat” álmódott meg a helyreállított régi helyébe, amelyben a gyermekeket befogadó helyiség mellett a mindenkori iskolamesternek is tisztességes lakása, otthona legyen. Az egyház 30 holdnyi kaszálóját feltörette, s a szántóföld jövedelméből a templom felújítása mellett az iskola számára is anyagi fedezetet biztosított. A megfelelő telkekhez a falu közepén adományozás révén jutottak. Zeyk Józsefné gr. Thoroczka Julianna 1858. augusztus 17-én donálta számukra a királyi birtokból a mintegy holdnyi területet. 1859-ben kezdődött a falu népének közmunkájával a téglavetés, de nagy

kiadások miatt csak 1863-ban került fedél alá az említett „oskolaház” a tanítói szobákkal. A felszerelést 1866-ra sikerült beszerezni, s még abban az évben meghívták Harasztosra tanítónak a Nagyenyeden végzett Székely Lajost. A XIX. század végén, mint mindenütt az országban, lehetőség nyílt arra, hogy az állam átvállalja az oktatás terheit. Felekezeti iskoláink egy része ilyenformán községi iskolává alakult át. Ez történt Harasztoson is a reformátusok harminc évvel korábban megépült felekezeti iskolájával. A vármegyei közgyűléseken többször szóba került ez a kérdés, s végül a millennium évében Bágyon, Harasztos és Kercesd iskolái állami kézbe kerültek. Benedek Sándor kántortanítót már állami iskolai oktatóként követte Kiss István, Kazacsai Irma, Zitzmann Karola.

Századunk elején vált sürgetővé az 1896-ban csupán egy tanítót foglalkoztató községi iskola bővítése. Torda-Aranyos vármegye 1904. május 13-án tartott közgyűlésén Harasztos képviselő testületének „az állami iskola bővítése tárgyában hozott határozatát” jóváhagyták. Bizonyosnak tűnik, hogy véglegesen ennek eredményeként kapta meg mai formáját az általam is látogatott „állami iskola”, mely hosszú, fantáziátlan épületével a lejtős iskolaudvar peremén az utcafrontra néz.

A római katolikusok iskolájának története dátumszerűen, pontosan követhető. Az Orbán Elek szorgalmazta templomépítéssel egy időben, 1773-ban a templom mellé, attól nyugatra felépítettek egy egyszobás iskolát. Kötelességévé tették ugyanakkor a mindenkori katolikus papnak, hogy naponta legalább négy órán át tanítsa az ifjúságot. Ezt a kiszolgált épületet váltotta fel azután az I. világháború előtt 1911-ben ugyancsak a templom közelében emelt, újabb katolikus felekezeti iskola. Ebben a gyermekkoromban csak „felső iskolának” nevezett örökké csúszó, repedező kis épületben mindössze egyetlen tágas tanterem és egy szűk iroda kapott helyet. A régen kiszolgált és szemünk előtt romossá vált épületben tanított a legtovább apám is, átvéve a nádalcát elődeitől, Benedek Bénitől, Boér Margittól, Mátéffy Sándortól.

Román iskola 1867 után alakult a faluban. Ekkor emeltek egy egytantermes iskola-épületet a falu átelleni részében, a Kóródi-kert közelében. Ennek volt tevékeny iskolamestere sokáig Catarig Lucian, majd Oțel Teodor, Roșca Remus, illetve Mureșan Otilia, a pap leánya. Az állami iskolában, már a közhatalomváltozás után, még jó ideig ugyan-csak Mureșan Otilia, illetve Perdea Ioan iskolaigazgató tanította a falu kisiskolásait.

Ismeretlen fogalom volt akkoriban az *ingázás*. Tanítók, népnevelők sorsa soha sem volt irigylésre méltó. De hivatás volt, népszolgálat, s ezt a legtöbbben így is tekintették. Az iskolába kinevezett oktató rendszerint sok évre vagy éppen véglegesen megtelepedett a faluban. Ha felekezeti iskolában dolgozott, életereje arra ment rá, hogy az állami tanítói fizetésnél jóval kisebb jövedelmét valahogyan megpótolja. Harasztoson a katolikus kántortanítónak néhány hold egyházi (kántori) föld jutott, amit sajátjával közösen művelve gazdálkodott. Így élték a „néptanítók” – mindenben közösséget vállalva a faluval – a vidéki értelmiség életét. Családjával véglegesen letelepedve így élt – csak példaként említem – Benedek Béni, kinek a temetőben faragott sírkövét megkerestem. Leányaival, Emmával, Vilmával, Juliannával együtt nyugszik a sírkert dombhajlatán. Tipikus tanítósors az apámé, Murádin Lukács is (elhunyt 63 éves korában), kinek sírja a temető felső szélén áll.

Históriánk sorsfordulói tükröződnek Harasztos iskolatörténetében. Az I. világháborút követően a községi iskolákat mindenütt a román állam vette át. A tanítás nyelve itt kizárólag a román volt, s csak a meglevő felekezeti – Harasztos esetében a római katolikus – iskolában taníthattak magyarul. Ezen a helyzeten javított az 1944 utáni rendszerváltás. Az egységesülő iskolarendszerben magyar és román tagozatok alakultak. 1966-tól új, emeletes iskola épült, és tanítók, tanárok sora váltogatta egymást a kezdetben hét, majd nyolcosztályos tagozatokon. A régi, a faluban megtelepedő tanító típusa véglegesen eltűnt, és a csökkenő népszaporulat mindegyre apasztja az osztályokat. A 80-as években felszámolták a magyar felső tagozatot, azóta csak az elemi végzetik falujukban magyarul a harasztosiak.

„A föld tartja össze a falut”

Vajon csak régmúlt igazság lenne?

Egy múlt századi leírás a marosvásárhelyi Székely Néplap 1866. évi 24. számában úgy jellemzi Harasztos népét, mint akik „egész Aranyosszékben csaknem a legjobb földművelők.” Híres volt a harasztosi föld rőghöz kötő ereje. Valóságosan és jelképesen is. Jótermő gabonaföldek húzódtak völgyeiben és szelíd dombjain. Meg tudott élni belőle, aki nem sajnálta a fáradságot. Mert nehéz föld volt ez, kapához, csizmához egyaránt tapadó, nem a homokos, folyók menti talaj.

Bágyonnak és Harasztosnak volt a legnagyobb határa egész Aranyosszéken – 6791 illetve 4429 kataszteri hold. Összevetésként (1890-es adatok szerint) a kercesdi határ

3179, a kövendi 2213 hold termőföldet összesített. Jó volt Harasztoson a megosztás, a hasznosíthatóság aránya is. Szántóból a legtöbb: 2574 hold, rét 582, legelő 1071, kert 126, szőlő 36, nádas 5, erdő 33 hold.

Történetileg a királyi birtokot művelték a nemes urak és egy-két nagyobb földterületen gazdálkodtak ugyancsak nemes családok. Harasztos határának többi részét – kis és közepes parcellákat – „a szabad székelyek bírták”. Tötöri Józsefnek, az utolsó harasztosi királybírónak birtokából juttatták földhöz 1848-ban a felszabadult román jobbágyságot. Magát Tötörít drámai módon éppen a felszabadult jobbágnép ölte meg. Rokonai is lassanként elhaltak, keresztlányuk, a még módos Bartha Ilona úrnő nagyon idősén és utód nélkül 1958-ban hunyt el (ő volt a harasztosiak számára a szép házat birtokló „udvari kisasszony”). A múlt század vége felé szintén felosztásra került két másik harasztosi nemes család birtoka. A Szentkereszty család kúriája körüli 10 holdnyi föld (innen a *Szentkert* belső határnév) és Kóródi Tamás birtoka, a *Kóródi-kert*.

Külön leírást, gazdaságtörténeti tanulmányt igényelne a gazdálkodás módja, a falu földművelése, állattenyésztése. Itt csak néhány sorban térhetek ki arra, milyen belterjesen és gazdaságosan természetek földjeiken búzát, árpát, kukoricát, zabot – még a két világháború között is, gazdasági egyesületek díjait-kitüntetéseit érdemelve ki. Miután a vasút úgy-ahogy bekapcsolta a falut az áruforgalomba, meghonosodott a cukorrépa-termesztés. Később a nagyon munkaigényes dohányással, majd a dinnyetermesztéssel próbálkoztak. Az inkább savanyú bort adó (*vinum de Harasztos...*) szőlő-termesztés a filoxéra pusztítása után nehezen honosodott meg. Nagyobb telepítések az 1950-es években történtek.

Harasztos mezőgazdaságának korszerűsítése a múlt század végi *tagosítással* élénkült föl. Egymástól távol eső földeket vontak össze nagyobb birtoktestekbe.

⁷ Orbán 1871: 81.

Nem emlékszem, hogy a II. világháború előtt traktor működött volna a faluban, de vetőgépek, tárcsák, lókapák, cséplőgépek voltak. A korszerűsítésért, ésszerű gazdálkodásért a Hangya Szövetkezet tette a legtöbbet. A harasztosi Hangya fogyasztási és értékesítő szövetkezet 1905-ben alakult meg Ónodi Veress Sándor lelkész elnökletével, majd 1928-tól a háborút követő megszűnéséig Murádin Lukács kántortanító volt ügyvezető igazgatója. A nemes fajtájú magvak beszerzése, a gépi művelés, a modern agro-technika valós eredményeket hozó program lett.

Ezermesterek mindig akadtak a faluban. Ilyennek ismertem gyermekkoromban Bartha Sándort, a sötét, tömött bajuszú embert, ki még telepes rádiókat is megjavította. Mindenre emlékezett: – *Lovas cséplőgépek működtek először a faluban – mesélte. – Seres Istvánnak és Radó Jánosnak volt ilyen gépe. Azután a motoros cséplőgép is megjelent. Tatár Gergely szerezte be az elsőt. Malmok azért nem alakultak túl korán a faluban, mert víz, folyó nem volt, ami meghajtotta volna őket. A gépkorszak hozta a megoldást. Nagypámé volt az első malom, a Bartha Bénéé. Azután Kiss Ferenc és Aczél Tivadar létesítette a még most is működő – 1948-ban államosított – malmot.*

Az én gyermekkori emlékeimben a motoros cséplők működése jelentette a látványosságot. A Nagy Bélára és a Bartha Dénesére emlékszem.

Bartha Dénes, vagy ahogy a faluban nevezték, „Gépezs” Dénes már tanulta a mesterseget. Hatalmas dugattyúval, szabadon látható forgó részekkel működő gépén az 1910-es dátum hirdette a gyártási évet. Működtetőjükre ezek a csodálatos gépek, ma technikátörténeti tárgyak, a nehéz időkben nem hoztak valami sok szerencsét. Tulajdonosaik valamennyien kuláklistára kerültek.

A kollektivizálás, a beszolgáltatási rendszer, a kuláklisták, a legjobb gazdák elhurcolása már egy újabb fejezete a falu életének. És Harasztos szorgalmas népe még csak nem is volt a legrosszabb helyzetben, mert a *kényszerű közösb*en is feltalálta magát. Az 1950. június 5-én megalakult közös gazdaság (a *Sarló és kalapács* nevet viselő „kollektív”) a tartományi területi felosztás élvonalbeli egységei közé tartozott.

A romlás azonban végzetesen kikezdte a falu életerejét és munkaerőlcset is. Fiatalsága elfordult a földtől. Ingázásuk a gyárak felé tömegjelenséggé vált, s a város elszívó hatása, a kétségtelenül nagyobb tanulási és érvényesülési lehetőségekkel együtt előregítette a falut. Nem tudott, és úgy lehet még sokáig nem tud változtatni ezen a diktatúrát követő korszak sem. Míg az első időkben a meggondolatlan romboláson (istállók, állatállomány, gépek széthordásán) vezetődtek le az oly sokáig visszafojtott indulatok, a mai helyzetet a föld elértéktelenedése, a tőke- és eszközhiány, a vállalkozók kiábrándultsága jellemzi.

Kultúra, közösségi kapcsolatok, apadó lélekszám

Ha veszi valaki a fáradságot, hogy beleolvasson a régi Aranyosvidék⁸ csak könyvtárban föllelhető számaiba, harasztosi tudósítások egész csokrára bukkan. A falu életének, jeles napjainak leírásával és fölemelő vagy tragikus történetekkel találkozik. A művelődési élet eseményeiről szóló tudósítások a leggyakoribbak. A Csere erdejében zajló majálisok, jótékonyági bálók, iskolaavatások, templomfelújítások, megannyi alkalom volt a népművelésre. Előadások sora követte az iskolai élet eseményeit is.

Harasztos népe igényelte a kultúrát. Daloskör, olvasóegylet, nőszövetség működött a faluban. Egy-egy lelkes tanító olyan szervező munkára volt képes, amelyet későbbi fizetett kultúraktivisták még elképzelni sem tudtak.

Nem véletlen, hogy az eredetileg új református templom számára beszerzett építőanyagot a falu népe a kultúrház megépítésére fordította. Ez az otthona a falu művelődésének 1926-ban épült föl, és 1955-ben alakították át, illetve bővítették.

Iskolai vagy egyházi ünnepségeken kívül ez a létesítmény adott otthont népszínművek előadásának, farsangi bálóknak, táncmulatságoknak, meghívott társulatok színházi előadásainak, majd filmvetítéseknek. Magyar és román előadásokra, rendezvényekre egyaránt begyűlt a falu népe. Téli hónapokban telt házat vonzott ide minden kezdeményezés.

A falu életében nyomot hagyó, közösségformáló hatása volt ezeknek a rendezvényeknek. Nemcsak az iskolások, a fiatalok vettek részt benne, hanem az értelmiség (akkor úgy mondták: az „intelligencia”) minden rétege. Nevek sokasága bukkan föl a sajtóban; aktív műkedvelők és előadásszervezők névsora: Tatár Jenő, Benedek László és Benedek Árpád, Kiss István állami tanító, Farkas Nándor állomásfőnök, Jakab Sándor vasúti tisztviselő (1910-ből), ifj. Király Miklósné a r.k. önképzőkör szervezője (1912-ből), Ferenczy Karola és Ferenczy Annus, Benedek Vilma és Juliska kisasszonyok, Pakó Misi sebesült világháborús tiszt, Folberth Adél okl. óvónő és Boér Margit tanítónő, Diószeghy Jolán községyi jegyzőné (1916-ből), Olcsváry Irma, Török Ilona, Bartha Juliska, Bárócz Béni (1918-ből), Tatár Sándor és Tatár Béla, Olcsváry

⁸ A Tordán kiadott lap 1894–1939 között jelent meg.

Árpád, Horváth Miklósné (1924-ből), Péter Ferenc karnagy (1930-ból). A későbbiekben már áttekinthetetlenül gazdagabbá válik a névsor. Csupán a szervezők között a legaktívabbak: Murádin Lukács és felesége Diószeghy Anna, ifj. Radó Domokos, Roșca Remus, Mureșan Otilia, Kovács János.

A nemzeti együttélés szép példái és drámai epizódjai egyaránt föllelhetők Harasztos történetében. A XVIII. század derekától e század elejéig a nemzetiségi arány keveset változott. A falu lakói háromnegyed részben magyarok, egynegyed részben románok. Ezt az összetételt módosította az 1921–23-as földosztás, amely a helybeli románság mellett a hidasiaknak juttatott földeket. Az új telepések hosszú utcája alakult ki a szőlők alatti részen, a *Tanarokban*. Ugyanakkor az állomási telep döntő többségben román lakosai valóságos falut alapítottak, melynek 1945-től már négytanerős iskolája működött.

A közhatalomváltozást követően Harasztos még őrzi az eredeti név romános változatát, a Hărăstășt; 1925-től (számos más erdélyi falunév átkeresztelésekor) Călărași lett a falu román neve.

A rendtartó erdélyi faluban a szomszédság tiszteletre méltó dolog. Románok és magyarok éltek együtt jó szomszédként, egymást segítve. Gyermekkorom emlékei közé tartozik az a kép, ahogyan egymás ünnepeit megtisztelték. Román szomszéd nem dolgozott a magyar húsvét másodnapján, s ez fordítva is így volt. Temetéseken részvételkel osztoztak a hátramaradtak gyászában. Gyűlöletet, sovinizmust itt mindig felülről szítottak, vagy a politikai események váltottak ki ellenőrizhetetlen indulatokat.

Az 1930-as években a Vaszgárda színrelépése, a szélsőséges ideológia okozott egymásnak feszülő indulatokat a faluban. Így került sor Harasztos *véres napjára* 1934. december 26-án. A karácsonyi bált az említett nap éjjelén virtusból és ünneprontó céllal három román legény zavarta meg. A falu egyébként román bírója, Moldovan Iuliu az egyik legényt a nála levő bottal fejbevágtá. A magyarok a bíró segítségére siettek, mire kitört az általános verekedés. Ioncan Vasile és Șerban Iosif meghalt (utóbbi a tor dai kórházban), Inocan Ioan eltört karral menekült el. Országra szóló botrány, nagy

per lett az öldöklésből. Letartóztatások sora következett, vallatások, verések. A főtárgyalás a tordai törvényszéken volt 1935 szeptemberében. Példátlanul súlyos ítéletek születtek. Bíró János református papot 15 évi fegyházra ítélték, mint felbujtót, mivel a színpad alá rejtett fűzfabotokat az ő udvaráról vágták, s az ügyész mindenképpen az előre kitervelt szándékot akarta bizonyítani. A többi vádlottra kiszabott ítélet: Moldovan Iuliu 15 év, Bartha Antal, Bartha Pál, Nagy Ödön 12 év, Bartha András, Bartha Béni, Szász Gerő, Kovács Gyula, Báróczi Gábor 10 év, Bartha János 8 év, Nagy Gergely 4 év, Mandula István 3 év. Másodfokon a kolozsvári táblán tárgyalták újra az ügyet. Ekkorra már lecsillapodtak a kedélyek, a szándékosság vádja ellen a védők azzal érveltek, hogy az áldozatok maguk provokálták a tragédiát. Az 1936. március 13-i ítéletben Moldovan Iuliu büntetését 7 évre, a Bartha Pálét 5 évre, Bartha Béni, Szász Gergely és Kovács Gyula büntetését 3–3 évre mérsékeltek. A többi vádlottat, beleértve a falu lelkészét, felmentették.

Későbbiekben a bécsi döntés és a magyar hadsereg 1944. szeptemberi dél-erdélyi előnyomulása kavarta föl a zavaros vizeket.

A falu átélte, súlyosan megszenvedte az orosz bevonulást. Tatársipkás, pufajkás szedett-vedett csapat szállta meg a falut. Nyomukban kifosztott házak, leölt állatok, felégetett bútorok maradtak. Asszonyok, leányok megerőszakolása, a részeg garázdálkodás napirenden volt. Nem volt különbségtétel, a falu egyik román értelmiségi családja szenvedte át a legborzalmasabb erőszakot.

A felszabadulás a kommunista hatalmi berendezkedést hozta meg. Elcsitult minden szembenállás, mert az erőszak, a megfélemlítés egyaránt fenyegetett román és magyart. A megnyomorító „kótarendszer” (a beszolgáltatások), az éjszakai razziák és elhurcolások, az elejtett szóért járó megtorlások az egész közösséget sújtották. Hadd ne írjam le azok nevét, hogy emléküek se maradjon, akik a közösség lumpen rétegéből hatalomra jutva terrorizálták a falu népét.

A szálini idők elmúltával a közösség felemelkedése, a falu javát szolgáló kezdeményezések békítettek egybe román és magyart. Csak példaként említeném a földgáz hasz-

tosi bevezetésének történetét. A fában szegény falu számára valóságos áldás volt ez a kezdeményezés, mellyel megelőztek minden szomszédos települést. 1958-tól kezdve öt éven át folyt a munka, a vezetékek lefektetése, gázházak építése. Másfél millió lejt (akkor óriási összeget) adott össze a falu népe. Inocan Gheorghe, ez a lelkes és áldozatos ember és apám, Murádin Lukács vállalták közösen a felelősségteljes művelet pénzügyi és dologi adminisztrálását.

Harasztos népességi viszonyai a századunk második felére jellemző társadalmi mozgásokból, de a falu sajátos helyzetéből, elszigeteltségéből is adódnak. Rendhagyó szerkezetű, határvonalat képező helység Kolozs megye délkeleti peremén. Míg a legtöbb község – adminisztratív egység – rendszerint több önálló falut vonzott magához, Harasztos saját településbolygóiból alakította ki községközponti státusát. Hozzátartozik a vasútállomás környéki telep, és a villámgyorsan faluvá növekedett Bogát.

Bogát szuburbális település, lakosságának Harasztos népességével vetekedő növekedését Torda, a gyárváros közelsége határozta meg. Míg Bogát növekedett, a községközpont, Harasztos lakossága a század első harmadától megállíthatatlanul csökkent.

Álljon itt a sokatmondó statisztika: 1870 – 1535 lakos, 1890 – 1825 lakos, 1910 – 1936 lakos, 1930 – 1874 lakos, 1980 – 1352 lakos, 2000 – 1170 lakos. Jelenlegi nemzetiségi megoszlás: magyar 63,7 százalék (746 lélek), román 36,3 százalék (424 lélek).

A népességcsökkenés következménye az előregedés, a falu életerejének látványos csökkenése. A földek visszajuttatása bonyolult és nehéz gondja a község vezetőinek. Amit egy nap alatt el lehetett venni, azt ötven év után nagyon körülményes közmegelegedésre visszajuttatni. Maga a föld pedig, amelyért eleink annyit küzdöttek, a megélhetésnek mára csak a szűkös forrása lett.

IRODALOM

Aranyosvidék Torda, 1891–1939 (harasztosi tudósítások).

Bodó Antal r.k. plébános följegyzései (kézirat).

Hadi törvényszéki ítéletek. Kolozsvári Lap, 1849. dec. 14.

Jankó János: *Torda, Aranyos vidék, Torockzó magyar (székely) népe.* Budapest, 1893.

Murádin Jenő: *Falukép sodró időkben.* Igazság, 1981. ápr. 21–30. (dokumentumriport I–VIII. rész).

Muzsnai Pál: *Aranyos vidék rövid ismertetése.* Székely Néplap, 1866. nov. 17.

M. P. [Muzsnai Pál]: *A harasztosi új népiskola létrejöttének története.* Székely Néplap, 1866. dec. 15.

Orbán Balázs: *A Székelyföld leírása.* V. köt., Pest, 1871.

Roska Márton: *Erdély régészeti repertóriuma.* Kolozsvár, 1942.

Tanácsülési jegyzőkönyvek. Torda város levéltára (a Kolozsvári Állami Levéltárban), 1867–1940.

A harasztosi református egyház története

Harasztos, valamint a református egyház s templom történetének leírásával már eddig is foglalkoztak. Az adatok hiánya miatt teljes képet senki sem tudott nyújtani. Hogy mi történt 1000 évvel ezelőtt, a honfoglaláskor és az utána következő évszázadokban vallás és egyház tekintetében, arról az itt-ott fellelhető adatok alapján alig van fogalmunk. E sorok írója a meglevő adatok felhasználásával próbálja megírni e nép és egyház történetét.

Nép és egyház szervesen összetartozik. A kettőt nem lehet egymástól elválasztani. Az Istenben való hit egymással való közösségre hív és kötelez, és ez az egyház. Népünk történetében jelentős szerepe volt és van ma is a hitnek és az egyháznak. A honfoglalás után István királyunk – akit 1001-ben koronáztak meg – volt az első azok közül, aki felismerte azt a történelmi szükségszerűséget, hogy a Kárpát-medencében letelepedett magyarok csak úgy tudnak megmaradni, ha a szomszédos országokhoz hasonlóan átveszik a keresztyéniséget és a megalakítandó egyházi központok révén beilleszkednek az akkori társadalmi rendbe. Ezért hozott az országba hittérítőket és ezért adott birtokokat és különböző javakat, hogy a magyar nép mint keresztyén nép élhessen és megmaradhasson. Elrendelte, hogy több falu lakossága építsen templomot egy-egy központi helyen és egyben kötelezővé tette az ünnepek megtartását, az egyház rendjének tiszteletben tartását.

Harasztosra vonatkozóan, ha erre nincs is pontos adatunk, elképzelhető, sőt biztosra vehető, hogy a környéken levő kisebb települések lakói közösen templomot építet-

tek. Ezek közül a kisebb települések közül két jelentősebb említhető meg: a mai Harasztos délkeleti részén az Egyházpatak vagy Rosszpatak – az utóbbi elnevezés a székelykocsárdiaktól származik a patak gyakori kártevése miatt – körül telepedett le egykoron, feltételezések szerint a hun-avar „Hory” nevezetű harcos, és ezért nevezték Horynak. Az 1800-as évek elején még előfordul ez a megnevezés: „Hory-Harasztos”.¹ Nem lehetett jelentéktelen helység. 1291-ben kiadott okmánylevelél Hory néven említi. Egy másik települést Medgyesnek hívták, a mai Harasztos délnyugati részén terült el. Ma a Meggyes utca jelöli egykori létezését. Falunk vatikáni tizedjegyzékben 1332 és 1333-ban már „Hazartus” néven szerepel. 1319-től, Róbert Károly adománylevelétől 1526-ig, a mohácsi vészig Harasztost mint fejlett, virágzó, székely lakosságú települést említik.

A mohácsi vész után a törökök betörései rettegésben tartották a lakosságot. Az állandó zsákmány és adó leszegényítette a népet. Ekkor jelentek meg a Kálvin János evangéliumi tanítását hirdető prédikátorok. Az elhíntett mag a sokat szenvedett nép lelkében termékeny talajra talált, s ennek tulajdonítható, hogy a tordai országgyűléskor, 1564-ben, a vallásszabadság törvénybe iktatásakor már önálló református egyházközség volt Harasztos.

Bethlen Gábor erdélyi fejedelem 1620-ban Kassáról kiadott új adománylevelével „harasztosi Literati Bartha Balázst” és nejét „Földvári Zsófiát” a neki adott birtokokban megerősíti. Ez a birtok aztán az Orbán családé, majd a Thoroczkaiké, később a Zeyk családé lett. Végül pedig 1922-ben a földreform alkalmával Hidas községből ide-telepített román családok között osztották ki az állomási részen. Az ittenieket sokszor még ma is hidasiaknak nevezi a falu.

Báthori Zsigmond erdélyi fejedelem 1581-ben fejedelmi nagygyűlést tart Harasztoson a Litterati Bartha Balázs által épített emeletes várkastélyban. Ez a kastély a mai református temető felé vezető út jobb oldalán levő dombon épült fel, később az Orbán család vásárolta meg. Ezen épület maradványaiból sok téglát és más anyagot hordtak el a késői utódok. Két öl szélességű kőfalát a Létom völgyében Felvinc felé haladó országút építésére használták fel. E sorok írója az 1970-es évek végén még látta a kastélyerőd fundamentumának nyomait.

A királyi birtok egy része (kb. 80 hold) halastó volt. Évszázadok alatt a tó medre feltelt, eliszaposodott. Megmaradását úgy biztosították, hogy a Tomája és a Túrós-hegy közé földgátat létesítettek. E gát maradványai még most is láthatóak. Ezért hívják a Harasztostól keletre elterülő völgyet Tőhelynek.

Basa Mihály harasztosi református lelkész, később egyházmegyei esperes, az Erdélyi Reformata Anyaszentegyház Névkönyvében² írja, hogy Aranyosgerend felé keletre nyúlik egy völgy s ennek déli és északi oldalain volt az akkor még kevés házat számláló falu.

¹ Orbán 1871:80.

² Basa 1867:31.

A templom az észak felől dombon volt felépítve, amely a kuruc-labanc háború idején leégett. A hagyomány szerint az 1660-as évek végén a hívek a templomban imádkoztak, amikor az ellenség meglepte őket és kegyetlenül leöldöste. Ez a hely a Pusztatemplom nevet viseli ma is, ami arra utal, hogy ott egykor nemcsak település, hanem templom is volt. Néhány évtizeddel ezelőtt, fák ültetése alkalmával, épületromokat és emberi csontmaradványokat találtak ott. Basa Mihály említése szerint ezek a csontmaradványok „szálas emberekre” utalnak. A pusztulás oka lehetett a tatár-török betörés is. Erre nincs pontos adatunk. Egy bizonyos: a falu lakosságának jó része ekkor pusztult el. A megmaradt lakosság az akkori településtől nyugatra levő erdőbe menekült és ott is maradt. Csatlakoztak hozzájuk a bogáti részen levő Kápolnás település lakói is, akik hasonló sorsra jutottak. Így létesült az új falu: Harasztos. A település helyén az erdő fáit kivágták és faházakat építettek, később – néhány évtizeddel ezelőtt – amikor téglából szebbnél-szebb házak épültek, a talaj ezt már nem bírta és ma már ritka az az épület, melynek fala ne volna megrepedve a föld mozgása miatt. Orbán Balázs A Székelyföld leírása című művében úgy említi Harasztost, hogy az „erdők zöld keretében” helyezkedik el. Ma már ennek az erdőnek csak töredéke létezik a falu nyugati részén.³

Az 1500-as évek vége körül Harasztos népe református lett. A református vallást vallották magukénak, s 200 évig csak református egyház volt Harasztoson. A római katolikus templom 1783-ban épült fel, Mária Terézia és Orbán Elek királybíró támogatásával. A nagyenyedi református egyházmegye 1578-ban alakult meg. 1587. április 24-én Báthory Zsigmond erdélyi fejedelem parancsot adott ki azzal kapcsolatban, hogy az enyedi egyházmegye hat községben, Felvincen, Újváron, Kercsedén, Harasztoson és Földváron, az eklézsiák földjeit világi emberek és jobbágyok elsajátították. Elrendelte a földek visszaadását.⁴ 1645-ben a linzi béke a vallásszabadságot törvénybe iktatta. A nagyenyedi egyházmegyei tanács igazgatása alá tartozott Harasztos is. Dengelegi Biró Péter esperes 1648-ban elrendelte, hogy a konfirmáló lányok kell, hogy tudják a reggeli és estéli imádságokat. Az egyháztagnak igazolniuk kellett erkölcsös életüket. Eltiltotta a még létező vásárlást, ráolvasást, ördögűzést, babonás szokásokat, részegeskedést, káromkodást. Megtiltotta az ünnepnapokon végzett munkát. Fogarasi K. Ferenc 1657-ben elrendeli, hogy a mesterek tógában járjanak, papjukat becsüljék. A szitkozódó papok deportáltatnak, a mesterek ugyanezért kivettettek stb. Mindezek arra utalnak, hogy a nagyenyedi egyházmegyéhez tartozó gyülekezetekben s köztük Harasztoson is, nemcsak meggyökerezett a reformáció tanítása, hanem megújult életre törekedtek.

Az 1700-as évekbeli Rákóczi-féle szabadságharc, melynek jelszava volt: Istennel hazáért, szabadságért, mély nyomot hagyott az itteni nép életében is. A nép magáénak vallotta a kurucok eszméit s részt vett a háborúban. Ennek volt gyászos követke-

³ Orbán 1871:80.

⁴ Márkodi 1999:17.

ménye a már említett templom felgyújtása és az itteniek legyilkolása, lehet, hogy éppen a labancok részéről.

Miután a régi falu templomával együtt elpusztult, az új településen rövid idő alatt a nép új templomot épített 1700 körül, amit a templom falának déli oldalán elhelyezett név és évszám is igazol. Hogy hány év alatt készült el a jelenlegi templom nem tudjuk, de látszólag elég hamar és rendkívüli áldozathozatal által. Nagy szükség volt az új településen új templomra. Hogy rövid idő alatt készült el, ez abból is látható, hogy falai nem egységes anyagból, hanem kőből, téglából és törmelékből lettek felépítve, abból, ami akkor kéznél volt. A fontos nem az volt, hogy miből, hanem az, hogy legyen templom. És lett templom – mert Isten ezt így akarta, hogy legyen. Az akkori ínséges idők és nincstelenséget tekintve tudjuk, hogy minden külső anyagi támogatás nélkül, óriási áldozathozattal építette fel a nép templomát, mert hite erőt adott erre a legnehezebb körülmények között is, példát mutatva a késői utódok számára.

Ebben az időben a református vallás csak megtúrt vallás volt. Az akkori hatóság császári rendeletre hivatkozva csak a falu szélén engedte meg a templom felépítését, főbejárata nem lehetett az utca felől. Torony alatti bejáratát 1760-ban Mária Terézia rendelete befalaztatta. A talaj, ahová az új templom épült, nagyon vizenyős volt és ma is az. Az alapozást úgy oldották meg, hogy szoroson egymás mellé vastag keményfa cölöpöket vertek le és ezekre rakták a templom kőfalát. Ez is mutatja népünk leleményességét. A templom hajója alatt összegyűlő vizet, a templom hátsó részén vezették ki. Két kút van a templom alatt: egyik a torony felőli karzat lépcsője alatt, a másik a szószék és a papné padja előtt. A harasztosi nép vallásához és templomához való ragaszkodását bizonyítja az is, hogy az akkori időben ez az egyház a Lipót törvénye szerint ún. „articularis” hely volt, és itt szabadon tarthattak istentiszteleteket a reformátusok.

A templom és egyben az egyház történetével kapcsolatosan megemlítendő a következő adatok: 1815-ben Toroczkai Pál királybíró a meglevő kastélyban – a gazdag gabonatermést szem előtt tartva – ser- és szeszfőzdét létesített. 1815. március 31-én hatalmas tűz keletkezett, a kastély leégett, vele együtt a falu nagy része, a templom és a torony is, amely fából volt építve. Leégett a paplak és a melléképületek is. A harangok a hagyomány szerint megolvadva hullottak le, az úrasztalán levő keresztelő kanná is megolvadt, a padok is mind elégték. Az egyházközség levéltára is megsemmisült, amint azt Szemerjai Demeter József lelkész írja, neki is csak a rajta levő ruhája maradt meg. A nagy szél miatt a tűz elterjedt az egész faluban. A nép újra bebizonyította hite és temploma iránti ragaszkodását. Nagy áldozathozattal és néhány tehetősebb család támogatásával 1818-ban a templomot és a lelkészi lakást helyreállították.

Az 1848-as szabadságharc kegyetlen elfojtása újabb szenvedést hozott Harasztosra. A lakosság megfogyatkozott. A szenvedések ellenére volt ereje túlélni a nehézségeket. A szabadságharc leverése után Windischgrätz osztrák tábornok csapata a hadisarcot és katonát nem adó harasztosi lakosságon úgy állott bosszút, hogy az elfogott férfiakat

falakasztotta és három napig hagyta a tetemeket az akasztófán elrettentő példaként. Ezt a helyet ma is Akasztófa-lábnak hívják.

1851-ben a templom alapját megjavítják. 1853-ban új harangot vesznek. Az 1880-as években a templom zsindefedélét cseréppel, a torony fedélzetét pléhlemezzel cserélik ki, s a nagyon elavult, régi lelkészi lakás helyett újat építenek és ezt is pléhlemezzel fedik.

Alig derül fel az új évszázad, máris megkezdődik az első világháború. De még a háború előtt a sokat javított templom helyett újat akar építeni a gyülekezet, de ezt a háború kitörése megakadályozta s a jó elgondolás azóta sem vált valóra. Hogy a beszerzett anyag és pénz ne semmisüljön meg, a református egyház kultúrházat épít 1926-ban a saját telkén, a falu közepén, amit a második világháború után a helyi hatóság elvett és máig sem adott vissza a tulajdonosnak, noha töb alkalommal visszakövetelte azt az egyház.

Az első világháború sok szenvedést hozott Harasztos népére. A lakosság férfi tagjai közül, az általános mozgósítás alkalmával sokan veszítették életüket otthonuktól távol a különböző harctereken. Sokan estek fogságba. Itthon nélkülözés volt és szenvedés. Sokan maradtak özvegyen és árván. A családfők hiányában az asszonyok és a gyermekek kemény munka által próbálták pótolni a hiányokat. Következett az impériumváltozás, utána a földreform, a kisajátítás mind az egyház, mind a magángazdákra vonatkozóan. Bekövetkezett a kisebbségi sors és az azzal járó keresztthordozás.

A templom idővel újra renoválásra szorul. Az Aranyosvidék című, Tordán kiadott hetilap így írt: A templom már a múlt század végén omladozott. Ónodi Weress Sándor lelkész indította meg a gyűjtést a szükséges anyagok előteremtésére. Korábban teljesen fel akarták számolni az omladozó épületet s újat akartak építeni. Ennek első akciója az volt, hogy 1898. december 29-én az egyház Zeyk Dánieltől megvásárolt egy szép telket a falu közepén. De a háború elúsztotta az összegyűlt pénzt s széthordták a telken felhalmozott építőanyagot is. Így döntöttek a szerényebb terv, a restaurálás mellett.³ 1924 áprilisában kezdték meg a renoválási munkákat, Ráskay Ferenc építőmester tervei szerint. „A kivitelezést Bakó Károly marosvásárhelyi építész vállalkozó végeztette. 1924. augusztus 10-én volt a felszentelési ünnepség; a jelenlevő református püspököt Diószeghy József jegyző és Olcsváry Árpád református főgondnok üdvözölte.”⁴ E javítás alkalmával a torony két és fél méterrel alacsonyabb lett. Ebben az évben nyitották meg a torony alatti bejáratot, amelyet annak idején Mária Terézia királynő rendelete alapján befalaztak. Ekkor készítették a templom csempepadlózatát. Mindkét karzatot javították. A karzatot tartó oszlopokat deszkával vették körül. A padokon kívül minden új lett.

A második világháború eseményeit, borzalmait és fel nem mérhető kárait már sokan tudják és átélték az idősebb nemzedék tagjai közül. A bécsi döntés kettéosztotta

³ Boros 1924.

⁴ Murádin 1981.

Erdélyt. A jobb élet reményiségében sokan elhagyták a szülőföldet az akkori Feleken húzódó határon túl kerestek megélhetést. A háború utáni években voltak akik visszajöttek az elhagyott otthonba, de a menekültek jó része soha nem tért vissza. A front Kolozsvár és Torda között több ideig tartott. Az orosz hadsereg főhadiszállása Harasztoson volt. A templomot, a lelkészi lakást kifosztották, a levéltár megsemmisült, tüzre tették, kihajították. Egyetlen anyakönyv maradt meg, mely most is őrzi egy ló patkójának nyomát. A második világháború mind az anyagiakra, mind a lelki életre nézve óriási kárt okozott.

Bárócz János háború utáni lelkipásztor összeírja a megmaradt híveket. Az új családkönyv első lapján ezek a szavak állnak: „Az 1938–1944-i szörnyű világháborúban, Szabó Károly szolgálati ideje alatt (Torda háromhetes ostroma alkalmával) a sok értékes templomi berendezéssel és egyes klenodiumi tárggyal együtt az egyházi irattár és parokiális könyvtár is nagyobb részben elpusztult. Eltűntek többek között az egyházközség családkönyvei is. Ezt a nagy hiányt akartam pótolni, amikor az új egyházi családkönyvet a jelenlegi reális helyzetnek megfelelően összeállítottam.

A békekéségnek Istene őrizze meg Anyaszentegyházunkat további háborús pusztításoktól, mert megbűnhődte már e nép a múltat s jövendőt! Harasztos, 1963. szeptember hó 8-án. Bárócz János ref. lelkész.”

Azóta a templom gyakorta javítást igényelt és igényel ma is, úgyszintén a lelkészi lakás és a melléképületek is. Építésük alkalmával a fundamentum nem volt szigetelő anyaggal ellátva, a talajnedvesség felszívódik, télen megfagy és a cementtel készített vakolat úgy kívül, mint belül darabokban válik le a falról. Általában 5 évenként válik szükségessé a kisebb-nagyobb javítás, ami természetesen komoly összeget igényel. Az utóbbi időben a templom belső vakolatát a padlózat felett másfél méter magasságig leverték, hogy a fal szellőzését elősegítsék. Ezt a felületet hézagos deszkatakarással fedték be (lambéria), de így is felszívárog a falon a nedvesség. Ahogyan azt az első világháború előtt elhatározták, szükséges volna egy új templom építése. De ez ma még nem oldható meg.

Egyházközségeink lelkészeiről az 1700-as éveket megelőzően nincs pontos adatunk. Néhánynak ismerjük a nevét 1775 előttről: Décsei János, Tompa László, Csernátoni László, Bányai Márton.

Bár az egyház levéltára többször is elpusztult, a XVIII. századtól ismerjük a református lelkipásztorok egymást követő sorát: 1775–1805 Jancsó József; 1805–1849 Szeмерjai Demeter József; 1849–1878 Basa Mihály; 1878–1879 Gaál Gergely; 1879–1890 Kovács János; 1890–1899 Nagy István; 1899–1905 Újvári István; 1905–1927 Ónodi Weress Sándor; 1927–1940 Bíró János; 1940–1960 Szabó Károly; 1960–1967 Bárócz János; 1968–1976 Lőrincz József Tibor; 1977. február 1-től 1979. április 26-ig beszo­gáló lelkipásztorok: Vincze Zoltán aranyospolyáni és Geréb Dániel ótordai lelkipásztor; 1979-től Nagy Márton a lelkész.

Egyes lelkészekről néhány újabb adattal szolgálok a továbbiakban:

Szemerjai Demeter József az 1850–51-ben bekövetkezett kolerajárvány áldozata lett. Annak idején paphiány miatt Úr Tatár István a jegyzőkönyvben arról ír, hogy volt olyan hónap, amikor 25–30 halottat is temettek.

Basa Mihály lelkész-esperes, generális director a nagyenyedi egyházmegyében. Az ő nevéhez fűződik a református egyház gazdasági megerősödése. A Pap-rét dűlőben 106 kat. hold, Csere alatt 50 kat. hold szántó (papi és kántori kanonika), a Várfalvi réten 18 hold kaszáló, szőlő és veteményes parcellák, 22 hold erdő, több belső telek volt egyházi tulajdonban. Az akkori földesuraktól (Thoroczky, Zeyk) adományképpen szerezte a következőket:

1830-ban a templom mellett iskolát építettek Zeyk Józsefné adományából s az akkori lelkészt bízták meg a tanítással. Zeyk Józsefné gondoskodott, hogy utódai Zeyk János és Ilona tovább gondoskodjanak a templom és iskola fenntartásáról és ennek céljára megfelelő birtokot hagyjanak, adományozzanak, amit meg is tettek Basa Mihály lelkész idejében.

Kovács János lelkész idejében épült a mostani lelkészlak.

Nagy István lelkész híres egyházi író is volt.

Weress Sándor lelkész ideje alatt az 1906–10-i egyházi törvény értelmében a szalmás képét megváltották pénzzel, létrehoztak egy pénzalapot, amely a lelkész és a kántor fizetését volt hivatva ellátni. A kepemegváltás 1918-ig volt érvényben. Az impériumváltozás megsemmisítette a pénzalapot, az agrárreform pedig az egyház földjeit kisajátította, csupán a kanonika földeket hagyta meg, s ezért kénytelen volt az ún. vékás képét visszaállítani, ami 1944-ig volt érvényben. Azóta napjainkig önkéntes járulékkal tartják fenn a tagok az egyházat.

Bíró János az egyházközség kiváló lelkésze volt. Az ő ideje alatt történt az a szomorú és végzetes verekedés a kultúrházban az itt élő két nemzetiség fiatalabbjai között,

amely tragikus kimenetelű volt, s annak következtében hosszú időn keresztül tartott a hatóság általi meghurcoltatás, és sokan szenvedtek az esemény miatt.

Szabó Károly a második világháború ideje alatt igyekezett menteni a menthető. A legnehezebb időkben székelykocsárdi otthonába költözött és onnan szolgált be, majd visszajött. 1946-ban az egyház kényszerítve volt, hogy tulajdon birtokairól lemondjon és azokat átadja az államnak. Ekkor veszítette el összes szántóföldjeit, kaszálóit és erdőit. Csupán a temető területe, a lelkési lakás mellett levő kevés kert és az ún. kántori kert területe maradt meg.

Báróczi János lelkész, miután az egyház birtokait elvették, mint a falu szülőltje megpróbálta újrászervezni, új anyagi alapokra helyezve megindítani a lelki életet.

Egyházunk történetéhez szorosan kapcsolódik az iskola története is. A reformáció utáni időben a templomok mellett felépültek az iskolák. Harasztoson először a református egyház keretében létesült és működött iskola. Adatok hiányában csak arról tudunk, hogy a mostani új állami iskola és a református lelkési lak között, az iskolaudvar sarkában állt egy szalmafedeles ház iskola céljára. Ezt az épületet Zeyk Józsefné adományozta az egyháznak 1830-ban. Az akkori iskolamesternek nem maradt fenn a neve. Annyit tudunk, hogy a tanítást az 1850-es években Basa Mihály lelkész végezte. A fiúkat írni-olvasni, a lányokat csak olvasni tanították. Az 1880-as években került egy iskolamester, aki bevezette az írás-olvasás tanítását. Egyben a kántori teendőket is végezte Benedek Sándor. Az ő idejében építette a református egyház a 3 tantermes iskolát az egyház telkére. Később a hívek terhesnek találták a 2-3 tanterős iskola fenntartását és a község kezelésébe adták, majd sok utánajárással államosították. Ez az iskola a mai napig fennáll, benne a tornaterem és az óvoda található.

Az 1880-as években épült az iskola szomszédságában a kántori lak az egyház telkén, ahol annak idején Benedek Sándor kántor-tanító lakott és tevékenyen gazdálkodott. A második világháború után ez az épület, elavult állapota miatt használhatatlanná vált, az egyház lebontotta és egy új faépület elkészítéséhez fogott, de ennek csak a gerenda falai és a tetőzete készült el. Ma is ilyen állapotban van. Tette ezt az egyház azért, hogy legyen a telek és a kert lefoglalva és megmentse attól, hogy az akkori hatóság elvegye.

A telek nyugati oldalán volt a gazdasági épület, istálló, csűr és más kisebb létesítmény. Ezt az épületet az akkori vezetőség elvette, lebontotta, az ebből származó anyagot a kollektív gazdaság a maga építményei számára használta fel, anélkül, hogy kártérítésben részesítette volna az egyházat.

Nagy Árpád az egyház későbbi kántora Parajdon született, Nagyenyeden végzett kántorképző iskolát. 1933-ban lett kántora az itteni gyülekezetnek. Mivel itt Harasztoson alapított családot, hitvestársa, Bartha Lujza otthonába költözött, s ezért nem használta a kántori lakást. 1968-ig végezte áldásos kántori munkáját Harasztoson. Nemcsak kántora volt egyházunknak, hanem tevékenyen kivette részét a közéletben is. A Hangya nevű szövetkezet vezető tagja volt, a Gazdakör tevékeny tagja. Az 1958-as

években sokat munkálkodott mint pénztáros, Inocan Gheorghe elnökkel és Murádin Lukács könyvelővel együtt azért, hogy Harasztosra bevezessék a földgázt. Ennek áldását ma is tapasztaljuk. Ezenkívül a falu kulturális életében is tevékenyen részt vett. 1993-ban hunyt el 86 éves korában.

1968-tól a kántori szolgálatot 1976-ig Lőrincz Tiborné tiszteletes asszony végezte, majd 1979-től kezdődően Nagy Mártonné végzi mind e mai napig.

A harasztosi református egyházhoz tartozik Aranyosbogát, mint szórványgyülekezet és az állomási részen levő település.

Az aranyosbogáti (régi nevén Bágyoni tanya) gyülekezet tagjai Horváth György földbirtokán dolgozó személyekből tevődtek össze, akinek 1905-ben már 800 hold birtoka volt. Horváth György és ennek gyermekei az ott dolgozó reformátusok és az ottani református szórvány patrónusai voltak. Harasztosról a Horváth család fogadta a lelkipásztort és a kántort, otthonában istentiszteletet tartottak. A szolgálatot végző lelkipásztort és kántort különböző adományokkal jutalmazta. Három leánya és egy fia volt. Fiát, Miklóst, taníttatta, aki 1914-ben Torda vármegye alispánja volt. Dr. Horváth Miklós halála után (1944) a birtokot fiai, Miklós és György irányították. A háború után beállott politikai helyzet miatt az egész birtok állami kézbe került. Helyén állami gazdaságot létesítettek. Ettől kezdve gyarapodott számbelileg Aranyosbogát lakossága. Erdély különböző részeiről ide települő román és kisebb részt magyar családok az állam által épített tömbházakban kaptak lakást és viszonylag jó megélhetést. Mások a főút mellett kapott telkekre építettek családi házat. Ebben az időben növekedett meg Aranyosbogáton a református tagok száma. Kercsedi, bágyoni lelkipásztorok beszo­gálása után az aranyosbogáti szórványgyülekezetet – mivel közigazgatásilag is Harasztoshoz tartozott – az egyházi hatóság a harasztosi egyház gondozására bízta. Azóta van rendszeres istentisztelet és gyülekezeti élet Aranyosbogáton, mely a Torda és Harasztos közti út közepe táján terül el.

A megnövekedett lélekszámú szórványban az istentiszteleteket hosszú időn keresztül családi hajlékokban tartotta a lelkipásztor, például Fogarasi Gyula házában. Szükségessé vált egy imaterem létesítése. 1984–85-ben sikerült egy majdnem új épületet vásárolni 160.000 lejért, sok utánajárással és minisztériumi engedély alapján. Ezt az épületet alakítottuk át imaházzá. Az akkor elég nagy összeget a harasztosi egyház és az aranyosbogáti szórványgyülekezet tagjainak áldozathozatala tette lehetővé. Ugyanakkor a kolozsvári egyházmegye – melyhez akkor Harasztos tartozott – és egyházkerület is segítséget nyújtott. A berendezést, főleg a padokat, a lelkipásztor a teológiáról szerezte be, ahol abban az időben cserélték ki az osztálytermek padjait újakkal. A többi szükséges berendezési tárgyat a szórvány tagjai adományozták. Azóta is ebben az új imateremben tartjuk a rendszeres istentiszteleteket.

1992-ben Horváth Miklós volt földbirtokos, akit a háború utáni időkben testvéreivel és azok családjával együtt meghurcolt az akkori rendszer, és mindentől megfoszt-

tott, egy új haranggal ajándékozta meg a volt birtokán életre kelő gyülekezetet, Isten iránti alázata és hálája jeléül. Az új harang számára új harangláb létesült 1994-ben, majd néhány évvel később az imaház gázzal való fűtése is megoldódott az anyaegyház és a szórványgyülekezet tagjainak áldozathozatala által. Régi vágyunk valóra vált: télen is gázfűtéses, kedves imaterem várja a gyülekezet tagjait és új harang hívogatja istentiszteletre a szórvány buzgó tagjait és siratja el azokat, akik elhunytak. E harang hangja szólalt meg akkor is, amikor adományozóját, Horváth Miklóst, kolozsvári otthonából, utolsó útja alkalmával hoztuk el 1999-ben a harasztosi templomba, ahonnan népes gyülekezet kísérte ki a temetőbe és szülei mellé helyeztük el 99 évi munka, küzdelem és megpróbáltatás után.

1992-ben a hollandok elektromos orgonát ajándékoztak gyülekezetünknek. 1999-ben Egri László képzőművész úrasztali tányért és kelyhet készít Aranyosbogátnak.

Az aranyosbogáti szórványgyülekezet, ha számban kicsiny is, de lélekben, hitben erős és élni akar. Reményünk van arra, hogy a szórványból leányegyház lesz. Erre minden adottsága megvan.

A gyülekezet lélekszáma 1999. december 31-én: 40 férfi, 51 nő, összesen 91.

A családok száma 1999. december 31-én: 43, melyből egyező vallású: 20, vegyes vallású: 14, özvegy: 8, egyedülálló (30 évet betöltött és nőtlen): 1.

A lélekszám életkor szerinti megoszlása: 0-10 év: 4; 11-20 év: 8; 21-30 év: 16; 31-40 év: 11; 41-50 év: 9; 51-60 év: 10; 61-70 év: 14; 71-80 év: 16; 81-90 év: 3.

Összesen: 91

A harasztosi református egyházközséghez hozzátartozik még a településtől keletre, kb. 3 km távolságban levő állomási rész, állomási település. A Zeyk család birtoka az 1922-es földreformig létezett, amikor a birtokot felosztották. Ekkor létesült az ún. Stan

tanya (volt ortodox kántor), másrészt az Érchegeységből betelepülők (hidasiak) birtoka. Legrégibb itt lakó családok, akikről tudunk, és akik reformátusok voltak, a következők: Kiss Sándor, Tálás Márton, Kiss Ferenc és a Zsigmond család, akik már 1922 előtt itt éltek. Ezek voltak az ún. őslakói ennek a résznek. A többi, ma létező családok később telepedtek ide.

Jelenleg 25 református van az állomási részen és néhány római katolikus vallású, ezenkívül néhányan akik a különböző szektákhoz tartoznak. A felnőttek a környékbeli gyárakban, üzemekben, főleg Aranyosgyéresen találtak munkahelyet. Gyermekük az ott levő román iskolában végzik alsó fokú tanulmányaikat. A felnőttek jó része idős, nyugdíjas. Kevesen vannak, akik rendszeresen eljönnek Harasztosra, hogy az istentiszteleteken részt vegyenek. A jelenlegi lelkipásztor ezelőtt 20 évvel az állomási részen is rendszeresen tartott istentiszteletet. Később ezek a családi istentiszteletek elmaradtak, a tagok más elfoglaltsága miatt. Jelenleg családlátogatásra szorul a lelkipásztor és az ott élők kapcsolata. Ha kevesen vannak is, szükség volna egy imaterem létesítésére és a gyermekek anyanyelvű iskolai oktatására, ahhoz, hogy a gyülekezeti élet, az együvé tartozás tudata megerősödjön.

A lélekszám életkor szerinti megoszlása: 0-10 év: 2; 11-20 év: 1; 21-30 év: 1; 31-40 év: 7; 41-50 év: 3; 51-60 év: 4; 61-70 év: 5; 71-80 év: 2.

Összesen: 25

Harasztos egyházközség jelenlegi lélekszáma az állomáson élőkkel együtt: 283 férfi, 287 nő, összesen: 570.

Családok száma: 298, amelyből egyező vallású: 133, vegyes vallású: 39, özvegy: 90, egyedülálló (30 éven felüliek, nem alapítottak családot): 36.

A lélekszám életkor szerinti megoszlása: 0-10 év: 41; 11-20 év: 50; 21-30 év: 51; 31-40 év: 86; 41-50 év: 73; 51-60 év: 57; 61-70 év: 61; 71-80 év: 112; 81-90 év: 33; 91-95 év: 6.

Összesen: 570

A bogátiakkal együtt: 661.

Egyházfenntartói járulékot fizet 436 személy. Egy személy hozzájárulása egyháza fenntartásához, ez évben több mint 100.000 lej.

A község magyar lakosságát tekintve szomorú jelenség, hogy a lélekszám évről-évre apad. A második világháború előtti években 1000 körül volt a reformátusok száma. 1980-ban Harasztoson 828, Aranyosbogáton 139 volt a lélekszám. Jelenleg Harasztoson 570, Aranyosbogáton 91 a lélekszám. A kettőt együttvéve 20 év alatt 306 lélekkel apadt a gyülekezet, vagyis 20 év leforgása alatt egy kisebb gyülekezet veszett el. Az apadás oka: a természetes szaporulat csökkenése, az ifjúság elköltözése, a városi életbe való felszívódása, a falusi élettől való eltávolodása. Az utóbbi években sokan váltak városon munkanélküliekké, de még eddig senki nem költözött vissza az elhagyott otthonba. Jóllehet Harasztoson szépen rendezett házak, melléképületek vannak,

gáz, villany, telefon, vízhálózat van a faluban és aszfaltozott út köti össze Tordával, mégis mind több és több ősi hajlék marad üresen és kerül idegen kézre.

Harasztos lakóinak életszínvonala, más községekéhez viszonyítva eléggé jónak mondható, már ami az anyagiakat illeti. Számtalan tanár, mérnök, jogász, orvos, lelkész és képzőművész került ki Harasztosról. Név szerint is megemlítek közülük néhányat. Bartha Zsigmond nagyenyedi híres matematikatanár volt, dr. Bartha Gergely ügyvéd, Bartha Béla gimnáziumi tanár. Dr. Bartha Emma orvosnő 30 éven át volt Harasztos orvosa, az itt lakók fáradságot nem ismerő gyógyítója. Egri Lászlóné, Nagy Enikő képzőművész, alkotásait nemcsak itthon, hanem külföldön is számon tartják. Köllő Katalin a kolozsvári színiakadémia tagja, a bukaresti rádió kiváló riportere. Hat református lelképásztor szülőfaluja Harasztos: néhai Bárócz Jánosé, Horváth Béláé, a nyugdíjas Bartha Lajosé, Bartha Sándor marosújívári lelképásztoré, Bárócz Huba felvinci lelképásztoré és Udvarhelyi Bálinté.

Harasztoson van néptanács, orvosi rendelő, állatorvosi rendelő, 8 osztályos iskola, óvoda, posta, takarékpénztár, rendőrség, vasútállomás, rendszeres autóbuszjárat Tordára. Mégis nehezen, vontatottan válik valóra az újra való átállás, a mai európai követelményeknek megfelelő élet kibontakozása. Ez vonatkozik nemcsak az anyagiak, hanem legelsősorban a belső, lelki, közösségi, hitbéli életre is. Mégis bizalommal tekintünk a jövőbe. Amíg az itt lakó nép lelkében él a hit, a buzgóság és áldozatkészség, a hovatartozás tudata, úgy minden reményünk megvan a megmaradásra.

IRODALOM

A harasztosi református egyházközség levéltári adatai.

A református egyház anyakönyvei, jegyzőkönyvei.

Basa Mihály harasztosi református lelkész közlései.

Bodó Antal harasztosi plébános Harasztosra vonatkozó írása.

Boross Elek: *Az újraéledt Sion. Aranyosvidék, XXXIV évf., 33. sz., Torda, 1924.*

Czakó Mária református egyháztag írásai, személyes közlései.

Erdélyi Reformata Anyaszentegyház Névkönyve 1867-re. Kolozsvár.

Idősebb egyháztagok közlései.

Márkodi Siklódi Sándor: *Felvinc. Emlékezetre méltó dolgok.* Bukarest, 1999.

Murádin Jenő: *Falukép sodró időkben.* Igazság, Kolozsvár, 1981.

Nagy Árpád harasztosi református kántor írásai és közlései.

Orbán Balázs: *A Székelyföld leírása. Aranyosságok.* V. kötet, Pest, 1871.

Szabó Károly harasztosi református lelkész írásai.

Széll Sándor íjf., jelenlegi számadó gondnok név- és adatgyűjtése.

Az emlékező Harasztos Színhagyomány és történelem

Bevezetés

A történeti néphagyomány gyűjtését Harasztoson azzal a célkitűzéssel végeztem, hogy képet adhassak arról, ami máig megmaradt az itteniek tudatában a magyarság történetéről, illetve hogy mi adódott hozzá Orbán Balázs óta (akinek Harasztoson is éltek rokonai) a régi történeti hagyományhoz. Adalékokkal szolgálhatok az említett kérdések megválaszolásán kívül arra is, hogy hogyan őrzi, becsüli a falu népe a XX. század vége felé múltja emlékeit a színhagyomány tanúsága alapján.

Aranyosszék e falujában 1999 őszén és telén, valamint 2000 tavaszán végeztem gyűjtőmunkát. Igyekeztem kiejtés szerint lejegyezni a hallottakat, vigyázva arra, hogy pontosan rögzítsem az itteni jellegzetes ízekkel telített tájszólást. Ekképp a nyelv, a szöveghűség ugyancsak szolgálja a mondandót, a maga módján hitelesíti az átörökítésre érdemesnek tartott történeti színhagyományt.

Múltjára méltán büszke Harasztos népe. Több jelentős történelmi esemény esetében – például a II. Rákóczi Ferenc vezette szabadságharc idején és 1848–49-ben – emlékezetesen állta a sarat. Az Isten háta mögötti falu – gyakran gólyalábakra emelkedve – igyekvő maroknyi népe fontos embereket adott a nagyobb közösségnek.

Olyanokat is, akik név szerint ismertek, de főként becsülettel helytálló névtelenekeket. Dolgos, szorgos, a földet művelő, állatot tartó embereket, tehetséges művészt, tanárt, orvost, tudóst egyaránt.

Máshol kevesebbet tudnak szép fekvéséről, mint az itt élő nők szépségéről. A legismertebb – a főleg Jókai Mór által népszerűvé tett csodás teremtes – az Isten-hegyi székely leány. Noha XX. századi utóda vitészségben le is marad mögötte, szépségben aligha. Bartha Ilona, a falu híres „várbéli kisasszonya” Párizsban egy egész világot gyönyörködtetett, szépségversenyt nyert századunk elején.

Az életet gyakran beárnyékkolták a nehézségek. Komor, tragikus sors gyakran jutott a harasztosi ember osztályrészéül. A falu nemrég állított emléket világháborús hősi halottjainak, embertelen küzde-

lembe kényszerült katonáinak. Véres bálját, a szocializmus gazdasanyargató eseményeit máig fájó emlékként őrzi a falu.

A helybeliek számon tartják, becsülik a múlt, a hagyományok ismerőit. Persze szerepet játszik az adatközlők megválasztásában az is, hogy kiket ismertem én magam, illetve harasztosi születésű édesapám, valamint, hogy kiket ajánlottak régi és új ottani ismerőseim (kiknek ezúton is köszönetet mondok). Mindez azért nem fogja lényegesen befolyásolni a mellékelt adattár alapján készült írás következtetéseinek a helyességét. Igyekeztem szóhoz juttatni magyart, románt, gazdálkodót, mesterembert, reformátust, görögkeletit, római és görög katolikust, idősebbet és fiatalabbat egyaránt: persze ez teljes mértékben nem sikerülhetett.

Tematika

143 történeti vonatkozásúnak tartott népi közlést gyűjtöttem Harasztoson.

Orbán Balázs 6 ilyenre utal főművének V. kötetében a tárgyalt aranyosszéki falu esetében. Ezekből körülbelül ugyanennyi történeti monda akkori meglétére lehet következtetni. Nagy részük (szám szerint öt) a falu létrejöttét, illetve többszöri pusztulását beszéli el¹. A kivétel az Orbán család kastélyának török-tatár időkbéli szerepét említi, ezt a mai szájhagyomány nem tartja számon.²

Az általam gyűjtött történeti vonatkozású (illetve ilyennek tekinthető) közléseket a tárgyuk alapján a következő csoportokba sorolhatjuk:

I. A falu eredetével kapcsolatos közlések 1–14.

Ezek közül a falu eredetét három magyarázza, ha olykor ki nem modottan is.³ Egy negyedik – 1848-cal kapcsolatos – névmagyarázat a falu román Călărași elnevezéséhez fűzött népetimológia.⁴ Máskülönb en ez a román helységnév elidegenedett helynévnek nevezhető, azok közé az erőltetett román hivatalos nevek közé tartozik, amelyek nem kapcsolódnak a helység semmilyen jellegzetességéhez, és ráadásul az ország területén több is van belőlük.⁵

A többi 11 szöveg a falu alapításával, újraalapításával, egykori természetrajzi viszonyaival függ össze. Az átköltözés okaként 9 közlés a tatárokat jelöli meg.⁶

II. Az Isten hegyéről szóló közlések: 15–25.

Érdekes módon Orbán Balázs nem jegyezte le semmit arról, hogy e hegyen egykor vár állott.⁷ Kézenfekvő magyarázat lenne az, hogy azért, mert nem is tudtak róla

¹ Orbán 1871: 80–81.

² Orbán 1871: 81.

³ A 1, 7, 9.

⁴ A 43.

⁵ Zsigmond 1991: 56.

⁶ A 2–6, 8, 10–12.

⁷ Vö. Orbán 1871: 80–82.

addig, amíg Jókai elbeszélése a helyre fel nem hívta a figyelmet.⁸ Nem biztos azonban, hogy mind a 11, az Isten-hegygel kapcsolatos adat az említett mű hatását tükrözi, de ez is előfordulhat. A regényes történet főhősének egyik nevéből (a Lónából, amely Jókai szerint is az Ilonára megy vissza) a népi etimológia idővel Szent Ilonát formált. Szendilének csak Szedile változata alakult ki.⁹ Érdekes, hogy a helybeli románok is tudnak Szendiléről meg Lónáról, aki valójában egy személy volt. Utóbbi adat magyarázata főképp az lehet, hogy Jókai említett elbeszélését az iskolában is tanították egy időben.¹⁰ Több adatközlő is hivatkozik arra, hogy olvasta azt, amit Jókai írt az Isten-hegyről.¹¹ Néhányan viszont olyasmit állítanak róla, amiből igazi hiedelemmondára lehet következtetni. Például, hogy tündérek jártak ott.¹² Hanem a hegy alatti bővízű forrás, a vízzel feltöltött várak említése szintén Jókai vadregényes történetének a hatására vall. Van, aki kivételesen a rómaiakat és Mária Teréziát is összefüggésbe hozza a hegyen feltételezett egykori várral, az alagútról szintén tudni vél.¹³ Mindent összevetve alapos okunk lehet azt hinni, hogy az Isten-hegyéről alkotott harasztosi elképzelések fő forrása az említett Jókai-elbeszélés, viszont idővel ezek kiegészültek más forrásokból is táplálkozva.

III. A lakosság származásával kapcsolatos közlések: 26–30.

Tulajdonképp az adattár 31. szövege ide is tartozik. Ez az egyetlen őstörténeti tárgyúnak tekinthető szövege az adattárnak: a székelyek Erdélyben való letelepedéséről szól.¹⁴ Őt közlés vall a falubeli magyarok székelyekhez tartozásáról, kettő pedig ezzel összefüggésben arról, hogy e vidéken többségben voltak a szabadok, kevés volt a jobbagy és több volt az úr.

IV. Történelmi eseményeket, hősokeket említő közlések: 31–45.

Ezekből tudjuk meg, hogy a már említett tatárjáráson kívül a magyarság történetének mely mozzanatait, és mely hírességeit tartja számon Harasztoson a szájhagyomány. E csoport közlései arra az időszakra vonatkoznak, amelynek időbeli határait két név jelzi: a hun királyfié (Csaba) és az osztrák–magyar uralkodóé (Ferenc József).

V. Régi családokról, birtokokról szóló közlések: 46–73.

Régi nagyobb és kisebb urak emlékét őrzi az ide tartozó szövegek többsége. Persze mai jelentősebbnek számító családokról is szó esik.

A következő családneveket említik: Bartha, Betegh, Bolyai, Dindár, Herczeg, Horváth, Jósika, Király, Leischaft (az adattárban Lafsajt, Lájsaf), Moldovan, Mureşan, Orbán,

⁸ Jókai *Az istenhegyi székely leány* című elbeszélése jelen kötetben is olvasható. Lásd még Jókai 1928.

⁹ A 17, 20, 22.

¹⁰ A 15.

¹¹ A 17, 21.

¹² A 16. Máskülönb Jókai arról ugyancsak ír, hogy a vár úrnőjéről az a hír járta, hogy tündér.

¹³ A 23.

¹⁴ A 31.

Racolța, Radó, Radu, Rațiu, Széll, Tatár, Török, Tötöri (az adattárban: Tötöli), Turzai, Varga, Zeyk, Zichy.

VI. A századforduló és a XX. század régebbi eseményeit felelevenítő közlések: 74–116.

Ez az adattár legnagyobb csoportja. A szövegek ritkán közvetett, általában közvetlen visszaemlékezések. Három eseményről szól túlnyomó többségük: a világháborúról¹⁵, az 1934-es véres bálról¹⁶, valamint a kollektivizálásról¹⁷. Szó esik a templomok, felekezetek, iskolák sorsának az alakulásáról is. Előtérbe kerülnek a romániai kisebbség helyzetébe kényszerült helybeli magyarok sajátos gondjai, amelyek jó része máig orvoslatlan. Ilyen például az iskola kérdése. A falu többsége magyar, az elemi elvégzését követően mégis csak a falu román gyermekei tanulhatnak tovább anyanyelvükön.

VII. Helynévmagyarázatok: 117–127.

Több közlés tartozik ide, mint ahányat e cím alatt találunk az adattárban. Így például a falu nevét magyarázó közléseket az I. csoportba soroltuk. Az egyes községek történelmi emlékezete csak ritkán él írásban, adatokban rögzítve; általában helynevekhez vagy legalábbis helyekhez kapcsolódó mondákban nyilvánul meg. Harasztos sem kivétel.

VIII. Szokásokról, rendezvényekről szóló közlések: 128–136.

Mindenekelőtt a bálokról, a farsangról, a húsvétról, a lakodalomról és a temetésről esik szó. Főleg az időbeni változásokra utalások révén számítanak e közlések a történelmi szájhagyomány részeinek.¹⁸

IX. Falucsúfolók: 137–140.

Az egykori és a jelenlegi falu néhány jellegzetesnek tartott vonása fogalmazódik meg bennük. Kötetünkben Keszeg Vilmos közöl adattárában egy olyan szöveget, amely a falu rossz útviszonyaira utal. E csoportba soroltuk a század elejének eseményeiről szóló közlések között is fellelhető tréfás elbeszélés egyik változatát is, ugyanis ez lényegében tréfás gúnyolódás az egyik szomszéd falu népével.¹⁹ Máskülönből nem csupán az: tanúbizonysága egyben annak, hogy évszázadok óta milyen jelentős szerepet tulajdonítottak a harangozásnak. Ma sem megy ritkaság számba, hogy bajelhárítónak tartják. Rendkívüli megbecsülését más közlés is aláhúzza, az, amelyben arról szólnak, hogy a harangokat elrejtik a tatárok elől.²⁰

¹⁵ A 75–77, 83–94.

¹⁶ A 78–82.

¹⁷ A 83, 96–105.

¹⁸ Lásd még kötetünk Harasztos folklórja című fejezetét, amelynek szerzője Keszeg Vilmos.

¹⁹ A 74, 140.

²⁰ A 12.

X. Az adatközlők forrásaival kapcsolatos közlések: 141–143.

Ezek jelzik, hogy a történelemről való tudás, vélekedés dolgában mennyire meghatározó a harasztosiak többsége számára a hagyomány, az átörökítés. Akár az idősebbek elbeszélése, akár olvasmányaik alapján alakul ez ki. Az őket érdeklő történelmi ismeretek hivatalos úton (az iskolában) való elsajátítása elhanyagolható.

A magyar múlt azon három nagy korszaka közül, melyekhez jelentős folklorisztikai hagyomány kapcsolódik, ez esetben a tatár–török dúlás ideje és 1848–49 az, melyhez lényegesen több monda, mondatöredék fűződik.²¹ A kuruckorról egyetlen egy megemlékezést jegyeztem le.²² A mondaképződés kezdeti fázisát figyelhetjük meg a sokat emlegetett világháborúkkal, az 1934-beli véres karácsonnyal és a kollektivizálással kapcsolatos szövegek esetében. Ezek jórészt még csupán visszaemlékezések, de van köztük olyan is, amelyik csak egykori visszaemlékezés felidézése.²³

Az Orbán Balázs korabeli és a mai népi történelmi emlékezet nagyjából egyezést mutat. Az eltérést többnyire részletek feledésbe merülése, utalások, illetve az akkori meg a mostani kutatás hiányosságai jelentik. (Például a nem helyi vonatkozású történetekre Harasztosról szólva nem tér ki Orbán Balázs; nekem főleg újabb adatközlőnek a megszólaltatása terén lenne még törleszteni valóm.)

Kivételesen fordul elő valamely monda, régi történet nyomtalan eltűnése, ezúttal ez – mint már említettem – egyetlen esetben történt meg. Viszont több a példa a hagyomány más elemeinek, egy-egy adatnak a kiesésére. Így ma nem nevezik meg az egykori Horit, pedig még Orbán Balázs korában a „Hori-Harasztos” elnevezés is élt. A falu létrejöttéről szólva Bogátot sem emlegetik már.

A feledésbe merülés egyfelől természetes folyamat, másfelől figyelmeztetésnek is felfogható: ajánlatos mielőbb elvégezni a néphagyomány értékeinek számbavételét.

Történelemlátás, idő- és térszemlélet

Harasztos népének régi dolgai, történetei sajátos, de amennyire arra az eddigi eredményekből következtetni lehet, a magyar átlaggal nagyjából egyező történelemszemléletről vallanak. Mondhatni természetesen.

Általános itt is, hogy igaznak, valóságosnak tekintik a mondai cselekményt. Legáltalábbis a régi időket illetően. Olykor megjegyzik, hogy ma ilyesmi nem eshetik meg.

Az uralkodó motívumok, emlegetett korok, események, személyek részben ma is ugyanazok, amelyekre Orbán Balázs szintén utalt, itt is sok a háborúra, véres eseményre, katasztrófára, természeti csapásra való utalás, szám szerint 44²⁴. Másféle

²¹ Ujváry 1991: 443.

²² A 37.

²³ Példák erre: A 83, 92, 93.

²⁴ A 2–6, 8, 10–12, 15, 17, 30, 32, 40–43, 47, 51, 57, 60, 62, 73–94.

elnyomásról, jogtalan, embertelen cselekedetről gyakran esik szó, 27 lejegyzett közlésben.²⁵ Orbán Balázs a székelyeket a hunoktól eredeztető szemlélete (melyet korábban többen osztottak meg, esetleg a székely néphagyomány hatására is) csak az egyik itteni közlésben van meg.²⁶

Lévén, hogy a népi történelemszemlélet az adott korban egységes hiedelemrendszert alkot, és e rendszer változásának inkább jellemzője a hangsúlyeltolódás, mint az elemek teljes cseréje, az Orbán Balázs által (többnyire implicit módon) vázolt népi történelemszemlélet és az általam körvonalazott közt is mindenekelőtt ilyen különbségek feltételezhetők.²⁷ Orbán egyetlen történeti vonatkozású „népismeit” adatát nem őrizi kutatásaim alapján a vizsgált falu történeti hagyománya: azt, amelyikben Orbánék a vidék számára menedékkül szolgáló kastélyáról van szó.

A hangsúlyeltolódás egyrészt a realiztikusabb történetek irányában történt meg. Mária Terézia idejétől számítva főképp igaztörténeteket vagy azokhoz hasonló visszaemlékezéseket tartalmaz a mellékelt gyűjtemény, az adattár. Másrészt szintén szóhoz jut a romantikus, a csodás jelleg. Elsődlegesen Jókai meg az egykori iskola hatására jelentékeny számú közlés utal olyasmire, amire Orbán Balázs műve egyáltalán nem: az Isten-hegyi várra és annak egykori úrnőjére. Hiedelemleányról alig beszélnek a falu múltját illetően. Csak a tündért említik. Viszont többször kincs megtalálásával magyarázzák egyesek meggazdagodását, illetve megbetegedését.²⁸ Máskülönben maradt továbbra is a népszerűpszutulást meg a szabadság- és igazságvágyat jelző mondák túlsúlya. Harasztos lakói – meglehetősen mostoha viszonyok közt élve – ma is igénylik tehát a múltbaágyazottságot, főként biztonságra vágyva, de úgy is, mint jogfolytonosságuk, hovatartozásuk bizonyosságát: például az őket sújtó hatalmi elképzelések ellenében.

Erdélyi János írta: „... a népnek sem országa, sem hazája tulajdonképpen, hanem csak faluja, szülőhelye volt mindig a magyar földön.”²⁹ Fokozottabban érvényes ez a kisbbségi helyzetbe került magyarság esetében.

A viszonylag elszigetelt falucska népe rossz út- és közlekedési viszonyok, kevés művelődési lehetőség, lehangoló gazdasági állapotok közepette él. Valamelyes javulást, a magyaroknak a magyar kultúra egészébe való bekapcsolódásra némi esélyt ígér, hogy foghatóvá vált egy-két műholdas magyar tévéadás, elsősorban a Duna Televízió.

Népünk időszámítása itt is valahol a hun időkkel kezdődik, mint a Székelyföldön általában (bár úgy tapasztaltam, egyre kevesebbek szerint), nem a tatár- s törökjárás-sal vagy kuruc korról például, mint máshol. Viszont ezekkel folytatódik.³⁰

²⁵ A 35, 36, 38, 45, 49, 52, 65–67, 77, 95–108, 112, 115, 116.

²⁶ A 31.

²⁷ Lásd Katona 1980: 245–246.

²⁸ A 56.

²⁹ Erdélyi 1847: 431.

³⁰ Lásd A 31.

Az úrellenesség, mint a népi történelemszemlélet egyik jellemzője, e falu esetében csak néhány közlésben, kivételesen és áttételesen van jelen.³¹

Nem oly mértékű, mint a magyarságnál általában. Bizonyára a székelyek által vérell megszolgált nagyobb szabadság, az aranyosszéki – ma már Székelyföld részeként nem emlegetett – demokratikusabb egykori társadalmi berendezkedés következtében. A jobbágyok, volt jobbágyok esetében hangsúlyozott az úrellenesség. Ilyenek itt sokkal kevesebben voltak, lévén a határőr székelységnek sajátos szabadság a velejárója. Sokáig a szokásos véradón kívül csak az ökörsütés adójával tartoztak a királynak, ezért is sokszor harcoltak, kiálltak szabadságuk, jogaik, sajátos önkormányzati rendjük védelméért. Történelmi hagyományukban nagy súllyal van jelen a szabadságküzdelmekre utalás, a hódítóknak, jogfosztóknak való ellenszegülés. A visszaemlékezésekben gyakori a helybeliek életét, földjét, szabadságát veszélyeztető más népekre való utalás. Olykor a népnevek, illetve időpontok felcserélésével.³² Ez is jelzi, hogy nem a nemzetgyűlölet, hanem a szabadságfeltetés egyetemes emberi érzése jut szóhoz.

Személyek, hősök a történelmi néphagyományban

Királybarát szemléletre vall, hogy habár töredékesen is, de mondával szintén megemlékeznek a közmondásosan igazságos Mátyásról. Ugyancsak szűkszavúan, de szólnak Csaba királyfiról, Árpádról, Szent Lászlóról, Hunyadi Jánosról, Bem Józsefről és Erzsébet királynéról is. Rossz uralkodót, illetve vezért is megemlítenek hármat. Egyikük sem magyar: Mária Teréziáról, Ferenc Józsefről és Avram Iancuról többnyire elítélően szólnak.³³

Történelmünk kiemelkedő személyiségei közül e faluban Mátyás király a legemlégettebb. Négy közlés is idézi emlékét.³⁴ Kossuth emlékezete él, a 48-as szabadságharcával összefonódva, de alakjához itt nem kapcsolódik monda. Viszont a Kossuth-nóta itt is általánosan ismert.³⁵

Sajátos színt képviselnek a helyi hírességekhez kapcsolódó közlések. Ide sorolható Harasztos esetében az Isten-hegyi székely leány³⁶, a falualapító Hari (vagy Hori)³⁷, valamint az itteni régi urak, birtokosok³⁸, akikről nagyrészt elismerőleg szólnak, valamint az 1848–49-es szabadságharcban és a világháborúkban résztvevő hozzátartozók³⁹, és a

³¹ Lásd még Katona 1980: 249.

³² A 33, 42.

³³ A 6, 23, 38, 39; 45; 40, 62.

³⁴ A 33–36.

³⁵ A 44.

³⁶ 17, 18, 20–22.

³⁷ A 7.

³⁸ A 11, 15, 47–56, 58, 61–66, 68–71.

³⁹ A 40, 41; 75, 76, 94.

falu Párizsban szépségkirálynővé avatott hölgye⁴⁰: azok a személyek, akikről mondatöredékek, szórványos adatok, illetve visszaemlékezések szólnak. A helyi viszonylatban ismert pozitív hősök elsősorban bátorságuk, vitézségük, eszességük, szépségük, szorgalmuk révén tűnnek ki. Természetesen a faluban eltérő az ismertségi fokuk, úgy vélem, hogy Harasztoson legtöbbet az említett két női hírességről tudnak. A férfiak közül bizonyos események – a 48-as forradalom, a két világháború, az 1934-es véres bál – áldozatai a legemlegettebbek, valamint többen a régi urak közül.

Adatközlők, körülmények

Az eddigi kutatások eredményeire hivatkozva állapítja meg Katona Imre, hogy a protestáns vidékek látásmódja történetibb, a katolikusoké vallásosabb volt.⁴¹ Harasztos református többségű, és az itteni történeti szájhagyomány igazolja idézett kutatónk megállapítását.

Továbbá szól arról is, hogy a férfiak többet tudtak a közélet kérdéseiről, mint a nők. Önmagáért beszél, hogy jelen esetben adatközlőim közt 11 férfi és 4 nő volt. Kiemeli, hogy szinte minden helységnek megvolt (néhol ma is megvan) a maga „krónikása”, aki a 48-as szabadságharc, az I. világháború, illetve az iskola, a könyvek és más hatásra a történelem ismeretére „szakosította” magát. Jelen esetben az előbbieket húzza alá, hogy nem kellett sokat keresnem, hogy hol, kivel álljak szóba, minden megkérdezett tudta, hova irányítson, ha régi történetet kívánok hallani.

Hogy a mondák jelentékeny része felülről, magasabb kultúrkörből, például irodalmi alkotások, kalendáriumok útján került a néphagyományba, ezt jelen esetben több közlés is alátámasztja.⁴²

Hogy 1848 után egész napjainkig csökkent a hagyományos, szóbeli formák szerepe, jelzi ezt, hogy adatközlőim gyakran hivatkoztak könyvekre, rádióra, tévére, újságra, iskolára, mint az övéknél megbízhatóbb ismeretszerzési lehetőségekre, egyúttal szabadkozva, hogy ezekre nekik bizony alig jutott idejük, hányatott, elemi megélhetési gondokkal terhelt sors lévén az övék.

A történelem iránti érdeklődés elég nagy megbecsülésnek örvend. A „rég dolgok” tudóit előszeretettel ajánlották nekem, s ritkán mulasztották el megjegyezni, hogy mennyire sajnálják a maguk járatlanságát ilyen kérdésekben. Egyik adatközlőm nem csak felismerte, hogy a falu népének fontos múltja ismerete, de tevékenyen részt vállalt egyféle falutörténet megírásában, kiegészítésében, valamint népszerűsítésében. Édesanyjával együtt házaltak Harasztoson, hol egyik, hol másik falustársuknál tartva

⁴⁰ A 47, 69.

⁴¹ Katona 1980: 245.

⁴² Lásd még Ujváry 1991: 447., illetve A 114, 142.

felolvasást a falu egykori plébánosa által megírt falutörténet őáltala kiegészített kéziratos munkájából.⁴³

Fontosnak tartom jelezni, hogy a bemutatott történeti néphagyomány, történeti tudás csak kis részben tulajdonítható egy-egy falu közösségének, nagyrészt a tudásuk miatt a faluban elismert személyeknek köszönhető. Hogy történelmi ismeretek egész közösségek történeti tudásának a részévé válhassanak, ezt szerencsésen elősegítik a történelmi eseményeket, személyeket idéző (e tájt nemrég még hivatalosan üldözött, mellőzött) helynevek. Ezért is ajánlatos a helynevek és főleg a helynévmagyarázatok figyelemmel kísérése, igénybevétele a történeti néphagyomány gyűjtői, tanulmányozói által.

A világháborúk, a kollektivizálás, az 56-os események⁴⁴, a Ceaușescu-korszak rémségei egyelőre elindultak, elindulhattak már a mondai hagyományozódás útján.

Ezeket még többnyire nem tekintik régi dolgoknak. De említésre, a belőlük való okulásra méltóaknak igen.

A gyűjtött történelmi vonatkozású közlések nagyobb részét elmondóik megtörténtenek, igaznak vélik, ezek kisebb hányadát csak részben tartják valóságosnak.

Elsősorban a jóra tanítás a szerepük, a hovatartozás tudatának az erősítése. Csak másodsorban fordul elő, bár nem mindig mellékesen, hogy szórakoztatásra is szánják őket.

Az itteniek emlékezetében (és ez a magyarságnál általánosnak mondható) a rohamos népességpusztulás, főleg a török- és tatárjárás, az újabb időköt illetően pedig a két világháború meg következményei és az erőszakos kollektivizálás hagyta a legmélyebb nyomot.

Az adattárba harasztosi románok közléseit is bevettem. A helybeli románok elképzelései a falu múltjáról többnyire egyeznek a magyarokéival. A falu megalakulásáról részben hasonlóan, részben másként vélekedtek. Egyaránt említették a falu régi helyét, és azt ugyanazon területre tették, ugyanúgy nevezték. Viszont a falu románságának jelenlétét egyik román adatközlő – valószínű az iskola elfogult tanításának betudhatóan – a legrégebb időkig vezeti vissza, a falut is régtől fogva görögkeleti román településnek véli. Viszont ezt az ősiséget Harasztos névadójáról szólva alig 300 évre teszi.⁴⁵ Érdekes történetet mond a falu románnak tekintett – magyar nevű – névadójáról. Hasonlóképp érdekes az egyik magyar adatközlő által ismertetett névmagyarázat, amelyet a falu egészen friss – századunkbeli – román nevéhez fűztek.⁴⁶ Tudtommal ilyen rendkívül ritka az ilyen névmagyarázat, amely más nyelvű helynévhez fűződik.

⁴³ A 114.

⁴⁴ Az 1956-beli magyar szabadságharc elleni megtorlások Harasztost sem kímélték. Például Egri Lászlóné Nagy Enikő akkoriban került börtönbe.

⁴⁵ A 9, 59.

⁴⁶ A 43.

Sokatmondó, hogy mind a román, mind a magyar adatközlők tisztelettel szóltak a másik nemzetiséghez tartozókról, fontosnak tartották hangsúlyozni, hogy minden nemzetnek van java és salakja is, és hogy általában jól megvoltak egymással Harasztoson a románok és magyarok.

Összegezőképp: helytállást példázó, komor, kegyetlen, a túlerő kényének kitett múlt körvonalazódik Harasztos történeti néphagyománya alapján.

A történelmi emlékezet folytonosságának, az itteni mondák fennmaradásának okai így foglalhatók össze: az iskola, a különféle kiadványok, az egyház a történeti tudatra frissítőleg, ösztönzően hatott. Ugyanakkor nőtt a nemzeti önérzetükben, azonosság-tudatukban itt gyakran megsértettek igénye az emlékeztetéssel való védekezésre, ellenállásra.⁴⁷

IRODALOM

Erdélyi János

1847 *Népdalköltészetünkről*. Népdalok és mondák. II. Pest. 371–478.

Gagyfi József

1991 *Elbeszéléshagyomány a Sóvidéken*. In: A Duna menti népek hagyományos műveltsége. Budapest. 697–700.

Jankó János:

1893 *Torda, Aranyosszék, Torockó magyar (székely) népe*. Budapest.

Jókai Mór:

1929 *Dekameron*. II. k., Budapest.

Katona Imre:

1980 *Parasztságunk történelemszemlélete*. In: Hiedelemrendszer és társadalmi tudat. I. 242–254.

Orbán Balázs:

1871 *A Székelyföld leírása történelmi, régészeti, természetrajzi s népismereti szempontból*. V. k., Pest.

Ujváry Zoltán

1991 *Rákóczi-mondák a folklórban*. In: Történelem, régészet, néprajz. Debrecen. 443–448.

Zetea, Silviu

1999 *Planul urbanistic general al localității comunei Căldrași, județul Cluj*. Proiect nr. 5/1999 (kézirat).

Zsigmond Győző

1991 *Az elidegenedett helynévről*. Névtani Értesítő. 13. sz. 54–57.

⁴⁷ Lásd például Ujváry 1991: 447–448. és Gagyi 1991: 697–700.

ADATTÁR

A történeti vonatkozás mibenléte vitatható; a falutörténet összetettségében, árnyaltságában valóságosabb: ezért szerepeltetek itt (legalábbis ízelítőül, jelzesszerűen) egyszerű helynévmagyarázatokot és egyszerű visszaemlékezéseket is, noha ezeknek csupán a töredéke történeti monda is egyben.

Előljáróban Orbán Balázs főművének idevágó részletét idézem.

... hol a völgy kétfelé ágazik, találjuk az erdők zöld keretében igen regényesen fekvő Harasztost. Mindazok, kik Aranyosszéknak az 1289. adománylevelében előforduló helységek mi- és hollétét nyomozták, egyértelműleg azt állítják, hogy az adománylevelben előforduló Hori ugyanazonos Harasztossal, míg ellenben a harasztosi néphagyomány azt tartja, hogy Harasztos két faluból az Aranyos melletti fensík szélén feküdt Bogáthból és a Roszpatak völgyében alább feküdt Horiból alakult, mindkét falut ellenség dúlta fel, s egy helyre huzódott lakói úgy építék a mostani Harasztost, mely nevét erdőségeiről, vagyis harasztról nyerte, de a beolvadt Hori emlékét is fentartották, a mennyiben Harasztost régibb okiratokban gyakran találjuk Hori-Harasztos néven, sőt a harasztosiak még mai is így nevezik. E hagyomány támogatására mutatják most is Harasztoson pár ezer lépéssel alul Hori fekhelyét, igen temploma nyomait, melyet ma is Pusztatemplomnak neveznek, s faltöredékei még ma is kivehetők. A hagyomány e templom elpusztulását a kuruczvilág idejére teszi, midőn a templomban imádkozó népet az ellenség váratlanul meglepven lölte, ez okon mutatkozik oly sok embercsont a pusztá templom körül.

Ha a nagy valószínűséggel bíró fennebbi hagyományt elfogadjuk, akkor azt is meg kell engednünk, hogy a két helység egybeolvadása és így Harasztos alakulása nagyon régi időkben történhetett, mert 1319-ben Károly király az Ipochn András notájával koronára szállt számos jószágokat, s azok közt a harasztosit is szírmiai gr. Tamásnak (Farkas fia), ki később Erdély vajdájává lett adományozza és ismét a pápai dézmák regestruma 1332. és 1333. évi rovatában Harasztost Herustus és Harzartus néven szintén feltárlhatjuk. A Tamás vajdának adományozott jószággrész lehetett az, melyet később a Várfalvi család birt, ezt Várfalvi Bálinttól kocsárdi Gálfi János vette meg, s 1588-ban Földvári Máté és Andrásnak (kiknek anyjuk Gálfi Ilona volt) adta a fejedelemnek ez év dec. -n Fehérvárról kiadott beleegyezésével, még pedig mindkét nemre. Ugyanezen jószág lehetett az, melynek birtokában Bethlen Gábor 1620-ban Kassáról kiadott új donatiójával harasztosi Litterati Balázst és nejét Földvári Zsófiát megerősíti. Ezt birta később a Felvinczi és Orbán család, melynek kezéből a Thoroczkaiak, ezekéről Zeykek kezére ment át. Ezen uri birtok mellett Harasztos többi részét szabad székekelyek birták.

Harasztosnak két völgyébe felnyúló két útczája van, egyiket Halom-, másikat Medgyes-útczának nevezik, mindkettő a régi székely nemek emlékét védi, mutatva azt, hogy Aranyosszékre a Halom és Medgyes nemből is települtek. A katolikusok temploma a két völgy közti magaslaton, a reformátusoké alább fekszik, minkettő újabb épület. Harasztos ős lakói mind szabad székelyek és reformátusok voltak, a katolikus hivek azon cigányoktól származnak, kiket Aranyosszék egykori főkirálybírái, a két b. Orbán Elek telepítettek oda. Ők építették a kath. templomot, s látták el fekvő birtok és adományokkal.

Az Orbán család, mely Aranyosszéknek két főkirálybíráját adott, bár udvarhelyszéki Lengyelfalváról ered, de ide kiszármazva több századon át lakta Harasztost. A családnak oly nagyszerű kastélya volt a falu alsó felén, mely Bombardus szerint (mi alig valószínű) a templariusok Harasztoson volt kolostorából alakult át, s melynek Erdélyben kevés párja volt. Egy 1754-ből keletkező conscriptio van családom birtokában, ebben az akkor még teljes épségben fennállott kastély nemcsak hogy egész részletességgel van leírva, hanem alaprajza is mellékelve van; ebből kiviláglik, hogy az erős védbástyákkal ellátott, sáncz és védfalakkal körülölelt roppant erőd volt, melynek még 12 szakálosa a conscriptio készülétekor is megvolt. A hagyomány kiegészítőleg azt mondja, hogy az Orbán kastély folyton őrizettel volt ellátva, s vilongós időkben nemcsak Aranyosszék tartotta gyakran ott gyűléseit, hanem török-tatár járások alkalmával a vidék népessége is odahúzódott, s a vízzel tölthető sánczokkal körülölelt erődöt a tatárok és törökök több ízben ostromolták sikertelenül. Öreg emberek még emlékeznek ezen kastély teljes ép voltára; mondják, hogy az oly fényes volt, melynek messze földön nem volt párja, magas izmos bástyái közt volt a közepén egy körídomú roppant torony, hol a lőpor és golyók tartattak, s mely e leírásról ítélve, egy zömtorony lehetett. Ezen kastély, mely régészetileg s történelmileg is nevezetes lehetett, az ősi birtokosok kezéből a gr. Thoroczkaiak birtokába ment át zálogcímen, s Thoroczkai Pál a még teljes épségben álló kastély köveit potom árért adta el akkor, midőn a Létom völgyén levezető országútat készítették, mely egészen a szétrombolt kastély köveiből rakatott ki. Most az egykor fényes kastélyból – mely a völgyet egész szélességében betöltötte – csak romok maradtak fenn, de a két ől szélességet meghaladó alapfalak még ily dúlt állapotukban is mutatják a kastélynak régi korban épültét, s roppant erős voltát. Balázs deák Bethlen Gábornak 1628 tájatt rendes portai követe, 1629-n Aranyosszék főkirályb. „harasztosi” előnevet használt, s innen is származott. Harasztosi volt Dimien Gáspár Aranyosszéknek 1652 körül szolgált jeles főkirálybírája. Valamint felemlítendő az is, hogy Aranyosszék 1651–1848 közt 52-szer tartotta közgyűlését Harasztoson, derékszékei is a 17. század közepén, a múlt század utó felében és a jelen század kezdetén is gyakran üléseztek Harasztoson. 1690-ben pedig generalis lust-ráját tartotta Aranyosszék e faluban. – Ezek után meg kell emlékeznünk még a

harasztosi református egyházközség jeles népiskolájáról, melynek igen csinos helyisége özv. Zeyk Józsefné gr. Thoroczkai Julia által ajándékozott telekre épült. Az egyházat gazdag adománynyal látta el Tankó János és Ilona leánya, ezen alapból épült iskolaház és tanítói lak, s állítottatott be egy tanítást vezető segédpap. Így vette meg a népnevelés alapja Harasztoson, melynek üdvös eredménye népének értelmiségében már is jótékonyan jelentkezik. (Orbán 1871: 80–82)

A falu eredete

1. Itt haraszt volt, gazos, bokras rész. Innen a falu neve. (SzS3)

2. Azt mondják, itt régebb erdő volt. Jöttek be a tatárok. Búkáltak az emberek, húzódtak ide bé. A Pusztatemplomná vót régebb a falu. (SzS2)

3. Régen a falu lent volt a Pusztatemplomná. Voltak ott kövek, fundamentum. Háború átal szorul a falu fe ide, úgy telepedtek az emberek ide be. Bokras helyek voltak itt, ide bújtak e a épek. Lehet a tatárok elől. (SzS3)

4. A Pusztatemplomná volt régebb a falu. A tatárjárás után kötözött ide. (BGy)

5. Satu a fost pe Pusztatemplom. Din cauza năvălirii tătarilor s-a mutat satu aici. (GI)
Magyarul: A falu Pusztatemplomnál volt. A tatár betörések miatt költözött ide a falu.

6. A templomba pusztult a nép, amikor bejöttek a tatárok. Ott volt a falu a Pusztatemplomná, mondta a nagyanyám. Az utolsó tatárjáráskor pusztult ki a falu egy része. Akkor már református volt a falu nagy része, katolikusok itt Mária Terézia idejében lettek újra többen. Volt egy pár régi katolikus család is, és akkor épült a katolikus templom. A reformáció idejében nem maradt annyi katolikus, hogy templomot fenntartsanak. (BE)

7. A fost cineva, unu, l-o chemat Hari, și ăla o avut un castel sus la Dealu lui Dumnezeu. A fost pe vremea de demult. Așa a povestit părintele, popa Giurgiu. (GI)

Magyarul: Volt valaki, Harinak hívták, és volt neki egy kastélya fent az Istenhegyen. Nagyon régen történt. Így magyarázta annak idején Giurgiu atya, a pap.

8. Satu a fost unde-i gospodărie. A fost acolo o pădure, și cimitir, și biserică. Biserica o ars, o aprins-o tătarii. Strigau tătarii: – Hai, Lenuță, că nu-ți fac nimica! Da o ducea-n pădure și-o mânca. (RM)

Magyarul: A falu ott volt, hol most egy gazdaság, egy telek van. Erdő volt ott, és temető, és templom. A templomot meggyújtották a tatárok. Kiabáltak: – Gyere, Ilonka, nem bántalak! De bevitték az erdőbe és felfalták.

9. Hărăstășan luon l-o chemat cine a fugit de acolo, care s-a stabilit în locu de acum. A fost acum cam 300 de ani. Hărăstășan luon, un român, a avut un ficior, Gheorghe, așa s-o spus. (RM)

Magyarul: Harasztosi Jánosnak hívták azt, aki elmenekült a régi helyről oda, ahol most van a falu. Vaj' 300 éve történt. Harasztosi János román volt, fiát Györgynek hívták, így mondták.

10. Van egy falu, amelyik eltűnt a tatárjárás. Domban van. Fejéregyházának hívták, a lakók evonultak, eszéjettek, egy része Harasztosra, nagyobb része Kercsedre. (TG)

11. Újszent kaszáló. Azt mondják falu volt ott. Szakóná, most legelő, téglákra bukkantak, maradványok kerültek ott elő. A tatárjárás pusztulhatott el ez is. A gróf Zichy volt a terület. Az I. világháború után kiosztották a földváriaknak, pedig rég a harasztosi határhoz tartozott. (TG)

12. Fehéregyház, abba volt bédobva a harang a 400-as 500-as évekbe, bédobták, hogy ne vigyék e a tatárok. Híres kútja van, a Lencsés-kút. (Szs3)

13. Az Aranyos valamiko itt folyt a határba. (TG)

14. A falu a Tőhelyné volt, a Nyersláb alatt. (SZA)

15. A tatárjárás idejébe volt az Isten-hegyi vár, az iskolába is tanultunk róla. Bartha Sándor vette meg az egész csúpot az 1800-as évekbe. (Szs3)

16. A Rossz-patak az Isten-hegyről ered. Valami földvár volt ott. Létezett a várúr és a leánya. Alagút volt a Lencsés-kúthoz, s ott tündérek jártak. Így hallottam. (TG)

17. Az Isten-hegyi várná én találtam cserépdarabot, csonttűt. A tatárjárás ideje alatt itt lármafákat állítottak fe, jelentették, hogy betörték a tatárok. Ez a várbéli nőszemély két színbe jelent meg, mint Szendile és mint Ilona. Atyás Mátyás volt az apja. A nép ezt itt Jókai leírása alapján tudta, aki tudta. (TG)

18. Era acolo o fată care se îmbrăca când bărbat, când femeie. Sedile și Lonia. (GI)
Magyarul: Volt ott egy leány, aki hol férfinak, hol nőnek öltözött. Szedile és Lonya.

19. A hegy alatt (Isten-hegy) van egy tengerforrás, tengerszem, így mondják. Ha kibontják a falut előnténé. (CJKM)

20. Az Isten-hegyen az ódalba vót egy nagy kút. Ott kaptak egy nagy széles követ. Alatta zúgatt a víz. Mondták, vót ott egy vár, Szent Ilona lakott ottan. (SzBIL)

21. Olvastam a történetet az Isten-hegyről. Szendiléről és Lónáról szól, egy személy volt a kettő. (NK)

22. Szent Ilona vára volt ott az Isten hegyiné. Csak ezt tudam. (SZA)

23. Spunea bătrânu, a fost acolo (pe Dealu lui Dumnezeu) o cetățuie, era înconjurată cu șanțuri, cu apă. Puteai să intri numai dacă slobozeau podu. Era un alagut sub cetate, era încă din timpul romanilor. Castelu ăla a fost a lui Maria Tereza. Tunelu pre-cis și astăzi există. Tunelu a fost făcut cu robii în trei nopți. (RM)

Magyarul: Az öregek mesélték, hogy várkastély volt fent az Isten-hegyen, körülötte pedig sánc és benne víz. Csak úgy mehettél be, ha leengedték a hidat. Alagút is volt a vár alatt, még a rómaiak idejéből maradt meg. Az a kastély a Mária Teréziáé volt. Az alagút biztos ma is megvan. Rabokkal ásatták három éjszakán át.

24. Bartha Gyula kutat akart ásni az Isten-hegy északi oldalába. Kőbe ütközött, halott valami zúgást, abbahagyta, megundarodott, ott hagyta. (SzS3)

25. Széll Gáborról hallottam megpróbált ott ásni, de félbehagyta. (BGy)

26. Székelyek vagyunk, a Horváthok zsákodiak. (BGy)

27. Itt nem volt egy uradalom, csak nagyobb gazdák. (BGy)

28. Nagyanyám mondta, itt szabadparasztok voltak, nem voltak földesurak és jobbágyok. (BE)

29. A székelyekhez tartozóknak érezték magukat dédapámék. Volt egy nagy csűr, tutajon a Marosról hozták le minden darabját. Kaput is készen hoztak onnan. A kövek egy részét is, mondták dédapámék, hogy amiből a pincét rakták, az is onnét volt. (BE)

30. Székelyek vagyunk. A tatár- s törökjárás alatt ezeket a területeket nagyon kiirtották. Úgy telepítettek ide székelyeket. (TG)

Történelmi események és hősök

31. Mi, a székelyek, hamarabb itt voltunk, hun maradványok vagyunk. A könyvek-ből is így tudom. Az énekbe is emlegetjük Csaba királyfit. Ide több nemzet is bevegült, mint máshol a Székelységbe. Mikor jött Árpád, a székelyek a magyarok elébe mentek. Egy nyelvet beszéltek. (TG)

32. Szent László menekült erre a kunok elől. Fohászzkodására kettészakadt a hegy, úgy lett a Tordai-hasadék. (TG)

33. Hunyadi Jánost a magyar király mint harcost felfogadta. Nem román, hanem albán származású volt. Hozott bé olyan árománokat Hunyad, Hátszeg környékére. (Ezt nem írja a könyv.) Katolikus lett. Nagy hadvezér volt. Az ő fia Mátyás, az igazságos. Hunyadi Lászlót, a másik fiát megölték az osztrákok. (TG)

34. Mátyás királyról sokat beszélnek. Az öregektől hallottam inkább. (TG)

35. Mátyás király nagyon pártolta az elnyomott népet. Álrühába járkált, állandóan útba volt, figyelte, hogy bánnak a néppe. Kolozsvárt ő emelte nagy rangra. Ahol rendellenességet látott, ott jegyet hagyott, hogy ő járt ott. Mikor büntetett, mondta, hogy látta is a rossz cselekedetet, s a jelle igazolta magát. Meséltek a kolozsvári bíróról, a tankönyvekbe is benne volt. A bíró hordatta a fát vele is. (TG)

36. A földesurakat elvitte Mátyás király a szőlőbe, s fejlőről lefelé kellett hogy kapáljanak a hegybe, me rosszul bántak a szőlőmunkásokka. A kihízott urak nem bírták. Mondta: – Lássátok, hogy aki a szőlőt dolgozza, a bort készíti, azt meg kell becsülni! (TG)

37. A harasztosiak a kurucakhoz tartottak. (TG)

38. Mária Terézia enyomta a magyarokat, az urak má a családba is kezdtek németül beszélni. (TG)

39. A katolikus templomot Mária Terézia építtette itt. A Státus tábla a katolikus egyházé volt, az osztrák államtó kaptá. Nagy Miklóst azé nevezik Státus Miklósnak. A Szabadföld a katolikus birtokból lett. Ki mennyit meg tudott szántani belőle egy éjjel, az az övé volt. (TG)

40. Dédapámma történt volt '48-ba. Nagyanyám magyarázta, hogy a községnek abba az időbe nem volt sója, le volt zárva a forgalom. Tatár Zsiga dédnagyapám vállalta, hogy ő sőt szerez. Befogta az ökreit, s elment Újvárra sóért. A többiek kérelték, ne menjen, me forradalom van, mégis elment. Jánku ott táborozott Enyed körül, csinálta a nagy mészárlásokat. A Marosná, Újvár közelébe elfogták, az ökreket leölték, a szekerét összetörték, őt belökték a Marosba. – Ezek a rablók ellökték belé a vízbe – mondták azok, akik látták, hogy akkor mi történt. – Kiállították a Maros-partra, s belökték a vízbe a dédnagyapámat. Akkor történt, hogy Jánku Vincbe felégette a templomat. Aztán Bem huszárszázadot küldött s visszaverte Jánkut a hegyekbe. (SzS3)

41. Bartha Zsiga tanár volt Enyeden '48-ba. Mikor megjött a forradalom híre, vén Vaszival elindultak Enyedre élelmet vinni. Kijövet, a havasokból lejött románok megtámadták őket. Űknagyapámat levetkőztették pucérra. Az öreget a vén Vaszi betette a szalmába. A bundája is megmaradt, mert Vaszi vette magára. Az ökrök is a román szolgának köszönhetően maradtak meg. (BE)

42. 48-ba – mondta nagyapám –, hogy jártak itt a mokányok, ő ült egyik ölébe, mint gyermek. De nem bántották az ittenieket, a férfiak e voltak menekülve, csak az asszonyok s a gyermekek maradtak a faluba. Az osztrákok labancai közt sok román volt, akiket ők képezték ki. Kihasztnálták a románok jóhiszeműségét. (TG)

43. 1848-ba állítottak fe román ezredeket. Itt Harasztoson volt egy kiképző tábor a Pótlékon, most szántó. Régebb Rácujnak nevezték azt a helyet, teret a falu végén. A románok felfogták, hogy itt lovas kiképzést kaptak, innen kapta a román nevét a falu, hogy Cáláraşi. Az osztrák kormány létesítette azt a román ezredet, s adta a kiképzést. (TG)

44. A Kossuth-nóta közismert a faluba. (TG)

45. Ferenc Jóskáról apám sokat beszélt. Első időbe nagyon magyarellenes volt. Erzsébet királyné fordította meg a dolgot. Bölcs királyné volt, látta, hogy a magyarok nélkül ők nem létezhetnek. Erzsébet királyné beszélte rá a kiegyezésre. (TG)

Régi családok, birtokok

46. Feleségem, Lonki, úgy hallotta, hgy Dindár egy ökör neve volt, ott törte ki a lábát. Én úgy tudtam, hogy a birtokost hívták Dindárnak. (SzS3)

47. A Bartha név uralja a falut régóta. Tudjuk a faluba azt is róluk, hogy maga a császár tüntetett ki egyszer egy itteni Barthát, me hét fia vett részt a háborúba.

Bartha Ilona szépségversenyt nyert Párizsba, a képe megvan Baba néninek. (SzS3)

48. Nagypám báró Jósika Józseftől és Andreica román paptól vett földet. 1880-90-ben. (Szs3)

49. Horváth Miklós ügyvédnek volt vagy 100 hold birtokja többfelé a vidéken, összesen vagy 200 hold. Az állam elkobozta a földjeit az államosításkor. Leányát Kolozsvárt csúfságbó klozetpucolónak tették a kommunisták, miután elvették a birtokát. Két leánya volt és két fia volt. Ilus volt a nagyobbik, a kisebbik Rozsika. Lőrinc nevű volt a vincellérje. A Túróst (a Horváthéké volt) román frontharcosoknak osztották ki, azt a részt a Román Túrósnek mondják most is. A Kocsárdi Túrós és a Bodas mellett van. A Horváthék földjét most a református pap képviseli, már amit visszakaptak. A négy gyermeke 10-10 hektárt. (SzS3)

50. Zeyk, Vargáné (Tatár Sándor gazdatisztje volt Vargánénak): megvan a fejfájuk a temetőn. Vargáné a 14-es háborúban halt meg.

Lafsajt pedig valami német katonatiszt volt, a Vargánéék családjához tartozott. (SzS3)

51. Turzai, a Bolyai Jankó nevelt fia Vincen járásbíró volt. '44-be temették. Abba az évbe ősszel bomba esett le, s egy része elpusztult az ő házának. Lászlóffy Aladárék egyetlen örökösei. Turzai valószínűleg testvér volt a Lászlóffyak anyjával. (SzS3)

52. Gyéres felé volt a Betegh tanyája. Olyan szigorú ember volt, ha valaki átment a tanyáján, képes volt lelőni. (BGy)

53. Kibédéről hozták ide a Királyokat. Őseink, úgy tudjuk, Nagyborosnyóról jöttek. Dédapó testvére, Bartha Gergely tisztí főügyésze volt Torda-Aranyos vármegyének a forradalom utáni években. (BE)

54. Bartha, Széll, Horváth van a legtöbb a faluban. (NÁ)

55. Băştinaşii de la temelie sunt Radó, Bartha, Király de exemplu. (GI)

Magyarul: Például a Radó, Bartha, Király család őshonos itt.

56. Horváth Miklós o găsit ceva aur și așa s-au îmbogățit. Széll Jóska – i-o fost întors călcăiele în spate – o zis, de-aia i s-au întors călcăiele, a găsit comoara când o fost la plug la Mihai Viteazu, nu trebuia să ieie tot, de aia. Era pus cu soroc auru. (GI)

Magyarul: Horváth Miklós valami aranyat talált, s úgy gazdagodott meg. Széll Jóska – kinek ki volt fordulva kissé a sarka – azt mondta, azért olyan a sarka, mert megtalálta a kincset, amikor szántani volt Szentmihályban, s nem kellett volna mind elvegye, azért lett ilyen. Átok volt a kincsen.

57. Familii vechi românești din Călărași? Racoleştii, bunica mea a fost Racoleşta. O mai fost familia Moldovan, de două feluri o fost. Radu, Rădeştii mai pe urmă o venit. Bunicu a avut casa la Veresmart (Unirea II.). A fost greco-catolic. După 1918 s-a făcut biseriçuța greco-catolică. Nu i-au cununat până ce nu s-a făcut și el ortodox. Am avut o biserică de lemn. A ars la niște Paști mai demult, s-o aprins de lumânări. De trei ani o sfințit biserica ortodoxă. După primu război o ars. Părintele Mureşan Gheorghe a fost și deputat. Așa au șezut oamenii după cum o contribuit la construirea bisericii (ortodoxe). (GI)

Magyarul: Régi harasztosi román családok? A Racoleşta nevéek, nagyanyám is az volt. Volt még a Moldovan család, kétféle, meg a Raduk, akik később jöttek. Nagypámanak Veresmarton volt háza. Görög katolikus volt. 1918 után lett meg a kis görög katolikus templom. Nem eskették meg a feleségével, amíg nem lett ő is ortodox. Volt nekünk egy fatemplomunk. Régebb, valamikor húsvétkor égett le a gyertyáktól. Három éve, hogy felszentelték a mostani ortodox templomot. A régi leégett az első háború után. Mureşan Gheorghe papunk képviselő is volt. Aszerint ültek a templomban az emberek, hogy ki mennyivel járult hozzá a templomépítéshez.

58. Tatăl meu a lucrat la Vârgoaie. O avut și păuni. Vargáné szeretője szokta mondani: – Megsókólnám a ...mat, ha elérném, mert amim van, vele szereztem! (GL)

Magyarul: Apám Vargánénál dolgozott. Pávái is voltak az úrnőnek.

59. Racoleştii și Rădeştii au fost primii români aici. Satu de vechi a fost ortodox. După 89 au rămas la ortodocși și foştii greco-catolici în sat. În 1830 s-o despărțit greco-catolicii de ortodocși. În anii 30 au făcut biserica mică. Tăt o furat de acolo lumea. Nu se folosește de loc, și pământu-i fugit. Într-o zi de Paști o ars biserica veche românească. Biserica a fost adusă de la munte tăt cam pe atunci. (RM)

Magyarul: A Racolța és Radu családok voltak itt az első románok. A régi falu ortodox (görögkeleti) volt. 1989 után ortodoxszá lettek az egykori görög katolikusok is a faluban. 1830-ban váltak el egymástól a görög katolikusok és a görögkeletiek. A 30-as években építették a kicsi templomot. Mindent ellopott onnan a nép. Egyáltalán nem használatos már, a földje is megcsúszott. Egy húsvéti nap égett le a régi román templom. Akkorjában a havasról hozták volt a templomot.

60. Harmadik vagy ötödik nagyapám sepsiszentgyörgyi volt, kurtanemes. Jegyzőséget kapott itten. 1812-be volt nagy tűzvész. Az ő vezetése alatt építették újra a templomot. Akkor határozták meg újra a székeket, hogy hogy legyenek. A templomba megvan a székek mindegyiknek: Bartha, Széll, Török, Horváth... (TG)

61. Az olasz származású Turzai táblabíró volt Vincen, nagy könyvtára volt Turzainének. Tőle került a legtöbb könyv később a kultúrházba. (TG)

62. Dindár görög volt. Sírja Sinfalván van, a katolikus templomná. Dindár kiegyezett Avram Iancuval, hogy itt nem fog pusztítani. (TG)

63. Gróf Zichy Földvárt lakott, osztrák tábornok, Debrecen főbírája volt. (TG)

64. Lájsaf Károlynak Tötöli lány volt a felesége. (TG)

65. Harasztoson volt régebbi törvényszék. Orbán nevezetű volt akkor itt a földesúr. Orbán hozta bé az oláhokat a faluba. Az a Felszeg az övé volt. Behozta a románokat béreseknél, így lettek itt telkes jobbágyok. Harasztoson egész nagy urak nem voltak. A zselléreknek nem volt házak. A telkes jobbágy tizedet fizetett a föld után, ezen kívül robotta is tartozott. (TG)

66. Horváth Miklós 30–40 holdas gazda volt. Az öregből Tordán vármegyei főispán lett. Bartha Gergely törvényszéki főügyész volt. A Horváthok egy része Baranyából származik. Századfordulókor jött a tagosítás, a Szabadföld egy részit magának szerezte meg, 2000 hold földje lett. Az egész Túrós, a Szabadföld is az övé lett. A mérnöknek, aki intézte a tagosítást, annak ígérte egyik leányát, de aztán mégse adta neki, hanem egy katonatisztnak. '18-ba 800 holdda maradt, a többit lekapcsolta a román állam. Kiosztották a frontharcosoknak. A legtöbbet a románok kaptak belőle. (TG)

67. Az urak gyakran olyat cselédet tartottak, hogy több bitangjuk is lehessen tőle. (TG)

68. Másodszorra édesanyám a Horváth Miklós gazdatisztjéhez ment feleségül, aki magyar állampolgár volt. Első férje Bartha Zsiga volt, elváltak, me kiderült, hogy második unokatestvérek. (CJMK)

69. Vargáné, Horváthék voltak itt nagy urak. Az udvarbéli kisasszony Bartha Ilona volt. Nem volt férjhez menve. Megbénult, a parókián halt meg. (SZA)

70. Domn mare era Horváth Miklós. Unde avem pământu și casa, tot o fost a lui Horváth. Și Tanarok a fost a lui, o fost împărțit pentru cei care au luptat pe front. (RM)

Magyarul: Nagy úr volt Horváth Miklós. Ahol a földünk s a házunk van, mind a Horváthé volt. A Tanarok is az övé volt, aztán elosztották azok közt, akik harcoltak a fronton.

71. Nagypám cséphadaróval dolgozott eleinte, aztán kézzel hajtott géppe, utána pedig lovas géppe. Úgy 1915-ben hozták a faluba az első cséplőgépet. Fával tüzeltek, úgy hajtották a gépet. Herczeg hozta az első rendes benzines cséplőgépet Harasztásra a 18-20-as évekbe. Ő csinálta a malmot is, azelőtt Lónán vagy Gerenden őröltettek az Aranyos menti vízimalmakba. Motoros malom volt a Herczegé. Volt egy malom, a Gépész Dénesé, azt elvitte volt a vihar. Horváth Miklós vette a helyet, ahol a községnek a malma van. Kis Ferenc a 30-as évekbe csinálta ezt a malmot, szítás, ide járnak a körzetből őröletetni. (SzS3)

72. Este un vațcor, și bunicu bunicului l-a știut acolo. Țla e cel mai vechi pom din sat. A fost pădure pe acolo. Bunicu a fost băștinaș acolo. Rațiu, Mureșenești sunt tot familie veche. Rădeștii de la Coc (Pădureni acum) au venit (de lângă Cianu Mare). (GI)

Magyarul: Van egy vackorfa. Nagypám nagypaja is ott tudta, ahol most van. A Rațiu, Mureșan nevezetűek régi családok itt. A Radu nevűek Mezőkókból jöttek, most románul Pădureni a neve, Nagycsán mellett van.

73. A Széll nemzetség nem tudom honnan ered, nem vitattuk az eredetet, nem voltunk gazdag emberek, de harcosak voltunk, sokat dolgoztunk. 7-8 éves volt Sanyi fiam, éjje is ott őrizte egyedül a mezőn a teheneket, ökreket. Amíg a háború tartott, egy-egy évi szabadságot kapott, lefizetéssel, kórházba jelentkezve. 380 juham hajtották el az oroszok. Felibe kiteleltem juhokat a Székelységből. '18-ba jöttek ide menekültek a Székelységből. (SzS1)

A századforduló és a XX. század eseményei

74. Szoktak nálunk harangozni jég ellen. A vinci járásbírószágon beperelték a harasztosiakat, hogy odaharangozták a jeget. A bíró kérdi:

- Melyik a legmagasabb hegy arrafelé?

- A Hegyes.

Ez a Harasztos felőli hegy Vincen.

- A vinciek állítsanak oda valakit, hogy jelezze, mikor a harasztosiak harangoznak, hogy a vinciek harangozzák vissza a jeget.

Édesapám mesélte, hogy az ő apja is ott volt a tárgyaláson. (BGy)

75. Az I. világháborúban halt meg nagypám. 44-be vitték román munkaszolgálatra, behívóval. Felfüggesztették felmentését a frontról (Több mint 50 ha dohányt s cukorrépát termelt, azért volt felmentése). (BE)

76. Sokan elhaltak a faluból a két világháborúban. Apám az elsőben 18 évesen kint volt Isonzónál. Mondta, hogy rosszul viselkedtek a csehek és a románok. Hamar megadták magukat. Őt zsidó százados küldte vissza az utolsó ütközetből, úgy maradt meg. Apám két világháborút végigvitt. A másodikba Buzáuná volt, munkaszolgálatra került, nem a frontra. Ott kapta el őket a földrengés. (TG)

77. A Tanarokba adtak házhelyet a román frontharcosoknak. A Bikarét területére telepítettek be hidasi románokat. Közbirtokossági terület volt ez is. (TG)

78. '34 karácsonyán volt a bál, ott voltunk a feleségemmel ('35. január 10-én esküdtem meg vele). Rendes bál volt, rendes mulatság. Egyszer csak verik az ajtót, sorba jöttek késsel a kézbe, megfogta a cigány nyirettyűjét Ilocan Juon, úgy négyen voltak románok. Kétfelé nyíló ajtó volt, hátravágta, s ment neki a cigányoknak.

- Most nekem muzsikáltak! - kiáltotta Juon. Mindenki megállott, mit akarnak ezek. El akarták vinni a cigányokat. Volt egy községi bíró, Moldovan Iulian, az ő szavára:

- Na, fiúk, most nekiek!

A bíró odaállt a botta, kergette ki őket. Lett olyan csetepaté, hogy Isten őrizz. Ütették a románok a bírót, mindenkit, akit értek. Le akarták verni a lámpát.

A nép, aki volt a terembe, sok fiatal fiú volt, botakka, ami volt, ütették őket. Kettő meghalt a románok közül, a másik kettő kórházba került. Mű nem tudunk semmiről semmit, csak hallottam, üzentek, hogy ők gyűnnek, de én arról nem tudak, hogy meg is történt. Vegyes volt a bál, de kevés román volt ebbe a magyar bálba.

Lett aztán hatalmas nagy ellentét, nem mertünk kimenni az utcára. A románok, ha magyart megkaptak, verték meg. A magyarságból sok a tömlecebe ment. (SzS1)

79. Nagybányán dolgoztunk. Lent az árhíva volt. Úgy 64-be ki kellett cseréljük a fővezetékét. Nem volt szabad semmihez hozzányúlni. Egy brosúrán azt írta, 1934-es harasztosi verekedés. Apukám ott volt a bálba, nem hurcolták el. A román bírónak köszönhetően csak legtöbb 4-4 évet kaptak. Üzenték a románok, ne csináljanak a magyarok bált, me véres bál lesz. Bementek a terembe, leoltották a lámpákat, s folyt láthatlanba a verekedés. Jöttek a lónaiak is, verjék meg a magyarokat, de visszaküldték őket. 47-be főbeütötték Horváth Jenőt egy kocsmába, Adachénál. Pisztoly volt a román megölteknel. Karácsony estéjén történt. (BGy)

80. '34 miatt haton biztosan voltak börtönben. Károly nagybátyja megzavarodott a tömleceben. Olcsvári Jóska fiát főbe ütették a temetőn a románok a véres bál után. Világításkor történt. Kitámadták, aztán kiderült, hogy tévedésből.

Én úgy tudom, a botok elő voltak készítve. (NÁ)

81. În 1934 o fost o bătaie din beție. La fâgădău o zis niște români că nu lasă pe unguri să facă bal. Ungurii s-o pregătit cu băte cu tot. Doi o murit: Vasile Inocan și Șerban Gheorghe. Prima dată l-au atacat pe Moldovan, și el i-a zis celorlalți: - Rajta, fiúk! (GI)

Dușmănie o fost până la al doilea război. Apoi o fost omorât Jenő la cârciumă, el o început. O fost o serbare românească la școală. O zis ceva, i-o lovit pe trei, și Bárócz Gergely a lovit. Jenő o fugit, l-au prins, o fost înțepat cu cuțitu. Cam în 1945 o fost. (GI)

Magyarul: Részegségből kifolyólag nagy verekedés volt 1934-ben. A fogadóban néhány román azt mondta, hogy nem engedi meg a bálozást a magyaroknak. A magyarok felkészültek bottal s mindennel. Ketten meghaltak: Vasile Ionocan és Șerban Gheorghe. Előbb Moldovant támadták meg (a román polgármestert), ő mondta a többieknek, hogy: – Rajta, fiúk!

82. Cu Inocăneștii și cu înc-o familie o fost probleme, nu cu maghiarii și românii în general. Inocan Gheorghe o făcut parte din Garda de Fier, ăla sângeros s-o făcut din beutură. Vina a fost a lui popa. Moldovan Iuliu era primar. Inocăneștii erau așa rânjoși, erau așa și între maghiari. Popa o organizat treaba aia. Bătele o fost făcute de sluga popii. O omorât atunci trei. După bal s-a înrăutățit situația. (RM)

Magyarul: Az Inocan és egy másik családdal volt csak baj, s nem általában a románok és magyarok közt. Ionocan Gheorghe vasgárdista volt. Az a véres bál részegségből lett. A pap volt a hibás. Moldovan Iuliu polgármester volt. Inocanék elég rosszfélék voltak, voltak olyanok a magyarok közt is. A pap szervezte volt a dolgot. Hármat megöltek akkor. A bál után nagyon megromlott a helyzet a faluban.

83. Édesanyám szokta mondani, hogy a sírjára se kell föld, csak falevél, mert az könnyű, a föld az nehéz volt. Édesapám munkaszolgálatos volt a románoknál, aztán elkapták a németek, aztán bevagonírozták, ő a rossz lábával lemaradt a vonatról, Kolozsvárt maradt, míg lejárt a front. 45 telén meghalt orosz munkaszolgálat közben. Bányába volt, az Uralba. Tífuszjárvány végzett vele is, mint sok társával. (BE)

84. În pivniță a fost arhiva, rușii i-o dat foc în 44. (RM)

85. A II. világháborúba az oroszak fő tartaléka itt volt a faluba. Be vótak szállásolva. Éjjel-nappal őrszemek voltak, hogy őrizték a tiszteket. R.M. jött egysze a románokka, vigyék e a tehenet. Az orosz tiszt nem hagyta. De aztán később csak evitték. (SzS2)

86. Egysze 1944-be a román katonák egy szekér ágyúgolyót vitettek be velem s egy társamma Kolozsvárra. (NK)

87. Apám a II. világháborúkor a pajtába költözött át a saját házából, ott dolgozott. (NK)

88. A három nálunk elszállásolt katona kérték egysze az elemlámpát. Mondták, mennek vadászni. Petyka, Kolja, Dumitru, úgy hívták őket. Kolja anyjának mind a két szeme ki vót verve, mondta, mert rejtegette a partizánokat. (NK)

89. A leányak elbűkáltak a pajtába. Az orosz kérte a bárisnyát. Az öreg csinált a váláva: – Ibi, szállj le a padlásró, az orosz ismer, harisnyát keres!

Lejött a fejjérkép... (NK)

90. Máshol kérték a bort, a dohányt.

- Nekem nincs, csak ilyen fuszulykalevél.

- Káros, káros - mondta az orosz.

- Te fiam, mégis okos ez az orosz, tudja, hogy ez karosfuszulyka levele! (NK)

91. Kolozsvárt egy autóműhelybe bevittek az oroszok egy autót, csinálják meg. Miko meglett, mondták, hogy:

- Káros, káros!

- Tudom, én vagyok a káros, me nem adatok semmit! (NK)

92. Apám öt évig vót fogságba Oroszországba. Elment az asszonnya szénát hordani. Mikor mentek haza, mondta az asszony:

- Dáváj, baszni (nyomtatórúd)!

- Ha akarod, szállj le! - azt mondta az apám. [NK]

93. Feltámadásko evitték apám a templomba.

- Hol egyik, hol másik vállamat ütették gyertyáva. Én tettem be a zsebembe. Otthon mondták, mé loptá, azt azért adták, tegyed le az oltárra... (NK)

94. Ementem '42. február 20-án, s visszajöttem '46. dec. 16-án. Hat hétig vótam katona Dicsőszentmártonba a románokná. Négy nap itthon vótunk, aztán ementünk Magyarországra. Szolgáltam, s gyárba is jártam, papírgyárba Kolozsvárt. Aztán Pécsre helyeztek mint katonaszökevényt. Kiküldtek egy bolgár kertészethez szolgálni. Másfél évig vótam egy faluba, Nagyárpádon, s onnan be kellett rukoljak. Vittek minket nyugatra, ne fogjanak el az oroszok. Karácsonyko léptük át a határt. Dániába jó élet vót. A vasutat öriztük. Tornaterembe vótunk eszállásolva. Egy polyáni fiút, Nagy Palit, ott lötték meg a dánok. Május 9-én kerültünk fogságba. Jöttek az angolok. Németországba kerültünk fogolynak a nyáron. Szeptemberre bévagoníroztak, hogy visznek haza. Feébredtünk Belgiumba. Sátorba vótunk, ott húztuk ki a telet. Nyolcan vótunk ott harasztosiak. Belgiumba is mondták, hogy visznek haza. Három napig nem adtak se enni, se inni. Vágtunk a vagonba lyukat, hogy ne fulladjunk meg. Németországba barakkfélébe raboskodtunk tovább. Ki kellett ássuk az angolokat több helyt, hogy máshová temessük őket. Egy kollégám, Széll Gabi, elsökött júliusba. Ehoztak minket Budapestre, aztán az angolok mondták, menjünk haza. Októbertől decemberig Nagyárpádon vótam szögálni. December 15-én szökevő jöttem haza egy mészkői fiúva, az is Szász András volt, mint én. Többen meghaltak a fronton a falubó, többen fogságba kerültek. Nem kaptam én semmiféle kérpótlást. Egy rend ott kapott ruháva gyűttem haza.

Többet a faluból civilként fogtak e Kolozsvárt, s mégis evitték őket orosz fogságba. (SZA)

95. '45 őszin a Maniu-gárda az összes magyar fiúkat itt összeszedte. Engem is. Bevagoníroztak, bevittek Brailába. Ott a Sziret folyón át kellett verjünk hidat. A szászak is

ott voltak velünk. A zavaros vízből főztek nekünk prázst és puliszkát. Miko nem vót mit együnk, meg kellett együk. Onnan vittek Galacra. Szélesítettük a vasutat. Nagy mocskos deszkán vágták fe a puliszkát. Két hétig vótunk ott. E vittek onnan Forțești-re hidat csinálni. Egysze megszöktünk. Az oroszok mentek vonatta. Egy vasutasnak adtunk pénzt, s a vonat tetején jöttünk hazafelé Bukarestig. Ott egy lépcsőházba kucoragtunk egész éjjel. A lépcsőházba történt, kiraktak egy fejjérnépet az oroszok, miko kiszabadult tőle, oda jött közénk. Senki se nyúlt hozzá közülünk. Kocsárdig is a vonat tetején jöttünk. Kormosak vótunk, megtelve tetűve, úgy értünk haza. Nem volt elég. Otthon is többszö összeszedtek, vittek Gerendre, Tordára, még meg is pofoztak minket. (NK)

96. Apám öt hektárral állott bé. A háború előtt lakott itt egy zsidóné, illegális kommunista volt, oda hordták a kommunista újságokat. Az oroszok bejövetele után lettek csak itt kommunista vezetők. A tanácselnököket mind más faluból hozták.

16 évig nem vetek fel a gyárba se, a cementmalmakba dolgoztam, évek után tettek be a lakatosműhelybe, s utána jöhetett csak az iskola. (SzS3)

97. A kulákokat sokszor a multságokról is kizárták. Többször egy cigányné állt a kultúrház előtt, s nem engedte bé a kulákokat a bálba, a színelőadásra például. Csúfolták a színpadon is a kulákokat. (SzS3)

98. Mint kuláknak, le kellett adjuk a földet. 20 ha-ból csak 7 maradt, amive beírtak minket a kollektívbe. Szabó Széll Ferenc volt itt az első kollektívelnök, nem fogadta el a kérvényt a belépésre. Azt tettek kuláknak, akit akartak.

Otthonról kértek az iskolába származási papírt a néptanáctól.

- Îți dau eu, chiaburcă împuțită! – kiáltott rám a cigarettázó elnök.

Börtönbe is bezárták, aki nem akart kollektívbe beállni. Ameddig elvenni lehetett az emberektől, addig nem vették be őket, mondván, hogy kulákok, a középparasztokat „lamurálták” főleg.⁴⁸

Egyszer volt egy próbamegbeszélgetés, hogy ugye „Amerika megtámadta Romániát”. Ketten nagyon szidták akkor a kommunistákat, s őket börtönbe vitték, a vagyonukat pedig elkobozták (Király Lászlót és Bárócz Gyulát).

Volt a falunak vagy 60 kulákja. (BE)

99. Édesanyámnak csak egy tehene volt, az volt, azért nem halt éhen. Jegyet adtak akkor, így vettem egyszer egy bakancsot s hazaküldtem. Növéréem ágybafekvő volt. Aki nem töltötte be a három évet a munka mezején, nem veszik fel, úgy volt. Két buta zsidó gyermek tanítványom volt, kaptam aztán ösztöndíjat 51-54 közt. Aztán az orvosi 55-től. 64-be jöttem haza, s 24 évet dolgoztam itt. Első és egyelőre utolsó saját orvosa vagyok Harasztosnak. A kulákság miatt mehettem csak estibe tanulni. Kuláknak nem adtak

⁴⁸ A „lamurálták” szót a románból kölcsönözték, jelentése 'meggyőzték, rávették'.

őszöntődját. Aki addig nappaliba volt, általába kitették. Bartis Ferenc is osztálytársam volt, őt 56-ba bezárták. Molter Károlynál szoktunk gyülekezni Marosvásárhelyt. (BE)

100. 49-be volt mellhártyagyulladásom, sárgaságom, vakbéltyúgom, 50-re ért el a tébécéfertőzés. Tordán nem mentünk semmire a kezeléssel, Vásárhelyen néném segített. A Bolyaiba adta be irataimat, estibe, szerzett cselédlevelet nekem, hogy tanulhassak kulák létemre. Úgy lett vásárhelyi buletinem, hogy megvolt a tordai is. (BE)

101. Két gimnáziumi osztályt végeztem Kolozsvárt. Felszámolták a felekezeti iskolát. Visszakerültem a VII. osztályba Gyéresre. Nem akartam maradni, azt tanították, amit addig is tanultam. Volt szolgánk addig, én lettem a szolga aztán otthon.

Testvéremet kitették az iskolából, mert kuláknak tették az apámat úgy 48-49-be. Először zsíros parasztnak mondták az apámat, úgy 46-ba. Hogy félemlítsék a népet, Tatár Gergelyéket kiemelték. Névnapozásról hívták ki őket, nem hagyták, hogy vehettek volna magukhoz semmit, evitték őket onnan egyenesen Gyulafehérvárra, kényszerlakhelyre, '49. március 1-jén. Kilakoltatták Horváth Jánost, Lukács Gergelyt. Elvették a földjeiket, elkobozták a vagyonukat, a házukat is. Kellott nekik a Török Sándor telke, s azt mondva, hogy a dohánytermesztést nem végezte rendesen, az ő telkébe lett telepítve a kollektív.

Annyira féltünk, nem is tudtuk, mit csináljunk. Volt vagy húsz család kuláknak nyilvánítva, de senki se volt igazából az.

50-be alakult meg itt a kollektív. 52-be volt a felavatási ünnepség. A szódagyár volt a keresztapa. A bács jött bé a kollektívavatásra, apám pedig őrizte a turmát. A kulákokka kitakarították a sáncokat, kisépértették az utcákat. Egy cigányné volt odatéve, hogy parancsoljon a kulákoknak, hogy hogy seperjenek. Volt, aki kérdezte, miért van ez. Azt mondta a cigányné: - Ez az osztályharc!

Nekünk volt cséplőgépünk, földünk nem volt sok, 10-12 ha, mégis kuláknak tettek minket. Polygonba levő földünké nem kaptunk semmit, se a szőlőé.

Akik beálltak a kollektívbe, azokat állami földekről elégitették ki, csak távol és rossz helyen. Aki kuláknak (chiabur) volt minősítve, annak adták távolabb, aki középparasztnak (mijlocaș), azt adták közelebb, a legjobbat a szegénnyé (sărac) nyilvánítottak adták. Olyannak is beírtak földet, akinek nem volt földje, s most annak is adtak, akinek nem volt, most mégis lett nekik. Van, akinek például fél hold volt, s most van 4 ha földje. Megalakuláskor inkább azok álltak be, akiknek nem volt földjük. Hogy a kollektív el tudjon indulni, mindenkinek írtak be földet. Akinek kevés volt, annak többet. A föld javát elvették. A kulákoktól elvett jó földet a szegényeknek adták, a középe-seknek adták, ami még maradt. Aki kuláknak volt minősítve, azoknak lehetőleg idegen határon adták ki a földet.

A katonaság megalakította a lőtért, vagy 3200 ha, ebből a harasztosiaké volt 720 ha. 400-at lemondtak az állam javára, mert nem bírták a terheket (a kótát és az adót).

A föld után be kellett adni az államnak, mit és mennyit, ezt a pártaktivisták határozták meg kategória szerint. Volt, aki 7-8 mázsa gabonát kellett adjon a kótába. Nagy részünk kenyér nélkül maradt. A kulákoknak is volt több kategóriájuk. Önkényesen határozták meg ezt, de nem vonhatta őket senki felelősségre. Mindenki kellett csináljon közmunkát, de azt is főleg a kulákokka végeztették. Mások mentek a templomba vagy ünnepségre, s a kulákokka separtették az utat. Hetente legalább egy napot kellett közmunkázni a kuláknak.

Volt lovunk, szekerünk. Mentünk fe Járavizére fáért a néptanácsnak. Mi kellett vigyük a focballistákat is. Az akkori elnöknek az iroda elébe vittem a lovat, szekeret, s ment vele gyűlésbe, ahova kellett.

A kulákok gyermekeit gyakran kitétték az iskolából, ha nagyobbak voltak, akkor addigi munkahelyükről. (NÁ)

102. Ne-o luat tătie helea, apoi ne-am băgat la colectiv din musai. Am fost agent încasator. (RM)

Magyarul: Elvették mindenünk aztán bekényszerítettek minket a kollektívbe (téeszbe).

103. '50-be kezdődött itt a kollektivizálás. Mi 60-ba álltunk be, kényszerből. Valami kevés földet Szentmártonba adtak az itteni jó helyett. Annyira leszegényedtünk, hogy nadrágra való sem volt. Be kellett adni a terményt, állatot. A Poligonba ami földünk volt, önként adtuk be, legalább azért nem kellett kótát fizetni. (TG)

104. Mikor végeztem a sofőriskolát, nem tehettem le a vizsgát mégse, mert kellett az igazolvány, s arra az volt írva „chiabur”. (TG)

105. Kollektivizálásko fenyegettek, bézárnak, ha nem állunk bé. Kértük, vegyenek bé. 50-be már megvót itt a kollektív, 60-ba álltunk mi be. 50-be akik beálltak, a javát a földeknek evették. (SZA)

106. 40-be volt külön magyar elemi iskola, akkor kezdtem. A tanítónő kiszökött Magyarországra. Senki nem tanított első osztályban.

„Un om, un plug...” kezdetű egyetlen leckét tudott mindenki. II.-ba betettek a románok közé, megtiltották, hogy magyarul beszéljünk szünetben. Kutyakalangyában álltunk, játszottunk, s kaptam én is a szájamra egy magyar szóért. Meg volt mondva, az utcán se beszéljünk magyarul.

Murádin pontos, jó tanító volt, de szörnyű ember, mindenkit megvert. A II. világháború után egyik tanár jött a másik után, de lett azért ügyvéd néhány, orvos, tanár, közgazdász, pap, állatorvos is az akkori iskolásokból. (BE)

107. Az iskola az Ótoványosba van, a Pótlékbó volt kiszakítva. A tanító ott a gyermekeket megtanította az ótásra, volt egy része, amelyiket a gyermekekke műveltek.

Volt két felekezeti iskola. A református egyháznak felekezeti iskolája volt, ahol aztán borbélyműhely volt. Kántortanítója volt. Később építettek magyar állami iskolát. A katolikus iskola a katolikus templomon felül volt. Apám sokat emlegette: -A rektor, a rektor.” Voltak románok is, akik a magyar iskolába jártak.

A román iskola fenn volt a Felszegbe, ahová a románokat telepítette egy Orbán nevű úr, úgy a '700-as évekbe. Vañ olyan, akiről tudjuk, egy neve volt, mikor idejött, Juon, s az úrtól kapta a nevet, hogy Gazda, ennek a leszármazottait hívják most Gázdacnak. Görög katolikusok voltak, az úr épített nekik templomot. Ez a régi román templom, ma már nem használják. Az új iskola a 80-as években épült, addig a múlt század fordulóján épült magyar állami iskolát használták. Régebb 6-7 osztály végeztek, akik nem tanultak tovább gimnáziumban a 4 osztály elemi után. A Ceauşescu-időben kötelezték a 10 osztályt, sokan tudatlanul érettségiztek le. A kommunista rendszerbe nagyon fel volt hígítva a tanügy, régebb szigorú rend volt, nagyon pártolták a jó tanulókat, már a gimnáziumban ösztöndíjat adtak.

Román iskola az állomásná a kommunista idő alatt lett. 20-30 család román teleptettek oda közbirtokossági területre, így lett a falu állomási része. A '20-as és '30-as évek közt történt ez Mureşan pap közbenjárásával. Csak most a 90-es évekbe építettek ortodox templomot, harangot innen a görög katolikus templomból vittek oda. (TG)

108. Bogdan Perdea tanított, de inkább dolgoztatott mint tanító.

109. Csak négy osztály van magyar. Én csak két osztályt voltam magyarba, utána román iskolába jártam. Külön volt katolikus iskola. Aztán azt lebontották. (SzBIL)

110. 62-tő vezették bé a villanyt. (BGy)

111. 63-ba lett villany a faluba, a gáz 60-ba lett véglegesítve. (SzS3)

112. Kocsis Sándorné Tatár Máriától (édesanyámtól) örökölt könyvtáram kb. fele az ő testvérétől, Tatár Jenőtől van. 440-et elvittek belőle a szekusok. Tatár Jenő 29 évesen halt meg orosz fogságban, Krasnojarszkban, 1920-ban. Rajzolt, festett, lévita pap és

tanító volt Alvincen. Könyvkötéssel is foglalkozott. Magyar könyvtárat alapított Krasznójarszkban, ahol öt évig volt fogságban.

1975-be vitték el a könyveimet. Kijött a szekuritáté a milicistával.

- Ştii pentru ce am venit doamnă? (Tudja-e miért jöttünk, asszonyom?) Am auzit că aștepti multe cărți. (Hallottam, hogy sok könyve/kártyája van.)

Elé tettem a játékkártyákat. Mondta, hogy nem ilyenre gondolt. Nem tudtam még, hogy szekus. Akarták látni a könyveket.

- Ați dat niște cărți la ingineru... (Adott néhány könyvet a mérnöknek...)

- Nu a dat înapoi. (Nem adta vissza őket.)

- A dat, da la noi! (Visszaadta, de nekünk!)

Elvittek vagy negyven könyvet. Autóval voltak. Nagy idő volt, siettek, nagy árvíz volt akkor. Mondták, ezek irredenta könyvek, elviszik őket. Amire rá volt írva, hogy „magyar”, azt mind elvette. A Magyar Költészet Kincsháza egyik kötetét megkértem, ne vigye, abba semmi irredenta nincs. Azt később visszajuttatta. Mondta, még visszajövök, innen még sokat el kell kobozni, beteszik az arhivába.

Úgy hallottam, hogy egy zsidó látta meg a könyvkötőnél az egyik kölcsönadott könyvem, s ő jelentette a szekun, s kapott útlevelet Izraelbe.

Másodszor hozott magával a szekus egy magyar és egy román tanárnőt. Az Idegen szavak szótárát is elvitték. Azt a magyar tanárnő tette zsebre, mert utána jártam, hogy kapjam vissza. Akkor vagy 400-at elvittek a könyveimből. Leltári szám volt a könyveken. A címkéből sok lehullt, azokból következtettük ki ezt a számot.

Felmentek a padlásra is a szekusok, azt mondták, fegyvert keresnek. A Rákóczi fejedelmi családról volt festményünk, egy másikon pedig Kossuth nagy képe. Ezekkel takarták be az összes könyvet. Lehet, ezeket is elégették, mint annak idején a Turzai könyvtárát?!

Kellett írjak egy elismervényt, románul diktálták nekem. Bele volt írva, hogy a könyveimet jószántamból adom nekik, mert sok közte az irredenta. Üresen hagyott helyre, mondták, hogy beírják, hogy hányat vettek el. '75-be vitték el a könyveimet.

A Turzai könyvtárát s a református iskoláét elégették. A kommunizmus miko bejött a faluba, akkor történt.

113. Szép számmal kerültek el a faluból egyetememet végzettek. Orvos, állatorvos, mérnök, közgazdász, tanár, egyetemi tanár például. A néptanács találkozózt szervezett a magas fokú végzettségüekkel a 80-as évek elején. Több mint tizen szekusok, tisztek voltak közülük. (SzS3)

114. 1957 és 1970 között Bodó Antal plébános segítségével megírtam a falu történetét. Bodó írásának címe: Harasztos történelmi leírása. Körülbelül 69-be adta ide nekem, 70-be elmélt a faluból. Még élt Gábor bácsi, az idős Török Gábor, s felolvastuk ezeket a lejegyzéseket, a falu történetét, több helyen is. (CJKM)

115. A Caritasszal, a Stoica-félével, sokat rászedtek a faluban. (BGy)

116. Feltették a magyar helységnevtáblákat, de levették őket, kétszer is. (BGy)

Helynévmagyarázatok

117. Rákosi-völgy. Sok rákosinak volt ott tulajdona, legelő, ott van most a lőtér.

40 hektár az erdője a falunak. Tölgy, gyertyán, vadcserezsnye, szilfa van benne. (SzS3)

118. Postarét. Itt volt egy telep, ott cserélték a lovakat. A postáé volt a terület. Ott volt a régi út Földvárnak. (SzS3)

119. Meggyes utca, me régebb meggyfák voltak itt. (BGy)

120. Gálnééknál valami kastélyféle volt, a Pusztánál. (BE)

121. O fost aici pe Pustă ceva închisoare. (GI)

Magyarul: A Pusztánál valami börtön volt egykor.

122. Au fost vișini sălbatici, carpinii. Medieșu o fost alte feluri de lemne. (RM)

Magyarul: Vadmeggy s gyertyán volt itt. A Medgyesben másféle fák lehettek.

123. Akasztófa, acolo-i duceau de aici de pe Pustă, unde o fost închisoare cândva. (RM)

Magyarul: A Pusztáról, ahol börtön volt egykor, oda vitték az elítélteket.

124. O fost cândva aici o mină de sare, ușa o fost unde-i biserica reformată.

Unde-s sălciile plângătoare e un izvor de saramură, pe lângă drumu lui Nyersláb. De-acolo aduceau apă sărată și dădeau la animale. (RM)

Magyarul: Valamikor sóbánya volt itt, ajtaja ott, ahol ma a református templom. Ahol a szomorúfüzek vannak, sós forrás van, Nyersláb útja mellett. Sós vizet hordtak onnan az állatoknak.

125. În curte am un ochi, dacă a intrat un animal acolo s-o prăpădit. Apa are gust de petrol. E nămol acolo. Are legătură de la cantoru. E bun pentru spălat, pentru fiert porumb, fasole. Szapanyica, Soponița i se zice. Și fără săpun se poate spăla haina-n ea. Tiszta zsír, úgy gyű ki, mind a tüker. (RM)

Magyarul: Az udvaromon van egy szem, egy lyuk, ha oda egy állat beesik, odavász. A víz kőolaj ízű. Iszap van benne. Valahol kapcsolata van a kántorék telkével. Jól lehet mosni vizével, jó kukoricát s paszulyt főzni. Szapanyica, Szoponica a neve. Szappan nélkül is lehet ruhát mosni benne.

126. Meggyes utca. A Meggyes famíliáról lett ez az utca elnevezve. (TG)

127. Tőhely. Valamikő halastó vót ott, most kaszáló. Odajártak a falusiak halászni, fürödtek is benne. (NK)

Szokások, rendezvények

128. Volt régebb magyar banda, zenészekből, kik többnyire nagygazdák voltak. Általába egy veder bor volt a fizetségük. (BGy)

129. Voltak fonók. Felöltöztek volt farsángosnak. Nincs a kolektivizálás óta. Halott-nak, ördögnek, menyasszonynak, vőlegénynek öltöztek fel például. Sanyi fényképezőnek öltözött. Előzőleg készített gúnyrajzokat, s mondta, mutatta a kész fényképeket. Én hóhérnak, sintérnek öltöztem fel. A farsang végén mindig volt bál. Kürtöst, csörögét sütöttek. A farsangosak 9–10 óra tájt öltöztek fel, mentek a leányokhoz a fonóba. Az orsót csak csókért adták. (BGy)

130. A húsvéti öntözés még megvan. A kántálás (egyházi éneke csak) kezd elmaradni. Egy-két csoport megy el csak mostanság leányos házhoz. Tudok egy köszöntőt:

131. Áldjuk és magasztaljuk az egeknek urát,
Ki megadta nekünk karácsony szent napját.
Adjon az Isten a gazdának olyan eszet,
hogy egy nagy kalácsot tegyen a zsákunkba
és egy szál kolbászt tekerjen a nyakunkba. (BGy)

132. Megfogadták Báróc Pistánét siratóasszonynak. Kacagott, mintha sírt volna, s mondta, úgy kicsit énekelve a siratót. Háború előtt volt csak ez. Régebb nagy siratózás volt. De nem betanult mondókat mondtak. (BGy)

133. Ritka az a lakodalom, temetés, hogy ne vegyen részt azon román is, magyar is. Átlagba elég jól egyezünk. (BGy)

134. Jó dalárda volt a faluban. Az imaházban van kép róla. (CJKM)

135. Régebb a halottat elsiratták, s el is búcsúztatták a faluban. Király Ferenc 1947-ben mondta el a temetőben az utolsó búcsúztatót. (CJKM)

136. Harasztosi táncnak tudjuk a kacsingatót. Vincen I. díjat nyertünk vele úgy 1947-ben. A Ritka búza, ritka árpa, ritka rozsra jártuk. (CJKM)

Falucsúfolók

137. Kercsed, Bágyon, Harasztos,
Mind a három parasztos. (CJKM)

138. Vinci kacros, bágyoni bicskás, kercsedí málérágó, Harasztos nagykalácsos. Mert minden háznál volt kürtöskalács-sütő. (CJKM)

139. Harasztasi viala,
Ide érzik a szagja.
A szagja s az illatja
Orramat hasagatja. (CJKM)

140. Beperelték volt a vinciék a harasztasiakat, me Vincre harangazzák a jeget.
Küldtek egy embert ide, hogy amikor a jég ellen harangoznak Harasztosan, szőljön
rögtön a vinciéknek, hogy ők harangozzák vissza a jeget Harasztosra. (SzS3)

Az adatközlők forrásai

141. Mi a magyar történelmet nem tanultuk az iskolába. Árpád, Csaba királyfi, Attila, Szent István, Mátyás király, Kossuth Lajos, Petőfi Sándor, a nagy magyarok közül ezekről tudok. Négy osztályt jártam csak magyarba, utána hármat románba. (TG)

142. A falu régi dolgaró a legtöbbet a könyvekből szereztem. (TG)

143. A fiatalok itt nem tudják a történelmet. Csak négy osztály van magyar. Én csak két osztályt voltam magyarba, utána román iskolába jártam. (SzBIL)

Adatközlők

BE	Bartha Emma, orvosnő, református (1932–2000)
BGy	Bartha Gyula Gy., gazdálkodó, református (1929)
CJKM	Czakó Jánosné Kocsis Mária, református, óvónő volt Járában (1924)
GI	Găzdac, Ioan, nyugdíjas, görögkeleti (1927)
GL	Găzdac, Lidia, nyugdíjas, görögkeleti (1933)
NÁ	Nagy Árpád, gazdálkodó, református (1933)
NK	Nagy Károly, cipésmester, református (1925)
RM	Racolța, Mihály, nyugdíjas, görögkeleti (1924)
Sza	Szász András, nyugdíjas, református (1920)
SzBIL	Széllné Bartha Ibolya, Lőrincka, nyugdíjas, református (1930)
SzS1	Széll Sándor, nyugdíjas, református (1910)
SzS2	Széll Sándor J., nyugdíjas, református (1929)
SzS3	Szél Sándor S. mezőgépész, református (1936)
TG	Török Gábor, nyugdíjas, református (1925)
ZsGy	Zsigmond Győző, nyugdíjas, református (1931)

Harasztos folklórja

A folklórgyűjtő gondjai

Mikor elvállalt feladata teljesítéséhez kezd, a folklórgyűjtő nehézségekkel találja szembe magát.

Legelőször azzal kell szembenéznie, hogy írhat-e Harasztos népköltészetéről éppen ő, aki nem a falu szülötte, és nem élt huzamos ideig a faluban. Ezért bárki azt mondhatná, hogy nem ismeri belülről a falu életét, nem ismeri a falu lakóinak személyes sorsát, napi gondjait, apró örömeit, ünnepeit és hétköznapijait. E kérdéssel nem alulírott találkozik először, illetve alulírott sem először találkozik. Ez tulajdonképpen a helyi kultúrák kutatásának egyik, állandóan napirenden levő dilemmája. A rá adott válasz röviden így foglalható össze. Egy kultúrát valóban másként lát, érzékel egy, a kultúrában benne élő, azt folyamatosan használó személy és egy kívülről. A „bennszülött” valóban kimerítőbben ismeri, sőt a kultúra használati szabályait is mindenkinél jobban tudja. S hogy a nagy folklorisztikai, néprajzi munkákat általában mégis a közösségen kívül élő kutatók írták meg, annak megvan a magyarázata. A „bennszülött” számára a maga kultúrája annyira természetes, magától értetődő, annyira megszokott, hogy ha beszélnie kell róla, nem tudja, mit kellene, mit érdemes elmondani róla. A gyűjtő viszont idegenként érkezik a faluba, az emberek viselkedésének, a szokásoknak, a szövegeknek a sajátossága azonnal szemébe ötlük.

Ami tehát az alábbiakban olvasható, az az, amit egy gyűjtő a faluba érkezve felfedezett a maga számára. Mondhatnám úgy is, a gyűjtő képe Harasztosról. Ehhez azonban azt is hozzá kell tenni, hogy a gyűjtő évtizedeken keresztül élt Aranyosszéken, ismeri Aranyosszék néprajzi szakirodalmát, a közelmúltban egész Aranyosszékre kiterjesztett folklórkutatást végzett. No meg azt, hogy többször megfordult a faluban és tanára volt több harasztosi fiatalnak.

Másodszor azzal kell számot vetni, hogy nagyon eltérő olvasói elvárásoknak kellene megfelelni. A ma Harasztoson élő olvasó a szerzőnél jobban ismeri a falu folklóráját. Ő inkább arra kíváncsi, hogy milyen *volt* falujának kultúrája. Az ezután születő, a monográfiaát évtizedek múltán forgató olvasók arra lesznek majd kíváncsiak, milyen volt az, ami ma *van*. A faluban sosem járt idegen pedig egyedül ebből a könyvből ismerheti meg Harasztost. Ezért jogosan várja el a *teljességet*. A harasztosi gyerek esetleg locsolóverset, karácsonyi kántálóéneket, találós kérdést, a vőfély vőfélyverset keres majd a kötetben, a turista a falu kuriózumaira kíváncsi, a tudomány pedig a falu kultúrájának szakszerű leírását várja el.

Mit tehet a szerző? Megpróbál minden igénynek megfelelni, miközben tudja, hogy egyiknek sem tehet teljes mértékben eleget. Nem utolsósorban azért, mert a rendelkezésére álló keret szűkös. Hiszen minden közösség, s így Harasztos lakosságának népi kultúrája is annyira gazdag, hogy csupán szemelvényeket lehet kiragadni belőle. Mert igaz, hogy a kultúrát egy közösség közösen használja, s épp ettől tud közösségként élni, ám a kultúra megosztottan él. Mást ismer és használ belőle a gyerek és a felnőtt, a férfi és a nő, a földműves és az ingázó, a tanító és a mezőgépész, a faluban élő és a szülőkhöz ünnepekre hazalátogató elszármazott, a román és a magyar.

A gyűjtő egy felhívással véli megoldhatónak a felsorolt kérdéseket. Ami terepmunkája során elkerülte figyelmét, illetve ami terjedelmi okokból nem kerülhetett bele az írásba, azt jegyezzék le Harasztos lakói és helyezték el az egyházi levéltárban. Munkájukért mind az utódok, mind a kutatók hálával gondolnak majd rájuk.

Percig sem szabad megfeledkezni arról, hogy a kultúra együtt él, hal, változik az emberrel. Csupán az éli túl az idő múlását, ami aktuális igényeknek tud megfelelni. Amit viszont egy közösség értékként kitermelt, s ami a világ, az ízlés, az értékrend miatt fedezet nélkül maradt, azt az utódokkal szembeni kötelességünk a felejtéstől megőrizni. Mindannyiunknak érezni kell azt a felelősséget, amelyre egykor Sütő Andrást édesanyja szavaival figyelmeztette szülőfaluja:

- írhatnál rólunk is valami könyvet.

Harasztos a néprajzi szakirodalomban

Aranyosszékre, Székelyföldnek Háromszék, Csíkszék, Udvarhelyszék, Marosszék mellett az ötödik székére a reformkorban irányult rá az országos figyelem. Azonban amíg a többi szék népköltészete az 1840-es évektől neves kutatókat ösztönzött kutatásra, Aranyosszékéről szórványosan és szűkszavúan esett szó. Kriza Jánosnak Székelyföld népköltészetét bemutató, iskolát teremtő *Vadrózsák* című kötetéből (Kolozsvár, 1863) hiányoznak az aranyosszéki szövegek. Orbán Balázs volt az, aki *A Székelyföld leírása történelmi, régészeti, természetrajzi s népismei szempontból* című monumentális munkájának V. kötetében (Pest, 1871) elsőnek készített átfogó szintézist a tájegységről. Jankó János két évtizeddel később szállt ki az aranyosszéki falvakba, s gyűjtését *Torda, Aranyosszék, Toroczko magyar (székely) népe* (Budapest, 1893) címmel tette közzé. Ettől kezdve kisebb megszakításokkal Aranyosszék is folyamatosan az érdeklődés homlokterében állt.

A folklórgyűjtők sűrű látogatásaikkal nem kényeztették el Harasztost.

Jankó János említett könyvében mind a szokásleírásokban, mind pedig a népköltési anyagok közlése során számos harasztosi adatot közöl.

Borbély Sándor 1893-ban a tordai *Aranyosvidék* című hetilapban 14 részletben adta közre *Néprajzi feljegyzések Tordáról s a volt Aranyosszék egy pár falujából*

című gyűjtését. Az általa feljegyzett proverbiumok, gyermekjátékok, népdalok között feltételezhetően harasztosi feljegyzésnek is kell lennie. A szerző szűkszavúsága miatt azonban a harasztosi szövegeket nem lehet azonosítani.

Az 1970-es években Demény Piroska népzeneegyütő útján Harasztost is felkereste. Felvételeiből 19 népdal jelent meg az *Aranyosszék népzeneje* című kötetben (Budapest, 1998).

Az emberi élet fordulói

Az emberi élet fordulópontjaihoz¹ a világ minden táján szertartások kapcsolódnak. Mivel az ember egy közösség tagja, a közösség e szertartások által vesz tudomást az egyén életében bekövetkezett változásról, részvételével törvényesíti a változást. E rítusok számos szimbolikus eleme közül említést érdemel a névadás illetve a névcseré (keresztelő, bérmanév választás, a férj családnevének felvétele), a sajátos öltözet (a csecsemő rózsaszínű vagy kék ruhája, a konfirmáló és bérmláló lányok fehér, a fiúk sötét ruhadarabjai, a menyasszony és a koszorúslányok sajátos öltözete, a temetésen és a temetés után viselt gyászruha), az öltözetet kiegészítő kellékek (a csecsemő ruhájára rögzített piros masni, a lányok hajába font fehér vagy piros szalag, a temetésen viselt gyászszalag), a virágcsokrok és koszorúk (a templom zöld ággal és virággal való feldíszítése konfirmáció alkalmával, a vőlegény és a násznagy, a locsoló legények ruhájára rögzített virágszalag, művirágcsokrok, a menyasszonyi csokor, a gyászkoszorú), a szertartásos szövegek (jókívánság, ima, eskü, fogadalom, köszöntővers, ének, búcsúztató, sírás és siratás), a feliratok és nyomtatványok (lakodalmi meghívó, gyászjelentő, sírfelirat, koszorúfelirat, újságban feladott nekrológ), a szertartásos étkezés (bőjt, úrvacsora, lakoma, torozás, egy tálból evés), a szertartásos vonulás és felvonulás (sorozásra vonulás, lakodalmi és temetési menet, temetőlátogatás), a tánc. Ezek a jelképes elemek olyan nyelvet alkotnak, amelyből kiolvasható az esemény jelentése, a résztvevők kora, lelkiállapota, a közösség hierarchiájában és az eseményben betöltött helye és szerepe.

A századelőn a keresztelő Harasztoson is méreteiben szerényen zajlott le. A keresztülők pólyát, ruhát vásároltak az újszülöttnék. *Azt ettek, ami vót* – jegyzi meg az egyik adatközlő. Az 1960-as években kezdett felduzzadni a meghívottak száma, előbb 25–30, ma akár 50–60 személyre. A keresztelői ebéd több fogásból áll. A résztvevők arannyal (lánc, fülbevaló) és pénzzel róják le kötelezettségüket.

Ugyanezt a fejlődésutat tette meg a konfirmációi ünnepély.

¹ Az emberélet fordulóinak átmeneti rítusként való leírását a francia folklorista, A. van Gennep végezte el. Szerinte a keresztelő, a lakodalom és a temetés, valamint a többi átmeneti rítus a közösségben megbomlott egyensúlyt állítja helyre, s az egyénnek új identitást, önazonosságot teremt (pogányból keresztény, nőtlenből házias). A rítus leírása: Gennep, 1909.

A konfirmációra hagyományosan virágvasárnapon került sor. A fiatalok a kaputól a cinteremig zöld ágakból bolthajtást fontak. A templom padjait, a szószéket, a csillárt ma is virággal díszítik fel. A templom számára emlékezetes ajándékokat vásárolnak (szőnyeg, terítő, falvédő) a vallásos közösséghez való tartozás jeleként.

A fiatalok ezen a napon vehettek részt először a nyári táncban. Ma diszkóba mennek, míg a vendégek, olykor 30–40 személy is, késő éjszakáig, sőt reggelig is a háznál mulatoznak. Az ünnepeltnek ékszert és pénzt ajándékoznak.

Régen, amíg az évjáratok 20–25 főből álltak, a katonának vonulás előtti vasárnapon került sor a rukkolóbálra. *Az egész fiatalság ott vót. Jó zenészek, jó mulatás. Búcsúztunk a barátoktól. Mentünk az utcán énekelve. Még zenészek is voltak fogadva. Kocsárdról jöttek szívesen a zenészek* – emlékezik vissza fiatalkorára Széll Sándor (sz. 1931).

A rukkolóbál ma valamelyik fiatal lakásán zajlik le.

A 19. század közepének aranyosszéki székely lakodalmáról Orbán Balázs készített feljegyzést.² Ezt azért is érdemes áttekintenünk, mert amint a szerző írja, a szertartás Aranyosszék-szerte hasonló módon zajlott le.

Az eljegyzés néhány héttel előzte meg a lakodalmat, s szűk körben, csupán a szülők, a násznagy és a gazda jelenlétében került rá sor. Miután a vőlegény násznagya bejelentette a fiatalok szándékát, a fiatal pár jegyet váltott. A vőlegény ezüst- vagy aranygyűrűvel, egy selyemkendővel és papírba csomagolt pénzzel ajándékozta meg a menyasszonyát. A lány az ajándékot gyűrűvel, egy selyem nyakkendővel és maga által varrt inggel viszonzta. A látogatás rövid táncsal ért véget.

A jegyváltást háromszori kihirdetés követte. A hívogatásra a lakodalom előtti vasárnapon került sor. Két fiatal bokrétával és szalagokkal feldíszítve, kezükben díszes pálcával látogatta meg a közeli ismerősöket.

² A lakodalom leírása: Orbán 1871: 76–80.

A lakodalom hagyományosan keddi napon zajlott. Reggel a vőfélyek még egyszer meglátogatták a meghívottakat, részvételre szólítva fel őket, s az esemény részleteiről nyújtva tájékoztatást.

Délután, a vőlegény elbúcsúztatása után, férfi rokonsága lóháton és szekerekre telepedve, pisztolyokkal lövöldözve hajtott a lányos ház elé, ahol szállást kértek fáradt utazóknak adva ki magukat. A násznagy és gazda között szóváltásra, alkudozásra került sor. A gazda útlevelet (passzust) kért az idegenektől, akik lövöldözéssel szállták meg a házat és az udvart. A menyasszony kikérése után a gazda álmennyasszonyokat hozatott elő. Végére a menyasszonyt felkoszorúzták, elbúcsúztatták, s a szekérre rakott pereférummal a templomba, majd a vőlegény házához hajtottak. A hozomány ágyneműből, festett bútorokból és igásállatból állt. A vonuló násznép előtt a fiatalok az utat többször elzárták.

A lakodalmi ételek között szerepelt a töltött káposzta, a sült, a kínálgatást a tejbe főtt kása és a sütemény zárta. Az ifjú pár elé feltálalt étel pajzán célzásokkal volt tele. „Ott van a kukkra állított disznóorr, mellyel a menyasszonyt kínálgatják, míg a vőlegényt később a sült feladásakor a majorságnak felé fordított hátulsó részével kínálják, a kakastaréjos fejet a menyasszony elibe állítván fel nevetkezés és éljenzések között” – olvashatjuk Orbán Balázs leírását.³

Az ételeket versmondás kíséretében hordották fel az asztalokra. Közben a szakácsné kásapénzt, a cigány hegedűpénzt kért. A menyasszonyi tánc után összegyűjtötték a pénzből és háztartási kellékekből álló ajándékot, s ezt követően éjfélig tartott a tánc.

A keddi mulatságon csupán a vőlegény rokonsága vett részt. A menyasszony szülei és rokonai szerdán délelőtt mentek „kárlátóba”. Ekkor került sor a felkontyolásra, majd a kínálgatás tánccal zárult.

Két évtizeddel később Jankó János újabb leírást készített az aranyosszéki lakodalomról.⁴ Itt néhány, Harasztosra is vonatkozó kiegészítés is található.

Az eljegyzésen váltott jegy a leány részéről egy keszkenő és egy ezüst gyűrű, a vőlegény részéről pedig 3–5 tallér. A lakodalmi öltözet beszerzésére Tordán került sor. A vőlegény csizmát, egy cifra fehér és egy egyszerű főkötőt vásárolt leendő feleségének, akitől jegyinet és fekete selyem nyakkendőt kapott cserébe. A nyúszóasszony ekkor vásárolta meg a menyasszonyi koszorút és a fátylat, a nyúszó lány pedig a művirág bokrétát a vőfély mellére és kalapjára.

A hívogatást Harasztoson a lakodalom előtt két nappal a két fél vőfélye együtt végezte. Ezen a vasárnapon tulajdonképpen meg is kezdődött a háromnapos mulatozás. Mészkon, Kercsedén, Harasztoson vasárnap este vőfélytáncra került sor, ahol azok mulatták ki magukat, akik feladataik miatt a lakodalomban ezt nem tehetők

³ Orbán 1871: 19.

⁴ Jankó 1893: 203–216.

meg. Hétfőn a lányos háznál sirató zajlott le. Kedden reggel a vőfélyek elvégezték a „kis hívogatást”, miután a meghívottak ajándékot (ételt) vittek a vőlegényes vagy menyasszonyos házhoz, jelezve részvételi szándékukat.

Harasztoson a pap a lakodalmi mulatságban nem vett részt.

A lakodalomban rizskása levest, sültet, töltött káposztát és süteményt szolgáltak fel.

Az elmúlt évtizedek nagymértékben érintették a harasztosi lakodalom lezajlását. Az egyik látványos különbség az eljegyzés és a lakodalom méreteinek növekedése. Az 1960-as évektől a meghívottak száma folyamatosan növekedőben van. A családi ház helyett sátor, illetve a kultúrotthon ad hajlékot a meghívottaknak. A hívogatás, a nyomtatott meghívók szétoztása hetekkel a lakodalom előtt történik meg. Két héttel a nagy esemény előtt a vőfélyek és koszorúslányok párosítása, a *pározás* zajlik le. Majd egy héttel később a közeli rokonok és szomszédok laskát gyúrnak és nyújtanak. A szakácsné ezen a napon lép tisztébe. Hétfőtől szerdáig zajlik a sütés, csütörtökön a tortákat készítik el, pénteken disznót és borjút vágnak, ázalékot készítenek. A közösen való, valamint a gyári munka miatt a lakodalomtartás napja szombatra költözött. A távoli helységekből már reggel érkeznek a meghívottak. Délután a vőlegény elbúcsúztatása után a násznép a következő sorrendben áll fel: elől a koszorús párok, mögöttük a násznagy a vőlegénnyel, majd a rokonok, barátok vonulnak.

A menyasszony kikérése a gazda és a násznagy rátermettsége függvényében máig egyik szórakoztató mozzanata az eseményeknek. A gazda hosszasan akadékoskodik, nem hajlandó befogadni az érkezőket, majd álmenyasszonnyal akarja a násznép kérését kielégíteni.

A menyasszony kiadása és elbúcsúztatása után a násznép a templomba, majd a kultúrotthonba vonul. Útközben a násznagnak mindannyiszor fizetni kell, ahányszor a fiatalok, a gyerekek vagy egy-egy tréfás kedvű férfi elköti az utat.

A kultúrotthonban a gazda újra eltéríteni akarja a vendégeket. Az ifjú párnak, a násznagyoknak és a koszorúsoknak a színpadon terítenek asztalt. Az étkezésen jelen van a lelkész is, aki imával „szabadítja fel” az asztalt. Az előétel, a húsleves és a sült elfogyasztása után, éjfél körül következik az ajándékozás. Ezután kerül sorra a menyasszonyi tánc. Reggel hat órakor pörköltet vagy tölteletes káposztát szolgálnak fel. Ekkor bomlani kezd a lakodalom. Távozáskor minden pár csomagot kap, benne sütemény és ital.

A halálesetet a harang szaggatása adja tudtul.

A század első felében a virrasztás egész éjszaka tartott. A férfiak italoztatva és kártyázva töltötték az éjszakát. A reggelig tartó torozás az 1980-as években a kártyázással együtt megszűnt. Azóta a második estén a lelkész és a kántor jelenlétében vallásos énekeket énekelnek.

Aranyosszéken az 1800-as évek elején jelent meg, majd az 1860-as években terjedt el a gyászjelentő nyomtatása és osztogatása. Előbb Tordán, majd a falusi előkelőség (nemesség, földbirtokosok, tisztviselők) körében. A szokás az 1920-as évektől hono-

sodott meg a falusi lakosság körében. Harasztoson is a század elejétől nyomtatnak gyászlapot, amit a temetésre összegyűlt rokonok és ismerősök között osztanak szét. Szülők, keresztszülők, testvérek gyászlapját helyenként rámba téve falra akasztották. A közelebbi hozzátartozók gyászszalagot kötnek a karjukra. Újabban túvel kis szalagot tűznek a férfiak mellébe. Korábban a közeli rokonok között gyászszelű zsebkendőt osztogattak.

A torozásra minden résztvevő hivatalos volt. Aszalterítésre a házban, a kultúrotthonban, derűs, meleg időben az udvaron került sor. A hagyományos toros étel a töltött káposzta volt, amit az 1960–70-es években a felvágott váltott fel. Ez olykor pörkölttel váltakozott. A református lelkész kezdeményezésére a tor az utóbbi években kimaradt a temetési szertartásból. A család mindössze kenyérrel, kaláccsal és pálinkával kínálja meg a temető kijáratánál azokat, akik a temetésen részt vettek.

Olykor a temetőben, olykor a torozáson került sor a halott búcsújára. Az „ősi szokást” Orbán Balázs is említésre méltónak tartja: „Aranyosszéken többhelyt, de főleg itt Kocsárdon megvan az az ősi szokás, hogy temetések alkalmával, miután a lelkész végezte teendőjét, egy székel áll a sírra a végtisztességet megadni a halottnak, mikor a boldogult rövid életrajza s emlékének megáldása után, a halott nevében búcsút veszen a visszamaradott szülők, testvérek és rokonoktól.”⁵ Az utóbbi évtizedekben a verset a falu költője, Király Ferenc írta megrendelésre. Minthogy azonban a halott név szerinti búcsúztatása egyházi tiltásba ütközik, a szokás visszavonult a nyilvánosság szférájából. Az utóbbi években a búcsúszöveget a szűkebb rokonság jelenlétében olvassák fel, illetve osztják szét.

A fiatal halottat máig különleges temetés illeti meg. „Harasztoson a lányok fehérbe öltöznek, fekete kötővel, leeresztett hajjal, karjukon kék pántlikával, benne rozmaringgal, derekukon fehér fátyollal” – jegyezte fel Jankó János.⁶ A szertartás máig sem veszített drámaiságából. A fiatal lányt fehér ruhába öltöztetik, s ugyanígy vesznek részt a vele egykorú barátnői. A fiatal halott koporsóját a legények kezükben viszik a temetőig.

A halál beálltától a temetés befejezéséig a szertartást végig követő siratás több funkcióval is rendelkezett. Hagyományosan a túlvilágra kerülő lélek megnyugtatását, erősítését szolgálta, de biztosította a hozzátartozók fájalmának levezetését is.

A jeles napok szokásai

Az ünnepeknek és szokásoknak a naptári év folyamán történő elosztása Harasztoson is az általános aranyosszéki modellt követi.

Az *őév* búcsúztatása szilveszter estéjén templomi istentisztelettel kezdődik. Templomozás után a felnőttek 40–50 éves korig felváltva a szomszédságban gyülekeztek. A

⁵ Orbán 1981: 76.

⁶ Jankó 1893: 217.

vacsorához ki-ki étellel (kolbász, kenyér, sütemény) és itallal járult hozzá. A mulatozáshoz tartozott az ének és a tánc. Éjfélkor mindenki az udvarra tolult, meghallgatni a megkonduló harangot és a közeli Tordáról ide hallatszó díszlövéseket. Ezután az egybegyűltek boldog új évet kívántak egymásnak.

Az utóbbi 15–20 évben csupán a fiatalok, valamint a fiatal házások gyűlnek össze megünnepelni az eseményt a kultúrotthonban vagy az iskola tornatermében. A felnőttek és idősek tévét nézve, rádiót hallgatva töltik el az időt éjjelig, amikor felköszönthetik egymást.

Arra minden háznál vigyáznak, hogy az első jókívánság férfi részéről hangozzék el. Ezért az asszonyok szilveszter éjszakáján, január elsején nem hagyják el a házat. A hiedelem szerint a szomszédban tett látogatásuk bajt, bosszúságot, szerencsétlenséget okoz.

Az *újévköszöntést* reggel a kisgyerekek folytatják. Rövidebb-hosszabb verset mondanak, s ezért pénzt várnak a háziaktól. A délelőtt és a délután folyamán a felnőtt férfiak is ellátogatnak a szomszédba, a szülőkhöz, a komákhoz, a testvérekhez.

Ezen a napon készült a hagymakalendárium, amelyből a következő év időjárását tudakolták meg. Az Újév egyébként is előre jelezte az év történéseit. Aki január elsején vidám volt, az az egész évet örömben töltötte.

Vízkereszt napja a falu katolikussága számára ünnep. Ezen a napon kerül sor a házszenelésre. A Tordán lakó plébános és kántor látogatása minden családban kiemelkedő eseménynek számít. Ugyancsak az év első heteiben kerül sor a református lelkész rendszeres évi látogatásaira.

A *téli fonó* végleg az idősek emlékezetébe költözött. 1960-ig téli estéken a leányok és az asszonyok fonnai és kézimunkálni a szomszédságban gyűltek össze. 9–10 óráig dolgoztak. Ekkor a házba kérezkodó „fársángok” miatt a munkát meg kell szakítani. A kecskének, terhes asszonynak, fiatal párnak öltözött legények megijesztették, megtréfálták és megtáncoltatták a nőket.

A népi kalendárium szerint *Gergely* megrázza a szakállát (március 12.). *Sándor, József* és *Benedek* viszont meghozza a tavaszt (március 18., 19., 21.). Május 25-én *Orbán* újra faggyal teheti tönkre a szőlőtermést. A háziasszonyok az elültetett friss palántákért aggódtak ezen a napon. A paprika ültetését előszeretettel halasztották a következő, melegebb napokra. Június 8-án, *Medárd napján* az esőből 40 napos csapadékos időjárást, a szárazságból pedig tartós szárazságot jósoltak.

A juhok tavaszi kihajtásának nincs megállapított időpontja, az időjárástól függően alakul. Előtte viszont sor kerül a *juhok gyűlésre*. A tulajdonosok és a juhász a majorbírónál gyűlnek össze, összesen 25–30 férfi, s megkötik az egy évre szóló szerződést. Közben italt, szalonnát, sajtot fogyasztanak.

A *húsvéti ünnepkör* sajátos szokása, a szentsír állítás őrződött meg a falu katolikus lakosságának körében. Nagypénteken a harangozó a katolikus templomban, a hátulsó oltár asztala alatt állítja fel és díszíti ki a Krisztus sírját jelképező barlangszerű sírt.

Elébe tálcát tesz, amelyre a látogatók pénzzadományt helyeznek. A húsvét köszöntését régen is, ma is a gyerekek kezdik ünnep második napjának reggelén. Ők verssel látogatják végig a rokonokat, piros tojást és pénzt gyűjtve.

Néhány évtizeddel ezelőtt a legények 5–10 személyből álló csoportokban, fogadott zenésszel szintén jártak a lányoknak meglocsolni. Ma a falujárás erősen visszaszorult. A felnőtt férfiak templomból kijövet néhány percre betérnek legközelebbi rokonaikhoz és szomszédaikhoz. A legények csupán a szorosabb kapcsolatokat ápolják ezen a napon.

Szokás a legények ruhájának feldíszítése. A lányok tavaszi virágot tűznek a fiúk mellébe.

A húsvéti étkezés elmaradhatatlan tartozéka a bárányhús és a kalács. A tojást hagyományosan hagymahéjjal festették pirosra, növényi leveleket szorítva rá.

A húsvét napjához kapcsolódó locsolás a tavaszi tisztító, tisztálkodási ritusok egyikét képezi.

A század elején Harasztoson is közsismert volt a március elseji hólével való mosakodás szokása. A hólével, valamint az első fecske megpillantásakor a pataokban végzett mosakodást a lányok gyakorolták, hogy arcuk szépségét és a szeplők eltávolítását biztosítsák.

A legények *május elsejére* virradólag zöld ágat helyeztek a lányok kapujára. A kapuk feldíszítése teljesen titokban történt. A fiúk csoportosan szereztek be és hordták szét az ágakat és a virágokat. A pártában maradt és a fiúkat becsmérlő lányok háza elé és udvarára tollut és kórét szórtak. 15–20 évvel ezelőtt ez az éjszaka szabad garázdálkodást is jelentett. Az éjszaka leple alatt a legények kicserélték a kapukat, esetleg a sáncba, kertekbe hányták be azokat. A szokásnak a rendőrségen tett panasz vetett véget. A zöldágazás 1990 után újra éledőben van.

Illés napja (július 20.) a népi emlékezet szerint zivatart, jégesőt hoz. A munka-végzés ezen a napon tiltás alá esik. Aki a tilalmat megszegi, villámütés áldozata lesz. Az egyik ilyen esetre a következőképpen emlékeznek a faluban: *Dohányültetni vótak. És jöttek avva a szeméthordó kosárral, amive vitték a palántot. S akkor ahogy jöttek hazafelé ketten, lógatták, és jöttek mint férj-feleség, és, kéremszépen, az asszont megütötte a villám és a férfi mámo is él.* (Bartha Gyula sz. 1929)

A *nyári időszak* a fiataloknak kínált szórakozási lehetőséget. A vasárnaponként sorra kerülő tánchoz a század első felében a helyi cigány zenészek szolgáltatták a muzsikát. A nyári táncnak a földek kollektivizálása vetett véget.⁷

Augusztus 15., Nagyboldogasszony napja a falu római katolikus vallású lakóinak jelentett változatosságot. Ezen a napon a fiatalok a sinfalvi búcsúban gyűltek össze. A búcsúnapi kirakodóvásár a környék más vallású fiataljainak is mindmáig találkozási alkalmat jelent.

⁷ A harasztosi nyári táncról: Török 1990.

A kollektivizálás előtti időszak őszi mulatságát a *szüreti bál* jelentette. Ilyenkor a művelődési házat a fiatalok szőlőfürtökkel díszítették fel. A tánc reggelig tartott.

Katalin napja (november 25.) a lányok számára a férjajóslás ideje volt. Orgoná-gakat törtek, vázába tették, s mindenikre egy-egy legény nevét tartalmazó cédulát kötöttek. Amelyik ág először kizöldült, arról olvasták le a jövődöbeli férj nevét.

Mikulás napja (december 6.) a gyermekeknek tartogatott meglepetést. A megisztított cipőbe cukorka, dió, alma került ajándékként.

Karácsony estéjén a férfiak és a legények, az 1970-es évektől a legényekből és leányokból álló csoportok kántálni indultak. Vallásos énekekkel köszöntötték fel a falu előljáróit (tanítónő, pap), valamint a szomszédokat, rokonokat és a lányos házakat. Ünnepe első napján a gyerekek rigmust mondani jártak.

A Karácsony és Újév közé eső *csonkahét* étkezésében sajátos előírás érvényesül. Ezekre a napokra a hüvelyesek (paszuly) fogyasztásától órizkedni kell. A tilalom megszegése keléses, kiütéses betegséget okoz.

A Pál, Sándor, István, József, Antal, János nevet viselő férfiakat külön figyelem illette meg. Névnapijukon a szomszédok és a rokonok összegyűltek, borral köszöntve fel az ünnepeltet. A névnapozáson megejtett tréfálgoszlásokról Széll Sándor (sz. 1931) emlékezett meg: *Az én testvérem, nyugudjék, meghalt három éve. Ötvenes évekre lehetett. Akkor nagy divat volt, hogy a barátok megtartatták a névnapját mindegyiknek. Kolbász, zenész, minden. Egy ember, ácsmester, jó vicces, mit talált ki, Gerő bácsi és egy barátja a szamarat behozták a verondába. Nem tudta senki. S akko Endrét híjják ki, gyere ki, me keres egy barátod, nem idevalósi. Na, jön, s miko meglásson... Ki volt virágozva szépen. Na, azt mondja, Gerő, na látod, itt van a legjobb barátod. Na, nincs semmi baj, azt mondja, csak az a kár, hogy ez nem iszik. Na, köszönöm.*

Amint a fenti áttekintésből többször is kiderült, a földek kollektivizálása, a közös munka gyökeresen megváltoztatta a falusi életformát. A magángazdálkodás méreteinek beszűkülése mind a napi, mind az éves munkavégzés szerkezetét megváltoztatta. A nyári „látástól vakulásig” tartó munkaidő helyett 10-12 órás munkát honosított meg, s a mezőgazdasági szezonmunkát kiegészítette a téli időszakra is kiterjedő üzemi munkával. A munkahelyi kötelezettségek miatt a hétköznapiakra eső ünnepek és szórakozások megszűntek (fonó), vagy a hétvégére, szombatra és vasárnapra tevődtek (lakodalom, húsvét). Az 1960-as évektől a faluba került értelmiségiek az első évtizedekben a felszámoló paraszti ünnepek és szokások helyett az intézményesített közművelődést (amatőr színjátszás, olvasás, sportvetélkedők, kirándulás, évfordulós ünnepségek) honosították meg. Ekkortól számítható március 8. megünneplése, valamint a mezőgazdaság és a gyári munkások köréből elindult majális.

1990 után a (számban megcsappant) pedagógusok a vallásos ünnepek (betlehemes, kántálás, vallásos műsorok) szervezésében is szerepet vállaltak.

Az utóbbi évtizedek honosították meg a faluban a turizmust. Az iskolások, a fiatal házaspárok és a vallásos közösségek kirándulásai mellett elfogadottá és gyakorlottá vált a gyógykezeléssel összekötött fürdőlátogatás. A térszolgálatosoknak és nyugdíjasoknak felkínált kedvezményes árú fürdőhelyi tartózkodást a harasztosiak csoportosan szervezték meg, s a mezőgazdasági munkálatok téli felfüggesztődésének időszakára programozták. A városra került hozzátartozók (testvérek, gyerekek, unokák) a nyári pihenőszabadság és az iskolai szünidő idején látogatják meg a falut.

A folklórszövegek típusai és előadásuk helye

Az emberi élet átmeneti rítusainak mindenike a szövegek sajátos típusrendszerét szervezi egységbe. Az alábbiakban a harasztosi rítusok ilyen szempontú áttekintését készítjük el.

A rítus	A rítus szövegtípusa	A rítus	A rítus szövegtípusa
Keresztelő	meghívó jókívánságok köszöntők ima népdal	Lakodalmos	köszöntő jókívánság étel- és italkínáló kásapénzszedő vers népdal lakodalmi táncszó, kurjantás
Konfirmáció	meghívó jókívánság köszöntő népdal	Nyugdíjazási ünnepség	köszöntő jókívánság népdal
Rukkolóbál	meghívó búcsúztató népdal	Temetés	sírató koszorúfelirat sírfelirat gyászlap halotti nekrológ ima halottbúcsúztató
Lakodalmos	(nyomtatott) meghívó búcsúztató ima		

A naptári év jeles napjai szintén rendelkeznek olyan rituális szövegekkel, amelyek az év során egyetlen alkalommal adhatók elő. E szövegek a szertartáson belül különböző funkciót töltenek be. Egyik részük az ünnep eredettörténetét ismerteti (kántáló-ének), többségük az esemény mágikus befolyását, a rituális kapcsolattartást biztosította (köszöntés, jókívánság, ima). Tekintsük át az év azon ünnepeit, amelyek rituális szövegeket tartalmaznak.

A rítus	Szilveszter Újév	Húsvét	Karácsony
A rítus szövegtípológiája	ünnepköszöntés jókívánság rigmus	jókívánság ünnepköszöntés locsolóvers	jókívánság ünnepköszöntés kántálóének rigmus

És végül azokat a szövegtípusokat és szövegfunkciókat említjük meg, amelyek első sorban sem a jeles napokhoz, sem az emberi élet fordulópontjaihoz nem kötődnek.

A *népmese* korábban a felnőttek és a családtagok téli együttlétének beszélgetési alkalmait töltötte ki. Az utóbbi években azonban nyomtalanul visszavonult az élő folklórból. Az óvodai és iskolai oktatásban nevelő-moralizáló szerepet betöltve él tovább.

A *mondák* a századelő hagyományos kultúrájában még jelentős szerepet játszottak. A történeti mondák a tájtudatot és a lokális identitástudatot határozták meg. A korábbi, a falu eredetéről, a tatárdúlásról szóló történeteket a 20. század folyamán rendre kiszorították a két világháborúról, a kulákosítás és kollektivizálás atrocitásairól, majd a diktatúra abszurditásairól szóló igaz történetek.

A *hiedelemmondák* sajátos világlátást tároltak. S bár teljesen nem számolódtak fel, ismertségük, mesélésük az idősebb generáció kultúrájába szorult vissza, illetve sajátos eseményekhez (katasztrófák, világszenzációk) kötődtek.

A *népdaléneklés* az utóbbi években sem veszített szerepéből. Az emberélet fordulói (keresztelő, lakodalom), a családi együttlétek, a férfimulataságok ma is „előhívják” a népdalokat. A változás inkább a repertórium beszűkülésében, illetve a műdalokkal való keveredésében jelölhető ki. Harasztoson is, mint szerte a magyar nyelvterületen a népdal a reprezentációs kultúra (színpadi előadás) részévé vált. Az aktív éneklést nagymértékben felváltotta a népdalhallgatás (lemez, rádió, tv-adás).

A *levélfűzést* Harasztoson is a két világháború, a század elején a város irányába beinduló migráció terjesztette el. Az 1960–70-es években nőtt meg a postára adott ünnepi köszöntőlapok száma.

Ugyancsak a város irányából terjedt el az előnyomtatott *szöveges falvédő*. A mintákat a háziasszonyok a tordai piacon vásárolták, a faluba bekerült modellt pedig egymástól másolták. A falvédővel új szemlélet, a hagyományos falusi életvezetéstől eltérő ízlés került be a lakóházakba. A falvédő népszerűsége időben egybeesett a *kéziratos füzetek* készítésének idejével.⁸ A nők szakácskönyvekből, lapokból és ismerőseiktől összegyűjtött *ételrecepteket* másoltak füzetükbe, a katonának induló legény, majd a tanulmányait befejező diák *emlékverses füzetet* nyitott. A lakodalmukat

⁸ Az aranyosszéki szöveges falvédők és emlékverses füzetek elemzése: Keszeg 1991.

szervező fiatalok és a gazdának sokszor felkért férfiak a *vőfélyverseket* jegyezték füzetbe. Többen aforizmát gyűjtöttek, megőrkítették népdaltudásukat.

És végül az életet és annak minden napját behálózó *imákról* és *fohászokról* essék szó. A harasztosi embereket is jellemző elmélyült vallásosság szövegeinek egy részét az egyházi imák képezik. A gyűjtés során több olyan imádságos könyv is előkerült, amelynek szövegeit nem memorizálták ugyan, de gyakran olvassák. A hajdani iskolában további imákat sajátítottak el. Betegség, munkakezdés, útnak indulás, nagydíó esetén mindenki gyakran rögtönöz és mormol el egy-egy fohászt.

E mégoly vázlatosnak tűnő összefoglalást nem lehet lezárni anélkül, hogy a gyermekek szokásairól ne szólnánk. Életüket a születéstől kezdve végigkísérik a *mondókák*, amelyek segítségével megtanulják a környezetük tárgyainak nevét, tulajdonságait, az állatok és madarak hangját, a hét napjainak nevét, az évszakok jellemzőit, a közösség erkölcsi elveit. Gyakori magányos és csoportos foglalatosságuk a *játék*. Néhány idős személy segítségével sikerült összeírni azokat a játékszokásokat, amelyek a hajdani gyerek szabad idejét lefoglalták.

IRODALOM

Demény Piroska

1998 *Aranyosszék népzeneje*. Sajtó alá rendezte... Pávai István. Budapest.

Gennep, Arnold van

1909 *Les rites de passage. Étude systématique des rites*. Paris.

Keszeg Vilmos

1991 *A folklór határán. A népi írásbeliség verses műfajai Aranyosszéken*. Bukarest.

Jankó János

1893 *Torda, Aranyosszék, Toroczkó magyar (székely) népe*. Néprajzi tanulmány. Budapest.

Orbán Balázs

1871 *A Székelyföld leírása történelmi, régészeti, természetrajzi s népművészeti szempontból. V. Aranyosszék*. Pest.

Török Albert

1990 *Harasztosi nyári tánc a századfordulón*. Művelődés, XXXIX. évf., 6–7. sz., 35.

ADATTÁR

NÉPBALLADA

Szőcs Mária

Este van, este van hétre jár az óra,
Minden eladó leány készül a fonóba.
Szegény Szőcs Mária is elindul magába,
Ha az ég felette bé nem borult vala.

Béborult, béborult, be is esteledett,
Szegény Szőcs Márisra homályos este lett.
Elment a fonóba, leüle a padra,
Kihívá egy legény csak egy minutára.
„Liányok, liányok, rajtam tanuljatok,
Fonni ne járjatok, guzsajt ne hordjatok,
Mert ha fonni jártok, így leszzen sorsotok,
Holnap öste eláll a szavatok.”

(Lejegyezte Jankó János)

NÉPDALOK

Száraz a bokor a tetőn

Száraz a bokor a tetőn,
Elhagynálak, szép szeretőm.
Elhagynálak, de sajnállak,
Mondd meg, babám, mit csináljak?

Abrudbánya, Verespatak,
Hidd el, rózsám, hogy itthagylak.
Úgy elmegyek, meglássátok,
Hírem soha nem halljátok.

Mikor hírem meghalljátok,
Mikor hírem meghalljátok,
Leveletem olvassátok,
Leveletem olvassátok.

Bánót, bánót, de nagy bánót,
De rég a szívemre szállott.
Eladnálak, de nincs kinek,
Mert bánat nem kell senkinek.

Szerettelek, rózsám, nagyon,
De már annak vége vagyon.
Vége vagyon szerelmünknek,
Más paráncsol a szívednek.

Szerettelek, nem kellesz már,
Szidott anyád, ne szidjon már,
Nem fog meg engem az átka,
Szálljon a maga nyakára.

Úgy el vagyok búval rakva,
Mint a sóvári almafa,
Kettő, három terem rajta,
Terítve a föld alatta.

(Horváth Gyula sz. 1902
Lejegyezte Demény Piroska)

Harasztosi bánat utca

Harasztosi bánat utca,
Bánatkőből van kirakva,
Azt is az én babám rakta,
Hogy én sírva járjak rajta,
Hej, az anyja nemjóját.

Túl a vizen van egy malom,
Bánatot őrölnek azon.
Nekem is van egy bánatom,
Odaviszem, lejáratom,
Hej, az anyja nemjóját.

(Horváth Gyula sz. 1902
Lejegyezte Demény Piroska)

Erre gyere, ne menj arra

Erre gyere, ne menj arra.
Jobb erre az út, mint arra.
Erre gyere, szívemnek a párja,
Adj egy csókot utoljára.

Csókot neked nem adhatok,
Nem a te szeretőd vagyok.
Páros csókot csakis annak adok,
Kinek a babája vagyok.

(Széll János sz. 1897

Széll Kálmán sz. 1903

Lejegyezte Demény Piroska)

Amott legel hat pej csikó magában

Amott legel hat pej csikó magában.
Mind a hatnak, mind a hatnak, mind a hatnak
rézbéklyó van a lábán.
Gyere rózsám térítsük meg a csikót,
Reszeljük le, reszeljük le, reszeljük le a lábáról a béklyót.

Lereszeltük, lereszeltük, lereszeltük a lábáról a béklyót.
De most aztán, de most aztán, de most aztán
merre hajtjuk a csikót?

Elhajtjuk majd, amerre a nap leszáll.

Arra tudom, arra tudom, arra tudom, a gazdája sose jár.

(Széll Kálmánné Nagy Anna sz. 1945

Lejegyezte Demény Piroska)

Csak titokban akartalak szeretni

Csak titokban akartalak szeretni.
De már látom, de már látom, ki kell annak derülni.
Megtudta az édesanyám, hogy én téged szeretlek,
Kitagadnak a családból, hogyha véled beszélek.

Kék szivárvány, kék szivárvány koszorúzza az eget.
Kökényszemű barna legény csalta meg a szívemet.
De én ezért nem átkozom, a magas ég áldja meg.
Könnyeitől zsebkendője soha ne száradjon meg.
(Széll Kálmánné Nagy Anna sz. 1945
Lejegyezte Demény Piroska)

GYERMEKMONDÓKÁK

Sándor, József, Benedek,
Zsákban hozzák a meleget. (TS)

Lackó, fickó,
Göndör disznó. (TS)

Ödön, Ödön,
Zsíros bődön. (BI)

Jakab,
Szakadjon meg a nyakad. (TS)

Pista, Pista, galuska,
Süljön meg a lábosba. (TS)

Sanyi, Sanyi, sapka,
Tejbe főtt a laska,
Kitették a polcra,
Megette a macska. (BI)

Jóska, poloska,
Felmászott a toronyba,
Meggérdezte, hány óra,
Fél tizenkettő,
Elvitte a menykő. (BL)

Ityu, Pityu, mindig fityeg,
Az órája sosem ketyeg. (BL)

Feri, Feri, félreveri,
A macskákat megnyergeli. (BL)

EMLÉKVERSEK

A barátság aranyfonal,
Mely ha egyszer elszakad,
Össze lehet ugyan kötni,
De a nyoma megmarad. (1983)

Addig vagy boldog, te ifjú leány,
Míg mondhatod: Édesanyám. (1983)

Aki jobban szeret, mint én,
Írja nevét lennebb, mint én. (1983)

A kő meghasad,
A virág elhervad,
A mi barátságunk
Örökre megmarad. (1983)

A leány angyal,
A fiú ördög,
Örvend az angyal,
Ha elviszi az ördög. (1983)

Ami ma semmiség,
Holnap érték lehet,
Ami ma valóság,
Holnap emlékezet. (1983)

A rózsza elnyílik,
A márvány eltörik.
De a hű szerelem
Megmarad a sírig. (1983)

A rózsza piros, az ibolya kék,
Szívemből kívánom, áldjon meg az ég. (1983)

Az emlékvers két szó:
Mindig és soha.
Légy boldog mindig,
Boldogtalan soha. (1983)

Boldog akarsz lenni? Adok rá tanácsot,
És ha elfogadod, talán megtalálod.
Titkaidat őrizd féltve, mint a kincset,
Mert ki ma barátod, holnap ellenséged.
Tudod, mindenkinek azért van barátja,
Akinek a szívét és lelkét kitarja.
És mikor azt hiszed, hogy titkod megőrzi,
Akkor fogsz majd benne a legjobban csalódn.
Pedig csalódn fáj, ez már régi dolog,
Így volt ez és így lesz, amíg a föld forog.
De hogy ezt elkerüld, annak is van módja:
Ne hallgass te másra, csak szíved szavára.
Ha szívedre hallgatsz, és nem törödsz mással,
Sem az emberekkel, sem a nagyvilággal,
Megtanulsz szeretni, s téged is szeretnek,
S így már el is érted célját életednek. (1964)

Élj ifjú tavaszt,
Amely rózsát
S virágot fakaszt.
Találd fel mindazt,
Amiért szíved eped.
Élj boldogul.
Isten veled. (1983)

Elválni könnyű, de feledni nehéz,
Mert a szív a múltba ezerszer visszanéz.
Lehet, hogy könnyen, nevetve búcsúzunk,
De fájni fog, ha majd találkozunk.
Csak az Isten tudja, hogy erről ki tehet,
Mert akkor te is százszor megállnál, de tovább mész,
Elválni könnyű, de feledni nehéz. (1983)

Ha valaki elment, ne hívd vissza soha,
Megsárgult emléke sohasem lesz tiszta,
Ha valaki elment, el tudott menni,
Erős akaratral el kell őt feledni,
De a szívünk mélyén örökké szeretni. (1964)

Hited legyen erős,
Szilárd, mint a gránit,
Vésd a szívedbe jól,
Légy jó mindhalálíg. (1983)

Legyen ez a pár sor örök emlék neked,
Mert aki írta, nagyon szeret téged. (1983)

Rózsafa sok van,
De virág kevés,
Szeretni könnyű,
De feledni nehéz. (1983)

Szemedből könnyet ne ejts,
Szívedben bánatot ne rejts.
Ajkadról ne szóljon panasz,
Legyen életed viruló TAVASZ. (1983)

FALUCSÚFOLÓK

Harasztos nagy kalácsos. (=szorgalmas emberek lakják) (KM)

A mi falunknak úgy mondták, hogy falábasak. Mert ugyé jártak itt falábba régebb.
(BGy)

RÁOLVASÁS (igézet ellen)

Kék szem, fekete szem, sárga szem, barna szem.
Fent az Isten látja, ezer angyal hallja,
Jézus Krisztus legyen a meggyógyítója. (KM)

TALÁLÓSOK

Hogy lehet a tyúkot úgy megültetni, hogy a tojásból vagy csak kakas, vagy csak jérce
keljen ki? (*A kollót egyetlen tojásra ültetik*) (Szj)

Nem mosdik, mégis fehér,
Nem álmos, mégis alszik. (*Aludttej*) (Szj)

Tolvaj megy a házba, a fejét kinn hagyja. (*Szeg*) (Szj)

Hegyen ülő Demeternek kinn a lődörgője. (*Földieper*) (Szj)

Hány szemet kap fel a tyúk egyszerre, amikor eszik? (*Hármat: a saját szemeit s a búzáát*) (Szj)

Egy fa áll a helyibe,
De nem a maga tövibe,
Egy madár csipegeti,
De nem a maga begyibe. (*Guzsaly és fonó*) (Szj)

Van egy kislányom,
Két oldalról pofozzák,
Mégsem sír. (*Szita*) (Szj)

Sűrű erdő, kopasz mező,
Pillogtató, szipogtató,
Tátogtató, gégevágó. (*Az ember feje*) (Szj)

Ló lába szúrta,
Kerék talpa gyúrta,
Disznó orra túrta. (*Sár*) (Szj)

Lábon járó párna,
Gúnár úr a párja. (*Liba*) (Szj)

Rá-rá dündülője,
Rá-rá reccsintője. (*Osztováta*) (Szj)

LAKODALMI TÁNCSZÓK

A menyasszony szép virág,
Olyan mint a gyöngyvirág.
A vőlegény se csúnya,
Olyan mint a bokréta. (KM)

Kicsi csupor, nagy lábas,
X. Y. új házas. (KM)

KONFIRMÁCIÓI KÖSZÖNTŐ

Békesség tinéktek, keresztyén testvérek,
Hú lelkipásztorunk az Isten áldja meg.
Mekondult a harang ma is a számunkra,
Hívogatott az Isten szent házába.
Ahogy körülnézek én itt a templomban,
Felvidul a szívem a nagy boldogságban.
Nagy falunk harangját sokan meghallották,
Isten szent igéjét sokan meghallgatták.
S meghallották a mi vallástételünket,
Imádkozó szívvel kérik Istenünket,
Hogy Isten házában mi is nyugton álljunk,
Legyünk igaz keresztyének s a jó úton járjunk.
Letelt a gyermekkor a mi életünkben,
Vallást tettünk mi most Isten igéjéről,
Amit itt fogadtunk Isten előtt ma,
Oh, tartsd meg minékünk, ég dicső királya.
Bármerre visz utunk ebben az életben,
Istenünk, áldásod mindig velünk legyen.
Ki eljuttattál minket a konfirmálásra,
S részesítsz minket az Úr szent vacsorájában.
Amit felfogadtunk itt ma a templomban,
Tartsd meg, s szívünkben legyen az bezárva.
Se öröm, se bánat onnan ki ne tépje,
Jézus táborával haladjunk előre.
Mert Jézus táborát nem győzi le senki,
Ha meghal is, él, ki benne fog hinni.
Ezért mi ne legyünk soha eltévedve,
Haladjunk Jézussal mindig csak előre.
Hú lelkipásztorunk, most csak arra kérem,
Sok-sok fáradságát mivel köszönhetjük meg?
Mert értünk sokat fáradt, értünk sokat megtett,
Míg a nagy ünnepre minket elkészített.
Tanítgatott minket káté kérdésére,
Énekeskönyvünknek sok szép énekére,

A szent Bibliának drága soraira,
Tanítgatott minket sok szépre és jóra.
Ez idő alatt lehet, megbántottuk,
Szavait még néha által-általhágtuk.
Jó lelkipásztorunk de azért oktatott,
Sok szépre és jóra minket megtanított.
Ezért kérjük most rá Istenünk áldását,
Adja a jó Isten, hogy sok-sok számos évet
Élhessen itt köztünk Harasztos községben,
Hirdesse az igét a mi templomunkban,
Sokáig éljen itt köztünk, szívem azt kívánja.
Hibáinkat bocsássa meg, most már arra kérem,
Drága tiszteletes urunk, áldja meg az Isten.
Drága édesapák, drága édesanyák!
Kik meghallgatták gyermekeiknek rebegő szavát,
Legyenek Istentől egyenként megáldva,
Ez a mi szívünknek forró kívánsága.
Áldd meg, jó Istenünk az édesapáinkat,
Hogy tarthassák fenn tovább kedves családjukat,
Tartsd meg karjaikban a drága jó erőt,
Hogy gyermekeiket nevelhessék épp úgy, mint ezelőtt.
Drága édesanyák, most hozzátok szólok,
Kiket az életben érnek gondok s bajok,
Bölcsőnk ringásától idáig nevelve
Örömmel s bajjal van életetek telve.
Betegágyunk felett ott álltatok éjjel,
Meg-megsimogatva remegő kezekkel,
Mikor mi örültünk, velünk örültetek,
Áldja meg az Isten a ti életetek,
Éljetek sokáig az Istennek, s neveljetez minket
Ezután a hitben, drága szeretettel.
Családi körünkben éljetez sokáig,
Szeretet s boldogság kísérjen mindvégig.
Arcotokon bánat soha ne látszodjon,
Családi körünkben mindig virágozzon
Életetek drága nyíló rózsafája,
Nevelhessétek gyermekeiteket hitben s igazságban,
Néktek, jó szüleink, az igaz öröme,
Jézus Krisztusunknak nagy dicsőségére.

Minden édesapát, anyát az Isten megáldjon,
Ezt a kérés szót szívemből kívánom.
Egyházunk tagjai, mind, akik ma minket
Szeretnek, körükbe, minket, kérjük, engedjenek.
Hogyha mi hibáztunk, intsenek a jóra,
S ne haragudjanak, s ne hagyjanak elveszni a porban.
Lelkipásztorunkkal együtt tanítsanak,
A jó útról minket letérni ne hagyjanak.
Egyházunkba áldást, békességet kérek,
Áldja meg az Isten az egész vezetőséget.
Hibáinkat nézzék el, ha mi tévedtünk,
Káté kérdéseinkre ha gyöngén feleltünk.
Drága tiszteletes urunk, most annyit kívánok,
Családjával sokat éljen, legyen köztünk boldog,
Mindenkinek ezt kívánom, kicsinek és nagyoknak,
Boldogságot, békességet az egész világnak.
(Elhangzott 1981-ben. Írta Király Ferenc.)

VŐFÉLYVERSEK

Menyasszony búcsúztatása

Igen tisztelt jelenlevők, szeretett vendégek,
Illő tisztelettel egy kis csendet kérek.
Asztalunkon tele pohár, szívünk tele vígsággal,
Csak a menyasszonyunk szíve küzd a maga gondjával.
Ennek a hajléknak egyetlen leánya
Áll most itten indulóban egy élet útjára.
Tudom, hogy szívében fájó érzés támad,
Remegő ajkai búcsúszóra nyílnak.
Itt áll készen indulóban, el akarna köszönni,
Szíve dobog zaklatottan, nincs ereje szólani.
Nem csoda, ha a lány szíve most egy percre megremeg,
És szemében felcsillannak a szeretet gyászkönnyek.
Hisz ez a pillanat a megválás perce,
Fordulópontot jelent egész életére.
Búcsút venni vagyok most itt, jó szülők és testvérem,
Megköszönni fáradságtok, amit tettetek értem.

Jöjjetek hát most közelebb, kik engem szerettetek,
Hogy ejtsék pár hulló könnyet itt most tiérettetek.
Itt hagyom az otthonomat, ahol kis bölcsőm ringott,
Ahol az én gyermekkorom oly gondtalan volt s boldog.
Itt hagyom jó testvéremet, édesapám és anyám,
Kik mostanig szeretettel viseltek gondot reám.
Megköszönni gyöngé vagyok, amit értem tettetek,
De Istennek van hatalma, fizessen meg tinéktek.
Szeretet jobbjomat feléd nyújtom, drága édesapám,
Ki apai szeretettel gondot viselték reám.
Szerető gyermeki szívvel köszönöm jószágodat,
Az életben érettem tett minden fáradságodat.
Fáradságod megköszönni, tudom, gyöngé vagyok,
Oly kevesek a mindenért itt e rövid sorok.
Köszönöm, hogy felneveltél, intettél a jóra,
Legyen a te élted boldog, szívem azt kívánja.
Ezután is maradj velem apai szíveddel,
Tanítsál és bátorítsál küzdeni az élettel.
Taníts jóra, szeretetre, tanítsál az életre,
Jövendő élettársam iránti igaz megértésre.
Jöjj közelebb, édesapám, s nyújtsd felém a kezedet,
Csókoljam rá hálakönnnyét a gyermeki szívemnek.
Édesapám, jószágodért áldjon meg az ég ura,
Adjon néked egészséget életednek napjára.
Gondviselő két karoddal öleljél még egyszer át,
S kérjed életem útjára az Istennek áldását.
Legyen mindig élted felett Istennek áldó keze,
Vezéreljen, s ne hagyjon el soha az életedben.
Hát te hozzád mit is szóljak, drága édesanyám,
Te őrizted életemet sok hosszú éjszakán.
Jöjj közelebb, édesanyám, kitárt két karomba,
Nehéz tőled megválásom búcsúszavaimba.
Köszönöm a fáradságát anyai szívednek,
Köszönöm, hogy védangyala voltál életemnek.
Nyújtsd felém hát áldott kezed, csókoljam meg azokat,
Melyek engem az életben annyi sokat ápoltak.
Drága jó testvérem, téged kérlek arra,
Áldása szívednek kíséreljen utamra.
Testvéri szívem hűségét megőrzöm örökre,

Vezéreljen és áldjon meg Isten áldó keze.
Szeretett sógornóm, keresztszülők, nagybátyáim, nagynénéim,
Ángyaim és minden közeli és távoli rokonok,
Tőletek sem távozom búcsú nélkül el én.
Bocsássatok meg tiszta szívből nékem,
Ha az életben valamit hibáztam, vétettem.
Jóságotokért tiszta szívből mondok köszönetet,
Istenünknek áldó keze maradjon veletek.
Kedves leánybarátnőim s harasztosi legények,
Nem indulhatok utamra, míg nem köszönök néktek.
Habár sorsom elszakított, távol vitt el tőletek,
De a szívem szeretete itt maradt tiköztetek.
Itt ringatta kis bölcsőnket a mi jó édesanyánk,
Itt sütött az áldott napfény először mireánk.
Itthon még a madárszó is szebb volt mifelettünk,
Csakhogy oly rövid volt a mi együttlétünk.
E rövid időnek sok fájó emlékéen
Hosszan szétekintek, ahogy búcsúzom én.
Szeretett szomszédim s kis falumnak népe,
Mindenkitől búcsút veszek, tiszteletet téve.
Mindenkinek azt kívánom ártatlan szívemmel,
Legyen része az életben áldással s békével.
Szólalj meg hát, kis falumnak szelíd hangú harangja,
Esküdni megy egy ifjú pár, derűs arccal, boldogan.
Szívünk tele reménységgel néz bele a jövőbe,
De számunkra, tudja Isten, mi van a sors könyvében.
Jó Istenünk, te légy velünk, áldd meg ezt a két szívet,
Adjál nekik sok szerencsét, tiszta hitet tebenned.
Mostan pedig, násznagy uram, tisztelettel megkérem,
Vezessen el a templomba mindnyájunkat szép rendben.
Ti pedig, kik itt vagytok most e szerény hajlékban,
Jertek el az esküvőre az Isten szent házába.
Legyen a mi éltünk felett áldás, béke, szerencse,
Vezérelje éltünk sorsát Istenünknek szent keze.

(Elhangzott 1975-ben. Lejegyezte NJ)

A menyasszony vőfélye köszönti a násznagyot

Kedves násznagy uram, figyeljen most reám,
Nem vagyok sem fiú, sem leány.
Férfi vagyok, bort iszok, azt is fogok szintén,
Az Isten éltesse, kívánom őszintén.
Tisztelt gyülekezet, Isten szent nevében,
Induljunk el innen csendes békekességben.
Vőlegény uramnak keressük fel párját,
Az ő drága kincsét, kedves menyasszonyát.
Induljunk el tehát Isten szent nevében,
Jöjjenek utánunk, mindnyájukat kérem.
(Elhangzott 1930-ban. Másolta NJ)

A templomból való hazaérkezés után

Ádám és Éva boldog volt a paradicsomban,
Ilyen boldog kevés van a világon mostan.
Én szívemből kívánom, hogy az ifjú párnak
Olyan jó napjai legyenek, mint Ádámnak s Évának.
Boldogságukat ne zavarja meg soha se az Isten,
S éljük útjára sok-sok fényt és áldást hintsen.
(Elhangzott 1987-ben. Lejegyezte NJ)

Eskü után, a kultúrotthonba való bemenetel előtt

Hűségemnek zálogául ezt a virágot hozom,
S e virágok üzenetét néktek én tolmácsolom.
Tekintetek szeretettel e virágcsokorra,
Néma ajkuk hozzátok szól, figyeljete rája.
Hogyha ezek a virágok beszélni tudnának,
Talán ők még többet, szebbet mondanának.
Ez a fehér a hit virága, őrizze meg szívetek,
Ez ad nektek boldogságot, ha szavam megértitek.
Ez a zöld itt a kezemben a reménység jelképe,
Ne hagyjon el a reménység sohasem az életben.
Ez a piros a szeretet lánggal égő virága,
Ez kísérjen el titeket életek útjára.
Ez a szelíd rózsaszín itt a békekesség jelképe,

Békesség az Istentől jön az emberi szívekbe.
Tinéktek is azt kívánom, Isten keze vezessen,
Tegyen boldoggá titeket, s titeket megőrizzen.
Adjon nektek sok szerencsét, egymás iránt hűséget,
Isten keze vezéreljen továbbra is titeket.
Virágimat átadom most, mint hűségem zálogát,
Soha el ne feledjétek szívem őszinte szavát.
(Elhangzott 1930-ban. Másolta NJ)

Asztalhoz üléskor

Vőfélyek érkeznek a híres Perziából,
Követek, küldöttek jönnek Sziciliából.
Utána érkeznek megterhelt tevéik,
Majd előkerülnek a pompás étkeik.
Az első tál étel lesz a lónyerítés,
Utána érkezik a kemencenyögés,
Egy öreg sündisznó léssen bepácolva,
Egy beteg prücsök lesz a nyársra húzva.
Sült pecsenye helyett egy nagy fejsze foka,
Háromszáz esztendő keréknak az agya.
Most már nem tréfálok, megyek a konyhára,
Sok jó eledelnek drága illatára.
Majd megérkezek mindennek láttára,
Ha nem előbb, Szent Györgynek napjára.
(Elhangzott 1987-ben. Lejegyezte NJ)

Pálinka

A pálinka mérges ital,
Aki issza, hamar meghal.
Télen fázik, nyáron gunnyaszt,
Okos ember nem issza azt.
(Elhangzott 1987-ben. Lejegyezte NJ)

Hidegétel

Háromszáz ökörnek elfagyott a füle,
Leváltam, megfőztem, elhoztam ízibe.

Lábát, farkát, orrát szintén hozzátettem,
Mikor jól elkészült, idehoztam menten.
(Elhangzott 1987-ben. Lejegyezte NJ)

Húsleves

Isten nevében, íme, megérkeztem,
Tudom, hogy azt mondják, biz jól cselekedtem.
Íme itt a leves, az étkek alapja,
Násznagy uram a példát megmutatja.
Szakácsasszonyok közt sokat forgolódtam,
De nem is hiába, mert jó levest hoztam.
A leves az étkek legelső vezére,
Azért adták konyhán a vőfély kezébe.
Kitűnő a leves, bátran elmondhatom,
Azért, mert én most meg nem kóstolhatom.
De hát uraim, tessék hozzálátani,
Ne engedje senki tányériján meghúlni.
Akkor, hogyha elfogy, ne búsuljon senki,
Mert sok mindent fogok én még hozni.

(Elhangzott 1930-ban. Másolta NJ)

Paprikás

Mivelhogy nincs több ilyen ízes éték,
Erre a magyarnak vizet inni vétek.
Itt a jó paprikás, uraim, vegyétek,
Széles jó étvággal vegyétek s egyétek.

(Elhangzott 1930-ban. Másolta NJ)

Bor

Hej, kedves vendégek, de keveset isznak,
No, e rokonszenvből biza meg nem híznak.
Nem azért természti az öreg a szőlőt,
Hogy csak ímmel-ámmal magasztalják most őt.
Tessék, jó uraim, ez a jó orvosság,
Ebben rejlik a jókedv és az igazság.
Tiszta szívből adja gazdám, gazdasszonyom,
Ha kiürül a kancsó, újból tele hozom.

(Elhangzott 1930-ban. Másolta NJ)

Tudom, hogy örülnek, mikor engem látnak,
Több becsületed van, mint kétszáz barátnak.
Nem csoda, mert mindent én hordok ide be,
Megnézem mindegyre, van bor az üvegbe.
Uraim, e borból mindnyájan igyanak,
E lakodalomban vígan mulatozzanak.
Hajtsák meg a kancsót, el ne aludjanak,
De azért egy kicsit nekünk is hagyjanak.

(Elhangzott 1930-ban. Másolta NJ)

Sült

Pecsenyét is hoztam, mégpedig kétfélét,
Behoztam a kakast és vele a jércét.
Hogy jutottam hozzá, szépen elmesélem,
Hallgassanak reám figyelemmel, kérem.
Szaladgált a kakas a jérce nyomában,
Fogtam én magamat s utának futottam.
Megcsíptem mindkettőt hamar, szerencsésen,
Leöltem őket és leforráztam szépen.
Lábukat szépecskén össze is kötöttem,
És őket a tepsibe belegyömösöltem.
Szép piros-barnára sült meg ott a bőrük,
Lett királynak való pecsenye belőlük.
Nyúljanak utána, ízes a falatja,
Tessék, násznagy uram, bátran-kóstolhatja.

(Elhangzott 1930-ban. Másolta NJ)

Sütemény

Itt van a sok jóízű sütemény,
Aki ilyennek él, nem bántja a köszvény.
Kívül-belül meg van illően cukrozva,
Mint a borbélylegény, be van púderozva.
Bátran lehet enni, gyomornak nem nehéz,
Fogjon hát rá szaporán minden kéz.

(Elhangzott 1930-ban. Másolta NJ)

Finom fehér lisztből sült ez a sütemény,
Cukorral vegyítve nem is olyan kemény.

Mazsolaszőlővel van teliseded te,
Sok más dolgot is tettek még beléje.
Oly édes a tészta, mint a csurgatag méz,
Menten megkívánja az ember, ha ránéz.
Szereti is nagyon minden asszonyféle,
A lányok sem tudnak beteg lenni tőle.
Még a férfiember is igen szereti,
Tessék, tehát kérem, lássanak csak neki.
(Elhangzott 1930-ban. Másolta NJ)

Töltött káposzta

Káposzta a magyarok híres eledele,
Kegyelmeteket is megkínálom vele.
Szakácsné asszonyunk húst is rakott bele,
Szeretném, ha annak enyém lenne fele.
Itt a jó káposzta, kedves vendégek,
Az asztalra teszem elfogyasztás végett.
Tűznél volt, de azért nem forró, nem éget,
Kívánok utána erőt, egészséget.
(Elhangzott 1975-ben. Lejegyezte NJ)

Menyasszonytánckor

Íme itt áll előttünk az ékes menyasszony,
Hogy menyecske fejjel először mulasson,
Minden vendégnek egy nótát juttasson.
Táncoljon hát vele mindenki egy kurtát,
De el ne tiporják a cipője sarkát.
Gondoljanak arra, hogy drágáért varrták,
Aztán tömjék meg bankóval a markát.
(Elhangzott 1987-ben. Lejegyezte NJ)

HALOTTBÚCSÚZTATÓ

Van a szemeteknek elegendő könnye?
Hullassátok ide, koporsóm fölébe!
Letörtem az élet legszebb szakaszában,
Én, a nyíló virág, fonnyadt fűvé váltam.

Sírtok, jó testvéreim: Árpi, Emma, Ilonka, Irma, hallom zokogástok,
Lelketek fájdalma koporsómban átfog.
Szeretnék felkelni, hogy odaboruljak
A szívetekre, hol értem a kín égig hat.

Most már én elmegyek és ti tovább sírtok,
Az utamról visszatartani nem bírtok.
Megyek és már többé én haza nem térek,
Most csakugyan örök új hazát cserélek.

Ne sírjatok mégsem, testvéreim, nagyon,
Így akarta ezt a nagy égi Hatalom.
Isten szólított el, az ölébe megyek,
De tőletek elébb végbúcsúzást veszek.

Ég veled, Klári, kedves feleségem.
Kivel 16 évet én boldogul éltem.
Bánatod éjjelén tekints fel az égre,
Rád süt egy csillagról a szerelmem fénye.

Apolka kislányom, az Isten megáldjon.
Nincs már édesapád, kis gyöngye virágom.
Letesznek a sírba, téged árván hagylak,
Az égi Atyának kegyelmébe hagylak!
Áldjon meg az Isten, Sanyika kisfiam,
Nincs már édesapád, mert e sorsra juta.
Ha megnősz, légy boldog ezen a világon,
Így majd édesebb lesz örök síri álmom.

Búcsúzom tőletek, kedves Após, Anyós,
Nehéz az elválás, mert ez igen gyors.
De ha ezt mérte rám Isten keze,
Búcsúzom és máris megyek vele.

Helyettem árváimnak szülei legyetek,
Hogy felneveljétek itt közöttetek.
Búcsúzom tőletek, rokonok, szomszédok és jó munkatársaim,
Kik egész életemben voltatok hű, igaz társaim.

Bocsássatok meg, ha valamit vétettem,
Mert én ezzel az életből közületek kiléptem.
Ott lesz örök álmom, örök síri álmom,
Ott lesz a nyugvásom és feltámadásom.

Édes testvér, bátyám, Árpi testvérem,
Kedves Ángyóm, Ilus, Árpi felesége,
Bocsássatok engem el erre az útra,
És ne tekintsetek vissza már a múltra.

Nem fogunk már kezet találkozáskor,
Nem kérdezzük egymást, hol jártál, mint máskor.
Isten nevében búcsúzom tőletek,
De fáj, hogy már elmentem közületek.

Emma húgom, Feri sógor, az Isten veletek,
Legyetek hű szülők, amíg csak lehettek.
Neveljétek gyermekeiteket békében,
Amíg megengedi a mennybéli Isten.

Ilonka húgom és Miklós sógorom,
Hozzátok is szól most búcsúzó szavam.
Ha néha eljártok az én kapum előtt,
Az árváimat keressétek mielőbb.

Tanítsátok őket, intsétek a jóra,
S ha segítséget kérnek, legyetek kész arra,
Isten veletek.
Legkisebbik húgom, Isten legyen veled,
Sanyi sógor, elbúcsúzom tőled.
Nem megyek már többé a szülői hajlékba,
Ahol annyit éltem jóban és vígságban.

Ottan nevelkedett öt testvér egy házban,
Néha kacagásban, néha a sírásban.

De többé nem megyek, mert nem tehetem,
Így mérte az Isten ki az én életem.

Maradjatok meg testvéri jóságban,
S ha tehetitek, mindig boldogságban.
De Sanyi bátyátok is jusson eszetekbe,
Mert én is szeretlek ebben az életben.

A síromat néha fel-felkeressétek,
S mondjatok egy imát, ezt kérem tőletek,
Isten veletek.

Most már tőletek is el kell válnom,
Kedves gyermekek, Árpika, Klárika,
Alizka, Júlia, Anna-Mária, Bálint,
Sanyika, Elemér és az én két árvám,
Apolka, Sanyika.

Mindig úgy szerettem a kisgyermeket,
Mindig értük éltem és mindent megtettem.
Ha kellett, egy falatot értük megfelezttem,
Nehéz a megválás, talán legnehezebb.

Itt kell hagyjam árván szívem szereteteit,
Legyetek hű szívek, Isten veletek.

(Elhangzott 1981. I. 13-án.

Írta Király Ferenc.)

SÍRFELIRATOK

1860
MEGHALT
GÁL JUDIT
HIDEGSZO-
BOR GYÁSZBE
TŰKET VÉS-
BELÉD AZEM
LÉKEZET
MONDMEGHO
GY A HŰ SZERE
TET EMELTE

EZ GYÁSZ
EMLÉKET

ITT NYUG
SZIK KÉT
TESTVÉR
OLCSVÁRI MA
RI ÉS FERENC
MEGHALT
1899 BE

EMLÉK SZOBOR

ÉLT 9 ÉVET
E KÖVET EMEL
TÉK ÉDES SZÜ
LŐI OLCSVÁRI
SAMU ÉS NEJE
KOMÁROMI AN
NA VIRÁG VOL
TAM EL HERVAT
TAM NEM IS ÉL
TEM SIRBA SZÁL
TAM ALSZOM
ÉDES ÖRÖK ÁL
MOM BÉKE PO
RAIKRA

1871

BE

EMEL TETT
E SIRBA NYUGSZIK
SZÉL RÁKHEL NEK
PORA KI VOLT ÉLETÉ
BE HORVÁT FERENTZ
PÁRJA 40 ESZTEN
DÖ VOLT ÉLTE HA
TÁRA ITT NYUG
SZIK MELLETTÉ
KÉT KISDED MAG
ZATJA 1851 BE VOLT
HALÁLA ÁLDÁS
A POROKRA

HINCS
ROZSÁT
E SÍRRA
EMLÉKE
ZET
S ÉREZZED
AZ ÉLT

SZELLEMÉT
ARCZIDON
HORVÁTH JÓZSEF
NYUGSZIK ITT
KI SZÜL 1858
BA, MEGH: 1883
BA
FÖLDI ÉLTED
BOLDOGSÁG
VOLT, ADJON
ISTEN NÉKED
BOLDOG SÍRI
ÁLMOT

(oldalt)

E SÍRKÓ-
VET
EMELTE
NAGY
BÁTTYA
HÁLÁS EM
LÉKÜL
1885

EMELTE
BARTHA
SÁNDOR
1880 BA
ITT NYUG
SZIK BARTHA
SUSANNA
PORA KI MI
DÖN 55 ÉVET
LESZÁMLÁ
LA E SÍRBA LE
SZÁLLA EGY
TSENDES HŰ
NŐ VOLT ÉLTÉ
BE NYUGODJÉK
BÉKÉBE A JÉZUS
KEBLÉBE

Itt nyugszanak
Id. KISS FERENCZ
Született 1885 április 26-án,
Mehalt 1944 október 1-én
Fia KISS FERENCZ
TANULÓ
SZÜLETETT 1913 MÁRCZIUS 22-ÉN
MEGHALT 1931 JÚLIUS 13-ÁN
Ifju és virág voltam
Szüleimnek egyetlen reménysége
S a virág elhullt
De istenünk beszéde
megmarad mindörökké
A Isten pedig aki
Az urat feltámasztotta
Minket is feltámaszt
Az Ő hatalma által

Nyugodjanak csendesen
E sírkövet emeltette
KISS FERENCZNÉ
Szül. Székely Ilona
Hűséges neje szerető
édesanya

E SÍRKŐ EMELTETETT
1867 BE
EZ BUZBEK KRISZTIÁN
NYUGOVO SIRHALMA KINEK
ÉLTÉBE VOLT KIRÁJJULI
ÁNNA HÍV PÁRJA XL ESZ
TENDŐ VOLT ÉLTE HATÁ
RA ITT NYUGSZIK MELLET
TE KÉT KEDVES FIA PÁL
KINEK: VI ESZTENDŐ VOLT
ÉLTE HATÁRA ÉLE XIV
JÁNOS KISEBB FIA IT VÁR
JÁK A KRISZTUST ÍTÉ

LETNAPIJÁRA HINTS ÁLDÁST
KI IT JÁRSZ NYUGOVÓ PORÁ
RA

1830
HUSZONÖT ESZTENDŐT
MINT TANULÓ ÉLTEM
UGY MINT TÁBLA ÍRNOK
ÉLETEM VÉGEZTEM
A NEVEM PEDIGLEN
HORVÁT SAMUEL VOLT
AKI EZEN GYÁSZOS
SIRNAK MOST HEGHODOLT
SZERETET SZÜLEIM
KEDVES EGY TE.....EM
ÉLETEMET VÉL....
TOVÁBB NEM TÖLTHETTEM
KÍVÁNAM A MENYBEN
HOGY EDGYÜTT LEHESSÜNK
ÖRÖK DITSŐSÉGBEN
VÉG NÉLKÜL ÉLHESSÜNK

HORVÁT PÁL
KI 17 ÉVET ÉLT
MEGHOT 1894 BE
KINEK RÖVID VALA
FÖLDI ÉLTE SOK FÁ
JOKÖNY HULLATÉR
TE KINEK
IDEGEN HATÁ
RON TÖRTÉNT
AZ HALÁLA
ÁLDÁS PORAIK
RA

ITT
NYUGSZIK
KIRÁLY
JÁNOS
KI ÉLT 56 ÉVET

1883ba
WÉGEZTE BÉ
AZ ÉLETET
PÁROS ÉVET

ÉLT NEJÉVEL
30 ÉVET
BÉKE PORAIK
RA

LOCSOLÓVERSEK

Örvendez a palánta a nedvességért,
Midőn a természet csak esőt kér.
Harmatos nap reggel öntözi kertecskémet,
Hozzátok jöttem, öntözzem meg a csemetéket.
Lányok, ha nem adtak piros tojást,
Víz lesz a ruhátak. (NJJ)

Feltámadás ünnepére minden-minden újraéled,
Szép tavaszi ruhájába öltözködik a természet.
Kiderül az égnek arca, fényes sugár ragyog rajta,
És a rétek lágy ölében ezer virág virul szépen.
Kebünkben is feltámad áhítatos hálaének,
Imát mondunk és dalt zengünk a feltámadás Istenének.
Majd meg aztán vidám kedvvel ha eljön a szép reggel,
Öntözgetni járnunk kelünk, de szép is ez a reggelünk.
(Lejegyezte BD)

Kedves keresztyének, bocsánatot kérek,
Hogy ez ünnep másodnapján zavarom önöket.
Kicsi szívem azt suttogja, menj, hirdess örömet.
A megfeszített Jézus Krisztus ma föltámadott,
Föltámadásával legyőzte a halált,
Ez ünnep minden keresztyénnek.
Én is azért jöttem, kedves keresztyének,
Hogy hirdessek örömet és békességet nektek.
(Lejegyezte BD)

KARÁCSONYI ÉNEKEK

Betlehemnek városában

Betlehemnek városában
Karácsonykor éjfél tájban
Fiú Isten ember lett,
Mint kisgyermek született.

Őt nevezték Jézuskának,
Édesanyját Máriának,
Ki polyába takarta,
Lefektette jászolba.

Az angyalok fönn az égen
Mennyei nagy fényességben
Szépen így énekeltek,
Dicsőség az Istennek.

Pásztorok a falu mellett,
Báránycákat legeltettek,
Hallották az éneket.
Kis Jézushoz siettek.

Áltatosan letérdeltek,
Szép csöndben a jászol mellett,
És ott buzgón imádták,
Égnek-földnek királyát.

Azután meg napkeletről
Ragyogó szép csillag tűnt föl,
És elindult nyugatra,
Három király utána.

Imádták a kis Jézuskát,
Köszöntötték Szűz Máriát,
Ajándékot adtak át,
Aranyt, tömjént és mirhát.

Később Jézus növekedett,
Napról napra kedvesebb lett,
Tanították folyton folyvást
A keresztény szent hitvallást.

Mégis sokan nem szerették,
A rossz emberek üldözték.
És egy éjjel elfogták,
Iszonyúan kínozták.

Korbácsokkal ostromolták,
Tövisekkel koronázták,
Náddal verték szent fejét,
Véres arcát leköpték.

Elítélték csúf halálra,
Fölszegezték keresztfára.
Mehalt a sok kín után,
Nagypénteken délután.

Levették a keresztfáról,
Sírt csináltak kősziklából,
Testét oda temették,
És katonák őrizték.

De csak három nap maradt ott,
Harmadnapján föltámadott,
Végre negyven nap múlva
Mennországba ment újra.

És elküldte a szent lelket,
Kinek szentelt minden lelket,
Pünköst napján szállott le,
És most itt van örökre.

(Lejegyezte SzE)

Elindult Mária

Elindult Mária karácsony éjszakán,
Elment, elment szállást kérni
A gazdag kovácshoz.

Jó estét, bölcs kovács,
Nem adhatsz szállást?
Szállást néked nem adhatok,
Mert sok a vendégem.

Volt a bölcs kovácsnak
Egy jó, vak leánya,
Elkísérte Máriánkat
Barmok jászolába.

Tizenkét óraker
Megszületett Jézus.
Tizenkét szép őrző angyal
Fonta a koszorút.

Arra járt szent József,
Befogta szamarát,
Elkísérte Máriánkat
A gazdag kovácshoz.
Jó reggelt, bölcs kovács,
Mért nem adtál szállást,
Mért nem adtál Máriánknak
Egy éjjelre szállást.

Ó ha tudtam volna,
Hogy te vagy Mária,
Ezüstből is, aranyból is
Ágyat fontam volna.
Én pedig a hideg földre
Lefeküdtem volna.

Pusztuljon el házad,
Pusztuljon el barmod,

Csak a te jó vak leányod
Holtig legyen boldog.
(Lejegyezte SzE)

BEKÖSZÖNTŐ

Áldjuk és magasztaljuk az egeknek urát,
Ki megadta nekünk karácsony szent napját.
Adjon Isten a gazdának olyan eszet,
Hogy egy nagy kalácsot tegyen a zsákunkba,
És egy szál kolbászt tekerjen a nyakunkba. (BE)

JÁTÉKOK

Úszik a ruca

A játék kezdetén a gyerekek egy *rucát* választanak és körbe állnak. A ruca a kört kerüli s közben éneklük:

Úszik a ruca
A fekete tóban,
Lányához készül
Lengyelországba.

Az ének végeztével a ruca megáll az egyik játékos mellett, kezét fog vele és azt kérdi:

– Adjon isten, komámasszony, melyik lányát adja?

A kérdezett válaszol:

– Amelyiket a szíve diktálja.

A ruca újra elindul s a játékosokra rendre rámutatva éneklük:

Ezt nem szeretem,
Ezt nem kedvelem,
Ez csúfabbnál csúfabb,
Ez rudabbnál rudabb.
Ezt szeretem.

Amelyik játékosra most rámutat, annak megfogja a kezét és magával viszi. A játék addig folytatódik, amíg a játékosok mind a ruca tulajdonába kerülnek. (SzE)

Kotlós

A játékosok megválasztanak egy *kotlót*, és kijelölnek két *házat* a játszótéren. A játékosok oszlopba állnak. A kotló rendre minden játékosnak háromszor dobja a

labdát. A játékos kétszer úgy üti meg a labdát, hogy a földről a kotló kezébe pattanjon. Harmadszor viszont igyekszik messzire elütni. Amíg a kotló a labda után szalad, neki a két ház érintésével a sor végére kell szaladnia. Vagy valamelyik házban várja be az utána következő játékost.

Ha a játékos harmadszor a kotló kezébe üti a labdát, büntetésből *csirke* lesz. Ugyanez vár rá akkor is, ha az elütött labdát a kotló felkapja és megdobja vele a ház irányába szaladó játékost. A csirke a kotlónak segédkezik az elütött labda visszahozásában. Ő is dobhatja a labdát a soron levő játékosnak. Ha a játékos a dobást elfogadja és a labdát visszaüti, belőle is csirke lesz.

A játék addig folytatódik, amíg egyetlen játékos marad. A következő menetben ő lesz a kotló. (SzE)

Lábdobó

A játékvezető kettőig számolva két csoportra osztja a játékosokat. Az egyik csoport kört formál, a másik beáll a körbe.

A körben állók a labdával igyekeznek megdobni a körben levőket. Ha a labda a láb-szárukat éri, kiesnek, azaz ők is a körbe állnak. Ha a dobók térden felül találják el őket, továbbra is bent maradhatnak. Ha egy játékos elkapja a labdát, mielőtt az földet érne, „van egy élete”, azaz ha meg is dobják, nem kell kiállnia a játékból.

A játék addig folytatódik, amíg középen egyetlen játékos marad. Azt tíz labdadobással próbálják ledobni. Ha nem sikerül, ő a győztes. A játék a szerepek megcserélésével folytatódik. (SzE)

Adatközlők

BD	Bartha Lajosné Radó Denise 1969	SZA	Széll András 1943
BE	Bartha Emma 1932–2000	SzBA	Széll Andrásné Bároc Anna 1913
BGy	Bartha Gyula 1929	SzE	Széll Erzsébet 1970
BI	Bartha István 1967	SzJ	Széll János 1898–1986
BL	Bartha Levente 1966	SzS	Széll Sándor 1931
KM	Kocsis Mária 1924	SzHA	Széll Sándorné Horváth Anna 1927
NJ	Nagy Judit 1969	TS	Török Sándor 1968
NJJ	Nagy József 1914		

Család- és keresztnévek Harasztoson

Névtani ismereteink bővítését tartottam szem előtt, amikor 1989-ben Harasztos magyar személyneveinek összegyűjtését és feldolgozását tűztem ki célul.¹ Az egykori Aranyosszékhez, majd Torda-Aranyos megyéhez tartozó település mai területi beosztás szerint Kolozs megye délkeleti sarkában fekszik, Tordától 12 km-re. A századfordulón valamivel népesebb közösség a gyűjtés idején 789 magyar lelket számlált, s ez a falu lakosságának hozzávetőlegesen 63–66 %-át jelenti.

Vezeték- vagy családnévek

I. A vezetéknev-állomány. Egy település vezetéknev-állománya két részre osztható; az elsőbe tartoznak az öröklődő vagy elsődleges vezetéknevek, a másodikba az asszonyok leánykori neveit magába foglaló másodlagos vezetéknevek. Harasztos vezetéknev-állománya 63 öröklődő és 44 másodlagos vezetéknevből áll.

A névanyagot 2 táblázatban mutatom be. Az első táblázat az öröklődő vezetékneveket gyakoriságuk szerint rangsorolja, de magába foglalja az öröklődő vezetéknevekkel homonim másodlagos vezetékneveket is. A második táblázat, betűrendben, a másodlagos vezetékneveket tartalmazza.

I. Táblázat

Sor-szám	Vezeték-nevek	A családok száma	A személyek száma nemzedékenként						Összesen elsődleges	Összesen másodlagos	%	A családnév vagy homonim családnév származási helye az 1895 utáni időszakból
			I		II		III					
			Elsődleges vezetéknev	Másodlagos vezetéknev	Elsődleges vezetéknev	Másodlagos vezetéknev	Elsődleges vezetéknev	Másodlagos vezetéknev				
			3	4	5	6	7	8				
0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
1	Bartha	45	53	26	28	5	26	2	107	33	13,6	Harasztos
2	Széll	32	32	12	30	5	28	3	90	20	11,3	Harasztos
3	Horváth	23	21	11	12	3	16	3	49	17	6,1	Harasztos
4	Nagy	23	29	8	13	8	7	2	49	18	6,1	Harasztos, Bágyon, Háromszék, Parajd

¹ Az összegyűjtött névanyag feldolgozásához mintául két tanulmány szolgált: Csomortáni Magdolna *Érkötvéyes mai személynévrendszere* (NyIrK XXX, 141) és B. Gergely Piroska *A kalotaszégi magyar családnévek rendszertani és funkcionális vizsgálata* (NytudÉrt. 106 sz.).

0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
5	Király	19	24	9	10	3	10	2	44	14	5,5	Harasztos
6	Bárócz	17	20	6	12	3	7	2	39	11	4,9	Harasztos
7	Kiss	12	15	3	10	2	13	2	38	7	4,8	Harasztos, Gyergyóalfalu
8	Szabó	13	8	3	15	3	11	2	34	8	4,3	Harasztos, Bánffyhunyadi, Torockószentgyörgy
9	Szász	13	9	6	14	3	11	-	34	9	4,3	Harasztos
10	Údvarhelyi	11	8	3	12	2	13	1	33	6	4,2	Harasztos
11	Szilágyi	12	16	4	5	1	5	1	26	6	3,3	Harasztos, Csegez
12	Illyés	7	4	1	10	1	10	-	24	5	3,1	Maroscsecs
13	Tatár	11	11	4	7	-	4	-	22	4	2,8	Harasztos
14	Radó	6	1	-	10	3	9	-	20	3	2,6	Harasztos
15	Török	9	9	4	7	1	4	-	20	5	2,6	Harasztos
16	Benkő	5	5	3	3	-	6	-	14	3	1,8	Harasztos
17	Szöcs	3	3	3	3	-	5	-	11	3	1,4	Harasztos, Miriszló
18	Kovács	6	5	-	2	2	3	-	10	2	1,3	Harasztos
19	Papp	2	1	2	2	1	4	-	7	3	1,0	Harasztos
20	Kóré	2	2	1	1	1	4	-	7	2		Harasztos
21	Bíró	3	2	-	2	-	2	2	6	2		Harasztos
22	Seres	2	2	-	2	-	2	-	6	-	0,8	Bánffyhunyadi, Harasztos
23	Incze	2	2	-	3	4	1	-	6	4		Székelykocsárd, Bogát
24	Domokos	3	3	-	2	-	1	-	6	-		Harasztos
25	Barabás	1	-	1	2	-	3	-	5	1		Bágyon
26	Márok	2	-	-	3	-	2	-	5	-	0,6	Háromszék
27	Bogosi	3	3	1	2	1	-	-	5	2		Harasztos
28	Kádár	2	-	-	1	-	3	-	4	-		Harasztos
29	Márk	1	-	1	2	-	2	-	4	1		Szucság
30	Moldován	1	-	-	2	-	2	-	4	1	0,5	Bogát
31	Molnár	2	1	-	2	-	1	-	4	1		Háromszék
32	Tóth	2	-	1	4	1	-	-	4	1	0,5	Harasztos
33	Nagy	1	2	-	2	-	-	-	4	-		Gyerőmonostor
34	Lukács	3	4	2	-	-	-	-	4	2	0,4	Harasztos
35	Bölöni	1	-	-	2	-	1	-	3	-		Kövend
36	Gábor	1	-	-	2	-	1	-	3	-		Kövend
37	Balázs	1	2	-	-	-	1	-	3	-		Zetelaka
38	Borvíz	1	1	-	2	-	-	-	3	-		Csík
39	Gáll	2	1	-	2	-	-	-	3	-		Harasztos
40	Agh	2	3	-	-	-	-	-	3	-		Kövend
41	Szántó	1	-	-	1	1	1	-	2	1	0,2	Marosdécse
42	Sebesi	1	2	-	-	2	2	1	2	3		Harasztos
43	Balogh	2	2	1	-	1	-	-	2	2		Harasztos
44	Dicső	2	2	1	-	1	-	-	2	2		Harasztos
45	Simándi	1	2	-	-	-	-	-	2	-		Kövend
46	Bara	1	2	-	-	-	-	-	2	-		Háromszék
47	Bács	1	2	-	-	-	-	-	2	-		Csík-szentdomokos
48	Botha	1	2	-	-	-	-	-	2	-		Szucság
49	Csegezi	1	2	-	-	-	-	-	2	-		Csegez
50	Deáki	1	2	-	-	-	-	-	2	-		Kercsed

0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
51	Fazekas	1	2	-	-	-	-	-	2	-		Aranyogyéres
52	Gyárfás	1	2	-	-	-	-	-	2	-		Torda
53	Lőrinczi	1	-	3	1	-	-	-	1	3	0,1	Aranyosgerend
54	Olcsvári	1	1	7	-	1	-	-	1	8		Harasztos
55	Kádár-Bartha	1	-	-	1	-	-	-	-	1		Harasztos
56	Jakab	1	-	-	1	-	-	-	1	-		Maroscsúcs
57	Kenderesi	1	-	-	-	-	-	-	1	-		Ismeretlen
58	Czakó	1	1	-	-	-	-	-	1	-		Alsójára
59	Ferenczi	1	1	-	-	-	-	-	1	-		Torda
60	Lovász	1	1	-	-	-	-	-	1	-		Aranyosgerend
61	Oláh	1	1	1	-	1	-	-	1	2		Gerendkeresztúr
62	Sándor	1	1	-	-	-	-	-	1	-		Háromszék
63	Zsigmond	1	1	-	-	-	-	-	1	-		Miriszló
64		333	332	128	247	60	219	23	789	211		

II. Táblázat

0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
1	Apa		-	1	-	-	-	-		1		Aranyosegerbegy
2	Balla		-	-	-	-	1	-	1			Aranyosegerbegy
3	Bandi		-	1	-	-	-	-		1		Maroscsúcs
4	Barrtal		-	-	-	1	-	-		1		Ismeretlen
5	Burszán		-	1	-	-	-	-		1		Ismeretlen
6	Csép		-	1	-	-	-	-		1		Kövend
7	Csibi		-	-	-	-	-	1		1		Ismeretlen
8	Derdák		-	1	-	-	-	-		1		Ismeretlen
9	Décsei		-	-	-	1	-	-		1		Aranyosgerend
10	Egri		-	1	-	-	-	-		1		Kövend
11	Elekes		-	-	-	-	-	1		1		Bogát
12	Farkas		-	1	-	-	-	-		1		Magyarország
13	Fodor		-	1	-	-	-	-		1		Várfalva
14	Fülöp		-	1	-	1	-	-		2		Szentmihályfalva
15	Gabrudán		-	1	-	-	-	-		1		Vajdaszeg
16	Gadó		-	1	-	-	-	-		1		Szentmihályfalva
17	Kende		-	-	-	1	-	-		1		Székelyszállás
18	Kerekes		-	-	-	1	-	-		1		Bágyon
19	Koncz		-	-	-	1	-	-		1		Torda
20	Körel		-	-	-	-	-	1		1		Gerendkeresztúr
21	Kudor		-	-	-	1	-	-		1		Várfalva
22	Magyari		-	-	-	1	-	-		1		Bogát
23	Mucsi		-	-	-	1	-	-		1		Aranyosgerend
24	Muresán		-	-	-	1	-	-		1		Torda
25	Németi		-	1	-	-	-	-		1		Aranyosegerbegy
26	Pál		-	1	-	-	-	-		1		Maroscsúcs
27	Pálfi		-	1	-	-	-	-		1		Aranyosrákos
28	Péterfi		-	-	-	1	-	-		1		Csegez
29	Serester		-	1	-	-	-	-		1		Aranyosgerend

0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
30	Siklódi		-	-	-	1	-	-		1		Székelyföldvár
31	Simon		-	1	-	-	-	-		1		Felvinc
32	Simonfi		-	1	-	1	-	-		2		Bágyon
33	Székely		-	2	-	-	-	-		2		Miriszló
34	Serban		-	1	-	-	-	-		1		Harasztos
35	Szép		-	1	-	-	-	-		1		Szucság
36	Szigeti		-	-	-	-	-	1		1		Szentmihályfalva
37	Szopos		-	1	-	-	-	-		1		Csegez
38	Szöllőssi		-	1	-	-	-	-		1		Várfalva
39	Tarr		-	3	-	-	-	-		3		Csegez
40	Tálas		-	1	-	1	-	-		2		Miriszló
41	Varga		-	1	-	-	-	-		1		Kövend
42	Varró		-	-	-	1	-	-		1		Vajdaszeg
43	Várad		-	-	-	1	-	-		1		Radnót
44	Zolcsák		-	-	-	-	-	1		1		Vajdahunyad
				28		16		6		50		

A bemutatott vezetéknev-állományt, a szakirodalomban használt gyakorlat szerint, „statikus” és „dinamikus” megvilágításban értékelem. Az első szempont a vezetéknev-állomány gazdagságának, valamint a nevek gyakoriságának vizsgálatát, a másik megközelítés az egyes vezetéknevek nemzedékenkénti megoszlásának vizsgálatát jelenti, és e megoszlásból von le következtetéseket.

1. A harasztosi vezetéknevek között négy megterheltségi csoport különíthető el. Egy bizonyos csoportba való besorolásukat a vezetéknev átlaggyakorisági számhoz való viszonyuk döntötte el.

Az átlaggyakorisági szám azt fejezi ki, hogy egy feltételezett egyenlő elosztás esetén egy névközösségben egy nevet hányan viselnek. Az átlaggyakorisági szám tehát a vizsgálat alá vetett személyek számának és az öröklődő vezetéknevek számának hányadosa, mely a harasztosi vezetéknevek esetében $789 : 63 = 12,5$. Ehhez az átlaggyakorisági számhoz viszonyítva állapítottam meg a harasztosi vezetéknevek előfordulási gyakoriságának négy fokozatát, éspedig:

a) A nagy megterheltségű, az átlaggyakoriságon felüli vezetéknevek csoportja: *Bartha, Széll, Horváth, Nagy, Kivály* (5)

b) Az átlaggyakoriság körül mozgó, átlagos megterheltségű nevek csoportja: *Bárócz, Kiss, Szabó, Szász, Udvarhelyi, Szilágyi, Illyés, Tatár, Radó, Török, Benkő, Szócs, Kovács* (13)

c) Ritka nevek csoportjába a következő vezetéknevek tartoznak: *Papp, Kőrő, Bíró, Seres, Incze, Domokos, Barabás, Márok, Bagosi, Kádár, Márk, Moldován, Molnár, Tóth, Nagy, Lukács, Bölöni, Gábor, Balázsi, Borvív, Gál, Agh, Szánkó, Sebesi, Balogh, Dicső, Simándi, Bara, Bács, Botha, Csegezi, Deáki, Fazekas, Gyárfás* (34)

d) A negyedik csoportba az olyan családneveket soroltam, amelyeket Harasztoson csak egy-egy személy viseli, mint: *Olcsvári, Lőrinczi, Kádár-Bartha, Jakab, Oláh, Kenderesi, Czakó, Ferenczi, Lovász, Sándor, Zsigmond* (11)

Az asszonyok másodlagos, leánykori nevei sztatikus, a II. táblázatban bemutatott névszerkezete 44 vezetéknevből áll. Ezek a nevek önálló, öröklődő családnévként Harasztoson nem fordulnak elő, a csoportot más közösségekből férjhez jött asszonyok leánykori nevei alkotják. Megterheltségüket tekintve a legtöbb név csak egyszer (39), három név kétszer, egy név pedig háromszor fordul elő.

2. A harasztosi vezetéknev-állomány dinamikus szerkezete megállapítható az egyes nevek nemzedékek szerinti megterheltségének elemzése alapján. E szerint elkülöníthető a névállománynak az állandóbb része, mely elkülönül a peremrétegtől, a kihalófélben levő, illetve az újonnan meghonosodott vezetéknevektől.

A. A meghatározás szerint egy névállomány dinamikus szerkezetének a „törzsállománya” azokat az öröklődő vezetékneveket foglalja magába, amelyek a vizsgált három nemzedék mindenikében előfordulnak. A harasztosi öröklődő vezetéknevek törzsállományát, az I. táblázatból kikövetkeztethetően 25 vezetéknev alkotja. Ezek egy része nem tősgyökeres névelem Harasztoson, hanem a XVIII. század végétől a XIX. század végéig került a közösségbe. Ilyen például az *Illyés, Radó, Benkő, Szabó, Incze* családnév.

A református templom pádjainak neveiből is kikövetkeztethetően Harasztos tősgyökeres családnevei a következők: *Bartha, Széll, Horváth, Nagy, Király, Szász, Szilágyi, Török, Tatár, Udvarhelyi, Bárócz, Olcsvári, Kiss, Kovács* (44).

Vegyük számba a fenti nevek közé beékelődött családneveket a mai családnévállományban. A maroscsúcsi származású *Illyés* család az I. világháborút követő években telepedett le a faluban. A harasztosi családalapító Illyés István (sz. 1902) 10 gyermekével megalapozta nevének életességét a névközösségben. A *Radók* harasztosi múltját körülbelül 200 évesre lehet tenni. E családok elődei valószínű, hogy a katolicizmus újabb kori térhódításával kerültek a községbe. Erre vall az a tény, hogy a 6 család mindenike, kivétel nélkül római katolikus vallású. A fentihez hasonló következtetést már nem vonhatunk le az ugyancsak katolikus Domokos család kapcsán, hiszen a népemlékezet máig számon tartja áttérésüket e vallásra valamikor a századforduló tájékán. A néphagyomány még a következő családok származását tartja számon: *Benkő* a XIX. században Háromszékről, *Gáll* a XIX. században Kövendről, a katolikus *Szabók* a XIX. században Székelyudvarhely vidékéről valók.

Természetesen a tősgyökeres harasztosi családnevek között van olyan, amely a múlt század folyamán homonim „erősítést” kapott, mint például a *Barthák* a háromszéki Nagyborosnyóról, a *Horváthok* Magyarzsákokról, a *Törökök* Sepsiszentgyörgyről.

B. A harasztosi vezetéknevek állandó törzsállománya mellett jelen van egy peremréteg is, mely a névállomány kihalófélben levő vagy újonnan meghonosodott családneveit foglalja magába.

1. A most kihalófélben levő családnevek egy része a vizsgált időszak előtt a törzslományba tartozott, de az ilyen nevű családok elnéptelenedése (gyakori leányutód, elvándorlás) miatt előfordulási gyakoriságuk egyre csökken. Ezek a következők: *Olcsvári, Lukács, Gáll, Bagosi, Sebesi, Dicső, Balogh, Tóth*.

2. A kihalófélben levő vezetéknevek másik része soha nem tartozott a törzslományba, legtöbbjük 1895 után került a harasztosi névállományba. Ezek a következők: *Agh, Simándi, Bara, Csegezi, Deáki, Gyárfási, Fazekas, Jakab, Lőrinczi, Bács, Czakó, Kenderesi, Ferenczi, Lovász, Oláh, Zsigmond, Botha, Sándor*.

A századfordulón és a XX. század első felében a harasztosi vezetéknev-állomány peremrétegét alkotó nevek közül (*Csegezi, Varga, Leitschaft, Zeyk, Ozsváth, Makkai, Murádin, Kőszegi, Simándi, Komáromi, Bendek, Huszár, Árkosi* stb.) napjainkra egy sem került be a törzslományba.

3. A mai vezetéknev-állomány dinamikus szerkezetének peremrétegét az újonnan bekerült nevek teszik kissé változékonyabbá. Az újonnan bekerült nevekről, aszerint, hogy melyik nemzedék idején lettek e névállomány tagjai, három alcsoportot különítek el. Ezen belül pedig szétválasztom az örökletes- és a másodlagos vezetékneveket.

a) Az első nemzedék idején meghonosodott új vezetéknevek (1895–1935):

- elsődleges új vezetéknevek: *Kóré, Agh, Ferenczi, Illyés, Lőrinczi;*
- másodlagos új vezetéknevek: *Apa, Bandi, Derdák, Fodor, Fülöp, Némethi, Páll,*

Pálfi, Serester, Simon.

b) 1930 és 1960 között a következő új (ma is létező) családnevekkel gazdagodott a névállomány:

- e. ú. v.: *Balácsi, Gábor, Kádár-Bartha, Márk, Molnár, Incze, Simándi, Borvíz, Gyárfás, Bács, Deáki, Czakó, Lovász, Zsigmond, Csegezi, Fazekas;*

- m. ú. v.: *Csép, Egri, Bartal, Décei, Farkas, Gabrudán, Kerekes, Mucsi, Székely, Szép, Varga, Tólas, Siklódi, Serbán.*

c) 1960 után bekerült új vezetéknevek:

- e. ú. v.: *Nagy, Bölöni, Jakab, Márok, Szántó, Bora, Barabás, Moldován, Botha, Oláh, Sándor;*

- m. ú. v.: *Csibi, Elekes, Kórel, Koncz, Kudor, Muresán, Magyar, Péterfi, Szöllősi, Szigeti Zolcsák, Váradi, Burszán, Balla.*

A harasztosi vezetéknev-állomány dinamikus szerkezetének vizsgálatából még az alábbi következtetéseket is levonhatjuk: az egész névállományból a törzsrész 44 %-ot tesz ki, tehát nagyjából egyensúlyban van a peremréteggel. Az általános nemzedékenkénti összehasonlítás arra enged következtetni, hogy a falu magyar lakossága fogyóban van. Az első nemzedéket 332 személy képviseli, a másodikat 247, a harmadikat már csak 219 személy. Ezen belül az egyes családok elnéptelenedése rohamos, máshol kiegyensúlyozottságot érzékelünk a nemzedékek között, sőt a gyarapodásra is van példa. A gyors elnéptelenedésre példának szolgálnak a *Nagy, Tatár, Bárócz, Török,*

Domokos, Olcsvári családok. A nemzedékek közötti bizonyos kiegyensúlyozottság mutatható ki a következő családneveknél: *Bartha, Széll, Király, Szász, Szilágyi, Benkő, Szőcs, Kovács, Bíró, Seres, Szabó, Radó*. A *Horváth, Kiss, Udvarhelyi, Illyés* vezetéknevek megállapodása, illetve a gyakorisági sorrendben való előbbre lépése várható az eljövendő időszakban.

II. A vezetéknevek jelentéstani osztályozása. Harasztos vezetékneveit a következő jelentéstani csoportokba sorolhatjuk (zárójelben a másodlagos vezetéknevek szerepelnek):

1) Személynévből alakult családnevek:

a) Az alapszó keresztnév: *Botha, Gyárfás, Illyés, Domokos, Incze, Barabás, Márk, Lukács, Balázs, Gáll, Gábor, Jakab, Lőrinczi, Ferenczi, Zsigmond (Fülöp, Farkas, Elekes, Páll, Pálfi, Péterfi, Simon, Simonfi, Serester)*;

b) Az alapszó becenév: *Bartha, Bora, Benkő, Bárócz, Radó (Bortal, Bandi, Gadó, Balla)*.

2) Helynévből alakult családnevek:

a) Vidék-, településnév, származási hely: *Udvarhelyi, Szilágyi, Bagosi, Szöllösi, Olcsvári, Bölöni, Simándi, Kenderesi, Csegezi (Burszán, Décsi, Mucsi), Siklódi, Turzai, Váradi, Szigeti, Csibi*;

b) Az alapszó helymegjelölő közszó: *Széll* (<szél, 'valaminek a határvonalhoz eső, külső része')

3) Köznévi alapszavú családnevek:

a) Nép-, néprésznev: *Horváth, Szász, Tatár, Török, Tóth, Oláh (Némethi, Magyar, Székely)*;

b) Az alapszó mesterséget vagy foglalkozást jelölő köznév: *Szabó, Kovács, Seres, Kádár, Fazekas, Molnár, Szőcs, Lovász, Bács, Szántó (Varga, Varró, Tülas, Kerekes, Kocsis)*. Tisztségviselésre utalók: *Király, Bíró, Papp, Deák (Derdák, Kende)*.

c) Az alapszó emberi tulajdonságra utaló ragadványnév: *Nagy, Agh, Kiss, Nagy, Balogh, Kóré, Borvív (Fodor, Szép, Tarr, Szópos, Csép, Koncz)*;

d) Az alapszó állatnév: *Czakó*;

e) Az alapszó elvont fogalom: *Dicső*.

4) Idegen eredetű vezetéknev: *Moldován, Gabrudán, Burszán, Serbán, Kórel, Kador, Zolcsák*.

Keresztnevek

Egy névközösségen belül a keresztnevek alkotják a személynévrendszer változóbb részét. A keresztnévadásban a személyi indítékú okok előnyben vannak, természetesen befolyásolja azt az illető kor névdivatja, vagy az a névdivat, amely jellemző lehet egy kisebb névközösségi területre (esetünkben Aranyosszékre vagy Harasztosra), de a nagy etnikai közösség névadási sajátosságaitól nem lehet mentes.

Az alábbiakban előfordulási gyakoriságuk szerint rangsorolva mutatom be a Harasztoson legerjedtebben használt keresztnéveket, nemek és ezen belül generációk szerint csoportosítva.

Sor-szám	Női keresztnévek						Összesített előfordulási gyakoriság	
	Generációk I		II		III			
	Keresztnévek	Előf. gyak.	Keresztnévek	Előf. gyak.	Keresztnévek	Előf. gyak.		
1	Ilona	21	Ilona	21	Júlia	8	Ilona	43
2	Anna	15	Erzsébet	15	Tünde	8	Anna	24
3	Erzsébet	13	Katalin	13	Mária	7	Erzsébet	24
4	Emma	11	Anna	11	Ildikó	6	Mária	18
5	Irma	9	Magda	9	Ilona	6	Emma	15
6	Ida	8	Jolán	8	Annamária	5	Ida	14
7	Mária	8		8	Katalin	5	Irén	14
8	Juliánna	7	Rózsika	7	Edit	4	Irma	13
9	Irén	6	Juliánna	6	Gyöngyi	4	Juliánna	12
10	Lujza	6	Ida	6	Enikő	4	Júlia	8
Férfi keresztnévek								
1	Gyula	15	Sándor	15	István	9	Sándor	39
2	Sándor	14	József	14	Zoltán	8	Gyula	25
3	Gergely	12	András	12	Attila	7	József	24
4	Ferenc	11	Árpád	11	Jenő	7	Ferenc	21
5	Pál	10	Gergely	10	Robert	7	Gergely	17
6	Domokos	9	Gyula	9	Sándor	7	András	16
7	József	9	Miklós	9	József	6	Jenő	13
8	András	7	Károly	7	Albert	5	Pál	10
9	Gábor	7	Ferenc	7	Tibor	5	István	9
10	Jenő	6	László	6	Zsolt	3	Árpád	9

Kisebb megterheltséggel a következő női keresztnévek használatosak: *Margit, Vilma, Zsuzsika, Gizella, Ibolya, Rákhel, Nina, Régina, Sarolta, Berta, Eszter, Lenke, Klára, Judit, Ágnes, Etelka, Matild, Gabriella, Melinda, Zita, Csilla, Izabela, Adél, Emőke, Cecília, Blanka, Piroska, Andrea*. A férfi keresztnévtáblázat a következő nevekkel egészíthető ki: *Dezső, Dénes, Csaba, György, Géza, János, Mózes, Kálmán, Ödön, Béla, Endre, Andor, Lajos, Zsigmond, Levente, Loránd, Szabolcs, Elemér, Sebestyén, Ervin, Imre, Benjámin, Lőrinc* stb.

Áttekintve a harasztosi keresztnévtáblázatot a következő észrevételeket tehetjük:

- Táblázatunk első tíz férfi keresztnéve közül hiányzik, a különben az egész magyar nyelvterületen egyenletesen elterjedt *János* név.

- Az első két generáció névadási szokásaiban mind a férfiaknál, mind a nőknél, bizonyos hasonlóság mutatható ki. Nagyjából ugyanazok a nevek, kisebb-nagyobb helyugrással mind a két generációnál előfordulnak. Ezekkel ellentétben a III. generáció keresztnévállománya sok új divatú keresztnévvel frissül fel.

- A III. generációból kiemelhetők azok a személyek, akik „diadalútra” indították az illető nevet, például *Horváth Júlia* és *Tünde*, *Dicső Zoltán* stb.
- Ami nem tűnt ki a táblázatból a III. generációnál megjelent és gyakorivá vált a ket-tős keresztnévadás: *Emese Enikő*, *Domokos Alpár*, *Mária Magdolna*, *Mónika Éva*, *Hunor Csaba*, *Tibor Szabolcs* stb.

Statisztikai kimutatásom erre vonatkozóan nincs, de a beszámolók alapján arra lehet következtetni, hogy a századforduló kedvelt keresztnévei közé tartozott a *Samu*, *Dáni*, *Ráki*, *Nina* név. A mindig csipős nyelvű felvinciek azzal bosszantották a harasztosiakat, hogy ott minden nő *Ráki*.

Harasztos ragadványnevei

Harasztosnak 789 magyar ajkú lakosa van, azonban nem csupán e 789 személy esetleges ragadványneveit vettem vizsgálat alá, hanem visszamenőleg 4-5 generáció, emlékezetből ismert ragadványneveit is. Ezzel magyarázható a nagy ragadványnev-állomány, az olyan ragadványnevek, melyek közül nem egy a fiatalabb korosztály körében ma már ismeretlen.

Az alábbiakban táblázatban mutatom be az utóbbi 100-120 esztendő szülte harasztosi ragadványnev-állományt. Rövidítések: Ö - öröklődő, E - egyéni, R - ragadványnev, K - keresztnév, B - becenév.

Sorszám	Ragadványnev	A ragadványnev típusa		Példa ragadványnevre	Az alapszó jelentése	A névadás szemléleti alapja	Megjegyzés a név eredetére vonatkozólag	Az alapszó jelentése és a névadás feltételezhető indítéka közötti összefüggés
0	1	2	3	4	5	6	7	8
1	Asszany	E	RB	Asszany Domi	Rokonságnév	Allegorikus név		
2	Ákácás-beli	E	RK	Ákácásbéli Gyula	Helymeghatározó	A hely közelsége lakóhelyéhez		XXX
3	Búza	E	RCsK	Búza Nagy Ferenc	Növénynev	Allegorikus név	Célzás egyenes testtartására	
4	Becsületés	Ö	RCsK	Becsületés Horváth Gergely	Emberi tulajdonság		Rajtamaradt	
5	Bogáti	Ö	RK/B	Bogáti Pali	Településnév	Származás helye	önjellemzés	XXX
6	Bótas	E	RK	Bótas Tamás	Foglalkozás	Foglalkozás		XXX
7	Bankas	E	RCsB	Bankas Király Pali	Foglalkozás	Anyagi jólét		XX
8	Bordás	Ö	RCsK/B	Bordás Király Pali	Testrész v. szerszám	Foglalkozás	Szövőbordákat árultak	
9	Bucuj	E	RK	Bucuj Gyula	Jelentés nélküli	Román		
10	Bori	Ö	RK/B	Bori Gergely	Becenév	Anyanév		XX

0	1	2	3	4	5	6	7	8
11	Bömbes	E	RCsK	Bömbes Széll Sándor	Fogalom		Dunnyogó beszédéről	X
12	Bács	E	RK/B	Bács Jóska	Foglalkozásnév	Foglalkozás		XXX
13	Bénika	Ö	RK	Bénika Sándor	Keresztnév Becenév	Apanév		XX
14	Biri	Ö	RK	Biri Jóska	Becenév	Anyanév		XX
15	Bajusz	E	RB	Bajusz Pali	Testrésznév	Bajusz viselet		XX
16	Bugnár	E	R	Bugnár	Foglalkozásnév	Foglalkozás	Bugnár - Bognár	XXX
17	Cina, Cinó	Ö	RK/B	Cina Ödi	Cigány szó	Tulajdonság	Cinó - kicsi	
18	Cimbó	E	R	Cimbó	Értelmetlen	Szemléletes név	Magas természetű ember	
19	Csarnokas	E	RK	Csarnokas Gyula	Foglalkozásnév	Foglalkozás		XX
20	Csihá	E	R	Csihá	Indulatszó		Jó táncú ember, a nyári táncban csujogatott így	
21	Csegezi	E	Csegezi	Csegezi	Településnév	Származás		XXX
22	Csép	Ö	RK	Csép Gyula	Szerszám-személynév	Az anya családnévéről		
23	Csiszér	E	R	Csiszér	Foglalkozás	Ismeretlen		
24	Cica	Ö	RK/B	Cica Gerő	Állatnév	Feleség beceneve		
25	Csekkes	E	RB	Csekkes Emmus	Foglalkozás	Foglalkozás		XXX
26	Csiger	E	R	Csiger	Anyagnév		Tréfából, hangulatból	
27	Cseremus	E	R	Cseremus	Értelmetlen			
28	Csákuri	E	R	Csákuri			Gyéresi cigány zenész	
29	Dugubics	Ö	RK/B	Dugubics Laci		Nyelvbotlás az iskolában	Dugovics Titusz helyett a Dugubics név értelmesítése	
30	Dugó	E	RB	Dugó Laci	Anyagnév			
31	Bakter	E	RB	Bakter Jani	Foglalkozásnév	Foglalkozás	Vasúti váltóór	XXX
32	Bojtas	Ö	RCsK	Bojtas Széll Gyula		Foglalkozás	Bojtokkal díszített ökreit „Bojtos”-nak hívta	
33	Doj	E	RB	Doj Feri	Román számnév		A családban két Feri nevezetű volt	
34	Dákas	E	RCsK	Dákas Széll Endre	Foglalkozásnév	Foglalkozás	D.C.A. alkalmazott	XX
35	Diszkir	E	R	Diszkir	Jelentés nélküli		Hangulatnév	
36	Dobas	E	RB	Dobas Jóska	Foglalkozásnév			
37	Ecet	Ö	RK/B	Ecet Sanyi	Anyagnév		Allegorikus	X

0	1	2	3	4	5	6	7	8
38	Elek	E	RK	Elek Nina	Személynév	Apanév		XX
39	Fekete	E	RCsK	Fekete Széll János	Elvont fogalom	Bőr és hajszín után		XXX
40	Furulyás	Ö	RCs	Furulyás Barthák	Foglalkozásnév	Foglalkozás (kereskedés)		XX
41	Figura	Ö	RK	Figura Gyula	Elvont fogalom	Testi tulajd.	A táncban jó figurákat tudott csinálni	
42	Füles	E	RK	Füles Árpí	Testi tulajdonság			XXX
43	Gépész	Ö	RK/B	Gépész Dezső	Foglalkozásnév	Foglalkozás		XXX
44	Gordanas	E	RCsK	Gordanas Király Dénes	Foglalkozásnév	Foglalkozás		XXX
45	Gólya	E	RK	Gólya Dénes	Madárnév		Magas testalkat	X
46	Gócs	E	CsRK	Szócs Gócs János	Ismeretlen		Ismeretlen	
47	Gácsér	E	R	Gácsér	Állatnév		A Gács név értelmesítése	
48	Gerendi	E	RK	Gerendi Sándor	Településnév	Szármarzás		XXX
49	Huszár	E	RCsB	Huszár Széll Jóska	Foglalkozásnév	Katonáskodás a huszároknál	Az első világháborús élmények gyakori felemlítése	XX
50	Helikopteres	E	R	Helikopteres	Mesterségnév	Füллentés	Állítása szerint vezetett helikoptert	
51	Ikrek	E	R	Ikrek	Rokonságnév	Ikertestvérség		XXX
52	Kakas	Ö	RB/K	Kakas Lujzi	Állatnév	Allegorikus név		
53	Kui	Ö	RK/B	Kui Sanyi	Ismeretlen		Ismeretlen	
54	Kacagó	E	RB	Kacagó Pali	Emberi tulajdonság		Hangulatos ember	XXX
55	Kati	Ö	RK/B	Kati Sanyi	Becenév	Anyanév		XX
56	Kántor	E	RK	Kántor Juliska	Foglalkozásnév		Kántori családtag	
57	Kicsi	Ö	RB	Kicsi Pali	Tulajdonság		Kicsi testalkatú ember	XX
58	Katica	E	RK	Katica Gergely	Személynév	Feleség neve után		XX
59	Kercsedi	E	R	Kercsedi	Településnév	Szármarzashely		XXX
60	Konkárás	E	RK	Konkárás Jenő	Foglalkozásnév	Foglalkozás		XXX
61	Kuruc	E	R	Kuruc		Katonáskodás		X
62	Kosut	Ö	R	Kosut	Személyiségnév		„Sötét arcszínéről kapta a nevét.”	

0	1	2	3	4	5	6	7	8
63	Káposzta	E	R	Káposzta	Növény- és személyiség.	A név átértelmezése	„Egy futballista nevééről.”	
64	Kapitány	E	R	Kapitány				
65	Kenedi	E	R	Kenedi	Személynév	Ismeretlen		
66	Kincses	E	RCsK	Kincses Széll Gábor	Vagyoni állapot	„Látta égni a tüzet a Lágyműföldön a kincsek felett”.		
67	Kovácsné	E	R	Kovácsné	Foglalkozásnév	Férje foglalkozásáról		XXX
68	Kiskirály	E	R	Kiskirály	Méltóságnév	Allegorikus név Király fiú a családban		
69	Lándrász	E	RB	Lándrász Erzsi	Fajnév			
70	Lisztes	Ö	RK/B	Lisztes Dani		„Sokszor járt lisztes ruhában, hogy úgy látszon, jól élnek.”		
71	Laji	Ö	RK/B	Laji Pali	Becenév	Apanév		XX
72	Lombas	E	RCsK	Lombas Nagy Ferenc		Ismeretlen		
72/a	Lőrincika	Ö	R	Lőrincika Ferenc	Becenév	Apanév		
73	Marcuk	E	R	Marcuk	Becenév	Apanév		XXX
74	Macska	Ö	RK/B	Macska Jenő	Állatnév	Szójárás - Finomkodó kifejezésben gyakran használta: „A macska rugja meg.”		X
75	Medve	E	RB	Medve Bandi	Állatnév	Allegorikus célzás robusztus testalkatára		
76	Mészáros	E	RCsK	Mészáros Bartha Gergely	Foglalkozásnév	Foglalkozás		XXX
77	Mózis	E	RB	Mózis Feri	Foglalkozásnév	Foglalkozás	Milicista volt	XXX
78	Milicia	E	RK	Milicia Gyula	Intézménynév	Allegorikus - „Lassú, csendes ember volt.”		XX
79	Motor	E	RK	Motor Sándor	Köznév			
80	Malacos	E	RK	Malacos Árpád		Foglalkozás	„Malacos kockákat tartott”.	XXX
81	Márton	E	RK	Márton Sándor	Keresztnév	Apanév		XXX
82	Mucsi	Ö	RK	Mucsi Gergely	Értelmetlen	Anya családneve után		
83	Méhész	E	R	Méhész kisaszszony	Foglalkozásnév	Apa foglalkozás után		XX
84	Mámi	E	RK	Mámi Sándor	Rokon-ságnév	„Lágy természetéről, soha nem házasodott meg.”		
85	Muszka	E	RK	Muszka Jenő	Népnév	„A muszka fronton volt katoná 1914-ben.”		
86	Olaszpap	Ö	R	Olaszpap	Méltóságnév	Az anyja mondta: „Ez a Domi olyan, mint egy olasz pap.”		
87	Ördeg	Ö	RK/B	Ördeg Pali	Elvont fog.	Ismeretlen		
88	Pipás	Ö	RK/B	Pipás Gyula	Szenvedély	„Pipázó ember volt.”		XX
89	Pálinkás	E	RK	Pálinkás Sándor	Állatnév	„Iszákos ember volt.”		XX

0	1	2	3	4	5	6	7	8
90	Picus	E	RB	Picus Karcsi	Keresztnév	„Macska Jenő fia”		
91	Péter	E	RK	Péter Ferenc	Foglalkozásnév	Apanév		XXX
92	Pogácsás	E	RCsK	Pogácsás Tatár Sándor	Helymeghatározónév	Ismeretlen		
93	Patakbeli	E	RB	Patakbeli Domi	Méltóságnév	„Közel lakik egy mély patakmederhez.”		XXX
94	Pápa	Ö	RCsK/B	Pápa Nagy Miklós		Külső hasonlóság	„Nem viselt bajszot, olyan volt mint egy pápa”.	
95	Pista	E	RB	Pista Pali	Becenév	Apanév		XXX
96	Pistuka	E	RB	Pistuka Miki	Becenév	Apanév		XX
97	Pánkó	E	R	Pánkó	Foglalkozásnév	Ismeretlen		
98	Pék	E	R	Pék	Becenév	Ismeretlen		
99	Pityu	Ö	RK/B	Pityu Erzsi		Apanév	ploszka - üveg (r.)	XXX
100	Plaszka	E	CsKR	Bartha Samu Plaszka	Állatnév	Ismeretlen		
101	Prucsek	E	R	Prúcsek	Állatnév	„Kicsi termetű ember.” prúcsek - tücsök		X
102	Ruca	Ö	RK/B	Ruca Juci	Növény- v. személynév	Allegorikus célzás		X
103	Rózsa	E	RB	Rózsa Feri	Értelmetlen	Anyanév		X
104	Sonkur	Ö	RK	Sonkur Emma	Értelmetlen	Ismeretlen		
105	Sziszám	E	R	Sziszám	Mesterségnév	Becézőnév	A Szilágyi névből	
106	Suszter	E	RCsK	Suszter Széll János	Tulajdonság	Foglalkozás		XXX
107	Sánta	E	RK	Sánta Jenő	Értelmetlen	Testi fogyatékoság		XXX
108	Sónác	E	R	Sónác	Értelmetlen	Ismeretlen		XXX
109	Szipa	Ö	RK/B	Szipa Jolán	Elvont fog.	A kételemű <i>Szilágyi Pali</i> első szótagaiból		
110	Kaján	E	R	Kaján	Népnév	Viselkedésről		XX
111	Székely	Ö	RK	Székely Ferenc	Állatnév	Származás		XXX
112	Szunyog	E	R	Szunnyog	Népnév	„Kicsi termetű ember”		X
113	Talián	E	RB	Talián Pali	Elvont fogalom	„Az olasz fronton katonáskodott 1914-ben”.		
114	Trapp	E	RK	Trapp Anna	Foglalkozásnév	Szójárás, fürgesség	Trapp ide, trapp oda, szokta mondani”.	XX
115	Tanító	E	RK	Kiss Tanító	Állatnév	Foglalkozás		
116	Tubi	Ö	RK/B	Tubi Feri	Foglalkozásnév	Kényeztetés	Egyetlen fiát az anyja tubicának becézte”.	
117	Tanár	E	BK	Jóska Tanár	Keresztnév	Foglalkozás	(tubi - galamb)	
118	Teréz	Ö	RK	Teréz Gyula	Helymeghatározónév	Anyanév		XXX

0	1	2	3	4	5	6	7	8
119	Tagbeliek	Ö	R	Tagbeliek	tározó név	Lakhely után	A falutól külön a tagosításkor kapott tanyán laktak	XXX
120	Tüzes	E	R	Tüzes	Foglalkozásnév	„Gyermekkorában gyűjtogatott”		XX
121	Takács	E	R	Takács	Méltóságnév	Foglalkozás		XXX
122	Úr	E	RCSB	Úr Horváth Pali	Méltóságnév	Anyagi helyzet		XXX
123	Udvarbéli	E	R	Udvarbéli kisasszony			„Előkelő családból származott.”	X
124	Üszeg	E	RK	Üszeg András	Foglalkozásnév	Sötét arc szín	„Olyan fekete mint az üszeg”.	
125	Villanyas	E	RB	Villanyas Pali	Tulajdonság	Foglalkozás		XXX
126	Vak	E	RK	Vak Miklós	Becenév	Testi fogyatékoság	„Félszemérem vak volt”.	XXX
127	Zsiga	E	RB	Zsiga Pali		Apanév		XXX

A család- és ragadványnevek funkcionális vizsgálata

A népi (szóbeli) és a hivatalos (írásbeli) családnévhasználat az egyezéseken kívül eltéréseket mutat, attól függően, hogy egy névközösségen belül a nevek hogyan töltik be az azonosító szerepüket.

1. *Megnövekedett funkcióértékű családnevek.* Ide tartoznak azok a családnevek, amelyeket a népi (szóbeli) szinten önállóan, más névvel, még keresztnévvel sem kapcsolva használnak. Ezek így is jól betöltik azonosító szerepüket. Ilyenek Harasztoson például: *Bará, Gyárfás, Ferenczi, Balácsi* nevek.

2. *Teljes funkcióértékű nevek.* A teljes funkcióértékű nevet viselő családok minden tagját népi szinten is olyan névkapcsolattal nevezik meg, amelyben a családnév és keresztnév – és csak ezek, együtt – szerepelnek. Ez a CsK/B névkapcsolat. Például: *Király Árpád, Széll Kálmán, Báróczi Attila, Radó Gabi, Nagy Árpád, Udvarhelyi Sanyi, Török Árpád* stb.

3. *Csökkent funkcióértékű családnevek.* Ide tartoznak azok a családnevek amelyek fel-feltűnnek a szóbeli névhasználatban, de csak e nevet viselő családok egy részénél. Más részüknél más névfajta – leginkább a ragadványnév – lép helyébe. Legelterjedtebb a RK/B névkapcsolat, mint például: *Villanyas Pali, Bakter Jani, Kati Gábor, Doj Feri, Csépi Gyula, Gépező Dénes, Laji Pali, Márton Sándor, Bogáti Zolti, Zsiga Pali, Bénika Sándor* stb.

Kevésbé elterjedt és a fiatal generációk körében egyáltalán nem használt névkapcsolat a RCSK/B. Példának említhetők: *Búza Nagy Ferenc, Fekete Széll János, Bojtos Széll Gyula, Pogácsás Tatár Sándor, Pápa Nagy Miklós, Bordás Király Pali* stb. E funkcionális csoporton belül a legritkább a K/BR névkapcsolat: *Jóska Tanár, Kiss Tanító*.

4. *Funkcióértéküket veszített családnevek.* A szakirodalom e csoportba sorolja a más vidékekről az új névközösségbe került asszonyok leánykori neveit. Gondolom ebben a csoportban a helyük a teljes funkcióértékkel rendelkező ragadványnevek viselőinek is. Ezek a ragadványnevek egymaguk alkalmasak (és így is használják) a megnevezett személyek azonosítására. Ezzel a ragadványnévadási formával az utóbbi időben élnek előszeretettel, pl. *Cinbó, Tüzes, Csákuni, Kenedi, Sónác, Sziszám, Gácsér, Káposzta, Ikrek, Prúcsek*.

A ragadványnév használata szoros kapcsolatban van az illető közösség családnév-rendszerével, illetve a családnév megterheltségi fokával. A nagy megterheltségű nevek (Bartha, Széll, Horváth, Nagy, Király) esetében valóban gyakrabban használják a ragadványnevet. A családnévet helyettesítését ragadványnévvel az is indokolja, hogy a családnévállomány peremrétegének adott eleme ismert avagy ismeretlen, netán idegen hangzású a közösség számára. Így lett a háromszéki származású Márok család egyszerű megnevezése „Székely” vagy a csíki származású Borviz Lázárné egyszerűen Kovácsné, Árkosi Elek leánya Elek Nina stb.

A ragadványnév-használatnak van egy úgynevezett „nemzedéki tényezője”, amely azt mutatja, hogy a fiatal nemzedék, ha használja is egyáltalán a ragadványneveket, ezeket a legtöbb esetben csak tréfás, gúnyolódó és nem megkülönböztető értelemben használja. A faluról városba költözött fiatalság városi életformához igazodva, ragadványnevét „otthon hagyva” csak hivatalos családnévvel jelenik meg az új névközösségben.

Ez a folyamat megfigyelhető a falusi névközösségekbe költöző homonim nevek között is. Egy bizonyos nagy megterheltségű családnéven belül, míg a helybeli, tősgyökeres lakosoknak (a legtöbbjének) ragadványnevéük van, addig a beköltözött homonim családnévűek között ritkább a ragadványnév. Így nincs ragadványneve a gyergyóalfalusi *Kiss János*nak, a parajdi *Nagy Árpád*nak stb.

A harasztosi ragadványnév-használatnak, eltérően más példaktól, nemcsak újkeletűen, hanem hagyományosan is egy árnyalattal több gúnyolódó szándéka volt, több volt benne a gúnynev. Ebből adódóan alig van olyan ragadványnév, amelyet viselőjük önként átvesz a névadó közösségtől, és saját maga is használja. (A kivételek közt említem „Csép Gyula” nevét, vagy ahogyan ács mesterjegyét teszi „Bartha Gyula Csép”.) Ez magyarázza, hogy Harasztos családnévállományában az évszázadok folyamán nem volt olyan nagyméretű névfelújítás (a ragadványnevek családnévként való elfogadása és a régi név elhagyása folytán), mint amilyenről például Nagy Jenő ír Magyarvalkó esetében.¹

¹ Nagy Jenő: Néprajzi és nyelvjárási tanulmányok, Kriterion, Bukarest, 1984.

A ragadványnevek jelentéstani vizsgálata

A harasztosi ragadványnevek jelentéstani osztályozásában kimondottan az alapszó jelentését vettem figyelembe, függetlenül attól, hogy a névadásban esetenként a szó jelentésétől eltérő névadási indítékkal kell számolnunk. Például a *Búza* ragadványnevet növénynévi eredetűnek tüntettem fel. A név viselője nevét allegorikus értelemben nyerte, egyenes testtartásáról. Minden jelentéstani osztály után zárójelben feltüntettem azt a %-ot, amely az illető osztályon belül megmutatja, mekkora az alapszó jelentése és a névadás feltételezhető indítéka, szemléleti alapja közötti egybeesés.

Szemléltetésképpen vegyük a tisztségviselésre, társadalmi helyzetre utaló ragadványneveket. Számszerint öt van ebből a harasztosi ragadványnév-állományban. A táblázatból kikövetkeztethetően ebből az ötből csak kettő az olyan ragadványnevek száma, melyek létrejöttek háttérben valós társadalmi helyzet, méltóság, tisztségviselés áll. (*Úr, Udvarbéli*). A másik három tréfás értelemben jutott e „méltóság-névhez” (lásd *Pápa, Olaszpap, Kiskirály*).

Az egybeesési százalék tehát $2/5 \times 100 = 40\%$. A számításokat a jelentéstani osztályozásból kiolvasható és a táblázatból ellenőrzött számokkal végeztem. Az arány nevezője az illető jelentéstani osztályban szereplő ragadványnevek összszáma, a számlálója ellenőrizve úgy található, hogy az „összefüggésoosztályozás” első vagy második csoportjába tartoznak (XXX vagy XX-el jelölve).

Ugyanezt az elemzést egy népesebb jelentéstani osztállyal végezve el, pontosabb, általánosítható értéket kapunk az illető osztályra vonatkozóan. Vegyük ez alkalommal a mesterséget vagy foglalkozást jelölő ragadványneveket. Az adatok száma Harasztoson 35, amelyből csupán 4 azok száma, amelyek indítéka nem tényleges mesterség vagy foglalkozás (*Helikopteres, Kapitány, Bojtás, Kuruc*). Az egybeesés tehát $31/35 \times 100 = 88,5\%$.

A módszertani bevezető után végezzük el a harasztosi ragadványnevek jelentéstani csoportba való osztályozását.

1. Személynévi alapszavú ragadványnevek:

- a) Az alapszó egyházi keresztnév: *Elek, Teréz, Péter, Márton* (100 %)
- b) Az alapszó becenév: *Kati, Katica, Bori, Bénika, Biri, Pityu, Pisti, Marcuk* (100 %)
- c) Személyiségnev: *Kosut, Kenedi, Csákuri* (0 %)

2. Hely- és településnévi alapszavú ragadványnevek:

- a) Az alapszó településnév: *Bogáti, Csegezi, Kercsedí, Gerendi* (100 %)
- b) Az alapszó helymegjelölő közszó: *Ákácasbeli, Patakbeli, Tagbellek* (100 %)

3. Köznévi alapszavú ragadványnevek:

- a) Az alapszó népnév: *Talián, Gács, Muszka, Székely* (25 %)
- b) Az alapszó mesterséget vagy foglalkozást, foglalatosságot jelölő köznév: *Vilanyas, Bakter, Csarnokas, Tanító, Tanár, Gépész, Mészáros, Furulyás, Pogácsás,*

Kántar, Bólas, Mózis, Dákas, Bankas, Gordanas, Milicia, Suszter, Malacas, Méhész, Helikopteres, Bács, Konkáras, Huszár, Pipás, Csekkes, Csiszér, Kapitány, Pék, Dobas, Kovácsné, Bugnár, Takács, Bojtás, Kuruc (88,5 %).

c) Tisztségviselésre, társadalmi helyzetre utalók: *Pápa, Úr, Udvarbéli, Olaszpap, Kiskirály* (40 %)

d) Az alapszó emberi tulajdonságokra, szenvedélyekre utaló köznév: *Kacagó, Becsületes, Sánta, Vak, Füles, Kaján, Bömbes, Pálinkás* (88 %)

e) Az alapszó anyagokat, eszközöket jelölő köznév: *Plaszka, Ecet, Lisztes, Motor, Csép, Csiger, Dugó* (0 %)

f) Az alapszó állat- és állatfajnév: *Ruca, Lándrász, Macska, Picus, Medve, Tubi, Gólya, Gácsér, Prücsök, Szunmyog* (0 %)

g) Testrész: *Bajusz, Bordás* (50 %)

h) Rokonságnév: *Mámi, Ikrék, Asszony* (33 %)

i) Növénynév: *Búza, Rózsa, Űszeg, Lombas* (0 %)

j) Elvont fogalom: *Őrdeg, Fekete, Kicsi, Figura* (50 %)

k) Nem osztályozott: *Dugubics, Kui, Siszám, Csihá, Cina, Cucuj, Cimbá, Mucsi, Diszki, Sónác, Sonkur, Cseremus* stb.

Harasztos helynevei

Orbán Balázs írja: „... a harasztosi néphagyomány azt tartja, hogy Harasztos két faluból, az Aranyos melletti fensík szélén feküdt Bogátból és a Rosszpaták völgyében alább feküdt Horiból alakult.”¹ Az akkori – írott forrásokból már 1291-ből adatható – Hory ma a *Pusztatemplom* néven ismert határrészben lehetett. Tény azonban, hogy a hajdani település Hory neve nyelvileg nincs összefüggésben a Harasztos településnévvel. A *Hory* – miként a *Bogát* is – eredetileg személynév, s ez a puszta személynév vált helységnévvé.² A magyarság ősi helynévadási módja ez, mely még a nomád idők-ből maradt fenn. Akkoriban ugyanis, ha valakit kerestek, a személy volt a fontos, nem a folyton változó hely. Mikor azután a X–XI. században királyi parancsra ezek a mozgó települések helyhez kötődtek, az állandó telephelyek is a nemzetségfő nevét viselték, a személynévből így helységnév, településnév lett. A puszta személynév helységnévként rendkívül gyakori a korai magyar középkorban, ezernél több magyar helységnév tartozik ebbe a csoportba. Ezt az ősi névtípust azonban már a XIII. század elején más névadási módok váltják fel, a *Hori* és a *Bogát* névtől eltérően a *Harasztos* településnév is másként keletkezett.

Egy újabban feltúnt adat szerint a *Harasztos* név első előfordulása 1319-ből való: *Harastus*.³ Ebben a formában található meg a pápai tizedjegyzékben is: 1332: *Harastus*, illetőleg a név hibásan feljegyzett, esetleg hangátvevéses alakja: *Hazartus*. 1592-ben és 1638-ban mai alakját jegyzi fel: *Harasztos*, de a falunév 1759-ből és 1848-ból való adata már a helyi tájszólást tükrözi: *Harasztas*. Ami a helységnév eredetét, kialakulását illeti, a *Harasztos* településnév a ‘ligeterdőkben tenyésző kocsányos tölgy’ jelentésű magyar *haraszt* közsző -s képzős származéka. Ebbe a *harasztfás* ‘tölgyes’ ligeterdőbe húzódott a lakosság az ellenség dúlása elől. Az itt keletkező falu így kaphatta, kapta a *Harasztos* nevet.

Mielőtt a falu belterületének mai helyneveit és a mai határneveket felsorakoztatnók, vegyük számba azokat a helyneveket, amelyek a különböző korok írott forrásaiban felbukkannak, azaz a történeti helynévadatokat, melyek 1722-től állnak rendelkezésünkre.

1772: A Batizok gödre alatt a Patak közt (gy-gyümölcsös).

1730: az Kápolnára járó lábban... az Thordáról Kocsárd felé járó ország úttya... szomszédságában (sz-szántó).

¹ Orbán 1871: 80.

² Az Erdélyi Magyar Szótörténeti Tár 1629-ből közöl ilyen nevet: Horj István.

³ lásd: Erdélyi magyar történeti helynévmutató, Budapest, 1994; lásd még: Murádin, 1993.

1759: az Vinczi Völgy alatt (k=kaszáló) Harasztasan.

1764: az Felső fordulón Kápona nevezetű helyen az Kotsárdra menő ország uttya és Kertsedi Herminy András szántó fölgye között (sz).

XIX. sz. eleje: Felső forduló: A Szőlő véginél (sz); A Nagy Bémenőbe (sz); A Kurta Lábban (sz); A Szőlő megett (sz). Alsó Forduló: A Szőlő tetőn (sz); A Gerendi bemenőben (sz); A külső vég lábban (sz); A Turospan (sz); A Gerendi alsó Jároban (sz); A Borzasban (sz); A borso Lábban (sz); A To májja Tetejin (sz); A Horgasban (sz); A Fővény Kutra jároban a hegy tetejin (sz). Kaszálók: A Korda völgyben; A Szakoban; A Lentsésben; A Szakáránál; A To Helyen valo Nyil; A Gorgonál. Szőlők: A Szénás Szőlőben; A Nagy Szőlő hegyen a Hosszu Szőlőbe; A Gödörben; A Gerendi Málban; A Dinnyesbe; Az Also bemenőbe; Az Felső bemenőnek az végin; Az Hányás oldalon; Az Lány Földen; A Hányás Bertzin. Alsó forduló: A Nyárs Labban; A Gerendi alá Jároban; A Vég lábban; Borso lábban; A Fogadonál; Az Akasztófa Lábban; A Hosszuba; A Halomba; A Domboruban. Kaszálók: A falu völgyiben; A Fel Jaroban.

1806: Az Also Fordulón: A Gerendi Mál, vagy is Szőlő tetőn (sz); A Kotsárdi határ Szélben az ország uttyán belől (sz); A Turos nevű helyen (sz); A Borso Lábba (sz); A Gerendi alá Jároban (sz); Az Akasztófa Lábban (sz); A Gerendi bemenőben; A Tomája tetőn. A Felső Fordulóban: A Csere alatt (sz); A Csere alatt a Lábban (sz); A Kurta Lábban (sz); A Fogadon Felyül a Torda ut mellett (sz); A Szakadátson (sz); A Nagy bemenőben (sz).

1810/1855: a Tomája tetőn (sz).

1813/1855: az Harasztosi határ felső Fordulójában a Csere alatt Tordára járó ország uttyának falu felől való szomszédsgában (sz).

1816/1855: Halom uttzában; a Medgyes uttzában.

1817/1832: Az also Fordulón: Az Akasztófa láb (sz); Szőlő tetőn (sz); A' Turospan; A' Vég lábban (sz); A' Tomáján (sz). A Felső fordulón: Az Erdő alatt (sz); A' Kurta lábban (sz); A' Kápolnánál (sz); A' To helyben (k=kaszáló); Megyes Uttzában.

1817/1854: Az also fordulón: Az akasztófa láb (sz); A' szőlő tetőn (sz); A' Túrósban (sz); A vég lábban (sz); A' Tő máján (sz). A' felső fordulón: Az erdő alatt (sz); A' Kurta lábban (sz); A' Kápolnánál (sz); A' Tő helyben (k).

1823: Az Also Fordulóban: a vég lábban (sz); a Gerendi alájároban (sz); a borsolábok végin (sz); a Gerendi bé Menőn (sz). A Felső Fordulóban: a bemenőben (sz); A Földvári gödör alat (sz); a Gerendi Málba (szőlő); a Gyümölcősben.

1833: a Bemenőbe (sz); A' szőlő tetőn (sz); a' Hegy alatt (sz); az Akasztófa lábba (sz); a' Szako Terén (k); a' Borso Lábba (sz); a' Felső bemenőbe (sz); az erdő alatt, a' Kurta Lábba (sz); A' Téren (sz); A' Turospa (sz); a Tora jároba (sz).

1836: A Felső Fordulóba: A bemenőbe (sz); A Csere alatt (sz) felyül a Csere (erdő); a szőlő meget (sz); A Lány Földbe (sz); A Szakadásba (sz); A Domboruba (sz, k); A Bemenőbe (sz); a Hangás alatt. Az also Fordulóba: A véglábba (sz); a Borso

Lábba (sz); a Lonai bémenőbe (sz); a Borzásba (sz); a Nyárs lábba (sz); a Hosszuba (sz); A Pallos alatt az ország uttya mentibe (sz); A Szakoba az ajba (k); Az ujj hegybe (szőlő); A Földvári Gődör alatt (k); A Csupnál a Domboruba (k); A Lentsésbe (k).

1848: Harasztas: az Also Fordulon Gerend felől – Gerend alájároba (sz); Borzásba (sz); A' Nyárs Lábba (sz). Felső Fordulon: a' Szöllő tetőn (sz); also bémenőbe (sz); A' Horgasakba (sz); A Halomba (sz); A' Bogát Bértzin (sz); A' Csere megett (k); A' Feljároba; A' szőlő vegibe (k); Tohejbeli nyil (k); Az uj Szöllőbe; a' vég-lábba (sz); A' Felső fordulon a méz hordo ut mellett (k); A' Hangás oldalon (sz); A' Csere alatt (sz); A Halom patakja mellett (k); A Magyarosan (k); A' Nagy rét a' Csere megett (k); Kis cserébe (erdő); A' Nagy Cserébe (szálas erdő).

1851: Nagy rét; Pusztá Templom(i szénából).

1852: Nagy rét.

1858: Medgyes uttzai Telek és Ház a' Szakadás alatt. A' Felső Forduloban: A' Felső Nagy bemenőbe; A' Hangás oldalon; A' Hangás bértzin; A' régi temetőbe; A' halomba; A' Csere alatt. Az Also forduloban: A' Turosba; Nyárslábba; A' Palás Tetőn; A' Sövény kútnál; A' Borsoláb oldalon; A' Hosszuba; A' Tohelybe (k); A Magyaros oldalon (k); A' Szakoba (k); Az Ujj Szenten (k); A' Turos gödribe (k); Az Ujj hegybe (szőlő); A' Szénásba (szőlő); A' Szénás oldalon (gyümölcsös); A' Harasztosi Cserébe (erdő).

1867: Csere alja a Halom (sz, k); Bogas oldal (sz); Bémenő (sz); Óhegy szőlő megett oldal (sz); Új hegy (szőlő); Horgas Láb (sz); Nyársláb (sz); Palás; Borzás (sz); Végláb (sz); Tőhely (k); Hosszu oldal (sz); Szénás oldal; Káposztás (sz); Medgyes (k); Csere megett paprét (sz).

1892: Kancsós csúpja; Csere; Magyarós; Fejéoldal; Meggyes csúpja; Meggyes; Falu völgye; Karda völgye; Földvári csúp; Bodos; Turós, Kigyós; Hosszu; Szénás; Végláb; Sövénykútláb; Borzás; Akasztóláb; Fogadó; Palásoldal; Tőhely; Újszöllő; Sövénykút-oldal; Szőlő mege; Bémenő; Hangásoldal; Feljáró; Lányföld; Bogát; Cserealjja; Szakadás; Nagy-Szöllőhegy; Gyümölcsös; Ropótető; Pusztatemplom; Csűreskert; Ó-tető; Szénásszöllő; Tanarok. Belsőség: Medgyes-u; Halom-u; Ganédomb; Alszeg; Felszeg.

Írhatjuk az 1985-ös évszámot, minthogy a jelenkor az idők folyamán történetivé válik. A fenti évben gyűjtöttem az alábbi harasztosi helyneveket.

BELTERÜLET:

Falurészek, utcák: *Alszeg, Felszeg, Kakasdomb, Ganédomb* (két részre oszlik: *Nagy- és Kis-Ganédomb*), *Burgundia* (a Csorgó és a malom közti, a románok és a cigányok részére telkesített terület), *Tanarok* (Az állomás felé vezető út jobb oldalán

a Csúres kertig nyúlik; régebb közbirtokossági terület volt, a hatalomváltozás utáni földreformkor telekként osztották ki, többnyire a hidasi románságnak. A *Tanarok* szláv szó, eredetileg bekerített füves részt, kaszálót jelentett közvetlenül a falu szomszédságában.), *Szappanyica* (a Tanarok szomszédságában levő terület). Ma már nem utcának, inkább falurésznek számít a *Halam ucca* (a Halam nevű határrésztől a Hidakig, az itt levő útkereszteződésig tart) és a *Meggyes ucca* (a falunak a Meggyes nevű legelő felé eső karéja), valamint a *Román-sor* (a falunak a volt Orbán-kastély, a mai Pusztá felé eső része). Kisebb utcák: *Bárócsak uccája* (a katolikus templomtól a Pótlék felé vezető utca; Bárócz nevű családok lakják), *Csordajáró ucca* (a legelőre vezet, ezen vonul el a csorda), *Kőkút ucca* (a falunak a Szénás felé eső részében), *Betyágnál* (a Lágýföldre vezető utca; a *Beteag* román személynévből).

Pataknevek: *Halam pataka* (időszakos vízfolyás, a Halam utcán át a Hidak felé vezet), *Szentkert pataka* (a Szentkerten át a Demény-kút felé tartó időszakos vízfolyás), *Kornya pataka* (a Kőkút környékétől eredő időszakos vízfolyás). Ide kell sorolnunk a katolikus papilak és a Lukács család háza közötti, esőzéskor vízlevezető mély vízmosás, árok nevét: *Lukács árka* vagy *Pap árka*. Itt említem a *Sárszék* nevű helyet, mely a Hidaktól mintegy 60–70 méterre, az állomás felé vezető út jobb oldalán soha ki nem száradó sárfészek.

Hídnevek: *Hidak* (az Alsó-kút melletti két híd neve az útkereszteződésnél), *Bárócsak hídjá* (a Bárócsak utcája elején), *Demény-híd* (a Szentkert patakán átvezető, a Demény-kút melletti híd).

Közkutak: *Alsó-kút* (a Hidak mellett), *Felső-kút* (a Felszegben), *Kőkút* (a falunak a Szénás felé eső részében), *Nagy Gyurka kútja* (a Kőkút mellett), *Gazdag János kútja*, *Jónás kútja* (a Tanarok egyik utcájában), *Szappanyica kútja* (a Szappanyica nevű részben). Ide kell sorolnunk a malom felé vezető út bal oldalán a vízmosta árokban levő *Csorgót*, mely régebb vezetékes forrás volt, ma kerekeskút.

Nevezetes kertek: *Szentkert*, *Horváth-kert*, *Körodí-kert*, *Udvari-kert* (földesúri birtok volt), *Tatár-kert* (a Kis-Ganédomb felett), *Csúres-kert* (a Tanarok utáni rész).

Középületek, közterületek: *Községháza*, *Kultúrház*, *Iskola*, *Könyvtár* és *Óvoda* (a régi iskola épületében), *Posta és telefon*, *Üzlet* vagy *Bót*, *Kocsma* vagy *Bár*, *Diszpenzár* (orvosi rendelő), *Állatorvosi rendelő*, *Pékség*, *Istállók* (a volt téesz istálló), *Raktárak*, *Kovácsműhely*, *Református templom*, *Református temető* (a Szénási szőlők mellett), *Katolikus templom és Cinterem*, *Katolikus temető* (a Kápolna útja mellett), *Román templom* (ortodox), *Román temető* (a Kápolna útja jobboldalán az aljban), *Kápolna* (görög katolikus). Végül említsünk meg néhány, a közelmúlt emlékeként élő nevet: *Szövetkezet* (a Hangya szövetkezet), *Román szövetkezet*, *Horváth fogadója*, *Román iskola* (az első világháború előtt a Nagy-Ganédomb tetején levő I-IV. osztályos iskola), *Bikarét* (a Tanarok alsó része), *Bikatelep* (elhagyott istálló a falu Szénás felé eső részén).

KÜLTERÜLET:

Járjuk be a falu határát, az óra járásával egyezően induljunk körbe a Bogát gödrén átvezető út és a Várfalvi út találkozásánál levő hídtól: *Bogát hídja, Várfalvi út, Várfalvi-rét*, az út két részre tagolja: *Alsó-Várfalvi-rét, Felső-Várfalvi-rét, Vargáné tagja, Bémenő* (a Várfalvi-rét tetején a Hangás felé vezető út és a körülötte levő szántók). Haladjunk a továbbiakban a hegyvonulat déli, a falu felé eső oldalán: *Lágyföd, Büdeskút* (kénes kút és lápos környéke a Lágyföd aljában), *Dög-kert* (régén akácos, ma gyümölcsös, szőlős), *Dög-kút* (a Dög-kertben levő kút, ahova az állatokat bedobták). A hegygerincen átvezető gyéresi úttól jobbra következik a *Nagyhegy* vagy *Óhegy*, utána az *Újhegy* (szőlőtermő hegyoldalak), az Óhegyet és az Újhegyet elválasztó, a hegyvonulatot átszelő út: *Kápolna útja, Kápolna-tető* (a Kápolna útja legmagasabb része), *Nyersláb* (figyelmet érdemel, hogy a történeti helynevekben mindig mint Nyárszláb szerepell!), *Nyersláb útja* (a hegyoldalt átszelő út), *Palás, Palás-ódal, Palás-tető, Palás útja, Ördeg árka* (vízmosta eróziós árok a Palás lejtőjén), *Pusztatemplom* (a hagyomány szerint a hajdani falu templomának helye; ma a határrész szántó).

Térjünk vissza a Bémenőre és sorakoztassuk fel a hegyvonulat északi oldalán lévő helyneveket: *Hangás* (a Terre néző domboldal a Bémenő és a Kondar-láb között; a *hanga* egyfajta növényfajta, amelynek fajtái többnyire törpecserjék), *Hangás útja, Orbán-láb, Horvát-láb, Horváth tanya, Kondar-láb*, az út két részre tagolja: *Alsó-Kondar-láb, Felső-Kondar-láb, Kondarlábi-kút, Kúdos-láb* (szántó a Kondarlábtól északra), *Liszka* (szántó a Kondarlábtól keletre), *Fogadó vagy Fogadó-láb, Bánya-láb* (régén kavicskitermelő hely volt itt), *Akasztfőfa-láb* (szántó a Nyerszláb és a Kondar-láb között), *Szöllő mege, Borzás, Kicsi-Borzás* (a Borzás része), *Tér* (az Orbán-láb és a Bánya-láb közötti lapály), *Állomás* (vasúti megálló és az 1918 után kialakult település), *Hidasiaknál* (az állomás mellett a vasúton túli rész, valamikor közbirtokosság volt e terület, amelyet 1919 után a hidasiaknak osztottak ki), *Hívők-nél* (néhány ház és a körülötte levő szántók; hívők lakják), *Sövény-kút, Sövénykút-láb, Zeyk-tanya* (a Zeyk család hajdani birtoka), *Lőri* (forrás és csermely), *Tomája* (a Tőhellyel szemben, a vasúton túli verőfényes hegyoldal; a *tő málja* 'a tóval szemben levő hegy „melle”, málja'), *Disznószer-tető* (a Tomája és a Zeyk-tanya közötti szántó).

A vasúti átjárótól, a *Strekk*-től térjünk vissza és vegyük számba a *Kocsárdi út* mellett, ettől délre eső helyneveket: *Rossz-patak* vagy *Egyház pataka* (ez a patak fogja össze a harasztosi árkok, időszakai vízfolyások vizét; a patak a Tőhelyen át a székelykocsárdi határ felé tart), *Tőhely* (a Palás-ódal és a Hosszú nevű határrész között húzódik; itt tó volt míg állt a Falu gátja, melyet a falun át folydogáló patakok vizéből duzzasztottak fel, később lecsapolták és a Rossz-patakot szabályozták), *Tőfarka* (kaszáló a Tőhelynek Kocsárd felé eső részén), *Kígyós, Hosszú, Berek* (vizenyős, bokros hely a Rapótól eredő időszakos vízfolyás és a Rossz-patak találkozási körül), *Gyümölcsös* (az Orbán család gyümölcsös kertje volt, ma felparcellázott zöldésge),

*Puszt*a (az Orbán kastély helye a Csüres-kert fölött), *Rapó* (magaslat a Hosszú és a Szénás között), *Rapó-tető* (az előbbi legkiemelkedőbb része), *Bodas* (legelő a Szénástól keletre), *Bodas-torak* (a Bodas része), *Túrós* (a Bodastól keletre eső legelő), *Szénás* (a Meggyes és a Rapó közötti határrész), *Szénási legelő*, *Szénási szőlők* (szőlős).

Induljunk ki megint a faluból: *Meggyes* (legelő), *Feródal*, *Komenda* vagy *Komenda-hegy* (hegycsúcs), *Falu völgye*, *Feljáró* vagy *Feljáró-láb*, *Karda völgye*, *Fődvári gödör*, részei: *Kicsi-Fődvári gödör*, *Fődvári-csúp* (a legkiemelkedőbb rész).

Újabb úton kiindulva a faluból: *Elek Ninánál* (szántó a Kereszt felé vezető út és a Kelemen között; a falu utolsó házának egykori lakója nevéből), *Kelemen* (a Meggyestől délnyugatra eső hegyvonulat része), *Kelemen-tető*, *Kelemen-ódal*, *Kelemen útja*, *Kelemen alja*, *Kerülő* (ez az út nem olyan meredek, mint a Kelemen útja, s emiatt teherrel, „terüvel” ezen az úton jutnak ki a Keresztig, s térnek be innen a faluba), *Magyarós* (szántó a Kelemen, a Csere és a Vinci völgy között), *Magyarós alatt*, *Magyarós kútja*, *Magyarós útja* (a Keresztől a Magyarós szélén, a dombvonulat gerincén a Vinci völgy felé haladó út), *Keresztnél* (fakereszt a Kerülő és a Magyarós útja találkozásánál), *Vinci völgy* (szántó és kaszáló a Magyarós és a Közép-völgy között), *Posta-rét* (kaszáló a Vinci völgy mellett), *Közép-völgy* (szántó és kaszáló a Vinci völgy és a Szakó között), *Árendás* (a Közép-völgy felső része), *Bálint-láb* (a Közép-völgy alsó része), *Szakó* (szántó és kaszáló a Közép-völgyön túl), *Szakó kútja*, *Morgó* (hegycsúcs a Szakó fölött), *Újszent* (a Szakótól Székelyföldvár felé eső határrész), *Zichy-féle birtok* (a Zichy család hajdani birtoka a Szakót és az Újszentet elválasztó dombvonulat keletre néző lábánál).

Innen térjünk jobbra, majd nyugat felé: *Pap tagja* (hajdani egyházi birtok), *Pap rétje* (kaszáló), *Papúr* (szántó), *Kerek-gödör*, *Macskásiné rétje*, *Fehéregyházi völgy*, *Lencsés* (Fehéregyházi völgy alsó, Létom pataka felé eső része), *Lencsés-kút* (faragott kőből kirakott kút, a hagyomány szerint a tatárjáráskor ide rejtették Fehéregyháza harangjait), *Csép-tanya* vagy *Csép Gábor tanyája* (tanya a Kercsedre vezető út mentén).

Újabb utunk a faluból nyugat felé: *Póllék* (szántó a falu és a Csere alja között, a tagosításkor innen pótolták ki fellebezés után a tagosítással elégedetlen gazdák birtokait; régebbi neve: *Rácsuj*, jelentése: lovarda), *Halam* (szántó a falu és Csere alja között), *Halam árka* (szakadékos rész a Halam területén, a Halam pataka vízgyűjtője), *Sárszék* (kisebb sárvulkán a Halam árkában), *Ákácás* (akácával benőtt terület volt a Halam utca nyugati végétől északra), *Szakadás* (az Akácástól a Bogát bérce felé), *Csere alja* (a Cserétől a falu felé eső szántó), *Trajánus útja* (a Csere alján átvezető hajdani római út), *Csere* (erdő), részei: *Csere-tető* (a Csere hegygerince), *Csere csúpfja* vagy *Isten hegye* (a harasztosi határ legkiemelkedőbb része, 518 m), *Bükkes*, *Nagy-Csere vége*, *Kicsi-Csere vége*, *Csere mege* (a Csere erdő mögötti határrész), *Rákosi völgy* (a Csere csúpjától a Lencsésig), *Dindár* (a falu legnyugatabbra eső határrésze; a

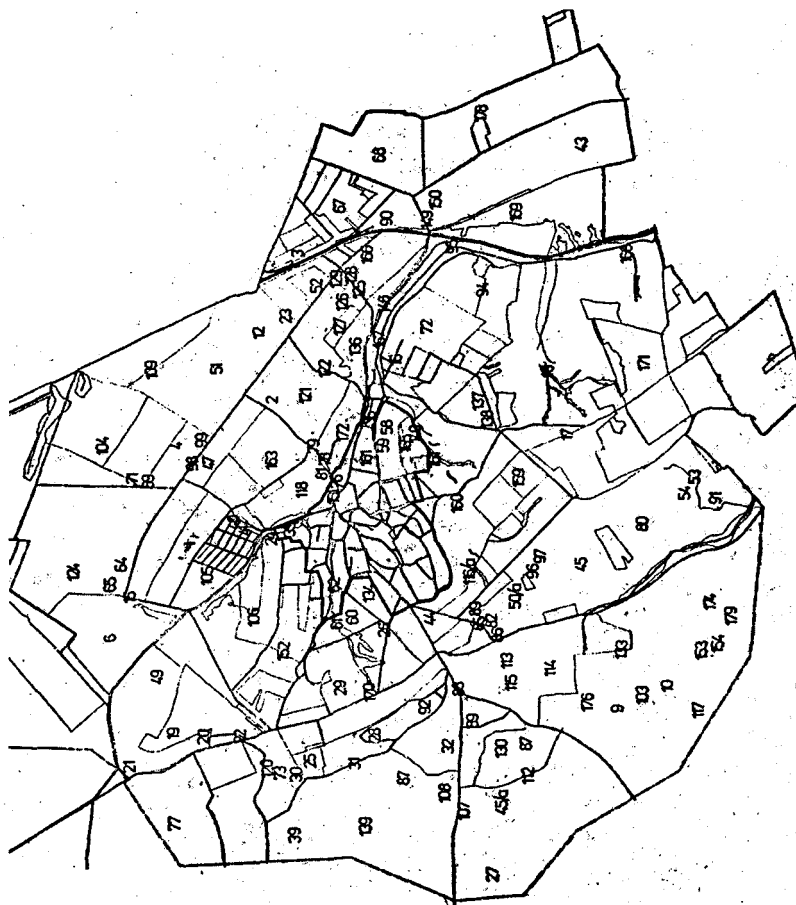
helynév a volt tulajdonos személyneve, róla a következő mondóka járja: „Dindár, ki ette a falu zsírját, / Isten nyila hányja fel a sírját.”), *Kápolnafar* (erdő, hegygerinc; a Dindár, a Csere csúpjá és Bogát bérce zárják közre).

Ha a Trajánus útján Torda felé tartunk, ahol áthaladunk az a *Bogát-tető* vagy a *Bogát-bérce*, majd a Bogát felé vezető úton néhány útmenti ház között folytatjuk utunkat, ez a *Bogát gödre*, elérkezünk a Bogát hídjáig, ahonnan elindultunk, hogy számba vegyük Harasztos határneveit.

IRODALOM

- Erdélyi Magyar Szótörténeti Tár.* Anyagát gyűjtötte és szerkesztette Szabó T. Attila. I-. Bukarest, 1975-.
Erdélyi magyar történeti helynévmutató. Budapest., 1994
Jankó János: *Torda, Aranyosszék, Torockó magyar (székely) népe.* Budapest, 1893.
Kálmán Béla: *A nevek világa.* Budapest, 1973.
Kiss Lajos: *Földrajzi nevek etimológiai szótára.* I-II. köt. Budapest, 1988.
Murádin László: *Harasztos helynevei.* NyIrK. XXXVII. 1993: 192-196.
Orbán Balázs: *A Székelyföld leírása.* V. köt. Aranyosszék. Pest, 1871.

Harasztos külterülete

1. Ákácas 2. Akasztófa-láb 3. Allamás 4. Alsó-Kondar-láb 5. Alsó-kút 6. Alsó-Várfalvi-rét 7. Alszeg 8. Aranka-réttye 9. Árendás 10. Bálint-láb 11. Baltacines 12. Bánya-láb 13. Bárócák híggya 14. Bárócák uccája 15. Bémenő 16. Berek 17. Bodas 18. Bodas-torak 19. Bogát 20. Bogát gödre 21. Bogát híggya 22. Bogát tető: Bogát bérc 23. Borzás 24. Büdes-kút 25. Bükkes 26. Cigán-telep: Cigán-sor 26/a. Cinterem 27. Csép tanya: Csép Gábor tanyája 28. Csere 29. Csere ajja 30. Csere csúpa: Isten hegye 31. Csere-tető 32. Csere mege 33. Csordajáró-kút 34. Csordajáró út 35. Csorgó 36. Csüres-kert 37. Demény-híd 38. Demény-kút 39. Dindár 40. Dög-kert 41. Dög-kút 42. Dübbenő 43. Disznószertető 44. Elek Ninánál 45. Falu vögye 45/a. Fehéregyházi vögy 46. Feljáró: Feljáró-láb 47. Felső-Kondar-láb 48. Felső-kút 49. Felső-Várfalvi-rét 50. Felszeg 50/a. Ferődal 51. Fogadó: Fogadó-láb 52. Forduló 53. Fődvári-csúp 54. Fődvári-gödör 55. Gálné féle-kert 56. Ganédomb 57. Gazdag János kútya 58. Gyümölcses 59. Gyümölcses útya 60. Halam 61. Halam árka 62. Halam pataka 63. Halam ucca 64. Hangás 65. Hangás útya 66. Hidak 67. Hidasiaknál 68. Hívóknél: Hívók tanyája 69. Horvát-láb 70. Horvát-kert 71. Horvát-tanya 72. Hosszu 73. Isten hegye I. Csere csúpa 74. Jónás kútya 75. Kakas-domb 76. Kápolna 77. Kápolnafar 78. Kápolna útya 79. Kápolna-tető 80. Karda vögye 81. Katolikus temető 82. Kelemen 83. Kelemen ajja 84. Kelemen ódal 85. Kelemen útya 86. Kelemen-tető 87. Kerek-gödör 88. Keresztnél 89. Kerülő 90. Kicsi-Borzás, Kis-Borzás 91. Kicsi-Fődvári-gödör 92. Kicsi-Csere vége 93. Kis-Ganédomb 94. Kígyós 95. Kocsárdi út 96. Komenda: Komenda-hegy 97. Komenda-ódal 98. Kondar-láb 99. Kondarlábi-kút 100. Kóródi-kert 101. Kőkút 102. Kőkút ucca 103. Közép-vögy 104. Kúdos-láb 105. Láb 106. Lágyföd 107. Lencsés 108. Lencsés-kút 109. Liszka 110. Lóri 111. Lukács árka: Pap árka 111/a. Luki 112. Macskásiné réttye 113. Magyarós 114. Magyarós alatt 115. Magyarós kútya 116. Magyarós útya 116/a. Meggyes 117. Morgó 118. Nagy-hegy 119. Nagy-Ganédomb 120. Nagy-Csere vége 121. Nyersláb 122. Nyers-láb útya 123. Óhegy: Nagy-hegy 124. Orbán-láb 125. Ördeg árka 126. Palás 127. Palás-ódal 128. Palás útya 129. Palás-tető 130. Pap réttye 131. Pap tagja 132. Papúr 133. Posta-rét 134. Pótlék 135. Pusztá 136. Pusztá-templom 137. Rapó 138. Rapó-tető 139. Rákosi vögy 140. Református temető 141. Református templom 142. Rét kútya 143. Román-sor 144. Román temető 145. Román templom 146. Roszspatak: Egyház pataka 147. Sáska-rét 148. Seres-kút 149. Sövény-kút 150. Sövénykút-láb 151. Sárszék 152. Szakadás 153. Szakó 154. Szakó kútya 155. Szappanyica 156. Szappanyica kútya 157. Szentkert 158. Szentkert pataka 159. Szénás 160. Szénási legelő 161. Szénási szőlők 162. Szőlő-hegy: Szőlő-ódal 163. Szőlő mege 164. Tanarok 165. Temető út 166. Tër 167. Tőhej 168. Tő farka 169. Tomája 170. Trajánas útya 171. Turós, Túrós 172. Újhegy 173. Újhegy útya 174. Újszent 175. Udvari-kert 176. Vinci-vögy 177. Vargáné tagja 178. Zejk-tanya 179. Zicsi féle birtok

Harasztos tájszólása

A székely eredetű aranyosszéki magyarság ma már nem a székely nyelvjárást, közelebbről nem a kézdi székely tájszólást beszéli. Aranyosszék nyelvjárása az évszázadok során környezetéhez, többé-kevésbé a mezőségi magyarság nyelvéhez idomult. A szakirodalom a *mezőségi nyelvtípus*nak négy alcsoportját különíti el: Maros menti, Küküllő vidéki, Maros-Szamos közí és aranyosszéki tájszólás. A harasztosi helyi tájszólás a fentiek szerint a mezőségi nyelvjárástípusba, annak aranyosszéki alegységéhez tartozik.

Melyek a harasztosi tájszólás hangrendszerének főbb sajátosságai?

a) Mindenekelőtt a részleges *a*-zást kell említenünk, vagyis hogy a helyi beszélő hangsúlytalan helyzetben az irodalmi *o* hang helyén *a* hangot ejt. Vizsgáljuk meg e jelenség eseteit, és részletezzük aszerint, hogy az *a*-zást megelőző hangsúlyos szótagban milyen magánhangzó van:

- *a*-zás a megelőző *a* után: *adam, itatam, rakam, rakad, akarak, falak, hagyak, kapak, nyalak, vagyak, alugyatak, híjatak, rakjatak, vattak, aggyan, haggyan, maraggyan, lovatak, nálatak, adatt, aratatt, hagyatt, kapatt, nagyabb, ablakat, kalapat, malmat, bihajak, magyarak, padak, nagyán, asztalan, parancsal, szagal, tapsal, abrakas, asztalas, lapas, magas, harangaz, szappanyaz, hatadik, kanyaradik, asztalhoz, abrancs, asszany, csattag, dadag, gabana, gyalag, kalanygya, katana, malam, marak, ragyag, sarak, szalanna, szapara, vacsar, vacsara, zabala.*

- *a*-zás a megelőző *á* után: *ásal, fázal, mászak, rágak, szántak, látad, mászott, ássan, álmas, sáras, világas, másadik, bárányazik, hászhaz, házan, államás, bálmás, batar, gágag, hábaru, pásztar, Sándar, tárkany, vágag, ványal, vászany.*

- *a*-zás a megelőző *i, é, u, ú, ó* után: *fuvam, iszam, ótam, aluszak, irak, iszak, sírak, írjan, tuggyan, dógam, hugam, húrál, futattam, kinyitatta, megbukatt, fódaz, bótas, húsas, mucskas, puppas, cukrat, juhak, tyukak, Józsihaz, birakazik, csikarag, csupar, ithan, kuruzsal, murak, pírás, sujak, súrál, templam, ugarka, vékony.*

- *a*-zás a megelőző *o* után toldalékok előtt és toldalékokban: *fogam, mondam, hozak, hozzan, dobatt, lopatt, koszas, torkam, fogdas, gondolak, oroszak, homlokam*; ez utóbbi három példa is mutatja, hogy hangsúlyos *o* utáni szótagban az *a*-zás ingadozik, váltakozik az *o* hanggal: *bokor - bokar, csokor - csokar, dohosodik - dohasadik, forog - forag, homlok - homlak, okos - okas, rokon - rokan, rottyog - rottyag, szomorú - szomaru, torony - torany*, illetőleg a szót hol *o*-zó, hol *a*-zó alakban lehet hallani: *bojtorján, borostyán, boszorkány, dobog, kocsonya, koporso, korog, lobogo, orgona, ozsonna, pocsoja*, illetőleg: *bocskar, boland, dohasadik, dolag, horkal, konkaj, mostaha, porand, poranyo, torak* stb.

Mint láttuk a fenti esetekben hangsúlyos helyzetben *o* hang, hangsúlytalan helyzetben pedig a hang van, ezt a mintát követik néhány esetben azok a szavak is – mint például irodalmi alakjában a *kacor, kapor, szatyor, sarogja* –, melyek a harasztosi tájszólásban így hangzanak: *kocar, kopar, szotyar, soragja*.

Hangsúlyos helyzetben a szó első szótagjában *a*-zó alakot csak néhány esetben találunk: *dangó, kandér, barana, barazda*; hangsúlyos, első szótagbeli *a*-zás van két határozószóban és egy kötőszóban: *att, ada, hagy* 'hogy'.

b) Az *a*-zással párhuzamos nyelvjárási jelenség az *e*-zés, hangsúlytalan helyzetben az irodalmi *ö* hang helyén ejtett *e* hang. A harasztosi tájszólásban *e* áll az irodalmi *ö* helyén:

– toldalékokban és toldalékok előtt a többeli *ü, ú, ő* hang után: *bűnes, küdem, csűrhez, tűzhez, gyüvek, ütek, sütek, csüreskert, szőres, köhez, födenn, fűthez, újjen le, ütkező*.

– toldalékokban és toldalékok előtt a többeli *ö* hang után: *gyöngyet, kötek, kötett, lövek, ökret, ökrek, öklem, körmel, kötezö, öntez, köpdesedik, döngeli, lögdes*.

– tőszóban a megelőző hangsúlyos *ü, ő* hang után: *büdes, bürek, bükken, üszek, üstek, püspek, pünkest, tüker, köcsen, ködek, örel, örelek*.

– tőszóban, hangsúlyos *ö* után az *e*-zés ingadozik: *köjek – köjök, ördeg – ördög, örek – örök, köszen – köszön, röfeg – röfög, körem – köröm, törek – török*, illetőleg bizonyos szavakat hol *e*-ző, hol *ö*-ző alakban lehet hallani: *bömbel, hörceg, köheg, nyöszerreg, sömereg, de: gödör, göndör, dörzsöl, könyök, könyörög, ökör, ököl, zömök* stb.

c) A harasztosi tájszólásra nem jellemző az *i*-zés, az irodalmi *é* helyén ejtett *í*, mely jelenség oly gyakori az észak-mezősi, a kalotaszegi és a bihari tájszólásban. A számbavett 110 *i*-zhető adatból csupán néhány esetben van meg a jelenség, de ez is az esetek többségében tendenciaszerűen rövid *i*-ként jelentkezik: *fösviny, söviny, kökin, veteminy, csíp, csípel, kikisirem, kisirtet, dicsiri, éfilikor*.

d) Nincs meg e nyelvjárásban a székelységre oly jellemző kétféle, egy nyíltabb *e* és egy zártabb *ě* hang, itt is, mint a mezősi nyelvjárástípusban mindenütt, egyetlen *e* hang van a tájszólás hangrendszerében.

e) Fokozottan érvényesül a harasztosi nyelvjárásban az a tendencia, amelynek következtében – főleg szóvégen és hangsúlytalan helyzetben – az irodalmi hosszú *ú, ü, ő, ó*, sőt nem egy esetben az *é* hangot is félhosszan vagy éppen röviden ejtik: *borító, kotlo, mezőről, kékkő, sikottyú, nyúto, embertőső, sarju, fenkö, kötezö, borso, urmo, tövítöl, csergetyü* stb.

A harasztosi tájszólás szókincsének bemutatására talán szerencsésebb lesz, ha tájszóközlés helyett bizonyos tárgykörök szókészletét sorakoztatjuk fel, ezzel mintegy érzékeltetve a köznyelvi és sajátosan táji szavak viszonyát.

a) Az ekés földművelés. A gyengén termő föld: *sován*; amivel zsírtartalmát növelik, a *gané*; ha a földet könnyen lehet szántani akkor jól *számlik*; de ha a föld szántáskor ragad, nem omlik szét: *szivájkas*; az összetapadt földdarabokból álló szántás: *darabas, dorincsas*. Az eszköz, amivel szántunk: *eke*; az eke részei: *gerendej, hosszúvas, lapasvas, eketalp, kormány, ekefő, ekeszaru*. Amihez hozzákapcsolják az ekét: *tajiga*; amivel hozzákapcsolják: *patinglánc és katakszeg*. A talyiga részei: *tajigavezér, vátó, símej*. Amivel a talyigát a járomhoz kötik, az lehet a *ténzsala* vagy az *utójáró*; a ténzsula végén levő lánc: *síkotyú*. Az eketisztító: *eszteke*; az ekecsúsztató, ekelő: *kalada*.

b) Teherhordó eszköz a *szekér*. Van *ökörszekér* és *lőszekér*. Ha ernyő, sátor van fölötte: *koberes szekér*; a hintó: *féderes szekér*. A szekér belseje: *a szekér dereka*, a két oldala: *lajtarja*; a lajtorja alsó és felső fája: *lajtarjaaj* és *lajtarjatető*; a kettőt összekötő fa- és vaspálcák: *zápok*. A szekérderek alján van az *aljdecka*, a két oldalán az *ódaldecka*. A lőszekereknél szekérderek elejét és hátulját lezárja a *soragja*. Az ökörszekér lajtorjájának felső fáját összeköti a *csatlás*, a szekérderek elejét és hátulját lezárja a deszkából készült *sorreesz*. A szekér alváza: *első- és hátsótengej, nyútó, rúdszárny, nyútószárny*. A nyújtó alatt, a rúdszárnyat összekötő éha: *inyima*. A tengelyvégeket a lajtorja felső fájával összeköti, azt kitámasztja a *lőcs*. A tengelyen van a *fergelyű* és a *símej*, a fatengelyt a *marokvas* védi. A lőszekérnél a vastengelyt, amibe beágyazzák, az az *ástok, ácsok*. A tengelybe megy a *kerék*, részei: *kerékfő, tőkarika, hegykarika, külü, falfa, ráf*. A tengelyre kerékfőt védő karikát tesznek, neve itt: *tánygyérkarika*. A tengelyt lezárja a *tengejvégszeg*, estleg *platni*, vastengelyű lőszekérnél olykor a *muter*. A teherrel megrakott szekeret felfelé a hegyre vivő úton – amikor az igás állatok megállnak szusszanni – a nyújtóra szerelt, végén villaszerű eszköz támasztja ki, a *macska*. Lőszekérnél amihez az istrángot kötik: *késaja, késajafa*, amire a késaját ráakasztják: *felhérc, felhéc*. Hordáskor a szekeret kibővítik *ódalrudakkal*, a szekér négy sarkába nyársat, *gyaksát* tesznek; a szalagabonával vagy szénával megrakott szekeret *nyomtatórúddal* leszorítják; a nyomtatórudat *elő- és hosszúkötéssel* lekötik, a lekötéshez *csigát* is használnak. A szarvasmarhát, amibe befogják: *járam*, részei: *járamfő, alfa, bélsa, járampáca, vonószeg*.

c) Egyik fontos gabonanövény neve: *töröbuza*, ritkán így is mondják: *kukurica*. Földben van a növény *gyükere*, a föld felett a *szára, kóréja*, a száron van a *lapu*, a szár tetején a *kukorica virágja*. A kukoricaszár fattyúhajtása: a (töröbuza) *fijska*. Mikor zsendül, a kukorica *csőzik*; a csövet fedi a *lapu*, a *panusa*; a cső végén kilógó apró selymes szálak: a *töröbuza üsteke*. A cső végén olykor fekete, porlós csomó van, az *üszeg*. Ha megérett a kukorica, akkor *szedik*, ha borítólevéllel együtt, akkor otthon *tisztítják, hántják*. A csőves kukorica tárolására szolgáló léces építmény neve: *kas*. A földön maradt megszáradt szár: *kóré*; a kóré földben maradt része: *csontarga*. Aki lemorzolja a kukoricaszemeteket: *fejt*; a cső lefejtése után marad a *kocsány*.

d) Amivel levágják, kaszálják a füvet, az a *kasza*; részei: *nyél*, ennek közepén van a *mankó*; a kaszaél maga a *kasza*; a kaszának van *nyaka*, amivel a nyélhez fogják, az a *karika*, amivel rögzítik, a kaszaék neve: *pocak*. Amivel fenik a kaszát: *fenkő*; amiben tartják a fenőköt: *fenkőtök*. Aki kalapáccsal veri a kaszát, a kasza élet az *üllüre* teszi. Ahol kaszálnak: *kaszáló* vagy *rét*. Az első kaszálásból lesz a *széna*, a másodikból a *sarju*. Ezek együttes neve: *takarmány*, *szárazkost*. Kaszálásakor a kasza után marad a *rend*. Aki szárítja a rendet: *forгат*; ha a sarjút szétrázza: *berzeget*. Ha megszáradt a rend, *gyűjtik* a szénát; a szénacsomó: *fiók*; több fiókból áll össze a kerek *bugja*, ha a boglyákat szögletes kazalba rakják, az a *szakasz*. Ami a boglyáról le hull: *murva*; amivel a murvát feltakarítják: *gerebe*. Ha nincs jól kiszáradva a széna, a boglyában összeáll: *megdohosodik*.

e) Növény-, gyümölcs- és virágnevek: *krumpi* vagy *pityoka*, *csókapityoka* 'csicsóka', *fuszujka*: *gyalagfuszujka*, *karósfuszujka*, *borso*, *lencse*, *mák*, *kopar* 'kapor', *cékla* vagy *céklarépa*, *petrezsejem*, *murak*, *répa*, *cukarrépa*, *rettek*, *hagyma*, *fokhagyma*, *torma*, *döblec* 'sütőtök', *tök*, *ugarka*, *korélábé*, *celler*, *kápaszta*, *kártofi* 'kárfiol', *saláta*, *penót*, *sószgya* 'sóska', *paprika*, *paradicsam*, *tárkany*, *napraforgó*, *burján*; – *szőlő*, *veresszőlő* 'ribizke', *egres*, *díj*, *szilva*, *birtyóka* 'bábaszilva', *meggy*, *cseresnye*, *őszibarack*, *kajszimbarack*, *tengeribarack*, *körte*, *alma*, *bisalma*, *vadkörte*, *vackar*, *vadvackar*, *galagonya*, *kökin*, *segvakaró* 'csipkebogyó', *dinnye*, *mezeji eper*, *erdeji eper*, *málna*, *szeder*; – *borostyán*, *rózsa*, *vadrózsa*, *krizántin*, *pellergónija*, *tátinto*, *iboja*, *vijala* vagy *vijolla*, *patkanca* *vijolla*, *csokras vijolla*, *perjefü*, *székfűvirág*, *kígyóhagyma*, *hovirág*, *gyöngyvirág*, *szarkaláb*, *májva*, *fodarminta*, *békavirág* 'gyermekláncfű', *bogáncs*, *nád*, *sáté*, *kákabutyikó*, *bojtortján*, *bürek*, *csóján* 'csalán', *árvacsoján*, *martilapu*, *mákvirág* 'pipacs', *buza*, *virág*, *konkaj*, *muhar*, *üszeg*, *repcesen* 'repce', *bükken*, *lóher*, *lucerna*, *kecskefonal* 'aranka', *kannamoso* 'mezei zsurló'.

f) Házi- és egyéb állatok: *tyúk*, *kakas*, *jérce*, *csürke*, *liba*, *gunár*, *pipe*, *réce*, *gácsér*, *kicsiréce*, *pujka*, *majasság* 'baromfi', *kotlo*, *jú* (juhak), *bárány*, *nyösténbárány*, *berbécsbárány*, *nótin* 'egyéves bárány', *nyivora* 'jerke', *kecske*, *kápré* 'bakkecske', *gidó*, *berbécs* 'kos', *disznó*, *malac*, *kan*, *koca*, *ártány*, *tehén*, *bornyu*, *ünö*, *ökör*, *bornyu*, *tino* 'növendéktehen', *tulak*, *ökör*, *bihaj*, *bika*, *ló*, *kanca*, *ménló*, *csikko*, *szamár*, *mé*, *darázs*, *macska*, *kutya*, *galamb*, *fecske*, *veréb*, *szárnyasegér* 'denevér', *kontyaspacsirta*, *gója*, *fakopács*, *barazdabillegető*, *varju*, *szarka*, *cinke*, *bagój*, *héja*, *rigo*, *ökörszem*, *egér*, *nagyegér* 'patkány', *menyét*, *görény*, *patkány* 'vakondok', *hörcsög*, *kigyo*, *gyík*, *vérszípo* 'pióca', *csiga*, *béka*, *varasbéka*.

g) Állathangutánzó igék. A kutya *ugat*, ha halottat vagy tüzet érez: *ordít*, *vonyít*; ha bosszantják és még nem ugat: *morog*. A macska: *nyávog*, ha simogatják: *fon*, *durmag*. A ló: *nyerít*, a tehén, ha éhes: *bög*, a bika: *bömbel*. A bárány is *bög*, a kecske: *mekeg*, a disznó: *röfög*, *röfeg*, a malac, ha éhes: *sír*. A tyúk, ha megotjt: *kotkodással*. A kotló, ha

a csirkéit hívja: *kotyag*; ha még csak a fészken, a tojásokon ül és közeledünk hozzá: *kireg*; a csirke: *csipag*, *csipákal*; hajnalban a kakas: *kukurigal*; ha a baromfi héját lát szintén *kireg*. A liba: *gágag*, ha a gúnár csipni akar: *sziszeg*, a kacsza: *hápag*. Az egér: *cincag*, a bagoly: *kuvikkal*, a méh: *zúg*, a béka: *kuruttyal*.

h) Állathívogató és állatúzó szavak. A háziasszony így hívogatja a macskát: *picús*, *picús*, *picús...*; így kergeti: *kácc!* A kutyát így kergetik el: *kustri ne*, *ciba ne*, *mars!* Disznóhívogató: *cigó*, *cigó*, *cigó...*; így kergetik el a nagyobb disznót: *huj ne!*, a süldőket: *hecc e ne!* Így hívogatják a tyúkokat: *pirika*, *pirika*, *pirika...* Így kergetik el őket: *hess*, *hess el!* A kacsákat (récéket) így hívogatják: *ucu-ucu-ucu...* Így hessegetik el: *rúca ne!* Libahívogatók: *liba-liba-liba...* Így kergetik el őket: *liba ne!* A csikót így hajtják el: *csik ne!*; a szarvasmarhát: pl. *Bimbó ne!*; a juhokat: *váje ne!*

j) Juhtartás: *jú*, *juhak*, *bárány*, *nyöstémbárány*, *berbécsbárány*, *nótn*, *nyivora*, *suta* 'szarvatlan juh', *berbécs* 'kos', *bereg* 'párzik a juh', *bárányazik*, *káptyás* 'kerge', *turma* 'juhnyáj', *bács* 'fejópásztor', *komárnik* 'féleeresz a juhakolban, ahol a juhokat fejik', *sztrunga* 'juhkosár', *sztina* 'a juhász kunyhója és a juhkosár, ahol a juhokat fejik', *galáta* 'fejóveder', *óto*, *sajt*, *túró*, *savo*, *orda*, *zsendice*, *bálmás* 'fehérsavóban kukoricalisztből, puliszkaszerű étel'.

k) Emlősállat fiat világra hoz: a ló *csikkozik*, a tehén *megbornyuzik*, a kecske *gidoddzik*, a juh *bárányazik*, a koca *malacazik*, a kutya *kőjkezik*.

l) Végül néhány tájszó: *butyullo* 'piszkálóvas', *buzika* 'ajak', *cikász* 'szüret után elmaradt szőlőszemeket keresgél', *csajla* 'kajla (szarv)', *csákja* 'fakorcsolya', *csurdé* 'csupas, meztelen', *festuskodik* 'kacérkodik, kelleti magát (a lány)', *gargalica* 'zsizsik', *gombajga* 'gombolyag', *gusa* 'golyva', *híju* 'padlás', *jáddzik* 'játszik', *madárkenyér* 'galagonya', *makucs* 'makacs', *nyakcsugom* 'nyakcsigolyám', *posfatyas* 'pufók', *porzsaló* 'szűknyakú cserép ételhordó edény', *purécsa* 'bige (gyermekjáték)', *sater* 'sóder', *sovállik* 'hámlik zöld héjától a dió', *surgyé* 'szalmazsák', *tótbicsak* 'fanyelű bicska'.

A harasztosi helyi nyelvjárás alaktanából csak néhány kérdéscsoportot emelünk ki. A *v* tövű igék ragozása: *hívu*, *hittad*, *hinnak*, *hivussz*, *híjjál*, *hijatak*, *hijátak*, *hivutt*, *hítta*, *hinnám*, *szívu*, *szíjjá*, *szítta*, *színnék*, *színnük*; *jövek* – *gyüvek*, *jössz* – *gyüssz*, *gyü*, *gyünnék*, *gyüttek*. (Olcsvári Jóska bácsi és Olcsvári Róza néni még használta a *gyüttek* helyett a régi *gyüttenek* alakot is, alighanem halálukkal ezt a régi igealakot is a sírba vitték.)

A tárgyas és alanyi igeragozás többes szám 1. személyének megkülönböztetése, a régebbi irodalmi *-nók*, *-nők*, illetőleg *-nánk*, *-nénk* helyén: *innuk*, *írnuk*, *ennük*, *néznük*, valamint *innánk*, *írnánk*, *ennénk*, *néznénk*.

Az ikes igék ragozása: *aluszak, aluszal, alutt, alugyak, alugyatak, alugyék, alunék, alunnánk; eszek, eszel, eszik, ennék ~ enném, ennük, enne, (ő) egyék, ehennem; iszak, iszal, igyak, igyad, igyék*. A példákból is kitűnik, hogy az ikes ragozás megbomlott: ikes és iktelen alakok váltogatják egymást.

A birtokos személyrag többes szám 3. személyben az irodalmi *-uk, -ük* helyén *-ak, -ek* áll: *fájak, lovak, ajtójak, malmak, rollak*, illetőleg: *kertyek, tehenek, töllek, vellek* stb. A jelenség érthető, hiszen a régi magyar nyelvben *-ok, -ek, -ök* volt, az *a*-zás és az *e*-zés következtében a helyi nyelvjárásban ez a hármas forma *-ak, -ek* alakúvá egyszerűsödött.

A székely nyelvjárásban a *-t* végű igék tárgya felszólító alakját kijelentő értelemben használják: pl. *űtjük* helyett *űssük, látja* helyett *lássa, tanítja* helyett *taniccsa*. A nyelveművelő irodalom egyik sokat hibáztatott jelensége ez. A jelenség, a „suk-sük” nyelv – szerencsére – nem jellemző az aranyosszéki, így a harasztosi nyelvjárára sem, noha egy-két esetben itt is fel-felbukkan. A kiejtés szerint lejegyzett harasztosi adataim ezeket a helyes igealakokat mutatják: *csikargattya, javittya, láttya, szoptattya, adhatyuk, regetttyük, sütttyük, ütttyük, vettyük*; ezek a kiejtés szerinti formák, a helyes irodalmi ragozásnak megfelelő alakok, két esetben azonban ilyen – a székely nyelvjárással egyező – alakot is hallottam: *taniccsa, taniccsuk*.

Végül szükséges felhívunk a figyelmet arra, hogy a nyelvjárára erősen hat a köznyelv. A „nyelvjárási normának” megfelelő kiejtés mellett egyre gyakoribb az úgynevezett „urizáló” beszéd, a köznyelvnek megfelelő beszédmód.

IRODALOM

Balassa József: *A magyar nyelvjárások osztályozása és jellemzése*. Budapest, 1891.

Kálmán Béla: *Nyelvjárásaink*. Budapest, 1966.

Murádin László: *Mutatvány az „Aranyosszéki tájnyelvi atlasz”-ból*. NyIrK. II., (1958), 171–.

Murádin László: *Az o/a fonémaváltozás, az a-zás az aranyosszéki nyelvjárásban*. NyIrK. XII. (1968), 219–.

Murádin László: *Az ő/e és e/ő fonémaváltozás az aranyosszéki nyelvjárásban*. NyIrK. XIII., (1969), 9–.

Murádin László: *A romániai magyar nyelvjárások atlasza*. IV. Budapest, 1995–1999. I-9. kutatópont: Harasztos.

Az Istenhegyi székely leány¹

(Elbeszélés.)

A mint az utas Tordáról Enyed felé kerül, jobbról a hegyek között egy bámulatos hegyhasadék tűnik szemébe, melynek két meredek fala most is úgy egymásba illik minden rovátkáival, hogy ha összeraknák, senki sem mondaná, hogy ott ketté volt nyílvá a hegy.

Pedig e két meredek sziklafal olyan messze el van most egymástól, hogy akár tornyos falvakat lehetne építeni közé, s merész gondolat volna egyik párkányát a másikkal áthidalni.

Közepette egy kis hegyi folyam csatangol, gátakat torlasztva maga magának ropant kőhalmazokból, mikor néha a fellegszakadástól megárad, miket azután szépen kikerülget, mikor újra rendén leapad. Ebből áll az egész változékonyság, mi a tordai hasadékban véghez megy, századról századra, nem véve számba az apró sombokrokat, mik itt-amott a falak repedéseiben felnőnek.

Hogyan támadt ez a csodás hegyrepedés? arról nagyon sok regét tudnak beszélni. A magyarországi urak szent Lászlónak, az oláh tudósok az ördögnek tulajdonítják eredetét, a bölcs szászok valamelyik nagy mesterük kézi munkájának állítják azt, ehhez azután mindegyik rak annyiféle mendemondát, a mennyit megbír s mindegyik azt követeli, hogy az övé az igazi.

Nem kell nekik hinni, az az igazi, a mit én mondok.

Ott hallottam a székely földön; azon módon adom tovább, a hogy nekem beszélték egy szép tavaszi éjszakán, a szép fehérre meszelt pest körül ülve, egy fahéj-döböz édes túró és illatos fenyővíz mellett.

Hát azon a hegyes vidéken, a hol mostan Harasztos áll (tudnivaló, hogy az Aranyosszék közepén van), volt egy hegytetőn egy kővár. A hegyet úgy hítták, hogy Istenhegye, hítták pedig először azért úgy, mert a régi székely táltosok ott tartották sok ideig áldozataikat, azután meg azért, mert minden villámlással, mennydörgéssel járó zivatar onnan szokott előkerülni, utoljára pedig azért, mert a vár ura, Atyás Mózes uram, a kit bizonyos tulajdonságáért saját nyelvén elneveztek Ziharfuónak, nagy ápolója lévén a keresztyén vallásnak, oda templomot építtetett haranggal, oda jártak a környékből imádkozni.

Atyás Mózes uramnak már a hetedik öreg apja is léleklátó volt, s az is ott lakott az Istenhegyen, mikor még a hetumogerek ki sem gondolták, hogy atyafilátogatni eljön-

¹ Jókai Mór: Dekameron. II. k. Budapest, 1928: 123-154.

nek Attila földére; s azon időben örökös vitája volt valami goromba, dőlyfös dákba oltott római szabadossal, a ki a mostani Thoroczko helyén székelvén, birtokai határát mindig kiebb tologatta; majd egy erdőt, majd egy szántóföldet foglalgatott el szomszédaitól, utoljára épen egy egész félmérfölddel odább állította a terminus-bálványt Atyás uram mezejébe. A léleklátó fenyegetőzött Rómával és az istenekkel, mire a szabados azt felelte, hogy a hova ő méri a határt, ott van az; egy éjszakán azután úgy ketté nyílt az egész hegylánc, hogy egyik fele jobbra, másik balra távozott, közepett maradt egy irtóztató mélység mérföldnyi hosszúságban. Még pedig olyan igazságos volt az osztóztató mennyei bíróság, hogy a szabados saját földéből is szakasztott egy nagy darabot, odatolta azt az Atyás uramnak maradt részhez, a kitől azt azután nem is lehetett visszaperelni.

Ezt beszéli az én mondám a Torda-hasadékról, s bizonyomra mondhatom, hogy ez is igaz, mint a többi.

Az Atyás-család azután is megmaradt Harasztos és az istenhegyi vár birtokában, mikor később a magyarok bejöttek s a környéket elfoglalták; hanem azután is sok baja volt ama birtokához ragasztódott nagy darab föld miatt, mely egykor a szabadosé volt. A thoroczkoí vicevajdák mind azt allegálták, hogy az még az övékhez tartozik, de azonban sehonnan sem mehettek bele, mert körülé mind Atyás uram birtoka feküdt, elől volt pedig a nagy sziklahasadék. Atyás uramék mindig azzal fizették ki őket, hogy vagy ragasszák össze megint a Tordai-hasadékat, vagy csináljanak rajta hidat keresztül, vagy tanuljanak meg repülni, vagy vigyék a földeiket onnan, a hová akarják.

Ez a perpatvar így folyt ivadékról ivadékra, s legkeményebben folyt akkor, amikor Atyás Mózes uram idejében Ribarcz vicevajda uralkodék vala Thoroczkoiban, a kit kellemetes tulajdonságaiért elnevezett a székely nép Vasfeő Ribarcznak.

A Ziharfuó azonban nagy táltos volt a maga részéről s tudós praktikával egy hajszálat sem engedett Vasfeő uram erőszakoskodásainak, ellenben mindenütt kijátszotta azt, a hol csak összeakadtak egymással.

Sok volna elbeszélni, miben állottak a Ziharfuónak emlegetet praktikái, ezúttal csak azt az egyet mondom el, a mi épen a történetünkhöz tartozik; magával Mózes úrral nem sok időre levén dolgunk.

Tehát legcsinosabb praktikája volt a sok között Mózes úrnak az az egy, miszerint ő elhítette az egész világgal, hogy ő neki két leánya van.

Az egyiket hitták Lónának, a másikat pedig Szendilének.

Hogy Lóna keresztyén névből került (Ilona), az könnyen sejthető, de hogy Szendile micsoda pogány név legyen? azt soha senki nem találta ki.

Szendile fiatalabbnak látszott Lónánál jó öt esztendővel, talán tizennyolczra lehetett becsülni, Lónát mindenki fölbecsülte huszonháromra; Mózes úr is így vallá.

Szendile szerény volt, szemérmes és pironkodó, alig lehetett bizonyosságba jönni a felől: milyen színűnek a szemei, mert azokat mindig lesütve hordta; nagy vonzódása

volt a jobbágyok iránt, azokat sokszor látogatta; ha betegek voltak, ápolta irral, lével tartá; ha panaszuk volt bevitte anyjának; velük eldalolgotott a mezőn; szerette is őt az egész környék ifja, véne úgy, hogy majd meghalt érte, s tűzbe, vízbe rohant volna Szendilének egy gyöngé szavára.

Milyen más volt ám a nénjel! Hatalmas délczeg termetű, villámló fekete szemekkel, a mikkel ha valakire ránézett haragosan, jobban megijedt tőle a kivont kardnál. Ez ugyan nem sokat komázott paraszttal, cselédnéppel; megszolgáltatta őket emberül; olyan rendet tartott a háznál, mint egy generális; maga is tudott lőni, vágni, gereelyt hajigálni; a legszilajabb lovakat válogatta paripának s naphosszant kergette a szarvast és lesett a medvére a rengeteg erdőben.

Meg azt is beszélték róla, hogy a nálánál szebb és kedvesebb Szendile iránt milyen kegyetlenül viseli magát. Az nem is mer mutatkozni ott, a hol nénje jelen van; az ártatlan nem panaszkodik ugyan senkinek Lónára, mert nyilván nagyon retteg tőle, de ő is kerüli nénjét, úgy hogy soha együtt nem lehet látni a kettőt.

Gyakran jönnek a távolból-közélel deli fiatal legények, kiket Szendile szépsége ide csalt; azonban nekik is Lónával gyűl meg a bajuk, mert Szendilével csak lopva beszélhetnek, s a büszke, parancsoló testvér olyan próbákra állítja őket, hogy férfi legyen, a ki azt kiállja. Majd borozó társaságba viszi őket, a hol a megpróbálnak egész este nem szabad a pohárhoz nyúlni, majd versenyt nyilazni hívja, s ha a jámbor háztűznéző rosszabbul lőtt, mint ő maga, hátára ver a tegez idegével s elkergeti: ezt a gonosz mulatságot egy esztendeig kell kiállni a kérőnek, azalatt mindenféle munkában megpróbálja, annak kell mindenhez érteni; fűrni, faragni, házi eszközöket csinálni, azt használja ácsnak, kovácsnak, kőművesnek, mindentől remekelni kell neki; az kitanult molnár legyen, de a lovakhoz is értsen, verekedni is tudjon mindenféle fegyvernemmel, készen legyen éjjel-nappal talpon állni, és semmire azt ne mondja, hogy nem lehet, a mit neki Lóna parancsol. Ha ezt kiállja esztendeig, akkor azután elviheti Szendilét.

Rettenetes dolog volt ez a sok szegény házasulandó fiatal emberre nézve, a kik közül egy sem bírta azt a nagy kegyetlen próbát kiállani, s ilyenformán olyna híre ment az istenhegyi két leánynak az egész országban, hogy azt minden ember tudta, s a milyen nagyon szerették a bájos, szelid Szendilét, úgy rettegtek annak haragos nénjétől, a büszke, délczeg Lónától, s csodálkoztak magukban: hogy lehet a Ziharfuónak két olyan különböző gyermeke?

... Pedig hát hamisság volt az egész. Nem volt Atyás Mózes uramnak két leánya, hanem csak egy. Az az egy, a kit istenesen Ilonkának kereszteltek, a ki voltaképpen húsz esztendő volt, s saját akarata szerint hol egy-két esztendővel fiatalabbnak, hol ugyanannyival vénebbnek tudott mutatkozni; majd hugává, majd nénjévé változva saját magának, egyszer mint haragos Lóna, másszor mint szemérmes Szendile jelen-vén meg a világ előtt.

Hogy nem vette ezt észre az ezerszemű világ? s mi dolog volt Mózes úrtól leányával ezt az alakoskodást játszani? annak azután igen furfangos története van, a minek folytában majd mindent rendén meg fogunk érteni.

Atyás Mózes uram bizony nem volt boszorkánymester, sem bűvész, hanem csakhogy több esze volt, mint másnak. Biz ő a zihart sem fűtta, de régi tapasztalásokból, természeti jelenségekből meg tudta jósolni, mikor várhatni zivatart s meddig tart, ha eljön? a szemével sem tudta hízlatni a marhát, hogy kövérebb legyen, mint a másé, de tudta jól gondját viselni, s nagy hatalmát sem annak köszönheté, mintha a szellemeket ismerte volna, de annál jobban ismerte az embereket.

Nem lévén neki fiú-ivadéka, hanem csak egy leánykája maradván, midőn felesége meghalt, így okoskodék magában: »ha én ezt a leányt szelid, jámbor szüzcsekének nevelem, majd ha egyszer kirántják alólam a gyékényt, neki jönnek a torzsalkodó szomszédok, kivetik a birtokából, elfoglalgatják a jószágát, úgy is szüntelen koczúdnak a magyar urak; mondogatják: mit keres itt ez a csizmatalpnyi Aranyosszék a vármegyék közepében? a ki székely akar lenni, menjen Csíkba, Háromszékbe, Gyergyóba, Bágyonba s a hol még egybeütt szék van, ne hozza ide a székét; az a hamis vasfejű Ribarcz első lesz, a ki a gyöngé leányzót kifosztogatja birtokából, s mi lesz azután az aranyosszéki Attila-utódból? az újfajta dentumoger ivadékok majd úgy megigázzák, jobbágyat csinálnak belőle... Ha pedig keményszívű daliás amazont nevelek leányomból, akkor meg majd úgy megijednek tőle, hogy senki sem meri elvenni az istenadtát; akárkinek sem lévén kedve olyan menyecskét látni feleségül, a ki egy egész vármegyének tud parancsolni, s úgy forgatja a kardot, mint akármi férfi. Köszöni az ilyen szép tulajdonságokat akárki is a házastársában.«

Mit gondolt tehát ki a Ziharfuó? Azt gondolta ki, hogy egy leányból nevel kettőt, egy szelidet, kedveset, szemérmest és egy villongót, harcolót, uralkodót; amazt hadd szeressék, emettől hadd féljenek, amaz legyen a mágnes, mely a jóakarókat idevonzza, emez pedig a mennydörgő mennykő, mely az ellenségeket elriaszsa.

De hiába gondolta volna ezt ki ilyen furfangosan a Ziharfuó, ha maga a leány is olyan fából nem lett volna vágva, a mi erre a célra alkalmas. Az alakosdi már a gyermekleánynak is megtetszett; esze volt hozzá, mint a tűz, föl tudta fogni teendőjét, mikor mutasson szelid arcot, mikor parancsolót, hogyan kell öltözni amához? milyen szín, szabás illik jobban a szendességhez; miféle hajviselet jellemzi a jámborságot, viszont hogyan kell suhogni a selyemnek és bársonynak a délczeg amazon termetén, hogyan kell hordani fejét, szikráztatni szemeit, feltűzködni az aranyos kalpag alá tömött hajfonatait, félvállra vetni prémes kaczagányát? még hangját is úgy el tudta változtatni, hogy abban senki hasonlatosságot nem ismert fel; egyszer dallamos reszketeg, édesbús beszédű, másszor csattogó, mennydörgő szózatú; mint Szendile gyöngé, ügyetlen, erőtlen teremtés, a ki még a késsel is megmetszi a kezét, mikor kenyeret szel; mint Lóna, kelevézhajigáló, szilaj nő, ki keresztülvágja karddal a rézsisakot. Még

ugyanaz a kéz is egészen más vala. Ha valakinek bekötött szemmel adták volna, azt mondhatá elébb: »ez a szelid Szendile kacsója, ez a harmat, ez a bársony, csak csókra, czirogatásra való«, de ha aztán megszoritá vala azon kéz egyszer: »oh ez a Lóna vaskeze, ez az öldöklő, emberigázó marok!«

Olyan jól tudta játszani kettős szerepét a Ziharfuó leánya, hogy még az udvari cselédség közül sem jött arra a gyanúra is senki, hogy ez a két testvér talán egy lehetne, annyira megszokták Lóna büszke arczától remegni, uralkodó arczának engedelmeskedni, szeszélyeit túrni s Szendilének elpanaszolni, a mit nénjétől szenvednek, és szána-kozni rajta, a ki maga legtöbbet szenved miatta s csak alattomban ápolja, vigasztalja azokat, kikkel nénje olyan szigorúan bánik, enyhíti bajaikat, megosztja velök falatját, köntösét, de úgy, hogy nénje meg ne tudja, a büszke Lóna.

Legjobban elvette pedig e játék azon jámbor emberek szemevilágát, a kik mint kérők jöttek a házhoz; azok őrvöngtek a bájos Szendiléért s fáztak Lóna kegyetlen arczától, s törték rajta a fejüket, hogy lehetne őket elválasztani egymástól?

Hja, bizony azt nem volt könnyű. Pedig nagyon egyenes volt az útja. Csak egy olyan derék legénynek kellett válnia, a kibe Szendile igazán belészeressen, a kit a mellett becsülni tudjon, a kinek karjára és lelki erejére rábízhatta magát, akkor Lóna átengedi a tért Szendilének és nem kísért többé a világon.

De épen az volt a hiba, hogy ilyen legény nem akadt. Nem akadt pedig Mózes úr egész világi életében; a próbára tett kérők vagy nem voltak elég szeretetreméltóak, vagy volt bennök szeretet, de nem volt állhatatosság, s Lóna nem adta hozzájuk Szendilét.

A Ziharfuó azután egyszer elhagyta a földi életet, elköltözvén oda, a hol sokkal jobban módjában lesz a fergeteget fujni, s még mind a két leány hajadonfővel volt.

Annyi igaz, hogy Lónát nem is kérte még ezideig senki. Tisztelték, becsülték minden vidék emberei, de szerettek távol állni a keze ügyéből.

A mint a Ziharfuó lehunyta a szemeit s nem lehetett félni megrontásától többé, a vasfeő Ribarcz rögtön eljöttnek hitte azt az időt, melyben odább lehet szorítani az istenhegyi leányasszonyt, s behajtatta három gulyáját az aranyosszéki erdőbe s a pörös földön elkezdett szántani erőhatalommal.

De mindjárt eleve megkapta a maga részére a leczkét, mert azonnal ott termett Lóna leányasszony a maga kopjás székelyeivel s szembeszállta pörlekedő szomszédjával. Az is fegyveres hadakkal volt ott, s a mint meglátta a hajadont maga felé lovagolni, összekürtölé lovasait, abba hagyatta a szántást csatlósaival, s ő is szemközt lovagolt rá.

Lóna férfias nyugalommal kérdezé a vasfeő Ribarcztól:

– Mit akar kend azokkal az ekékkel itten, vicevajda uram? mit jön szántani a mi földünkre, fel tudjuk mi azt hasogatni magunk is.

– Nem ugyan azt többet, hugá, felelt vissza Ribarcz szomszéd, kétfelé törülve a bajszát, azért jó lesz odább húzni innen azt a selyem rokolyát, mert besározdik.

Lóna pedig csak azért is közelebb léptetett hozzá.

- Talán nem tudja kigyvelmed, hogy hol van közöttünk a határ?

Ribarcz oldalán volt ugyan kard, de a kezében szokás szerint egy nagy gerezdes buzogányt szokott hordani, most azt a buzogányt fölemelte és oda tartá Lóna elé a gombját.

- Ez a határ közöttünk hugám la! ha egyszer tudni akarod, ez a határdomb, a buzogányom gombja; addig érsz, a meddig az ér, addig nyujtod a pokróczot, a meddig ennek a furkóját látod; biz úgy.

Vasfeő Ribarcz addig hadonázott a buzogánnyal Lóna szeme előtt, míg a leány egyszer úgy kikapta a kezéből a buzogányt, mintha ott se lett volna.

Szerencséje Ribarcznak, hogy a rézpaizsa vele volt, s hogy ámultában eszébe jutott azt a feje fölé emelni, mert az ádáz hajadon ugyancsak ököltre fogta ám az elvett sulykot. Döngött is aztán egyre Ribarcz paizsa a sűrű csapástól, miket Lóna egyre-másra rázuhintott minden ütésnél kiáltva: »nesze hát határ! a magad hátára, fogjad, vgyed, te mondtad!«

Ribarcz szomszéd csak tűrte egy ideig az ádáz kalapálást, de utoljára kezdett neki nem tetszeni a muzsika, a mint egy párt keze szárára kapogatott, biz ő kapta magát, félre ugratott, hátára vette a rézteknőt, s elkezdett futtatni a leány elől, ki egész a határig üldözte ellenfelét lóháton.

Ribarcz népe látván ezt a futást, maga is megszaladt, nem várta be, hogy a székeley legények kisasszonyuk példájára bebizonyítsák, hogy két vége van minden botnak. Ott hagyták ekéiket, marháikat, miket Lóna aztán nagy diadallal vitetett be Harasztosra.

Az elfutott Ribarcz maga elbeszélte otthon a vele történt veszedelmet, s mikor azt mondták neki, hogy miért nem rántotta ki a kardját, ha bántották, s üzte volna el magától azt a némbert, nagy mogorván mondá: »jut is eszébe az embernek, mikor az a leány a szeme közé villantja két szemét; de biz azt sem tudtam élő vagyok-e avagy halott?«

A vicevajda el sem is hallgathatta a kudarcot, mert hiszen nagyon sokan látták, de nem is csinált belőle titkot, sőt inkább minden embernek elbeszélte, hogy no akadt most olyan aszszonyemberre, a milyet még nem látott soha életében; de esküszik, hogy boszút fog rajta állani keservesen: akár élve, akár halva, feleségül veszi. Annak a leánynak nem is lehet más a férje, mint ő, megfordulna a világ tisztos rendje, ha azt más venné el nőül mint ő, az asszony lenne az úr, a férj a szolga.

Meg is izente Lónának jó idején, hogy őt napjára várja, mert meg fog jelenni iziben az istenhegyi várban ünnepélyes háztűznézés, leánykérés végett.

Lóna visszaient neki, hogy jöhet, várják.

Vasfeő Ribarcz rögtön fölszerelé násznépét, bivalyszekerekre czifra ruhás asszonynepet ültetett fel, azokat követé kaczagányos, kócsagos férfi-had lóháton; elől-hátul egész csoport kürtös és furulyás léhűtő had tolakodott, szörnyen muzsikálva, a hol falun mentek keresztül. Az egész háztűznéző kíséret, asszonyát, férfiát és muzsikusait összeszámítva, mehetett vagy kétszáz főre.

Az volt pedig a dolognak a fortélyja, hogy mind ez a békességes kinézésű csapat a vicevajda legválogatottabb vitézeiből állott, a kik fel voltak öltöztetve kürtösöknek, asszonyoknak, a rokolyák és palástok alá pedig jó kardok és buzogányok valának elrejtve, hogy ha majd szép háztűznézési szín alatt bevonulandnak mind a várba, egyszerre előkapják fegyvereiket, s akkor Ribarcz szomszéd azt mondja a szép mátkának: no most kincsem, akár tetszik, akár nem, én vagyok a te urad!

Jaj, de jámbor vajda, korábban kellett volna ám neked fölkelned, hogy Lóna eszén túljárhass! – Hanem hiszen majd meglátod, csak te eredj oda szépen.

A mint a veszedelmes nászhad megérkezett Lóna vára alá, illendően lebecsáták előtte a felvonó hidat; azok bevonultak nagy kürt- és sípbeli zengedezéssel a belső várudvarra, mely szépen ki volt meszelve erdei mézgával rozsaszínűre, a kapuk és ablakok pedig szép fűzöld színűre; az udvar maga behintve gömbölyű kavicscsal. A lányasszony várt a háztűznézőkre.

Mídon aztán az udvaron mind együtt valának, akkor egyszerre elhajigálták a zenészek a kürtöket, az asszonyok leveték a tarka viganót s páncélos vitézek váltak belőlük kardokkal kezeikben. Itt az ellenség a várban!

Ribarcz most leszállt lováról s odalépett a belső kapuhoz, hogy vaskesztyűs öklével, kardgombjával bezörgessen rajta; hát a mint odalépett, akkor látta, hogy az csak festve van a falra, és nincs ottan semmi ajtó; a többi is mind csak szemfényvesztésül van ottan; nincs itt semmiféle bejárás.

A furfangos leány megtudva eleve Ribarcz gonosz szándékát a háztűznézéssel, hirtelen befalaztatott a várudvaron minden ajtót, azután az egész falat bemeszelteté rozsaszínűre, s ide-oda helylyel-közzel egy zöld kaput festett rá.

Ribarcz ekkor látta nagy boszankodva, hogy rá van szedve, s akár visszamenjen szégyenszemmel. De még szép lett volna, ha visszamehetett volna; ámde akkor lett még csak nagy a vitéz násznép ijedtsége, mikor észrevették, hogy a hátuk mögött még a fölvonó híd is szépen fel van húzva, s ők be vannak zárva egy kijárástalan várudvar kerületében.

Mínthogy ostromhoz épen nem voltak készülve, sem faltörő eszközeik, sem lábtóik nem valának kéznél, hogy akár rést verhetek volna a falon, akár a párkányokra felhághattak volna, köröskörül pedig látták felbukkanni az oromzaton a székelyek dárdahegyeit s a lórésekből a nyílvevesszők pislogó végecskéit, a mik mind azt bizonyíták, hogy van itt minden vendég számára evőeszköz is elég.

Ribarcz meg vala szeppenve: ha ez a néember tréfát nem ért, onnan felülről mindnyájokat kövel, nyíllal előlheti, hírmondó sem kerül haza belőlök.

Ekkor egy lórésen át kihangzott Lóna csengő szava:

- Jámbor háztűznézők! hát hogy tetszik a házam?

- Ördög vagy, nem asszony! Kiálta boszusan Ribarcz. Ki látta így fogadni a vendéget?

- Ki látott vendéget fegyveres kézzel jönni? szólt vissza Lóna. Farkas alá farkasverem!

Ribarcz megadta magát; visszataszítá kardját hüvelyébe.

- Megfogtál, elismerem. Már most mondd, hogy mit akarsz hát velem? Elakarsz-e velem jönni tisztességes feleségül, én hozzám Thoroczkóra, vagy megakarsz itt öletni?

- Rendén, szomszéd, rendén. Nem megy az olyan röviden. Meg nem öletlek, mert akkor azután kihez mennék férjhez. Férjhez pedig nem megyek hozzád, mert még nem hódítottál meg. Várj sorára; most az egyszer én fogtalak meg, s te fizeted a váltságot; majd ha egyszer te fogsz meg engem, akkor te szabad a váltságdíjat.

- Mondhatom, hogy az pártád lesz! Kiáltott vissza Ribarcz, kinek most már százszor tetszett a leány, ha eddig csak egyszer.

- No ha neked a pártám, nekem a süveged. Te mondad! kiálta vissza hirtelen a leány. Nem eresztelek el máskülönben, ha csak mind valamennyien itt nem hagyjátok a süvegeiteket.

A vajda rettenetes dühbe jött erre a szóra; hogy ő hogyan menjen végig az egész falun valamennyi népével süveg nélkül? hogy ő inkább a fejét hagyja elvéstetni, mint a süvegét, hogy ez gyalázat és istentelenség, így megszégyeníteni tisztességes embereket; a leány egyre nevetett rajta; mentől jobban dühösködött a vajda, annál jobban kacagott ő oda fenn a párkányon.

Ribarcz átlátá, hogy a lárma nem használ, lejjebb hangra fordította a szót:

- Hát aztán mit csinálsz a süvegemmel? kérdé mogorva gyanúval.

- Viselni fogom! kiáltá vissza kacagva a leány.

Ez a felelet meg is lepte, meg is vigasztalta a vajdát; gonosz felelet volt. El is mosolyodott rajta.

- Nesze hát! kiáltá, lekapva fejéről kalpagját, s felhajítá azt Lónáig, ki azt elkapva kezével, rögtön föltette fejére, szépen félre nyomva barna hajfürtjein. Illett a gonosznak!

Ribarcz fejet csóvál. Átkozott gonosz leány. A buzogányomat már elvette, most meg a süvegemet is elvette; tartok tőle, hogy az eszemet is el fogja venni, ha sokat járok utána.

Azzal parancsolta kísérfőinek:

- Rakjátok le ti is azokat a süvegeket!

A csákós kalpagból egész halom támadt az udvar közepén. - Akkor aztán Lóna lebecsáttatá a felvonó hidat.

Már most elmehettek.

A megriadt nász nép tolakodott ki a résen, nehogy még egyszer itt fogják, vasfeő Ribarcz leghátul maradt magában: nehezen volt mehetnékje: akár ott is maradt volna. A mint ő is kiléptetett szégyenszemmel a várkapun, a híd közepéről még egyszer visszatekintett, ott látta az őrtorony ablakában állani hamis tündérét. Még saját süvegével köszönt neki a gonosztevő.

Ribarcz megfenyegeté öklével; nem szólt semmit, csak úgy fenyegeté... most már ezerszer volt belé szerelmes, ha eddig csak százsor.

Míg Lóna hőstetteiről beszélni kezdett a hír hangos kürtje, addig Szendile szép szeméiért is szólt a pásztor furulyája.

Az atyási vártól két nyíllövésnyire volt egy kis forrás, mely a várat ellátta vízzel. Ide járt le minden reggel, este Szendile két kis zöldmázos korsóval friss vízért; kegyetlen nénje küldötte, Lóna, ki nem itta meg a más hoztát, csupán csak az övét.

Valahányszor a szelid leányka a várbeli ösvényen alájött dalolva, mindjárt megszólalt az átelleni hegyoldalon a tilinkó, ugyanazt a dallamot zengve vissza, s mire kiért a forráshoz, alább a patakfolyásnál, ott itatta már juhait a pásztorifjú s istenesen köszönté a leánykát.

Hónapok kerültek bele, a míg meg is merte szólítani, a míg felajánlá magát, hogy korsócskáit megmerítse a vízben; a míg meg merte mondani, hogy őt Adorjánnak hívják.

Pásztorlegény volt a fiú, semmi egyéb; nem eredett nemes fajból; nem is volt átlőtözött kastélyi úr pórruhában, a hogy ez a hős balladákban rendes.

Hanem azért Szendile mégis nagyon örömet elbeszélgetett vele. Tetszett neki, hogy az olyan híven várja őt mindig a forrásnál, oly híven felel dalaira az erdőből, és mikor együtt van vele, akkor meg rá sem mer nézni. De Szendile tudta őt beszédre hozni, elmondatta vele magának az erdők titkait, a rejtett barlangok belsejét, mik szűk nyíláson kezdődve, benn tágas ürt nyitnak, a visszhangzó boltozatokkal, a tündéri cseppkő alakokkal, az elbuwó patakkal, a függő denevérrajjal s a halomra torlott ősvad koponyákkal; elmeséltette magának vele a sötét völgyi berket, hová a szarvasok járnak ágbogaikat elhányni, ezernyi ezer szarvval elborítva; a bozótos mocsárt, melyben a világkerülő bölény visszavonulva él, csak éjszaka lappangva ki a távoli vetésekre; a szívdobogató kalandokat a nőtény medvével, melynek bőrét palástul viselte vállán az ifjú, s a dühös vadkanról, melynek ívbe csavarodó agyarárt botja hegyén hordta; azokkal ő félelmes tusákat vívott, együgyű fegyvereivel: bottal és késsel.

Majd elmesélé a rabló oláhok támadásait, kik a hegyek közül szüntelen betörnek a székely határra s elhordják a pásztorok nyájait; elmondá, hogy védik magukat a mindenfelé elszórt pásztorok ellenük? hogy vágják be ledöntött fákkal maguk körül az erdőket, csak ott hagyva útat, a hol ők ismerik; hogy készítenek a rablók csalogatására hamis ösvényeket, a mik azokat kijárástalan szakadékokba vezetik? hogyan engednek nekik könnyű diadalt, s mikor zsákmányterhelten vonulnak vissza gondtalanul, hogyan ütnek rájuk minden oldalról, visszafizetve nekik a kölcsönt? Mint értesítik füstoszlopokkal, lármafákkal egymást a veszélyről; mily okosan tudnak félrevonulni a túlnyomó erő elől; de a mikor aztán helyt kell állni, akkor harcolnak, ha tíz jut is egy ellen.

Szendile késő estig elhallgatá Adorján szavait s szomjazhatott az alatt miatta Lóna kisasszony otthon, ha ugyan otthon lehetett, midőn Szendile a forrásnál ült.

Egy este szomorú hírt hozott Szendile Adorjának.

- Jó Adorján, te sem itatod többet ebből a patakából juhaidat; néném holnap befalaztatja a forrást, elfojtatja a vizét.

- Miért? kérdezé bámulva Adorján.

- Ki tudná azt, hogy Lóna mit miért tesz? Már kiadta a parancsolatot, meg is készítetté a homokot földi gyantával keverve, a mivel a köveket majd egymáshoz tapasztják, a kőművesek már ki is vannak rendelve. Nem lesz itt több forrás, a hol juhaidat itasd.

Adorján elszomorodott nagyon e mondásra. Azután egyet gondolt.

- El is adom én akkor a nyájamat s beszegődöm nénédhez cselédnek.

- Bérért-e vagy jó szóért? kérdezé Szendile.

Az pedig annyit tett, hogy mint fizetett szolga akar-e a várba fölvétetni, vagy pedig mint kérő, ki Szendile kezéért szolgálja ki a terhes esztendő?

Az ifjú elérté a kérdést, mert egészen elpirult bele s lesütötte szemeit.

- Hogyan merném én azt tenni, a ki szegény pásztorlegény vagyok, hogy a te nénédet megbántanám azzal.

Nem merte mondani, hogy mivel?

- Az én néném nem büszke rám; látod én is csak ilyen öltözetben járok, mint a ti paraszt leányaitok. Te szegény vagy, annál jobban hozzá szoktál a munkához, te tudsz dolgozni s fegyvert forgatni, túrni hideget, meleget és kegyetlen beszédet, nem teheted-e meg azt jó szóért?

Adorján ugyan gyáva ficzko lett volna, ha ilyen buzdításra föl nem emelte volna szemeit a szép leányhoz. Az mosolyogva nézett reá. Ezért a mosolygásért pedig nem egy jó szót, de százat is kiállott volna.

Mert tudni kell, hogy Lóna parancsait jó szónak szokták nevezni szerte; a hogy a leány maga is mondta azoknak, a kiket meg akart izzasztani: »no szolgálám, adjak egy jó szót?«. Az ő szavai pedig keservesebbek voltak más ember ütlegeinél.

Adorján még az nap fölment a várba; magához szedte eszközeit, a mikre gondolta, hogy szüksége lesz: görbe kését, hosszúnyelű baltáját, hegyes hajító kopjait, s bátran bezörgetett a kapun.

Azt várta, hogy majd csak meglátja valahol Szendilét, de azzal nem találkozott sehol.

Ott kellett várnia a folyosón, míg a vár rettegett kiasszonya, Lóna előjön; de nem várt süvegelve, mert ő nem bérért jött szegődni.

Lóna nem volt a várban, vadászni járt, úgy mondák neki, egész éjjel arra a medvére lesett, mely juhait pusztítja; nemsokára a harsogó kürt hirdeté, hogy érkezik; s a dobogó lánczos hidon bevágatott kíséretével együtt lóháton az amazon; az elejtett medvét utána hozták bivalyszekéren.

A tornász előtt leugrott lováról, oda vetve a kantárszárat csatlósának, s első dolga az volt, hogy elkezdett sorra perlekedni a cselédnéppel.

- Mit mondtam nektek, léha dologkerülők? éjjél után le kell aratni a rozst, szekérré háyni kötözetlen s felhordani a várba, s azután meggyújtani az üres tarlót. Semmit sem végeztetek el. A mit arattatok, ott hagyátok.

- Álmos volt a nép, Lóna, szólt közbe Gyerő, a vén szolgálta.

- Mit, álmos volt! pattant fel a leány. Én nem aludtam egész éjjel és nem vagyok álmos. Alhattok eleget, majd ha a vakandokok országába mentek. Álmosak voltak! Majd kiverem én szemeitekből az álmot. Ha én kihúzom a lábamat a várból, mindenki a fölére fekszik. Hallatlan! Még éjjél után is álmosnak lenni! Dologra most valamennyien!

Lónának nagyon jól kellett játszani szerepét, hogy még Adorján sem ismerte meg benne Szendilét; pedig a szerelmesek szeme jól lát, és szíve előre érez.

Az amazon vállát farkasbőr kaczagány takarta s karja fölött végig volt kihatva az öltöny, a mint a küzdő fenevad oda csapott tenyerével; kissé véres is volt a megszakasztott öltöny, de azt nem volt szabad észrevenni; kipirult arczára is fecscent egy-egy csepp a megölt állat véréből, a por belepte azt, s egy elszabadult hajtekerics még zordonabbá tette tekintetét.

A mint meglátta a tornáczon álló Adorjánt, mintha soha sem ismerte volna, rákiáltott erős hangon:

- Hát te ki vagy? Mit akarsz?

Adorján megemelte süvegét s megint föltette fejére s válaszolt egész bátran:

- Szolgálni jöttem hozzád.

- Szolgálni? Bérért?

- Nem. Jó szóért. Szendile kezéért.

Lóna felkaczagott.

- Jó szóért? No azt majd megkapod. Míd van? Mit tudsz adni nászajándékul?

- Hát van két jó erős karom, a mi tud dolgozni és hadakozni; van két jó szemem, a mi akkor alszik, a mikor én akarom; van jó szívem, a mi nekem fogad szót, nem én neki; mert ha én akarom, meg se dobban, azután van egy juhnyájam, és ezt mind Szendilének adom.

Lóna vállára ütött a legénynek s megrázta volna őt kezével, de az nem engedte magát rázni, hanem állt szilárdul a lábán, mintha a földre volna növe.

- Nem olyan könnyen állok én a lábamon, leányasszony.

Lóna nevetett magában és ott hagyta a fiút, azon nevetett olyan jót, hogy ez a jámbor juhász, a ki a gyöngye Szendilét alig merete megszólítani, a haragos Lónának még szeme közé pattogott. Az előbbeni úrfiak épen ellenkezően tettek; ők Szendilénél voltak bátrak s Lóna előtt szemérmesek.

Kevés idő mulva visszajött Lóna s azt parancsolá Adorjánnak, hogy vegye maga mellé a kőműveseket, s falaztassa be velük a vár alatti patakforrást.

Adorján szótlanul engedelmeskedett, lement a forráshoz, mely annyiszor volt tanuja boldog pásztorörömeinek s elkezdte a rábizott munkát.

Hajh! de csak akkor vette észre, hogy milyen nehéz terhet vállalt magára; nem ment a munkával semmire. Akárhogy betömték, befalazták, földdel behányták a forrást, az megint csak előtört újra, innen-onnan kiszivárgott, már pedig Lóna azt parancsolá, hogy azt úgy be kell temetni, hogy még csak meg se tudhassa soha senki, hol volt a forrás valaha.

Estefelé fáradtan és csüggedten tért vissza a várba Adorján s bánkódva vallá meg Lóna előtt, hogy nem sikerült a forrást elfojtani: pedig százan is dolgoztak rajta.

Látod agyafürt góbé! riadt rá Lóna, miért nem kérdezted meg tőlem, hogy mit csinálj? én nem mondtam meg előre, hogy hadd lássad, mennyire nem tudsz nálam nélkül semmit. Most eredj vissza egyedül, csinálj a forrás nyílása előtt fűzfavesszőkből egy kis kast; nem nagyobbat mint egy lépés; azután csinálj keveréket két kila törött kavicsból és egy mércze degetből, adj hozzá apróra tört bükkfaszenet, s a mennyi az egész, még annyi mézport keverj közé, olyant, a mit vízalatti építésre használnak, mindent megtalálsz az első bástya pinczéjében, azt a keveréket öntsd a kasba, a mint azt a forrás vize tele tölté; reggelre kemény lesz az, mint a kő s a legkisebb hasadékat is úgy befojtja, hogy ki nem szivárog többet rajta semmi.

Adorján elbúsulta magát, hogy ez a leány mégis többet tud, mint ő, s szép csendesen elvégzé egyedül a munkát éjjel, a mit nappal század magával sem ért el, s valóban reggelre egy csepp víz sem jött elő többet a forrás helyéről.

Másnap azután Lóna valamennyi emberét neki állítá a munka folytatásának, a forrás helyét és a patak medrét egészen betöltötte a földdel egy színig, s a frissen hordott földet a mellette levő réttel együtt keresztbe felszántatva, még azon az éjszakán bevetette kölessel.

Azután is mindig éjjel learattatta az érett gabonát, éjjel behordatta a várba; ott nyomtatták, csépelelték, a szalmát berakták a sánczok közé, s bivalybőröket teregettek a lapos kazalokra, a learatott tarlót pedig felgyujtatá az aratás után.

Majd meg azt cselekedte, hogy szekereket küldött el Csíkba, azokkal kénkövet hordott a torjai üregekből. A fenyőkből kád számra főzette a szurkot. Azzal csúfolták már, hogy a világ minden vargáját el akarja látni dratvával, arra az a töméntelen szurok.

Majd megint valahány szekér volt, mind kirendelte, hogy menjenek a szomszéd szász atyafiakhoz s vegyenek meg minden búzát, a mit csak náluk kaphatnak; a székelek csóválták a fejüket: hiszen magoknak is annyi gabonájuk termett, hogy ők vihetnének a szász piacra búzát, de nem mertek ellene szólni. Pedig Lóna utoljára már a kontyáról való boglárokat is eladta, hogy búzát vegyen az árukon.

Egyszer aztán azt parancsolá az egész aranyosszéki népségnek, hogy minden országotat, mely kifelé viszen a székből, rögtön szántsanak fel keresztben, és hagyják azután parlagon, az erdőkön átvezető utakat hengerítsék be nagy kövekkel, a szekerek nyomait, lovak patkóinak helyét kapálják fel, s döntögessék a fákat az utakon keresztül, s azután ki ne járjanak többé a székből, a míg ő nem mondja nekik.

A kik e dolgokat látták és hallották, nyilván azt hitték, hogy Lóna leányasszony fejében aligha meg nem háborodott valami; pedig bizony mondom, hogy ő tudta, mit cselekszik, és minden tettének messze előre látott oka volt, a mit majd mindjárt meg fogunk látni.

Lóna egy napon követeket küldött szét az egész Aranyosszékbe, kihirdetve a székeley atyafiak között, hogy készítsen minden fegyverfogható férfi annyi nyilat magának, a mennyit hátán elbír, szekereit tartsa mindenki jó rendben, gyűjtse egy rakásra a mi féltője van, mert nem sok idő múlva baj lesz az országban, olyan nagy baj, a milyent apáink sem értek soha.

A köznép elhitte a csodás leány szavait, mert azok máskor is beteljesültek már, s hozzáfogott a készülülethez... A szomszéd szászok nevelték őket; mi háborgatja a székeleyeket, hogy úgy készülnek a hadra?

Lóna néhány nap múlva ismét szétküldte izeneteit, hogy aki csak mozdulni tud, keljen fel és hagyja oda házát, s minden családjával és barmaival együtt siessen az Istenhegy völgyébe, mert három nap alatt Erdélyben lesz a tatár, s három hét múlva meglátják patkói nyomát Aranyosszéken is.

A székeleyek hittek asszonyuknak s felgyülekeztek az istenhegyi völgybe, a szászok még jobban nevelték őket.

Harmadnap betörték a tatárok és legelőször érték a szászokat, azok nem is nevettek azután többet.

Honnan tudta ezt előre Lóna? azt az akkori emberek sehogy sem voltak képesek kitalálni, nem volt még akkor sem hírlap, sem posta, a ki izenetet hordott volna távol országokban történt nagy eseményekről, de még az ember is ritka volt, a ki el tudta olvasni a más írását, csak akkor látta meg az ember rendesen az ellenséget, mikor már a hátán volt.

Néhány év előtt azonban, hogy a tatárok betörték, történt, hogy négy zarándok férfi keresztülutazott Erdélyben, útját inne tovább vive, azon célból, hogy ők fölkeressék azt a nagy Magyarországot, a melyből őseink Álmos vezér alatt kivándorlottak. Útközben megpihenének Atyás Mózes uram várában, s elmondák előtte utazásuk célját. Lóna figyelmesen hallgatta a férfiak beszédét, s ha lehetett volna, ő is kész lett volna velük együtt menni.

Mikor ismét odább mentek, akkor arra kérte őket, hogy vigyenek el magukkal három hím galambot az ő galambházából s majd ha olyan helyre érnek, a hol elhagyott atyafiaik honára találtak, írják fel izenetüket vékony hártýára, kössék azt a galambok szárnya alá s eresszék őket útnak. A hímgalamb bizonyosan haza fog találni nőtstényéhez s meghozza az izenetet száz mérföldnyi távolból is.

A zarándokok elvitték a galambokat s két esztendeig nem hallott felőlük semmi hírt Lóna.

Egy este berepült ablakán az első galamb. Lóna meglelé nála a beírt hártýalapot s örömmel olvasá róla, hogy kettő a bujdosók közül szerencsésen eljutott a magyarok

óshonába, hol még egy hatalmas nép él, mely a mienknél sokkal nagyobb, velünk egy nyelvet beszél, s emlékezik reá, hogy ivadéka egykor elindult Attila örökségét fölkeresni. Üdvözlük a távol rokonok a Kárpátok alatt lakókat. Ezt írta az egyik zarándok a Volga partjáról.

Mintegy félév után megérkezett az istenhegyi várba a második galamb. Az izenet, a mit ez hozott, nem szerzett örömet Lónának. Az volt a hártýára írva, hogy nagy vész közeleg a magyarok óshazája felé; Ázsiából Dsingiszkán tatár csordái megindultak a világot végtől-végig pusztítani, már ott vannak a határon, s harckialtásuk hangzik körül. Az ós Magyarország úgy van közöttük, mint tenger közepén a sziget.

Még a hold sem újult meg ismét, midőn a harmadik galamb is haza érkezett. Ez már levelet sem hozott, de szárnya hegyei és farka tollai el voltak perzselve. Ez már a lángok közül jött, melyek ós Magyarországot hamuvá emészték.

Innen tudta meg Lóna, hogy készülni kell, mert nagy veszély jön, s jaj annak, a kit álmában lep meg.

Tudjuk jól, hogy szegény szászok, miután e kellemetlen vendégektől meglepettek, maguk vezették őket Ariskáld vezérükkel Magyarországra, és hogy ott mit történt tovább?

Ekkor látták át az aranyösszékiek, milyen bölcs dolgot cselekvék Lóna, a midőn az országutakat keresztben felszántatta, s bevetteté fűvel és ismét a hol a fűvet, gabonát lekaszáltatá, a tarlót felgyujtatta szerte, hogy a mély utakat tele hordatta kövekkel, az erdei ösvényeket ledöntette fákkal; mert most ime kikerülte őket a tatárjárás: a vérszomjú csordák nem találtak semmi utat, sem emberlakta helyet, sem mezőt, hol lovaikat legeltessék, sem kutat, melyből itassanak, s nem volt kedvük azon a tájon barangolni, mely először is olyan rosszul fogadta őket.

Azonban egy csoport mongol had hátramaradván a szász földön, az atyafiak kedték megenni a vendégeiket, s olyan bölcsök voltak, hogy fölfedezték előttük, miszerint innen észak felé van egy még sokkal boldogabb tartomány, a hol minden ember három ruhát visel egymás tetején; sültet, főttet eszik, s a hol az asszony nép karcsú, mint a virágszál; sarkig ér a haja; oda menjetek el.

Ezt nyilván csak azért tették, hogy kelletlen vendégeiket lerázzák nyakukról; – tarták őket már a székelyek is.

Vala pedig a mongol csordának egy kegyetlen és telhetetlen vezére; a ki egyformán szomjazta a vért, a bort és a szép asszony csókját; a mi kegyetlen embereknel rendesen együtt jár.

Hogy hívták? nem tudom: abban az időben nem igen ért rá az ember megkérdeni az elenségétől a becses nevét; hanem a szépségeért elnevezte őt a székely három orrú khánnak.

Nem mintha három orra lett volna, de mivel az az egy, a mi volt, a nagy kegyetlenségtől, vagy talán egyébtől, úgy meg talált nőni, mintha három tisztességes ember orra volna egymás mellé téve, a mi a pisze orrú mongolok előtt már magában is elég szép kitüntetés volt rá nézve.

A három orrú khán tehát megmagyaráztatván magának, merre fekszik Aranyos-zék? (már a neve is mutatta, hogy ott aranyosban jár minden ember) elküldte előre vagy ötezer embert szekerczékkel, hogy egyenest toronyirányában vágjanak egy olyan széles utat valamennyi erdőn keresztül, a melyen egy egész haddal át lehet vonulni; azután minden csapatostól maga is utánuk indult.

Az atyfiak nyugodt lélekkel látták őket tovább menni; gondolták magukban: az istenhegyi leány úgy is tündérhírben áll, most vegye elő boszorkányságát; mutassa meg, hogy mihez tud? elég szép alkalma lesz rá.

Három nap mulva az istenhegyi várhoz tóduló székelyek azt a rémhírt hozták oda, hogy a rettentő tatár csorda a három orrú khán vezetése alatt utat vág magának az erdőkön keresztül, s egyenesen az atyási vár felé tart.

Most Lóna, most mutasd meg, mit tanultál Ziharfuó apádtól? itt a nagy veszedelem; minden székelyre jut tíz tatár, nehéz lesz azt elfogyasztani.

A hóbortos tatár khán, a mint megjelent a vár alatt, ezt az üzenetet küldé fel a széke-lyeknek:

- Ha élni akartok és tüzet, vasat nem izlelni, adjátok ki nekem ősz embereitek fejét, a kik tanácsot adnak, adjátok ki szép asszonyaitokat, arany, ezüst kincseteket s minden fegyvernek való szerszámot, magatok legyetek rabszolgák.

Képzeltetni, milyen szalonnát takartak a székelyek ebbe az üzenetbe, s hogy fogtak mindjárt egy kuvasz kutyát, hogy kötötték annak a nyakára egy másik üzenetet, mely hangzott ekkép: »itt küldjük a te neked való kincset, három orrú fene!« s azzal csörgőt akasztva a kutya farkára, elszabadították azt; meg sem állt a tatár táborig.

Azt el lehetett gondolni, hogy ezért majd megharagszik a tatár khán; s gyűlést kelle tartani oda fenn a várban, hogy mi tévők legyenek már most?

Az ifjabb székelyek azt mondák, ki kell vetni mindenkire, hány ember jut rá az ellenségből? aztán kiki lásson hozzá, s ha kivágta belőle a maga szakmáját mehesse Isten hírével.

Az öregek azonban azt tanácsláák, hogy miután ily egyenlőtlen erővel vannak, jó lesz éjszaka csel által félrevonni a tatárok figylemét, s az alatt más oldalról kitörni és menekülni bátorságosabb helyre. - Egyiket sem helyeslé Lóna.

- Ha kiállunk a síkra és megütközünk a tatárokkal, el kell vesznünk, mert egyikünknek sincs tíz keze, hogy tízzel hadakozzék, s kárabb nálunk minden csepp vér, mint amazoknál egy egész ember; ha pedig innen el akarunk menni, hová forduljunk? mindenütt veszedelem van; itt a mi falaink megvédenek bennünket, a mi nyilaink megjárják az ellenséget, s álló esztendeig takarékosan megélhetünk, van kenyerrünk; az alatt fordul a világ.

- Van ám kenyerrünk, de nincs italunk, szóltak az öreg székelyek; ha a tatár elzárja az utat az Aranyos felől, szomjan veszünk el mind, annál pedig csakugyan jobb levá-gatni magunkat.

- Várjatok holnap reggelig, mondá nekik Lóna, én akkorra teremtek nektek vizet, a mennyi kell.

Az öregek fejet csóváltak, s hitték is, nem is, a mit Lóna mondott.

Ezen nap estéjén Adorján vitéz egy óra hosszant beszélgetett az ő szép Szendiléjével. A szelid leánya elmondá bátor ifjának, hogy kegyetlen nénje ma őt kemény vitéz próbára akarja állítani, s könyörgött neki, hogy legyen bátor az ő kedvéért és meg ne rettenjen semmitől.

Hogy ne lett volna Adorján bátor, kivált miután egy csókot is kapott szíverősítőül, midőn szelid kedvesétől elvált?

Éjfél tájon, mikor a Gönczöl rúdja féloldalt állt, lejöve hozzá ismét a szigorú, uralkodó Lóna; semmi jó sem nézett ki szeméből, semmi jót sem leheté várni szájából.

- Nos vitéz! jövök a jó szóval, mondá Adorjának, fogd kardodat, végy egy hosszú kötelet, meg egy fenyőfáklyát és jöjj velem.

Azután elvezette Adorjánt a vár alatti meredekre, hová alulról nem lehetett jutni, s egy sötét sziklaüreg előtt megállt vele.

- Tudod-e, mi lakik ebben az üregben? kérdé Adorjántól.

- Tudom: a sárkány.

- A sárkány? hogyan tudod?

- Hallottam nagyapámtól.

- De nem láttad?

- Csak hallottam, hogy innen jó ki mindig, s ide megy vissza; tűz jó a szájából, s kigyófej van a farkán.

- No majd most mindjárt meglátod, hogy milyen? Gyűjtsd meg a fáklyádat, kösd a kötelet a derekadra, fogd a kardodat a kezedbe, s szálj le ebbe az üregbe; majd én fogom a kötelet. Ha otthon a sárkány, hozd el a fejét, ha nincs otthon, hozd el a tojását.

Adorján egy cseppet sem ijedt meg e parancsolattól, csak arra kérte Lónát, hogy vigyázva bocsássa a kötelet, és erősen megfogja.

Hogyne vigyázott volna, hiszen annak az életét tartá kezében, a kit egyedül szeretett. Szendile szemei néztek a mélységbe a leszálló után, de Lóna erős kezei tarták a kötelet.

Mikor Lóna a kötél lankadásáról érte, hogy Adorján feneket ért, lekiálta hozzá:

- Meglelted-e a sárkányt?

- Sárkányt nem, de leltem vizet! hangzott fel az örvendetes válasz.

- Merítsd tele sisakodat és hozd fel!

Azután ismét szép biztosan felhuzá Lóna a kötélén kedvesét az üreg torkolatáig; nem tudom hány kisasszony tudná ezt megtenni a mai világban?

Adorján örvendve nyujtá neki a sisakjában hozott vizet kóstolóra. Tiszta, hideg, forrásvíz volt. Lóna ekkor azt parancsolá neki, hogy menjen aludni és ne szóljon e felől senkinek.

Másnap összehivatá a vezéreket Lóna, s vedreket kötötte hosszú kötelekre, azt mondá nekik, hogy menjenek vele vizet meríteni a sárkánylyukhoz.

Azok fejcsóválva mondák: »nincsen ott víz angyalom soha; ha még annyi volna is, mind meginná azt a sárkány; valaha volt benne elég, öreg apáink abból ittak, de az a gonosz féreg mind elitta.

- Sárkánytól nem kell félni többé, megölte azt a mult éjjel Adorján vitéz, azóta megint tele van friss vízzel az üreg. A székelyek lebecsáták vedreiket az üregbe s nagy volt a bámulásuk, midőn azt kristálytisztá vízzel telve huzogatták fel egymásután. Valóban nagy csoda történt: száz esztendő után megint víz támadt a száraz üregben!

Valaki egy vederrel valami őszállat agyaráat találta felhuzni a víz között: »ez a sárkány agyara volt, a kit Adorján megölt!« mondának, s Lónának nem hagytak addig békét, míg meg nem engedte, hogy az agyaráat Adorján paizsára szegezzék, viselje azt ott, mint nemesi címert. Meg is érdemlette, mert ámbátor sárkányt nem talált, de azzal a hitttel szállt le, hogy ott találja s megverekszik vele: nem az ő hibája, ha a sárkány olyan állat, a mi akkor nincs a világon, mikor valaki látni akarja.

Ezt az esetet pedig mindenki csodának tartá s senki sem jött távolról is arra a gondolatra, hogy Lóna hallá egykor Ziharfuó apjától, miként század előtt ivóvíz volt a sárkányüregben és akkor a hegy alatti patak nem létezett. Egyszer kifakadt alant a forrás, s a mint annak vize bővült, úgy fogyott el a sárkány ürege. Ebből ő azt számította ki, hogy a forrásnak ez üreggel a sziklák alatt összeköttetéssel kell bírni, s ha azt befojtják, itt ismét víz támad. Midőn a tatár veszedelem hírért vevé, azért tömte be a vártól távol eső csermely forrását, melyhez ostrom idején nem lehetett volna jutni.

Kinek járt volna itt az eszeharagos szép Lónáén kívül?

Szép emlékezetben van bizony nálunk még mai napiglan is a tatár ő kegyelme; ha valakit meg akarunk átkozni, s resteljük magát az ördögöt fárasztani vele, azt mondjuk: »vigye el a tatár!« annyit jelent ez, mint mikor sógoraink azt mondják: »vigye el a kakuk«. Náluk bizonyosan a kakuk tehetett olyan nagy pusztításokat, mint nálunk a tatár.

Egy egész esztendő mult már el, hogy a három orrú khán megjelent Aranyosszékben, s még mindig nem ment ki belőle. Ott telelt, ott nyaralt; a hová telepedett, onnan meg nem mozdult s úgy körül fogta a várat, hogy onnan még a madár sem repülhetett ki.

Az atyási várban pedig már az év multán fogyni kezdtek az élelmiszerek; akármi bölcsen összeszerzé is azokat Lóna jó eleve, annyi száj fölemészté most. A jó székelyek váltig mondák neki, hogy eressze ki őket a tatárookra, majd fele elesik ott a csatában a kenyérfogyasztó népnek, a másik felének aztán könnyebb lesz megélni a maradékból; de Lóna mást gondolt és nem hallgatott rájuk.

Az egész év leteltében alig látta valaki néhány pillanatra Szendilét, mert hiszen Lónának volt mindig dolga. Harczban, örködésben telt egyik nap a másik után, Lóna nem maradhatott el abból, s a szelíd arcú Szendilének nagyon ritkán jött oly napja, a

mikor Adorjással buslakodni összeülhetett, megkérdezve tőle: ezt meg ezt a sebet mikor kapta? pedig hiszen ő is ott volt, a hol azt szerezték. Egyszer azonban Lóna maga is nyíllövést kapott a bal vállába, s míg az a seb be nem gyógyult, addig nem volt szabad Adorjásnak Szendillét látni, mert hiszen az által el lett volna árulva a titok.

A szolgálat éve tehát lejárt; Adorján híven teljesítte minden jó szót, pedig hej sokszor nehéz volt annak a vége, s halálos volt eleje és vége. A mint tehát az év elmúlt, Adorján mondá Lónának, hogy ő híven szolgált, tehát várja maga részéről a jutalmát.

- Jól van, mondá neki Lóna, Szendile a tied lehet, hanem akkor én is kénytelen vagyok férjhez menni, mert szent fogadást tettem, hogy a mint Szendilét elveszi valaki, én sem maradok hajadon. Minthogy pedig életemben kéröm csak egy akadt: az az egy is vasfeő Ribarcz, tehát láss hozzá, hogy add tudtára, miként hozzá megyek már, ha értem jó; de nagy násznépet hozzon magával, mert sok a vendég itt a váron kívül. Ez az utolsó jó szóm hozzád.

Adorján azt felelte rá, hogy »meglesz«, s nem szaporított több szót e miatt.

Estefelé meglátogatta őt Szendile; soha nem volt még oly kedves, olyan szíves Adorjánhoz, mint ez órában, elmondta neki, hogy ők milyen boldogok fognak lenni, kivált ha Lóna néjje is férjhez megy Ribarczhoz, s a tatároktól is megszabadulnak.

Adorján sokat tudott volna erre felelni, úgy is látszott, hogy a leány szeretné kivenni kedveséből: vajjon mit fundál az most magában? nem dönti-e magát a Lónától kapott utasítás véghezvitelével valami oktan nagy veszélybe? de az ifju arról mind nem beszélt neki semmit, csak szerelmes dolgokat mondott, csak örömet és boldogságot rajzolt elé, de hogy mint jutnak e boldogsághoz, arról egy szót sem szólt neki.

Mikor késő lett az éjszaka, akkor aludni küldé kedvesét Adorján. Egy óra mulva azután Lóna jelent meg hadi köntösében, a szokott őrvizsgálatot megtenni a vár-falakon. Nem maradt egy sáncszegelet, egy kijárás, melyet mindenkor maga meg nem vizsgált volna, s az öröket minden három óra közben saját maga váltotta fel újakkal.

Mikor ő is szobájába tért rövid álmának adóját leteendő, akkor Adorján kettőt a legbátrabb székely ifjak közül magához szólítva, előadá nekik kifőzött tervét, mely szerint Ribarcz az atyási vár veszedelméről tudósítva legyen, s ha még ereje van, és kardját emelni bírja, vagy maga is hollók étele nem lett ebben a zűrzavaros időben, siessen annak fölmentésére.

Mint mondám, a várból madár sem repülhetett ki, nemhogy élő ember szökhett volna keresztül az éber tatárok csordáin, kik lovaik hátán alusznak, s megérik szagáról az idegen embert; nem hiában van kutya fejük.

A várbelieknél azonban az ostrom ideje alatt az a szokás volt, hogy ha történetesen halottjuk esett, nehogy az udvarbani temetkezés még dögvést hozzon a bennlakókra, a holttestet szépen vászonba takargatva, lebocsáták kötélben a falakról, a hol azután a tatárok ráakadtak, s természetesen ott nem hagyták, hanem fogák és belökték az

Aranyosba. Ezt a székelyek sokszor elnézték, s abban, mintegy közösen bevett szokásban, egészen meg látszottak egyezve lenni.

Adorján tehát azt mondá a két székely ifjúnak, hogy takarják őt, mint halottat a terítő lepedőbe s bocsássák a vár alá; majd ha a tatárok őt is igyen a vízbe hajítják, egy ideig a víz alatt elúsz, azután majd meglátja, merre szabaduljon?

Ez bizony jó lesz, helyeslék azok is, s akként tevének, a hogy Adorján mondta nekik, betakarták őt a szemfödélbe, s leereszték a várfal alá.

Lóna csak akkor tudta meg e vakmerőséget, mikor már a tatárok el is hurczolták az ott talált Adorjánt, s a jó leány úgy elfelejtkezett egyszerre magáról ezt látva, hogy a földhöz vágta magát, és sírt és átkozta az eget és földet és saját bolond eszét, ha Adorján meg talál halni.

A székelyek bámultak rajta: hát hiszen mi dolga ő neki Adorjánt siratni? ha mégis Szendile siratná; azután meg nem is történik annak semmi baja, elviszik, a vízbe dobják, onnan meg majd kiúszik rendén. De Lónának nem ment a tettetés többé. Ki akart rohanni egymaga Adorján után, hogy ő is meghal vele együtt, míg azután le nem beszéltek, hogy épen ez volna legnagyobb baj Adorjánra, ha a tatárok észrevennék, hogy a várbéliek nagyon törődnek vele. Ebben Lónának is meg kellett nyugodni, átlátva, hogy a székelyeknek igazuk van. Ej, ej, no, hogy a legokosabb asszony sem tud eszének parancsolni, mikor szerelmes.

Baj volt pedig Adorjánra nézve, de nagy!

Mert igaz, hogy a tatárok vízbe szokták a székelyek halottait hajigálni, hanem előbb tudni szerették, hogy igazán halott-e az, vagy csak tettető szökevény?

E végre a holttestekkel furcsa próbákat állattak ki, a miket eleven ember nem igen szokott kiállani; töviseket szurdaltak a körmei alá, égő parázst tettek a tenyerére, ha erre sem ébredt fel, akkor aztán hagyták úszni.

Ennél ugyan egyszerűbb bizonyosága lett volna a halálnak, ha a holttest fejét elvágják, de a tatár vallása eltiltja a holttestek megcsonkítását; azt mondják a tatárok, hogy az olyan ember kardjának az éle, ki holttestet sebesít meg, minden vágásban kitörök.

Méltán mondhatná valaki: be otromba emberek lehettek azok a tatárok, hogy egyszerűbb s okosabb módon nem tudták megismerni az élot a halottól, hanem hiszen azt én magam sem tagadom, hogy otrombák voltak, s bizonyosan nem tanították nekik az iskolában sem az anatómiát, sem az anthropológiát, sőt tán még szégyenleték volna is, ha valami tudomány támad vala köztük. Ez a tudományok elől való szégyenkedés bizonyosan így ragadt egy némely magyar városra, a mit sokáig meglaktak a tatárok.

Adorjánt négy tatár, kezénél, lábánál fogva oda hurczolta a khán elé, ki tevebőr sátor alatt ült, és itta veszettül a lótejből készült részegítőt. A székely fiú megmerevíté tagjait, mint egy halott, s akármerre fordították, úgy feküdt, mint egy élettelen test, a mit csak a saját súlya mozdít.

A khán kegyetlen vörös orrától nem lehetett irgalmat remélni: parancsára előálltak a hóhérok s megkezdték munkájukat az álhalotton.

Előbb hosszú töviseket fűrtak lassan körmei alá – Adorján arra gondolt, hogy Szendile gyöngéd kezét szorongatja kezeivel, s nem fájtn neki a tövis szúrása; egy vonás sem ferdült el orczáján.

Azután keblére égő parázst tettek, azt fujtatóval fehérre izzaszták. – Adorján arra gondolt, hogy most Szendile forró csókja éri keblét s nem fájtn neki a tűz égése; semmi fájdalom nem látszott arczán.

Volt a három orrú khánnak, egy kedves kún menyecskeje, a kiről azt tartották, hogy alirumma, búbájos nő; ennek neve volt Hisszala.

Mikor sem a tövis, sem a tűz nem indítá életjelre az ifjút, akkor Hisszalanak parancsolá a khán, hogy hajoljon az ifjú arcza fölé, és csókolja meg háromszor annak ajkait. Ha erre sem mutat éltet, akkor azután meg van halva.

Hisszala oda hajolt a szép ifjúra, s midőn először megcsókolá annak ajkát, mindjárt észrevette, hogy az élő. És az első csóknál elkezdett az ifjú arcza piros lenni, a vér önkénytelen sietett oda. Hisszala észrevette azt, s fátyolával eltakarta az ifjú arczát, hogy észre ne vegye más. A második csóknál arra gondolt Adorján, hogy most Szendilét látja maga előtt halva, a ravatalon fekvve, annak hideg ajkait érintik az övéi; s a harmadik csóknál ismét olyan hideg volt az arcza és oly sápadt, mint halotté.

Hisszala könnyezve tekintte rá: »bizonyára holt férfi ez«.

A három orrú khán azonnal követ köttetett Adorján lábára, s elviteté őt az Aranyos vizéig, ott behajíták a hullámba, az ifjú lement a víz fenekére egyenesen.

Ott hirtelen leoldá lábairól a nagy követ, s csendesen fölmerült a víz színére. Nem vette észre senki. Engedé magát a haboktól vízmentében vitetni alább; azok ringatták csendesen, mint édes anya bölcsőben fekvő fiát.

Csak a midőn a tatárokat nem hallá többé zajogni a parton, merte felütni fejét a vízből, s észrevéve, hogy többé senki sem látja, átúszott a tulsó partra, ott eltakarták erdők, bokrok; ismerős fák, sziklák között feltalálta az utat Thoroczkó felé, addig pihenni sem állt meg, a míg Ribarcz várához nem érkezett, s ott el nem mondá a vasfeő úrnak Lóna izenetét, hogy ha feleségül akarja őt venni, hát most jöjjön, de nagy násznéppel.

Ribarcz úr bizony jól tudta eddig is Lóna nagy veszedelmét, de hagyta őt benne, mert még mindig orrolt a kosárért. Egyszerre ki lett azonban engesztelve iránta, a mint az izenetet hallá. Nevetve mondá Adorjánnak:

– Hát a hugomasszony két ellenség közül a rosszabbiknak adja meg magát.

Adorján gondolta magában: »hiszen csak vedd el, szegény; majd te könyörögsz, ha megfogtad, hogy eresszen el«; – de ezt nem mondta neki, nehogy elrontsa a kedvét.

A vasfeő Ribarcz és Adorján azt a csatatervet gondolták ki a tatárok ellen, hogy összeszövetkezvén a hátszegvidéki oláhokkal, azok közül ötszázat elküldtek éjszaka a

tatórok hátamögötti erdőbe, hogy ott a fenyveseket gyujtsák fel köröskörül. Akkor még nagy részben fenyvesek fedték Erdély hegysegeit. A munka szépen sikerült; jó távol az oláhok meggyujtották a gyantás czihert, s egy éjszaka a tatárok arra a csodára ébredtek fel, hogy most az egyszer nyugat felől kezd virradni. Az erdőégés fénye volt az. Hirtelen keletkező déli szél ellenállhatatlanul hajtotta feléjül a tüzet, mely mintegy égő tengeröböl fogta őket nem sokára körül, egész éjjel bevilágítva az eget, s reggel fekete felhőket hagyva azon, miknek gyantás füstjét hozájok hordta az erős szél.

A három orrú khán minden kövérsége daczára átlátta, hogy itt nagy a baj. Eddigelé csak könnyedén vette a megszállást, elégnek tartá megletelepülni az atyási vár alatt s rá várni, míg annak őrsége kiéhezi magát onnan; de most tapasztalni kezdé, hogy itt többé nincs maradás; pár nap alatt az erdőégés idáig terjed, azzal pedig ki mérkőzik meg? nem volt mit tenni más, mint neki menni a várfalnak, a mi pedig a tatárnak soha sem volt ízlése szerint, miként ez Magyarországon is minden alkalommal bebizonyítá.

Lóna készen várta őket. A közelgő erdőégés őt is értesíté arról, hogy Adorján segítséget hoz, s a tatárok ostromolni kénytelenek. A bástyákon készen állt már üstökben az égő szurok, a lejtőkön a malomkerekes gerendák, felállítva a sánczkarók és néma lovasok; a férfiak megtüzesíték dárdáik hegyét, az asszonyok köveket hordtak a falakra, a gyermekek parittyákkal, nyilakkal álltak készen. Még akkor nem volt ágyú a világon, sokkal több mestersége volt a harczolásnak miként mostan, s mind a két keze tele volt minden embernek, ha melegeére került a dolog.

Egy álló nap mindig ostromolt a tatár, ha az egyik tömeg kifáradt, felváltotta a másik, de a székelyek oda fenn a sánczon nem csüggedtek; ott járt Lóna mindig a legnagyobb veszélyt keresve, a hol legjobban dühöngött a harcz, ott mutatva példát bátor jelenlétével, biztatva saját feleit, riogatva az ellenséget.

Végre megszégyenlette magát a khán, hogy egy asszonyember ilyen vitézül tud neki ellenállani, s maga ragadta kezébe a lobogót, s csapatai élére állt, s a végső elszánt ostromra nagy lármával hívta őket.

Meglátta azt Lóna oda fenn az őrtoronyban, s egy nyilat véve puzdrájából, annak vesszejére hún írással fölmetasztette e szavakat: »A khán orra hegyén keresztül«. Azzal tegzére fekteté a nyilat s jól megcélözé a tatár vezért, s mikor az oldalt fordulva legjobban tüzelé seregeit, ellőtte reá a vesszőt.

Abban a pillanatban ujjongás hallatszott a bástyákon; a khán hármas orrát úgy fúrta keresztül a nyíl, mint mikor a pákosz gunár orrába vesszőt dugnak, hogy ne ehesse a vetést.

Mikor a tatár babonarontók kivonták a khán czimpájából a nyilat, bámulva olvassák, a mi annak vesszejére van írva; a ki azt a nyilat küldte, küldhette volna ezt egyenesen a khán szívébe is; így még a tatár íjászok sem tudnak lőni, pedig azok híres lövők, teljes éltükben sem tanulnak egyebet. A khán átkozta dühében az Istent, hogy őt így csúffá engedte tenni.

Az Isten nem is felejtkezett meg róla, mert abban a veszedelmes órában, midőn az ostromlók már a bástya fokáig jutottak; holttestekből emelve gátot, melyen ember ellen harczolt, megharsantak vasfeő Ribarcz trombitái Thoroczkó felől, s egy kis, de bátor csapat Ribarczczal és Adorjással élén bevágott merészen a tatár sereg oldalába, segítséget hozva Lónának és a kifáradt székeleyeknek.

Ribarcz ugyan a mint meglátta a tenger sokaságot maga előtt, egy kissé meghökkent.

- Megálljunk öcsém! nem vágunk ezen ma keresztül.

- Dehogy nem, kiálta Adorján, nem látja kegyelmed Lónát ott a falon.

Erre aztán Ribarcznak sem kellett több, fogta egy kezébe buzogányát, a másikba kelevézét, s neki erreszté a kantárszárat, sarkantyúba kapva lovát.

De meg is adták volna a jámborok az árát jóakarataknak, ha a kegyelmes úr Isten segítségökre nem jó, támasztván haragos zimankós fergeteget nyomban a fejük felett, mely villámlással, csattogással jött az égő erdő felől, fekete felhőket tolvá maga előtt. Annnyival feketébbek voltak a felhők, minthogy a tömérdek felszálló kormot mind föl-szedték magukba, a miért azután mikor elkezdett belőlük esni a zápor a harcosok fejére, nem különben tetszett, mintha most egy kalamárist döntöttek volna fel oda fenn, s annak a leve csorogna tintaeső képeben az emberek nyakába.

Hej de használt ez a fekete lucok a magyar fegyvereknek, mert a tatárhad összeá-zott tegezein megereszkedtek a húrok, nem vitték odább a nyilat, a sötét koromesőben czélozni sem lehetett, a míg kard és buzogány dögában senki sem tett ki a magya-rokon. A sötét fergeteg elfedé csekély számukat, a fekete zápor egyszínűre festett minden alakot, úgy, hogy a magyart nem lehetett felismerni a tatártól, ezek azt hitték, minden oldalról meg vannak támadva pokolból támadt ördögöktől s egymást kezdték ölni, míg Ribarcz vitézei szüntelen Jézust kiáltozva, arról egymásra ismertek.

E rémséges harczban a három orrú khán maga is annyira megrettent, hogy futásról kezdett gondolkozni. Hisszala azt mondá neki, hogy a Majmun tündér szellemei van-nak rajtuk, a kik ellen az ő bűvésze nem használ semmit; hátuk mögött volt pedig a Torda hasadéka.

Hisszala arra biztatá a khánt, hogy meneküljenek azon keresztül, ha ő megbabo-názza a lovakat, azok átugratnak a hasadékon, mint egy kis árkon.

Hisszala bosszút akart állni azért a szép ifjúért, kinek ajkát a khán megcsókoltatá vele.

A khán és kísérei hittek neki s bizton követték a némbert, ki maga nyargalt legelől a sűrű záporban az örvény felé; az ember nem látott mást, mint az előtte nyargaló lovat.

A meredek partjára érve, Hisszala sarkantyúba kapta lovát s elkialtva a bű-szót, előre ugratott maga, utána a khán, és utána csoportostul a hátrább jövők; ezek nem látták az előmentek veszedelmét, azok nem kiálthattak vissza. Egyenesen átugrattak a másvilágba.

Más rész az égő erdő felé széledt; mi lett ott belőle? azt senki sem tudja.

A többi levágta a magyar és székely vitézség, meg az ő saját eszeveszettségük.

História-íróknak sem maradt meg az egész csordából senki.

Mint mikor nagy sáska csoport jön, az emberek elijednek tőle; felfalja az egész világot, aztán neki jön egy zivatar s egy óra alatt a földre paskolja őket; vagy mikor nagy egérjárás van, egész falu népe éjjel-nappal irtja, még sem látszik rajta; egy hideg, ködös éjszaka pedig úgy elenyésztíti őket, hogy azt kérdik, merre voltak?

A fekete zápor késő éjjelig zúgott alá a vidékre, akkor egyszerre tisztulni kezdett az ég; a mint a fekete felhők itt-amott szétszakadoztak s kitekintett a teli hold ezüst arca, úgy látszott, mintha szemérmes hölgy kandítna ki fekete kárpitok közül, s mintha el-
elirtóznék attól, a mit látott, ismét arculata elé huzná a gyász fátyolt; míg végre azután egészen félrehárítá maga mellől a sötét lepleket, s előlépett egész ragyogó pompájában; a mit mostan látott, arra már lehetett mosolyognia: kellett hozzá a világitás.

A két magyar sereg, a megmentő és a megszabadított, találkozott egymással a vár falai alatt. Csak ők voltak egyedül a téren, az ellenség eltűnt; hová lett? Feleljen róla az Aranyos vize, mely most vörösen foly tovább, feleljen a távol égő erdő, melynek ropogása menekvő hadak rémkialtásával vegyül.

A tatár nyomorultul elveszett! Isten csodája volt. Nem is mondott senki egyebet. Emberi kéz munkájának nem lehetett azt nevezni, az ég segítségével nélkül ki tudott volna itt győzni. A csodamódon diadalmaskodott magyarok nem tettek egyebet, mint leborultak zászlóik körül, s egyszerű zsolozsmáikkal hálát adtak az égnek a magas segítségért; a szent dal bizonyára fel is jutott oda, a hova szánva volt.

Az ének után megcsókolák egymást a harcos felek; a székely vitézek a magyar vitézeket; vezérek a vezéreket.

Így jutott vasfeő Ribarcz is egy csókhöz Lóna ajkairól. Megérdemelte a derék ember, úgy dolgozott a harcz melegében, hogy még a buzogánya nyelét is elgömbítette; képzelhetni mekkorákat üthetett vele? s egészen belerekedt Lóna nevének kiabálásába, mert azt hitte, hogy ez hallani fogja oda át, s nagyobb bátorsága lesz tőle. Egy szóval, ő nagyon megszolgált az az egy csókot a vitéz Lónától; hite szerint talán többet is, de Lóna azt mondá neki, hogy ez elég lesz mára. Ma nincsen még a nászra való nap. Majd holnap.

Azután Adorjánra került a sor. A jó fiú nagy munkát vitt véghez Lóna parancsára, sebet is hozott belőle; első is volt, a ki a felszabadított vár kapuján bezörgetett. A szép Lóna neki is odatartá piros orcáját, csókra illesztett ajkait, de az ifjú szemérmesen félre fordult, állhatatos szívvel mondván: »van én nekem menyasszonyom; engem csak az ő csókja illet.«

A visszautasított amazon villámló szemekkel tekintett rá, s oly jól tudta mutatni büszke arcán, mennyire haragszik érte, hogy Adorján még Lónát is meg tudja vetni, hogy Szendiléhez hű lehessen; oly haragosan néztek rá szemei, pedig úgy mosolygott belől a szive.

No de majd holnap!

Azon az éjszakán mindenkin Isten áldása volt az álom. Kiki azzal álmodott, a mi legkedvesebbje volt. Ribarcz harcosai buzogánnyal hajigálták hátba a futó tatárokat; a vasfeő vezér maga ismét saját fején látta visszanyert süvegét, s olyan bolondot álmodott hozzá, hogy Lónát meg a konyhában látta sütni, főzni, az ő ura és parancsolója számára. No majd fölébred szegény reggel! Adorján azt álmodta, hogy Szendilénének segít vizet merni a kútnál, s mikor fölébredt megfordítja feje alatt a vánkost, hogy az is ő róla álmodjék. Gondolom, hogy használt is a babona, mert Lóna is elfelejté álmában, hogy kardostól, pánczelistól feküdt az ágyba, a hogy az egész ostrom alatt szokta, s erős kezében szoritva tartja jeladó kürtjét, s Szendilének álmodá magát, a ki kedvesével, a pásztorfiúval sétál végtelen mezőkön keresztül, a hol a milyen messze lát a szem, nem lát egyebet, mint virágot, s ő ezekből a virágokból bokkrétát szed, és azt kedvesének nyújtja.

Gyönyörű szép hajnalhasadás ébreszté fel az alvókat; az éji zivatar lemosta a vért a földről s eloltá az erdőégest; fa zöldült, énekes madár zengett a ligetben, s ha egy-egy felfordult hulla nem feküdt volna a fűben szerteszét, azt lehetett volna hinni, hogy kaszálás előtt van az idő, pedig aratás, cséplés volt tegnap egy füst alatt.

Korán reggel Lóna maga elé hivatá Adorját. Legpompásabb öltözetét vette magára; bíbor palástot, hermelin süveget, aranyos hímzett viganót, nagy selyem virágokkal végig; akárkinek a szeme is elakadt volna rajta, kivált ha úgy nézett volna rá, mint Adorjánra.

Úgy nézett Adorjánra, mint egy szerelmében bátor asszony.

- Ifjú! szólt hozzá, kiálltad a próbákat, a mikre elhivtalak, minden jó szónak megfeleltél, a mit mondtam. Ime megnyerted, a miért jöttél: Szendilét. De én mégsem akarom neked adni Szendile kezét; én mégis megtagadom őt tőled, mert én is szeretlek téged, százszorta jobban, mint ő, saját kezemet és szívemet adom az övé helyett neked.

Adorján megrettent e szavakra; tatár khán haragja nem ijesztette; a harc közepett a tinta-esőben, hol egyet ő ütött, másikat a mennykő, meg nem rebbent keblében a szív, de erre a szóra megijedt.

Lóna észrevette az ifjú tétovázását, buzdítólag szólt hozzá:

- Min gondolkozol; nem vagyok-e szebb, mint Szendile, én? nem vagyok-e derekabb, becsülendőbb, mint e gyáva, reszkető teremtés, örökké lesütött szemével? nem vagyok-e hatalmasabb? enyim e vár, az egész ősi birtok, az övé semmi; egy pár gyöngykar, a mit hozzád visz, mely neked sem dicsőségre, sem munkára, sem védelemre nem való; míg én megosztom veled birtokom, nagy hírem; s szerelmem által boldogabbá teszek, mint valaha álmodád.

Az ifjú lesüté szemeit és bizton felelt:

- Köszönöm jó szíved szándékát, délczeg úrasszony; szép is vagy, jó is vagy, hatalmas is vagy; de ha még olyan szép volnál, mint az égből leszállt angyal, s onnan

hoznál számomra boldogságot, s tied volna az egész föld; s ha Szendilének arca, mióta nem láttam, betegségtől elrutult volna is, ha ölemben kellene őt vinnem, számból itatnom, oly nyomorult volna: mégis csak őt szeretném én, s hozzá állnék, vele mennék.

Míg az ifjú bajnok beszélt, lesütött szemekkel, Lóna felől elfordulva, a délczeg leány lebcscátá palástját magáról, leveté fegyveres övét, pikkelyes kebelpánczélát; az alatt volt egy egyszerű búzavirágszín öltözet, melyben őt Adorján megszerette; azután leveté aranyos fővegét fejeéről s az elszabadult hajfonatok hosszan omlottak le fehér vállaira és akkor szemérmesen oda simult Adorjánhoz, s gyöngéden átölelve annak nyakát, rebegett hozzá Szendile édes hangján:

- Hát így akarsz-e nőül venni?

Adorján meglepetve tekintte fel rá. Egyik bámulatból a másikba esett. Az elszórva látott öltönydarabok valamit látszottak megmagyarázni neki; de azért mégis alig tudott okos szóhoz jönni.

- Te? Szendile? és Lóna?

A leánya mosolyogva mutatott elszórt fegyverére.

- Lóna megszűnt lenni, hogy Szendilének helyet adjon, Lóna harci karjára nincs szükség többé, mert férfi jött a házhoz, a kit a kard méltóbban megillet; a nőnek nincs más hivatása többé, mint szeretni és boldogítani; neked csak Szendiléd maradt, Lónát nem látod soha többé.

Adorján most értett már mindent; üthetnék volt saját homlokát azon balgaságért, hogy mindezt eddig észre nem vette; de hisz ez több volt mint tündérség! Ki gondolhatott volna rá, hogy tündérek játszanak vele?

Hanem azt már tudta Adorján, hogy a tündért semmi sem változtatja annyira emberré, mint az emberi ölelés, az emberi csók, minélfogva e kettőt nem is szánta meghódított tündérére pazarolni, oda szorítva őt dobogó kebléhez s ismét eltakarva magától, mintha néha-néha tartana tőle; ha vajjon nem talál-e ismét Lónává vissza-változni. Nem, nem, csak az édes szemérmes Szendile volt előtte, senki más.

Midőn azonban a legnagyobb örömben volnának, jön nagy csörtetve vasfeő Ribarcz uram ő kegyelme, s kérdezgeti: hol van Lóna?

No megszeppent most Adorján! Hiszen vinné el Lónát vasfeő Ribarcz: az lenne az ő keresztje! ezt soha sem szánta tőle, de már most tudta, hogy Lóna nem más, mint az ő szerette Szendiléje.

Azonban a szelid leánya oda simult nyájasan a vasfeő harczfihoz, s megsimogatva borostás orcáját, szelid hangon mondá neki:

- Édes kedves Ribarcz bátyám, Lóna néném eltűnt innen; azt mondta, soha sem is kerül elő; ha rátalálsz, vidd oltárhoz, a hogy ígérését adta; hanem azt nem kívánod ugy-e, hogy mi addig várakozunk, míg te Lónát megtalárod; mi régen szeretjük egymást; ugy-e eljössz násznagyunknak?

Ribarcz bátya nagyokat sodorintott bajuszán, kezdte észrevenni a tréfát, hogy hányadán vannak; egyszer-egyszer haragudni is készült, de csak megint mosolyra vált ennek a kis bűbajos tündérnek a czirógatásától; aztán át is látta, hogy igen szépen van rászedve, meg hogy hiába volna minden haragja, mert a mit tett, az nem volt érdeme, csak vitézi kötelessége; hát csak ráhagyta a dolgot.

- No Isten neki; leszek násznagyod, te utálatos kis boszorkány. Hanem emlékezzél arra, a mit mondtál. (Azzal Adorjánhoz fordult.) Öcsém! ha valaha a menyecskének kedve találna kerekedni, hogy a süveget föltegye, s Lóna hangján beszélgessen, csak azt mondd neki, hogy »jön Ribarcz«.

- Nem, nem! kaczagott Szendile, Adorjánt kedves gyermekeséggel átölelve, ő csak Szendilét fogja látni, Lónát soha többet.

Ribarcz bátya átlátta, hogy itt bizony Lónát hiába keresi már, s maga vezette őket az oltárhoz.

Lóna arczát, Lóna hangját nem is látta, nem is hallá senki többet az ég alatt.

Csak szerep a férfiküzdelem a nőnek, nem élethivatás.

Az Adorjánokból aztán nagy család lett, a székely maradt derék nemzet; az Isten tartsa meg őket, míg a világ világ marad: míg a székely székely marad...

Függelék

*Az I. világháború harasztosi áldozatai**

1. Árkosi Elek (az Eleké) 21 évesen esett el az olasz fronton.
2. Bartha Gábor (a Lőrincé) 20 évesen esett el az olasz fronton.
3. Bartha Ferenc (a Ferencé) 35 évesen esett el az olasz fronton. Neje: Udvarhelyi Lujza. Árván maradt 4 gyermeke: Gyula, Sándor, Gábor és Emma.
4. Bartha Gyula (a Gyuláé) 32 évesen esett el az olasz fronton. Neje: Lujza. Két gyermeke: Gyula és Gergely.
5. Bartha Gergely 35 évesen esett el az olasz fronton. Neje Tatár Lujza. Árván maradt 5 éves leánya Lujza.
6. Horváth Zsigmond (a Pálé) 20 évesen esett el az olasz fronton. Testvére: Horváth József.
7. Horváth Gergely (a Györgyé) 19 évesen esett el az olasz fronton. Testvérei: Gyula, Eszter (Török Gáborné)
8. Király Gyula (a Pálé) 22 évesen esett el az olasz fronton. Neje: Bartha Anna. Testvére: Pál.
9. Király Gyula (a Ferencé) 30 évesen esett el az olasz fronton. Neje: Lujza. Két leánya maradt árván: Ida és Ilona.
10. Király Pál (a Dánielé) 22 évesen esett el az olasz fronton. 8 katona testvér közül hazatért 6. Az apa kitüntetést és jutalmat kapott a császártól.
11. Király Dénes (a Dánielé) 20 évesen esett el az olasz fronton.
12. Nagy Elek (a Miklóse) 20 évesen esett el az olasz fronton. Testvére: Miklós és Jenő.
13. Nagy Gergely (a Ferencé) 19 évesen esett el az olasz fronton. Testvére: Nagy Ferenc.
14. Nagy József (a Jánosé) 34 évesen esett el az olasz fronton. Neje: Bartha Vilma. Három gyermeke: József, Lujza és Gergely.
15. Nagy Gábor (a Jánosé) 32 évesen esett el az olasz fronton. Neje: Ida. Egy gyermeke maradt árván: Jenő.
16. Radó János (a Jánosé) 21 évesen esett el Budapesten, bombatalálat érte.
17. Szabó János (a Jánosé) 33 évesen esett el az olasz fronton. Neje: Mária. Három leánya: Mária, Juliska és Ilus.
18. Szász Miklós (a Lőrincé) 22 évesen esett el 1917-ben az olasz fronton.
19. Szilágyi József (a Józsefé) 38 évesen esett el Magyarországon 1914. nov. 17-én Szentesen. Neje: Julcsa. Árván maradt 6 gyermeke.

*Ezeket az adatokat Széll Sándor számadó gondnok gyűjtötte össze.

20. Széll András (az Andrásé) 35 évesen esett el az olasz fronton. Neje: Király Vilma. Négy leánya: Emma, Ilus, Julcsa, Irma.

21. Széll Gergely (a Zsigáé) 20 évesen esett el az olasz fronton. Testvérei: Juliska, Lujza, József és Sándor.

22. Szócs Ferenc (a Jánosé) 21 évesen esett el az olasz fronton. Testvére: Szócs János.

23. Szócs Gábor (a Gáboré) az olasz fronton esett el. Neje: Agh Júliánna.

24. Szócs Miklós (a Jánosé) az olasz fronton esett el. Foglalkozása: suszter. Egy fia maradt árván, aki Magyarországra távozott, 1944-ben halt meg.

25. Tatár Jenő (a Dánielé) 24 évesen került orosz fogságba 1915-ben, ott halt meg. Foglalkozása: tanító. Testvére: Mária.

26. Tatár Gergely (a Józsefé) 24 évesen halt meg orosz fogságban. Testvérei: Pál és József.

27. Tatár József (a Józsefé) 29 évesen esett el az olasz fronton. Testvére: Tatár Pál.

28. Török József (a Samué) 30 évesen esett el 1914-ben az olasz fronton. Neje: Horváth Eszter. Két gyermeke: Béla és Zsuzsika. Zsuzsika 1914 júliusában született, az apja halálakor.

*Az II. világháború harasztosi áldozatai**

1. Bartha Gergely (a Gyuláé) 32 évesen orosz fogságban halt meg. Neje: Szász Emma. Két leánya: Juliska és Emma, utóbbi Harasztos doktornője volt.

2. Bartha Jenő (a Gáboré), a román hadsereg közlegénye volt. 32 éves korában esett el, 1943. május 25-én az orosz fronton, Nikola falu határában. Neje: Ágnes. Három gyermeke volt.

3. Bartha Sándor (a Lőrincé) nőtlen, magyar honvéd. 29 évesen orosz fogságban halt meg 1942. dec. 22-én.

4. Hóka József, született Kutyfalvi Fodor József. 22 éves korában esett el, 1944. május 5-én, Oroszországban, Nirdoveanka faluban. A román hadsereg közlegénye volt.

5. Horváth Miklós (a Sándoré) a román hadsereg közlegénye volt. 22 évesen, a kije-vi ütközetben esett el, Ukrajnában.

6. Kiss Pál (a Józsefé) a román hadsereg közlegénye volt. 32 évesen orosz fogságban halt meg. Neje: Ilona. Árván maradt két gyermeke: Ili és Pál.

7. Lőrinczi Márton (a Jánosé) a román hadsereg közlegénye volt. 21 évesen esett el az orosz fronton. Testvérei: János és Gizella.

8. Olcsvári Domokos (a Domokosé), sorkatona volt a magyar hadseregben. 22 évesen esett el az orosz fronton.

*Ezeket az adatokat Széll Sándor számadó gondnok gyűjtötte össze.

9. Radó Ödön (a Jánosé), a román hadsereg közlegénye volt. 21 évesen orosz fogságban halt meg.

10. Szász Domokos (az Andráse), a román hadsereg közlegénye volt. 34 évesen esett el a tiráspoli ütközetben, Oroszországban. Neje: Juliánna, árván maradt egy leánya: Ilona.

11. Széll Gyula (a Ferencé), a román hadsereg közlegénye volt. 33 évesen orosz fogságban halt meg. Neje: Anna, leánya: Irénke.

12. Zsigmond Zoltán (a Jánosé) önkéntes honvéd, eltűnt, valószínűleg elesett a fronton 24 éves korában, Tiszafüred környékén, 1944-ben. Testvérei: Dezső, Győző, Lehel, Levente, Irén.

A helybeli református egyház utóbbi huszonegy évének megvalósításai

1979

Debreceni László műszaki előadó a templom általános javításáról dokumentációt készít és útmutatást ad a presbitériumnak.

A lelkipásztor az állomási részen megkezdí a rendszeres istentisztelet tartását.

Aranyosbogáton megkezdődik a rendszeres istentisztelet.

A presbitérium megtiltja lakodalom tartását a bűnbánati héten.

Más: ivóvíz bevezetése a lelkeszi lakásba; ótordai vegyeskar vendégszereplése; nyárikonyha, sütőkemence készítése; kapu és kerítés festése.

1980

Bibliórák bevezetése; a lelkeszi lakás verandájának átalakítása, beüvegezése; a lelkeszi lakás mindkét feljárója fölé tetőzet készítése, vascső és cinezett pléhből; a pince kijavítása és lebetonozása; kalotaszegi írásos varrottasok készítése a szöszökre, az úrasztalára, a karzatra és a padokra (mindez az asszonyok adománya); a templom déli oldalán betonkerítés készítése; a kántori kert kerítésének elkészítése a nyugati oldalon; a templom külső és belső vakolása, festése, új dupla ablakokkal való ellátása, padok lefestése, ajtók festése és járdakészítés; vízlevezető csatorna (kanális) készítése a templom keleti oldalán; a veranda ajtóinak elkészí-

tése; új csempekályha készítése a lelkeszi lakás számára.

1981

Betonkerítés készítése a kántori kert út felőli oldalára; új gyülekezeti terem elkészítése; új szöszök elkészítése a templomban; a lelkeszi lakás parkettezése.

1982

A gyülekezeti terem bevakolása, új ajtók, ablakok készítése, melegítőkályha vásárlása.

1983

A temető vaskapujának elkészítése; épület vásárlása (160 000 lej) Aranyosbogáton, imaház céljára; gyülekezeti terem parkettezése.

1984

A lelkeszi lakás északi oldalán új beton- és vasrácsos kerítés elkészítése.

1985

A gyülekezet új palástot készített (5000 lej); halotti ravatal és terítők készítése; a templomtorony általános javítása.

1986

A halotti torozást megtiltja a presbitérium; templomi használatra szőnyeget vásárolnak.

1987

Temetőkerítés elkészítése, betonsasfával és szúrósdróttal (600 db betonsasfa).

Apostol Péter, a rákosszentmihály-sashalmi gyülekezet presbitere a szószéket dombormű-faragásos, diófából készült lapokkal veszi körül.

A templom déli oldalának párkányzata leomlik és azt újra elkészítik.

1988

A lelkési lakás külső vakolása, festése, szobák újrafestése, 5 új ablakkeret és ráma készítése, redőnnel való ellátása; 250 db szilvafacsetete vásárlása Nagyenyedről, a temetőkertbe való elültetésük.

1989

A templom belső általános javítása.

1990

Az aranyosegerbegyi dalárda vendégszereplése; a Temető út kikövezése; svájci és holland segélycsomagok érkezése; a Magyar Máltai Szeretetszolgálat könyvadománya; könyvespolc készítése a gyülekezeti terem részére; a régi csűr lebontása és egy új készítése; május 10-én a kolozsvári policia a lelkési lakáson, templomban és melléképületekben házkutatást tart.

1991

Holland csomagok érkezése, kiosztása, egy részük értékesítése, mezőgazdasági gépek (650-es új traktor és eke) vásárlása.

40 teológus és két teológiai professzor látogatása, szolgálata; moldvai árvízkárosultak megsegítése; traktorhoz való utánfutó vásárlása (83 235 lej).

Horváth Miklós volt bogáti földbirtokos, a Harasztoson levő, de a néptanács leltárában szereplő, teljesen új, javításra szoruló épületét és a temető melletti gyümölcsöst felajánlja az egyháznak.

1992

A templom belső (alsó rész) vakolatának leverése, hézagos deszkázattal való ellátása (lambéria) a fal szellőzése végett; új traktorhoz való tárcsa vásárlása; új kémények készítése a lelkési lakáson; a gyülekezeti terem mellé 5x5 m-es szobát épít a presbitérium, téglából új disznó- és tyúkól építése (684 535 lej); 3 borona vásárlása a traktor részére; két elektromos orgonát kap a gyülekezet, egyiket átadja Aranyosbogát részére; új harang öntése, vásárlása Marosvásárhelyről, aranyosbogáti szórvány részére Horváth Miklós adománya.

1993

A gyülekezetet a jehovisták háborgatják; az egyház visszakap 5 ha földet; külföldi ruhaanyagok értékesítése, különböző javításokra; a templom belső festése.

A presbitérium szekták elleni határozatai: 1. nem fogad el egyházfenntartói járulékot, 2. eltiltás az úrvacsorától, 3. nem részesülnek egyházi szolgálatban, 4. nem használhatják a temetőt, 5. ha őszinte bűnbánatot gyakorolnak, visszafogadtatnak

Horváth Miklós ajánlatát az épületre és gyümölcsösre vonatkozóan a presbitérium nem fogadja el és megköszöni az ajánlatot.

1994

A presbitérium határozata a mezőgazdasági gépek működéséről; a kultúrház és a körülötte levő belsőség visszaigénylése; az aranyosbogáti harangláb elkészítése; néhány református és katolikus ifjú szek-tás ténykedése (szabad ker).

1995

A templom és a torony külső vakolatá-nak leverése; a Hollandiából érkezett segélycsomagok szétoosztása a Kolozsvári Vakok Intézetében; a Kolozsvári Belvá-rosi Gyülekezetnek; a székelykeresztúri árvaháznak; a harasztosi iskolának és óvodának; a megmaradt részt a templom javítására fordítja a presbitérium; adomány gyűjtése Báróc Renáta árva gyermekének - 1 155 000 lej; mindkét harang, illetve a harangozás villamosítása; a Kolozsvári Diakóniai Intézet belső bútorzatára adomány: 721 000 lej.

1996

A nőszövetség tisztújítása; a templom javításának befejezése (hárommillió százezer lej); Pap József segélyezése (741 100 lejjel leánya elhunytá alkalmával).

A Református Világtalálkozó alkalmá-val ünnepséget tart a gyülekezet, a Magyarországról érkezett vendégekkel együtt. Jelen van Nt. Pánczél Tivadar budapesti rákosszentmihály-sashalmi lelkipásztor és felesége, valamint a gyüle-kezet 40 tagja több napon keresztül.

Ugyanakkor jelen van Nt. Bojtor István fonyi lelkipásztor Magyarországról és a gyülekezet néhány tagja. Mindkét lelki-pásztor ígét hirdet, Nt. Pánczél Tivadarné

lelkésítő beszédet tart. A helybeli lelki-pásztor köszönti a megjelenteket, hang-súlyozza az ünnep jelentőségét, a harasz-tosi gyülekezet énekekkel, versekkel teszi felejlhetetlenné az együttlétet.

Az aranyosbogáti imaterem gázfűtés-sel való ellátása.

1997

A helyi szervek részéről való zaklatás, a helybeli feljelentések alapján; az egy-ház a kultúrház melletti területet tulaj-donába veszi.

1998

Az imaterem és a mellette levő épület javítása, új kerítés készítése az udvar és a kert között; a lelkészi lak konyhája padló-zatát kicserélik, a konyhát kifestik; a mező-gazdasági gépek számára a meglevő csűr mellett új szint készítenek; aláírások gyűj-tése az egyházi javak visszaadása végett; erőfeszítések a magyar anyanyelvű felső tagozat visszaállítására; a kolozsvári teo-lógia segítése élelemmel és veteménnyel; a horvátországi Szentlászló templomának újraképzésére a gyülekezet 1 602 000 lejt adományoz, az árvíz-károsultaknak és a re-gáti misszióra pedig több mint 4 000 000 lejt ad; a gyülekezeti terem festése, a torony ablakainak javítása és festése.

1999

Az új istentiszteleti liturgia és az új énekeskönyv bevezetése; a templom alatti víz elvezetésére a kanalizálást újra el-végzi a gyülekezet.

2000

A reformátusok IV. Világtalálkozója alkalmával a budapesti rákosszentmihály-sashalmi gyülekezet részéről meghívót kaptunk az ott levő ünnepségen való részvételre. Isten segítségével legalább tízen szeretnénk ott lenni és szolgálatot végezni, együtt hálát adni a testvér-gyülekezet közösségében és örvendezni.

Ebben az esztendőben a IV. Református Világtalálkozó és millenniumi ünnepekre való előkészület során szükségessé vált a templom és a lelkeszi lak felújítása. Folyamatban van az első és második világháború hőseire való emlékezéséért egy emlékmű felállítása templomunk mellett.

Augusztus havában szeretnénk megünnepelni a templom építésének 300. évfordulóját.

Erre az alkalomra az eltávozottakat hazahívjuk. A templom 300. évfordulójára való tekintettel, szeretnénk Harasztos történetét összefoglalni és közkézre adni. Erre az alkalomra szeretnénk meg-

hívni testvér-gyülekezetünket, Rákosszentmihály-Sashalomról, Ők a forradalom előtt és után anyagiakban és lelkiekben segítettek, mellettünk álltak.

Szeretnénk együtt ünnepelni a Hollandiában levő Paaaloo és Oldemartt gyülekezet tagjaival, Henk Oosterveld és Henk Loos testvéreinkkel, valamint a svájci Paul Wyler barátainkkal és a többiekkel, akik a forradalom utáni napokban és aztán is fáradságot nem ismerve, kerestek fel szállítmányaikkal, ruhával, élelemmel és anyagiakkal siettek segítségünkre. De nemcsak az egyházat, hanem a helybeli iskolát is teljesen új berendezéssel és pénzadománnyal látták el. Úgyszintén a helybeli Néptanács részére is többször nyújtottak jelentős pénzösszeget a község fejlesztése érdekében. A helybeli óvoda is segítséget kapott.

Tennivalónk ebben az esztendőben is bőven akad, erőnk azonban kevés, kérjük Urunkat, segítsen meg törekvésünkben, az ő dicsőségére és mindannyiunk örömére.

A képek jegyzéke

Oldal

- 15 Falukép madártávlatból (Drăgan-Chirilă Diana)
- 23 A római katolikus templom (Nagy Márton)
- 24 Az ortodox és a görög katolikus templom (Nagy Márton)
- 25 Az egykori katolikus egyházi iskola épülete (Ismeretlen)
- 26 Murádin Lukács és tanítványai 1944-ben (Ismeretlen)
- 28 A harasztosi Hangya Szövetkezet tagjai 1944-ben (Ismeretlen)
- 29 Gabonás csűr, gépszín (Nagy Márton)
- 31 Kultúrház (Nagy Márton)
- 32 Néptanács (Nagy Márton)
- 34 A református templom a bejárat felől. A református imaház, gyülesterem (Nagy Márton)
- 40 Református imaház és harangláb Aranyosbogáton (Nagy Márton)
- 43 Horváth Miklós alispán, földbirtokos (Ismeretlen)
- 46 Bartha Ilona japán öltözetben, a század elején (Goszleth István)
- 49 A Horváth és a Bartha család címere (Ismeretlen)
- 62 A Vargáné-féle ház (Egri László)
- 71 A régi iskola (Nagy Márton)
- 80 Anyák napi ünnepség 2000-ben a református templomban (Nagy Márton)

Lista ilustrațiilor

Pagina

- 15 Satul văzut de sus (Diana Drăgan-Chirilă)
- 23 Biserica romano-catolică (Márton Nagy)
- 24 Biserica ortodoxă și cea greco-catolică (Márton Nagy)
- 25 Școala catolică de odinioară (Necunoscut)
- 26 Lukács Murádin și discipolii săi în anul 1944 (Necunoscut)
- 28 Membrii Cooperativei „Hangya” din Călărași, 1944 (Necunoscut)
- 29 Șură și remiză (Márton Nagy)
- 31 Casa de cultură (Márton Nagy)
- 32 Clădirea consiliului local (Márton Nagy)
- 34 Biserica reformată și sediul adunărilor acestei confesiuni (Márton Nagy)
- 40 Casa de rugăciuni reformată din Bogata (Márton Nagy)
- 43 Miklós Horváth, subprefectul județului Turda-Arieș (Necunoscut)
- 46 Ilona Bartha în veșminte nipone, la începutul secolului (István Goszleth)
- 49 Blazonul familiilor Horváth și Bartha (Necunoscut)
- 62 Casa Vărgoalei (László Egri)
- 71 Școala veche (Márton Nagy)
- 80 Sărbătorirea zilei mamei în biserica reformată (Márton Nagy)

Das Verzeichnis der Bilder

Seite

- 15 Das Photo des Dorfes (Diana Drăgan-Chirilă)
- 23 Die katolische Kirche (Márton Nagy)
- 24 Die orthodoxe- und griechisch-katolische Kirche (Márton Nagy)
- 25 Die ehemalige katholische Schule (Unbekannt)
- 26 Lukács Murádin und seine Schüler im Jahre 1944 (Unbekannt)
- 28 Die Mitglieder des „Ameise“-Verbandes, 1944 (Unbekannt)
- 29 Stahl und Garage (Márton Nagy)
- 31 Das Kulturhaus (Márton Nagy)
- 32 Das Volksratsgebäude (Márton Nagy)
- 34 Die reformierte Kirche. Das Gebetshaus. (Márton Nagy)
- 40 Das Gebetshaus in Aranyosbogát (Márton Nagy)
- 43 Der Vizespan und Grundbesitzer Miklós Horváth (Unbekannt)
- 46 Ilona Bartha in japanischen Kleider, am Anfang des Jahrhunderts (István Goszleth)
- 49 Das Geschlechtswappen der Familien Horváth und Bartha (Unbekannt)
- 62 Das Haus der Frau Varga (László Egri)
- 71 Die alte Schule (Márton Nagy)
- 80 Die kirchliche Feiertag in der reformierten Kirche im Jahre 2000 (Márton Nagy)

Pártoló előfizetők

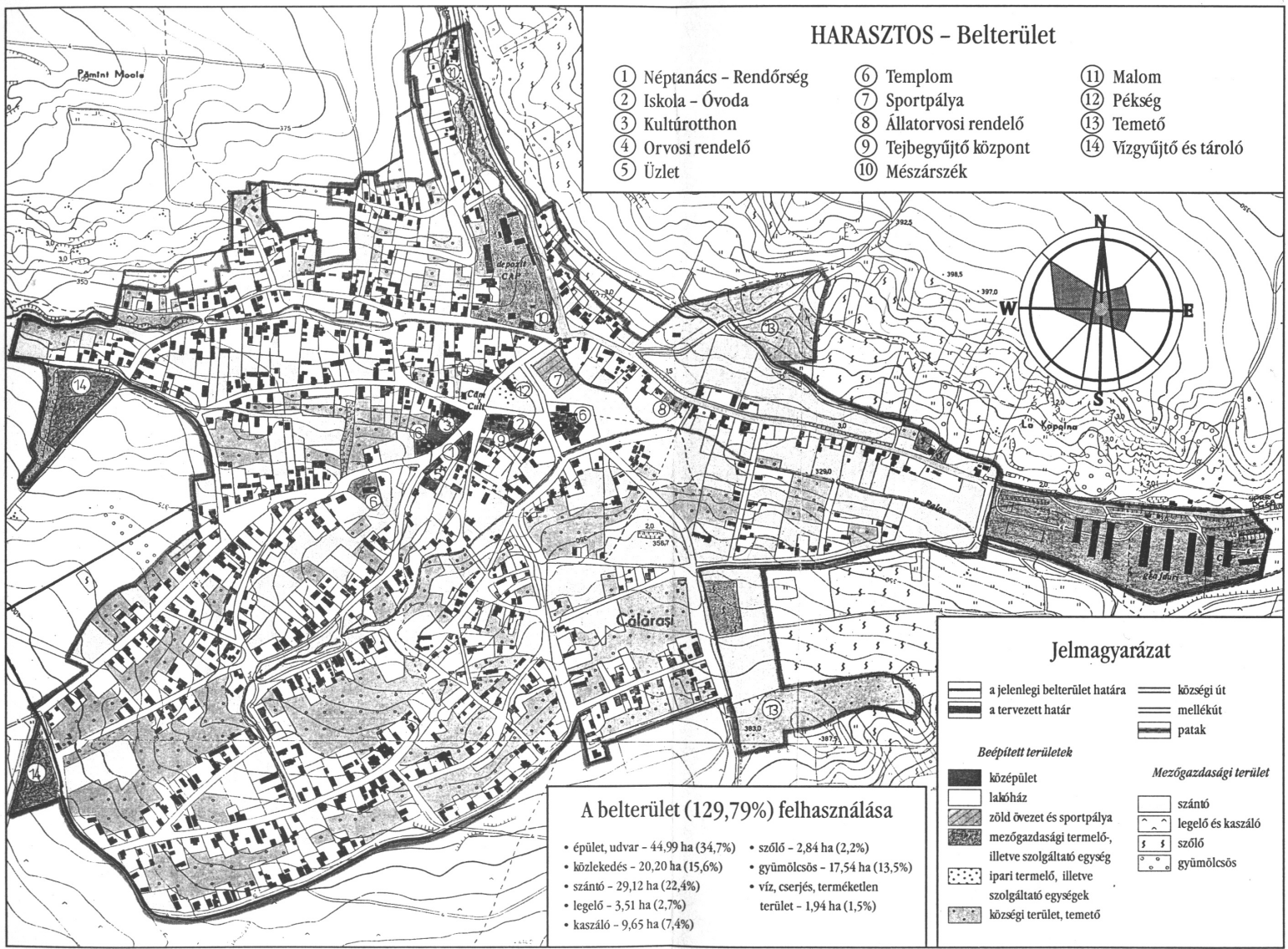
Széll Sándor S.
Széll Gyula Gy.
Szilágyi Sándor G.
Szilágyi Sándor M.
Bárócz Attila
Széll Zsigmond
Ifj. Bartha Lajos
Id. Bartha Lajos lelkipásztor
Nagy Ilona
Szabó Zoltán
Ifj. Horváth Sándor
Id. Horváth Sándor
Bartha Rozália
Bartha Pál P.
Szántó Katalin
Szántó Attila
Krasznai Judit
Széll Kálmán
Széll Gyula J.
Széll János
Id. Bartha Benjamin
Bartha József P.
Ifj. Bartha Károly
Király Erika Orsolya
Iszak Tamásné Széll Enikő
Dicső Éva
Ifj. Szász András
Bartha András P.

Nagy Árpád
Ifj. Király József
Tóth Lászlóné
Nagy István
Török Árpád
Bartha Árpád
Deák Zoltánné Nagy Margit
Márok József
Kiss Jenő
Nagy Endre
Széll Andor
Balázs Béla mérnök
Széll Jenő
Dr. Iszlágyi Csaba
Udvarhelyi József
Radó Andrea
Széll Zoltán Zs.
Kiss Zoltán
Kiss Mária
Nagy Márton lelkipásztor
Bárócz Hubáné Nagy Emese
Mihály Istvánné Nagy Csilla
Kardalus Jenőné Nagy Júlia
Apostol Péter
Széll Gergely F.
Zsigmond Lehel Levente
Bartha Árpád mérnök

Medium Kladó, Sepsiszentgyörgy, 2000
• Kiadói tanácsos Zsigmond Győző •
Borító Kopacz Attila • Könyvterv és tipog-
ráfia Horváth Zita • A szedés és tördelés
a Cova Design Studio munkája • Kor-
rektúra Vasiliu Anikó • Nyomtatta és
kötötte a Cova-print Nyomda, Sepsiszent-
györgy, 2000 • ISBN 973-99362-6-1

HARASZTOS – Belterület

① Néptanács – Rendőrség	⑥ Templom	⑪ Malom
② Iskola – Óvoda	⑦ Sportpálya	⑫ Pékség
③ Kultúrotthon	⑧ Állatorvosi rendelő	⑬ Temető
④ Orvosi rendelő	⑨ Tejbegyűjtő központ	⑭ Vízigyűjtő és tároló
⑤ Üzlet	⑩ Mészárszék	

A belterület (129,79%) felhasználása

• épület, udvar – 44,99 ha (34,7%)	• szőlő – 2,84 ha (2,2%)
• közlekedés – 20,20 ha (15,6%)	• gyümölcsös – 17,54 ha (13,5%)
• szántó – 29,12 ha (22,4%)	• víz, cserjés, terméketlen terület – 1,94 ha (1,5%)
• legelő – 3,51 ha (2,7%)	
• kaszáló – 9,65 ha (7,4%)	

Jelmagyarázat

a jelenlegi belterület határa	községi út
a tervezett határ	mellékút
	patak

Beépített területek

középület	
lakóház	
zöld övezet és sportpálya	
mezőgazdasági termelő, illetve szolgáltató egység	
ipari termelő, illetve szolgáltató egységek	
községi terület, temető	

Mezőgazdasági terület

szántó	legelő és kaszáló
szőlő	gyümölcsös

Könyvet kívánt a maga emlékezetre méltó dolgairól ez a festői környezetben lévő, az Isten-hegy alatti aranyosszéki falu, és ennek érdekében cselekedett, áldozott.

A kötetet régebbi és újabb fényképfelvételek, a református egyház huszonegy utóbbi évének megvalósításairól, valamint a falu világháborús áldozatairól készült jegyzékek és térképek gazdagítják. Harsztos könyve hasznos, érdekes kötet kíván lenni nem csupán a harasztosiak, de mindazok számára, akik érdeklődnek a hagyomány, a múlt értékei, a közösségi élet változásai iránt.

ISBN 973-99362-6-1